GERALD MESSADİÉ

Anı roman

musa

mısır prensi

I. CİLT

ÇEVİRMEN
GÜLSEREN DEVRİM

4 FİRAVUNUN ÇENK ARABALARINI VE
ORDUSUNU DENİZE ATTI, VE SEÇME ARABA
CENKÇİLERİ KIZILDENİZ'DE BATTILAR.
5 ENGİNLER ONLARI ÖRTÜYOR;
TAŞ GİBİ DERİNLİKLERE İNDİLER.
6 SENİN SAĞ ELİN, YA RAB,
KUDRETTE CELİLDİR,
SENİN SAĞ ELİN, YA RAB, DÜŞMANI EZER.
7 VE SANA KARŞI AYAKLANANLARI,
AZAMETİNİN ÇOKLUĞUNDA
YIKARSIN; GAZABI
GÖNDERİRSİN, ONLARI ANIZ GİBİ YER.
8 VE ÖFKENİN SOLUĞU İLE SULAR YIĞILDILAR,
AKINTILAR YIĞIN GİBİ DURDULAR;
DERİNLİKLER DENİZİNİN ORTASINDA DONDULAR
9 DÜŞMAN DEDİ Kİ:
KOVALAYIP YETİŞECEĞİM, ÇAPULU
BÖLÜŞECEĞİM; ONLARDAN CANIM DOYACAK;
KILICIMI ÇEKECEĞİM, ELİM ONLARI
HELAK EDECEK.
10 YELİNLE ÜFÜRDÜN, DENİZ
ONLARI ÖRTTÜ; BÜYÜK SULARDA
KURŞUN GİBİ BATTILAR.
11 İLAHLAR ARASINDA SENİN GİBİ
KİM VARDIR, YA RAB?..

2. BASKI

Milliyet YAYINLARI

Anı roman
GERALD MESSADİÉ
I. CİLT
musa
mısır
prensi
Milliyet YAYINLARI

Musa

I. CİLT

Mısır Prensi

MUSA

I. CİLT
Mısır Prensi

Orijinal adı: *Moïse, Un prince sans couronne*
© Éditions Jean-Claude Lattès, 1998
Yazan: Gerald MESSADİÉ
Fransızca aslından çeviren: Gülseren DEVRİM

Türkiye için yayın hakları: © Doğan Kitapçılık AŞ
Bu kitabın Türkçe yayın hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla satın alınmıştır.
1. baskı / ocak 1999
2. baskı / şubat 1999 / ISBN 975-6817-34-8

Kapak tasarımı: İnci BATUK
Baskı: Şefik Matbaası

Doğan Kitapçılık AŞ Hürriyet Medya Towers, 34544 Güneşli-İSTANBUL
Tel. (212) 677 06 21 - 677 07 39 Faks (212) 677 07 49

Musa

I. CİLT

Mısır Prensi

Gerald Messadié

Çeviren: Gülseren Devrim

Her tarih çağdaştır.

Benedetto Croce

Önsöz

Musa, dünya tarihinin devlerinden biridir. Üç bin üç yüz yıl önce insanlığa sunduğu tektanrıcı inanç, üç büyük "kitaplı" dinin anası olmuş, böylece, Doğu'nun ve Batı'nın kaderi, bir daha geri dönmemecesine değişmiştir.

Kişiliği, Eski Ahit'in ilk beş kitabında anlatıldığı biçimiyle bir efsane yaratmış ve efsane insan Musa'yı öylesine sarıp kuşatmıştır ki, bazı tarihçiler onun bir "mit" olduğu kanısına varmış, Musa'nın gerçekten yaşamış bir tarihî kişi olduğundan bile kuşku duymuşlardır. Doğrudur: efsane, "insan"ı gölgede bırakmıştır ama o bir gerçektir, o dâhinin gölgesi ardında yaşayan bir insan vardır: o insan var olmasaydı, Yahudilik var olmazdı.

İleride okuyacağınız sayfalar işte onu, gündelik hayatındaki Musa'yı, bir roman örgüsü içinde hayata döndürüyor. Öykü, gerçek olaylara dayanan tahminler ve tarihi ayıklama yöntemiyle yazıldı: efsanenin şu bölümü tamamen gerçektir; öteki bölüm, olabilir, ama kuşku götürür; bir sonraki, gerçek olamaz... Kanıtlanmış tarihî olaylar öyküde yerini almıştır. Eriha'nın zamanımızdan 1250 yıl önce Yeşu tarafından ve Musa'nın ölümünden sonra fethedilmiş olduğu biliniyor. Bu durumda Musa'nın, bu tarihten kaç yıl ya da kaç on yıl önce öldüğü araştırılacaktır.

Bu yöntem, öncelikle Musa'nın yaşadığı çağı, dünyaya geliş öyküsünü ve hayatının, efsane perdesiyle örtülü ilk on

yılını öğrenmemize imkân verir. Ve aynı zamanda, onu tanrısal eylemine götüren etkenleri anlamamıza yardımcı olur, aksi halde bütün bunlar giz dolu, hatta hayal ürünü bir öykü olmaktan öteye gidemezdi.

Kimileri beni, "Bir roman yazmak niye?" diye eleştirebilir; "Efsane bu haliyle çok güzel değil mi? İnsanlığın anılar hazinesinin en güzel öykülerinden biri olan bu efsaneyi harcama tehlikesini göze almak niye?"

İtirazları duyar gibi oluyorum ve şu cevabı veriyorum: efsane, kendi kendini yok etmektedir. Bazı tarihçilerin Musa'nın varlığını bile kuşkuyla karşılamaları bu yüzdendir. Tarihin varoluş nedeni budur: insanları ve olayları "etiyle, kemiğiyle" ele alarak gerçeği aramak!

Yüz yılı aşkın süredir, tutkulu yorum savaşçılarının, çevirmenlerin, yazarların, paleografların, arkeologların, tarihin bir başka devi hakkında, İsa hakkında yaptığı araştırmaların hedefi de aynıdır: onun öğretisinin tohumlarını ektiği Lut Gölü (Ölü Deniz) Elyazmaları üzerinde, öğretisinde kutsal kitapların payı ve ölümünden sonra hajiyografların* bu öğretideki etkileri ve bu olağanüstü öykünün böyle birçok bilinmeyeni konusunda yaptıkları araştırmalar hep gerçeği yakalamak içindir.

Kültürler zaman içinde değişir, duyarlılıklar da öyle... Bugün, üç bin üç yüz yıl sonra, Pentateuhos'a** körü körüne inanmamız mümkün değildir. Artık o iki sütun, çölde kırk yıl İbranîlere yol göstermiş olan, biri tozdan biri ateşten o iki sütun, bize, Pentateuhos'u yazanların şiir dolu hayal güçlerinin ürünü olarak görünüyor. Ve İsrail'e ya da Ürdün'e gitmiş olan herkes, "manna"nın gökten inmediğini, ılgın ağacının gövdesinde oluşan reçineli bir yumru olduğunu ve küçük kutularda eğlencelik diye turistlere satıldığını görmüştür. Ve Musa'nın firavunla dövüşürken kılıç gibi kullandığı sihirli değnek, bizim, o büyük insana olan saygımıza ters düşer. Musa sihirbaz değildi! Sihirbazdan çok daha başka bir şey, görkemli ve kutsanmış bir kadere inatla, sebatla yürüyen canlı bir ateşti.

* Hajiyograf : Kutsal kişi ve konuları inceleyen araştırmacı. (ç.n.)

** Pentateuhos: Eski Ahit'in ilk beş kitabı. (ç.n.)

Roman -tarihî roman- kırılganlığı ve alçakgönüllülüğü içinde bana, böylesi bir kahramana gönlük hayatın gerçekliği içinde hayat vermenin, onu solduran ve görünmez yapan efsanenin acımasızlığından kurtarmanın en güzel yoluymuş gibi geliyor.

Efsanenin okurda yarattığı benimsenmiş hayaller, ileride okuyacağı sayfalarda epeyi sarsılacaktır. Musa'nın çok uzun yaşamış olduğuna inanılır. Üç bin üç yüz yıl önce insan ömrünün, bugüne oranla çok daha kısa olduğu unutulur. Ve gene, o çağda, uzun yaşamanın, mucize sayılacak kadar az rastlanan bir talih olduğu, Eski Ahit'in dilinde "kırk yaş"ın, bugünkü gibi dört kere on yıl değil, aksine, "uzun bir ömür" anlamına geldiği göz ardı edilir. Bu nedenle, kitabımızın ilk iki bölümünde Musa çok genç bir adamdır. Ayrıca, tarihçi, bu sayfalarda, Nil Nehri'ne bırakılmış beşik öyküsüne, bu çok duygusal ve gerçek olması imkânsız öyküye rastlanmamasına şaşmayacaktır, ama bunun bazı yazarları hayal kırıklığına uğratacağını da biliyorum.

Bazı adların yazılışı bin yıllar içinde değişmiştir. Ben o çağı daha iyi yaşatabilmek için eski adları tercih ettim. Böylece, Eski Mısır'da olduğu gibi, İbranîlere Hapiru ya da Apiru dedim. Musa adı da yerini, Eski Mısır dilindeki "Mos"a bıraktı.

Yazdıklarımda bazen fazla cüretkâr olduğum düşünülebilir, ama değilim. Musa'nın Mısırlı kökenleri konusunda olduğu gibi. Tarihçilerin bu noktadaki fikir ayrılıkları yüzyıl boyunca sürdü. Anlaşmazlık, kahramanın, aslında Mısır dilinde "oğul" anlamına gelen bir kelime olan adı çevresinde bile kendini gösterdi. Musa'nın ilahî esinleri konusunda gelişigüzel kurgular ortaya atanlar, esinlerin, Mısır'ın yerel inançlarıyla ilgili olduğunu iddia edenler oldu. Benim o çağa geri dönüşüm burada başlayacaktır: Musa, hiç kuşkusuz, yarı Mısırlıydı, firavunun sarayında büyüdü ve Çıkış'ta* anlatıldığına göre, sonradan, ezilen, işkence edilen İbranî halkına yakınlaştı. Onun, kesinlikle ve bütünüyle "onun" olan öğretisi, İbrahim'in kitabında, sadece orada anlatılmıştır.

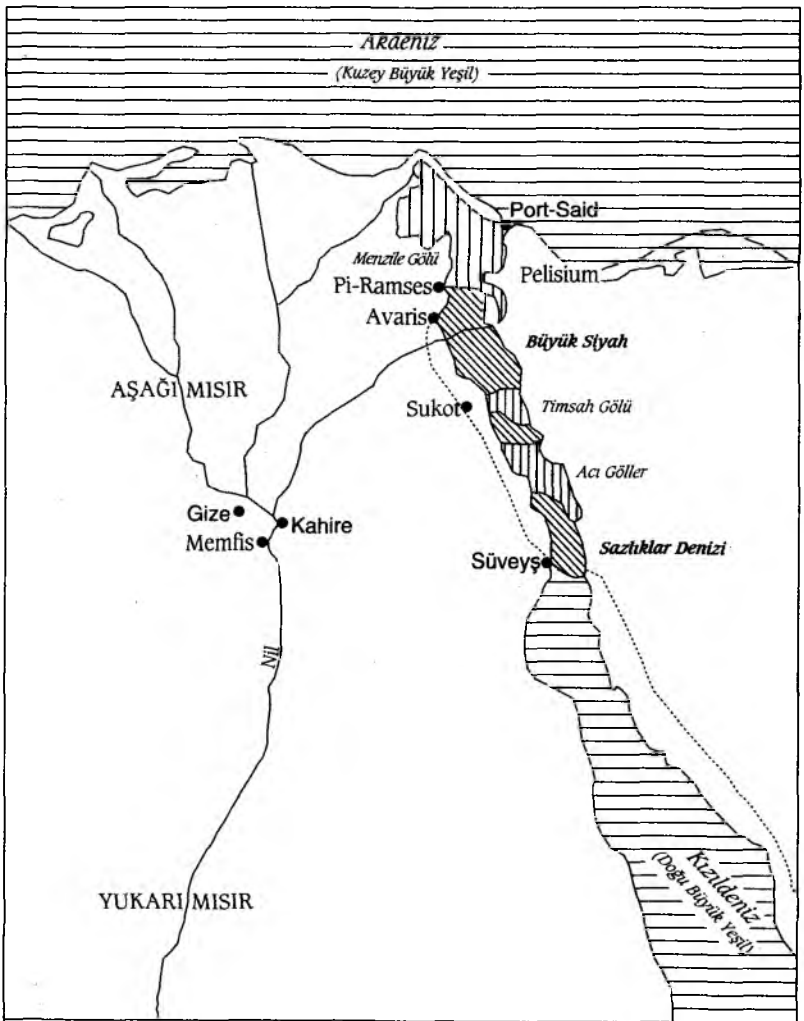
Şimdi okuyacağınız bir romandır, evet ama Musa'ya du-

* Çıkış: Eski Ahit'in ilk beş kitabının ikincisi. (ç.n.)

yulan hayranlık dışında, yukarıda sözü edilen yöntemin gereğini de yerine getirmektedir: yazar nerede durmak gerektiğini bilmelidir. Sigmund Freud, Musa konusunda bir roman yazmaya başlamıştı, bilindiği gibi, kitabı tamamlayamadı; bu çalışmadan hareketle, *Musa ve Tektanrıcılık* adlı bir seri deneme yayımladı. Bu yarım kalmış çalışma konusundaki inancım eserde fikirlere çok fazla yer verilmiş olduğu yönündedir.

Sanırım ben bu denemeden ders aldım. Hükmü okuyucu verecektir.

I- Mısırlı genç adam



Büyük göller.

Büyük Siyah'ın muhtemel alanı.

Mısır'dan kaçışında Musa'nın izlediği yol; daha sonra İbraniler aynı yolu Çıkış sırasında kullandı.

Bronz bir heykele benzeyen adam

Akşama doğru, hafif bir rüzgâr, hurma ağaçlarını ve Nil kıyısındaki papirüslerin yeşil saçlarını hışırdatarak esti. O saatlere kadar gümüş parlaklığında olan gök, tatlı bir maviye dönüştü. Terasları süsleyen muhabbetçiçekleri kokularını daha büyük bir coşkuyla saldılar. Maddeleşmiş kötü ruhlara benzeyen sinek bulutları, toprağın kendisinden doğmuşçasına birden ortaya çıkmıştı. Prensesler sarayının pencereleri önünde sinek kovucular harekete geçti ve saldırganları saygılı olmaya zorlamak için hurma yapraklarından örülmüş büyük yelpazeleri sallamaya başladılar. Hizmetkârlar, kor dolu toprak çanaklara, kokusu kanatlı belaları kaçıran, Punt ülkesinden getirilmiş tahta parçalarını atıyorlardı.

Nezmet-Tefnut[1], Mısır Kralı Seti'nin, bu ünlü adı taşıyan ilk firavunun on bir kızından üçüncüsü, öğle uykusundan, bedeninin alışık olmadığı bir yaşama tutkusuyla dolu olduğu hissiyle uyandı. Kanı her günkünden daha güçlü akıyordu. Terlemişti, sırılsıklamdı. Yarı çıplak yattığı, firavuninciri tahtasından, kunt ayaklı bir çerçeveye gerilmiş incecik hasırdan yatağında, terli göğüslerinin arasından sarkan küçük altın çubuğun dokunuşlarında bile bir kışkırtma vardı sanki -kadınların koruyucusu Tanrıça Tueris'in simgesi olan küçük altın heykelcikti bu. Göğüs uçları sertleşmişti. Böyle bir duyguyu bir kez daha, geçen yıl, on beşinci yaş gününde yaşamıştı. Neden olduğunu bilmiyordu. Amber rengi bacaklarını

uzatarak esnedi, ayakları kınalıydı. Kan kırmızı Nübye hurmalarının durduğu tabağa uzandı, belli bir şey düşünmeden, gelişigüzel birini aldı, ısırdı.

Yürek biçimi yüzü, hep bir şeyler kokluyormuş zannını veren küçük burnu, güzel, iri, antimuan karasıyla daha da irileştirilen gözleri... bütün bunlar sadece bir boşluğun, bir hiçliğin yansımasıydı. Göğüs geçirdi.

Hizmetçi kadın, hanımının odasından sesler geldiğini duymuştu, çıplak ayaklarıyla, usulca içeri girdi.

"Hanımım, bu akşam şölen olduğundan, kız kardeşlerin biraz daha erken bir saatte yıkanmak istiyorlar."

Nezmet-Tefnut -ailesi için sadece Nezmet- başını salladı. Şölen! Sadece iç sıkıntısı! Dansözler, çalgıcılar, kız kardeşleri ve hizmetçilerle her günkünden biraz daha fazla gevezelik, kulaktan kulağa fısıldanan sözde sırlar... Kral tarafından yüksek memurlarla oğullarına bu şölenlere katılma izni verilmişti. Hepsi de ne kadar tatsız, ne kadar çirkindi. Nezmet hiçbirini beğenmemişti, bu onun on beşini, yani, Mısır için evlenme yaşını geçirmek üzere olmasını açıklıyordu. Ama bir kral kızıydı, evlenmeye zorlanamazdı. Erkek kardeşleri prensler de bazen eğlenceye katılıyorlardı, ama bu, şöleni daha çekici kılmıyordu. Saray yedi günde bir böyle bir aptallık düzenliyordu, çünkü Seti, prenseslerin sıkılmaması gerektiğine inanıyordu. Gerçekte bu sözde şölen gecelerinin tek eğlenceli tarafı, oldukça cesur ve açık saçık öyküler anlatan birkaç Memfisli kibar fahişenin de davetli oluşuydu.

Prenses, keyifsiz bir sesle:

– Bu kez su yeterince süzüldü mü? diye sordu.

– Filtrenin kumu bu sabah değişti, diye anlattı hizmetçi. O kadar temiz ki su, istersen içebilirsin.

Nezmet doğruldu, ayaklarını yere indirirken:

– Dün suyun dibinde küçük taşlar bile vardı, dedi.

Kızıl ışıltılı, kara, kıvırcık saçlarını havalandırmak ister gibi sağa sola savurdu, yüzüne düşen perçemleri itti, sonra, göğsüne ve kalçalarına -sineklerden olduğu kadar hâlâ sıcak olan havadan da korunmak için- boz renkli ince keten üstlüğünü sardı. Ve öylece, yalınayak, terasa çıktı. Suyu biraz olsun serinletmek için tırabzana bırakılan toprak testiden su içti. Bakışları gelişigüzel etrafta dolaşıyordu.

Önünde koca nehrin kızıl suları mavi pırıltılarla akıyordu. Batıda daha aydınlık olan gök, uçuk kayısı rengindeydi. Biraz eğilerek bakılsa solda, uzakta, kral sarayının son yapılarından ötede, hizmetkârlar bölümünün binaları, ambarlar, ahırlar ve akşama hazırlanan gökyüzünün pembe aydınlığında Memfis'in tersaneleri ve dış mahalleleri görülürdü.

Birden, haşin konuşmalar ve terasın yirmi, yirmi beş arış[2] aşağısında alışılmadık bir hareketlilik Nezmet'in dikkatini çekti. Krallığın uzak eyaletlerinden getirilen erzakın boşaltıldığı iskeleye üç nehir teknesi yanaşmıştı. Ama bu kez boşaltılan şey, taştı. Aşağı yukarı iki arış uzunluğunda, bir arış eninde, yeni yontulmuş, kocaman taşlar. En az iki düzine adam, her taşın çevresine bir halat bağlıyor, sonra sarayın kapısına kadar taşıyabilmek için, üçü dördü bir araya gelip taşı çekiyorlardı. Tekdüze ve yorucu bir iş! Ve bir posta başının gözetiminde çalışıyorlardı.

Nezmet daha iyi görebilmek için eğildi. Adam otuz yaşlarında, hatta belki daha da gençti. Çıplak, güçlü bedeniyle devinen bir bronz heykele benziyordu. Açık havada çalışmak, şimdi terle pırıl pırıl görünen cildini bronzlaştırmıştı. Ama bu, altın yaldızlı bir bronz rengiydi, kralın halkına özgü o donuk esmerliğe benzemiyordu. Nezmet biraz daha eğildi, göğüsleri birden örtüden kurtuldu, doğruldu, ince keteni yeniden bağladı. Bakışları genç adamın güçlü omuzlarına, saçlarının bakır rengi buklelerine takılmıştı. Birden, çılgın bir arzuyla odasına koştu, ayağına sandallarını geçirdi, soyluluğunun simgesi olan turkuvaz kakmalı alınlığını taktı ve hizmetçilerin şaşkın bakışları arasında merdivene koştu.

Arkasına bakmadan "Hemen döneceğim!" diye bağırdı. Onların, ardından gelmelerini istemiyordu. Sandallarının takırtısı merdivende yankılandı. Kendini bir anda ön avluda buldu, taşların içeri taşındığı dış kapıya gelmişti.

Taşlar şimdiden, prenslerin bölümünü onlarınkinden ayıran geniş düzlüğü kaplamıştı. Yorgun işçiler, genç prensesin varlığını fark bile etmemişlerdi. Kapıda durdu, baktı. Posta başına bakıyordu; genç adam halatların düğümlerini yokluyordu, eğilmiş, sırtını kapıya dönmüştü.

Nezmet, emir verircesine sert bir sesle, sordu:

– Burada ne yapıyorsunuz?

Genç adam doğruldu, döndü. Sadece beden değildi güzel olan, gelişigüzel bırakılmış gür, açık bakır rengi bir sakalın çevrelediği haşin çizgili yüz de güzeldi ve etli, kalın dudaklar kırmızıydı, hâyâsız bir kırmızı, bir kadının cinsel organı gibi.

– Setmes için, kralın yakında evlenecek oğlu için yapılacak evin taşlarını getiriyoruz.

Belli belirsiz bir gecikmeyle cevap vermişti, hafifçe gülümseyerek. Küstah! Bu yabancıların hepsi küstahtı.

Nezmet, kibirle bakarak:

– Sen kimsin? diye sordu.

Genç adam:

– Adım Amram, sarayda ustabaşıyım dedi, altın alınlığa bakarak; alınlığın neyin simgesi olduğunu biliyordu.

Kız:

– Amram, diye tekrarladı.

Bu kez cevap, kasıtlı bir gecikmeyle geldi.

– Ben Apiru'yum.[3]

Nezmet tahmin etmişti, sarayın bütün işçileri Apiru'ydu.

– İşiniz bitiyor mu?

– Hayır, dedi adam. Yarın da taşlar getireceğiz.

Başının bir hareketiyle, yığılı taşları göstererek devam etti:

– Getirdiklerimizin hepsini boşalttığımızda bu akşamki işimiz bitecek.

Sesinde hafif bir alayla ekledi:

– Bir eve yetecek kadar taş ve sonra tuğla getireceğiz.

Nezmet birden adamın üzerinden ayrılmayan bakışlarından tedirgin oldu, başını eğerek selam verdi, döndü, sarayına doğru koşarak uzaklaştı. Hayal kırıklığına uğramıştı. Çılgın coşkusu yarım kalmıştı, sonuçsuz... Sonuç ne olabilirdi ki zaten? Ama gene de, bir kez daha Apiru'ya bakmak için terasa çıktı. Adam baktığını hissetmiş miydi? Belki... ama Nezmet onun bakışını bir alev gibi teninde hissetti. Apiru başını ona kaldırmıştı. Nezmet ağzını açtı, hiçbir şey söyleyemedi. Adam gülümsedi ve genç kız, heyecanını göstermemek için içeri girdi.

Göğün kayısı rengi kızıla dönmüştü.

Nezmet, kız kardeşleriyle birlikte yıkanırken çok sinirliy-

di. Hizmetçinin, saçlarını her günkünden daha fazla kokulu yağla parlatmasını istedi. Peruk takmayacaktı, hava çok sıcaktı.

Şenlikte çalgıcılar parmaklarını, dansçılar ayaklarını ustalıkla kullanıyorlardı. Ama konuşmalar Nezmet'e, başka akşamlardakilerden de daha yavan geldi.

Yemekte sadece, buğdayla doldurulmuş bir bıldırcın, biraz kabak, üç beş hurma ve bir bardak hurma şarabıyla yetindi. Kız kardeşlerine dalgın cevaplar veriyor, onları güldüren şakalara gülümsüyordu. Sıcaktan bunalmıştı. Küçücük altın toplar ve mavi kristal boncuklar işli ince keten giysisinin altına hiçbir şey giymediği halde sıcaktan bunalıyordu. Sonunda dışarı, terasa çıktı. Meşalelerin alevleri akşam rüzgârıyla dans ediyordu. Parmaklığa yaslandı ve nehrin kapkara sularına baktı. Ve birden birisi bağırdı, Nezmet korkuyla bir çığlık atacaktı, sustu. Aşağıda bir adam vardı. Üzerinde bir tunik vardı ve genç kız, meşalelerin oynak aydınlığında onun gülümsediğini gördü. Kalbi, göğsünden fırlayacakmış gibi atıyordu. Doğruldu, boş bir çabayla heyecanını bastırmaya çalıştı.

Bunu isteyen kendisi değil miydi? Genç adam, çalıştığı sırada genç prenses karşısında beliriverince her şeyi anlamamış mıydı? Yüzü, gözleri her şeyi anlatmıştı kuşkusuz! Ve o, o genç adam ona gelmişti. Şimdi onu istiyor muydu, istemiyor muydu? Nezmet diliyle dudaklarını yaladı ve birden geniş omuzları, yaldızlı tunç renkli bedeni görür gibi oldu.

Yavaş adımlarla, ölüme gider gibi, bahçelere giden basamakları indi. Son basamakta durdu, karanlıkta, bacakları gergin, sabit bakışlarla, nefesini tutmuş bekledi. Genç adam hareketsizdi, belki saygıdan, belki kendine olan güveninden. Nezmet, bir kez daha, ama bu defa öğle uykusundan sonra duyduğundan çok daha yoğun ve güçlü, genç bedeninin karşı konulmaz çağrısını duydu. Bu arzuyu bu kadar güçlü ve çılgın yapan, erkeğin varlığıydı. Hiçbir erkek tanımamıştı daha, onlara hep uzaktan bakmıştı. Genç adam, onu böylesine etkileyen ilk erkekti.

Başını gururla kaldırdı ve son basamağı da indi. Kaçmaya hazır, erkeğe doğru yürüdü. Ama önünde durduğu, nefesini ve yeni yıkanmış bedeninin amber kokulu sıcaklığını

duyduğu, gülümsediğini, koyu pembe dudaklarıyla gülümsediğini gördüğü an, felce uğramış gibi hareketsiz kaldı.

Genç adam elini Nezmet'in omzuna koydu, Nezmet ağzını açmıştı. Adam, öbür eliyle kızın yüzünü okşadı, genç kız derin derin nefesler alıyordu, sonra erkeğin parmakları kızın dudaklarını okşadı, bu, aşkın ve hayatın işaretiydi! Omuzda duran el göğüslere kadar indi usulca, genç kızın göğüs uçları canını acıtacak kadar sertleşmişti. Genç adam anî bir hareketle kızı terasın altındaki koyu karanlığa çekti. Çabucak, işlemeli keten giysiyi yukarı doğru sıyırdı ve taş kesilmiş gibi hareketsiz duran bedeni okşadı, göğüsleri, koltuk altlarını, karnını, kalçalarını. Bir el, karnın aşağısına kadar indi, usul usul, parmağın biri yumuşak aralığı okşadı. Nezmet titredi. Parmak, sevişme hareketini deniyordu. Kız bütün bedeniyle cevap verdi. Genç adam bir anda keten giysiyi çıkarıp attı, eli kızın belinin altında, onu yeni yontulmuş taşlardan birinin üzerine yatırdı. Serin taş, kıza kendi yatağından daha rahat geldi o an. Vücudunda dolaşan sıcak eli bileğinden yakaladı, genç adam kızın elini iteceğini sandı birden, ama kız onu bırakmadı. Genç adam kızın elini kendi bedeni üzerine koydu, Nezmet'in eli acemice, ürkerek okşadı erkeği. Anlıyordu, duyuyordu kız, o içindeydi artık. Acıyla haykırdı, sonra çığlığı bedenin baş döndürücü sarhoşluğu arasında kayboldu.

Bundan sonrası artık onların iradesinde değildi, dünya yaratılalı beri işlenen en büyük, en güzel günah, çırpınışlar, ete saplanan bıçak... genç kız boğulmakta olan bir insan gibi Amram'ın boynuna sarılmıştı. Taşın üzerinde bir dirseğiyle doğrularak adamın başını kendine doğru çekti, dudakları onun dudaklarındaydı. Genç adam gözlerini kapadı. Tam o an kendini kızın içine bırakmıştı. Ona aynı anda iki kez sahip oluyordu: maddeyle ve maddesiz, dudaklarında nefesiyle ve bedeninde erkekliğiyle.

Birbirlerinden ayrılmışlardı ama kız hâlâ kolunu tutuyordu genç adamın. Yukarıda şölen bitmek üzereydi. Hurma şarabıyla fazlaca mutlu olmuş birisinin kahkahaları onlara kadar geldi. Nezmet doğruldu, ilk kez kendi bedenine baktı ve kanı gördü. Amram çok yakındaki kuyudan, hep asılı duran kaplardan biriyle su getirdi. Usulca kızın karnına döktü,

Nezmet kısık bir çığlık attı, sonra gülmeye başladı.

Haftalar boyu, her gece böyle oldu. Kral I. Seti'nin[4] iktidarının dördüncü yılıydı. Bu çılgın, bu ateşli, hemen de dilsiz tutku süresince Aşk Tanrıçası Hathor, gümüş ışıltılı yuvarlağıyla Mısır'ın bulutsuz göğünde yay biçimindeki yolunda üç kez dolaştı. Nil deltasından, Nübye'nin kavurucu sıcaklarına kadar, kralların tanrıları için yaptırdığı dev tapınakların süslü sütunlarını gümüşledi, tıpkı cömert hurma ağaçlarının yapraklarını gümüşlediği gibi. Nehrin karanlık sularına göz alabildiğine gümüş pırıltılar ve bin yaşındaki ülkeye yaldızlı tozlar serpti. Ama Nezmet-Tefnut onunla hiç ilgilenmedi. Tıpkı lotus çiçekleri gibi, on beş yaşındaki prensesler de tomurcuklanmayı beklerler. Nezmet-Tefnut, genç bedeninin sınırsız doğurganlığıyla Mısır'ın da sınırsız yücelikte bir lidere gebe kalmış olduğunu, o liderin bir gün, bütün tanrıların en büyüğü saydıkları Ra'dan da daha büyük bir tanrıyı insanlığa tanıtmak için gökleri parçalayacağını bilemezdi.

Prens Ptahmos

İlişkileri bir dikkatsizlik yüzünden sona erdi.

Aşk coşkusuna alışan Nezmet, kendini duygularına bırakıyordu artık ve bir gece, hazzın sarhoşluğu içinde bir çığlık attı. Amram o gece erkekliğinin doruğuna çıkmıştı. Çığlıkları terasta acı bakla yiyerek uyuklayan birinci hizmetçiyi korkuttu, bir anda uyanan kadın, hanımın sesini tanıdı ve çığlığın sebebinin bir akrebin ya da yılanın sokması hatta bir timsahın saldırısı olabileceğini düşünerek koştu. Elinde bir meşaleyle merdiveni indi. Karanlık görmeyi zorlaştırsa da bir erkeğin kollarındaki hanımının görüntüsü bütün o feci korkuları bir anda dağıttı. Kısık sesle inleyerek meşaleyi çıplak ve henüz kendine gelememiş erkeğin yüzüne doğru kaldırdı.

"Bir Apiru!" diye haykırdı sonra.

Sesinde büyük bir hayal kırıklığı, hatta korku vardı. Genç adam giyinirken iki kadın yukarı çıktılar.

Yaşlı hizmetçi "Kral beni öldürecek!" diye inliyordu. "Beni öldürecek!"

– Çeneni tutmazsan seni ben öldürürüm, dedi Nezmet.

Tartışmanın uyandırdığı öteki prenseslerin odalarından korku dolu sesler geliyordu.

Mirrit-Anuket:

– Neler oluyor? diye sordu.

Mirrit, Nezmet'in birçok kız ve erkek kardeşi gibi, babasının bir başka kadından olma çocuğuydu.

– İçki ile mehtap bu ihtiyarın beynini uyuşturmuş, diye anlattı prenses; seni korkuttuk, özür dilerim.

Sonra kız kardeşine tatlı tatlı gülümseyerek:

– Git, yat! dedi. Önemli bir şey yok.

Mirrit-Anuket odadan çıkınca, hizmetçi ağlamaklı, devam etti.

– Geceleri ortadan kayboluşunun nedeni buymuş demek!

– Bir kelime daha söylersen çıngıraklı yılana soktururum seni!

– Bir Apiru!

– Onu kendin için istemez miydin, ha?

– Bu bir uğursuzluk! Bir çocuk olacak, kesin bu!

Önsezi Nezmet'i sarstı. Bir çocuk! Gerçekten de kesindi bu. İki aydır âdet görmemişti. Bu olasılık özellikle canını sıkmıyordu, ama babasının tepkisi, evet! Onun ne zaman, ne yapacağı belli olmazdı. Küçük kız kardeşlerinden biri, birkaç ay önce, başka bir kadınla evli bir mabeyinciden bir oğlan doğurduğunda çok mutlu olmuştu. Ama erkek kardeşlerinden biri -oysa prenslerin hepsi zina yapıyordu durmadan- tersane subaylarından birinin kızını gebe bıraktı diye yapmadığını komamıştı.

Son sözlerinin prensesi etkilediğini fark eden yaşlı hizmetçi:

– En kıza zamanda evlenmelisin, dedi; baban bir Apiru'dan gebe kalmış olmanı asla affetmez.

Bu doğru olabilirdi, hatta belki kesinlikle doğruydu.

– Apirular nesi var? diye öfkeyle sordu Nezmet.

Yaşlı kadın:

– Apirular nesi var! diye hoşnutsuzlukla tekrarladı; bilmez gibi yapma! Onlar birer hayduttur! Düşmanlarımızın işbirlikçileri!

– Onlar burada yaşıyor, Memfis'te!

– Bugün burada, yarın başka yerde, aylığı kim verirse.

Yaşlı kadın, sinekleri uzaklaştıran Punt tahtasını mangala atmak için ayağa kalkmıştı.

– Hem tartışmaya bile değmez, diye devam etti. Baban Apiru bir damat istemez!

Egzotik bitkinin acı kâfuru kokusu mavi bir dumanla odaya yayıldı ve sinekler pencerelerden dışarı kaçtı.

– Çocuğu öldürtür!

Bu da, evet bu da olabilirdi. Nezmet kaşlarını çattı, bacaklarını altına topladı.

– O çocuk benim çocuğum, diye öfkeyle söylendi prenses. Hem, kiminle evlenirim?

Yaşlı kadın, tereddütsüz cevap verdi:

– Naht'la.

Nezmet, hayretle:

– Vaiz rahibin oğlu mu? diye bağırdı. Ama o kız gibi bir şey!

Ve eski âşığının güçlü kollarını düşündü.

– Burun kıvırmanın tam zamanı, dedi yaşlı kadın; aklı fikri sende. Üstelik gebe bir kadını ondan başkası kabul etmez. Üstelik bir yıldır senin seçimin bekleniyor prenses! Sonunda herkes hasta ya da soğuk olduğuna inanacak.

Soğuk! Evlenecek bir kız için hakaretlerin en büyüğüydü bu! Prenses bile olsa. Gerçeği kabul etmek gerekiyordu artık. Hiç olmazsa bir süre için...

Çabuk alınan bir kararla düğün yapıldı. Naht en az babası kadar hükümdar ailesine girmeye hevesliydi. Bütün prensesler düğüne katıldı; dümdüz, pırıl pırıl siyah peruklarına beyaz lotus çiçeği iliştirilmiş on üç genç kız. Ve bütün prensler biraz somurtkandılar, çünkü bu çok acele alınmış evlilik kararı onlarda, kendi deyimlerince, "ambarda bir fare olduğu" kuşkusu uyandırmıştı. Ramses, yüzbaşı rütbesiyle ve söylentilere göre, geleceğin hükümdarı olarak törene katılmıştı, gözleri antimuan sürmesiyle, dudakları karmen kırmızısıyla boyanmış, göğsünde kollarında sayısız mücevher, omuzları bir prensin mağrur gençliğiyle güçlü ve pırıl pırıl, her gün olduğundan çok daha yakışıklıydı.

Nezmet:

– Tanrı gibisin, Ramses, dedi; gerçekten Ra'nın oğlusun!

Prenses erkek kardeşleriyle çok az konuşurdu, bunu biliyordu Ramses. Keyifle gülümsedi ve ona sarılarak, alçak sesle:

– Apiru sevgilinden daha mı yakışıklıyım? diye sordu, sorgulayan ama biraz da alay eden bakışlarla.

"Ramses!" diye haykırdı Nezmet. Herkes her şeyi biliyordu, gerçekten saray kocaman bir dedikodu kazanıydı. Ve

Ramses, on üç yaşında ve Nemzet'ten küçük olmasına karşın, bu saygısızlığı rahatça yapabiliyordu. Babasının gözdesiydi ve kendisinin olacak bu dünyayı iyi tanıyordu. "O... o çok yakışıklıydı, evet."

Prens kısaca, alayla güldü, boğuk bir kişneme sesiyle; kuşkusuz, askerlerden öğrenmişti. "Şansın varmış, Naht uyumlu bir insan. Sonuçta, çocuğun doğacak!"

Bu, Ramses'in çocuğu aileye kabul ettiği anlamına geliyordu. Nezmet, derin bir soluk aldı. Naht konuşmaya katılmak için yanlarına gelince Ramses günlük tavrına geri döndü ve Nezmet'e, düğün armağanı getirmiş Nübyeli bir köleyi takdim etti, sonra kendi armağanını verdi, altın kakmalı tahtadan bir lotus çiçeğiydi bu.

Öteki prensler Ramses'in görkemli görünüşünü kıskanç gözlerle seyrediyorlardı, gevezeliği bırakmışlardı. Genç Naht, sakalsız ve gerçekten de bir genç kız gibi narin ve zarif ama bir soreks* gibi uyanık ve atik, hiçbir şey fark etmemiş gibiydi. Nezmet'in özenle kolalanmış beyaz gelinliği, kendini belli etmeye henüz başlamış olan karnını gözlerden saklıyordu. Vaiz rahibin oğlu, resmî olarak, bir bakireyle evleniyordu. Ve tantanalı bir törenle ve özel günlere özgü iki katlı giysisiyle düğüne gelen Seti, kızının tedbirsizlikleri konusunda bazı söylentiler duymuşsa bile, hiçbir şey belli etmemiş, ona altından ve elektrumdan, üzeri süleymantaşı ve lapis-lazuli kakmalı bir gerdanlık, üç Asyalı köle ve iki papağan armağan etmişti. Törelerin istediği gibi, kızının elini genç Naht'a verdikten sonra yeni evliler için ilk ilahiyi de kendisi okudu:

Bugünü kutsa!
Aklınla memnun
ve yüreğinle mutlu olduğun
Bugünü kutsa!

Naht'ın babası da sarayın vaiz rahibi (ya da *heriheb*) olarak karıkocanın şarap içmesi gereken kupayı doldurdu ve evlilik duasını okudu. Lambaların ışığında, lotus çiçekleri ve renkli kuşlarla süslü altın yaldızlı sandalyelerde oturan, al-

* Soreks : Küçük, yumuşak tüylü, böcekçil, ilkel memeli. (ç.n.)

tın takılarla ve terle pırıl pırıl genç çifti görenler hiçbir şeyden kuşkulanmadılar. Ve belden yukarıları çıplak genç kız ve erkek hizmetkârların sunduğu içkilerden sonra, lutların, flütlerin, üç telli lirlerin, teflerin ve kastanyetlerin müziğiyle düğün şenliği başladığında, herkes bu düğünün, bütün ötekiler gibi bir düğün olduğuna inanıyordu.

O akşam, yeni evli çift, kral ailesine mensup evlilere ayrılan evlerden birine yerleşti; ev, prensesin Apiru'yla talihsiz rastlaşmasını yaşadığı eve benziyordu.

Altı buçuk ay sonra Nezmet sancıyla feryat etmeye başladı. Hizmetçiler derhal sarayın üç ebesinden birini ve o arada levazım üçüncü subaylığına getirilmiş olan babayı çağırmaya koştular.

Çocuk ve "sözde" baba aynı anda geldi. Naht merdiveni çıkarken iniltileri duydu. Göbek bağı henüz kesilmiş ve bağlanmıştı.

Ebe: "Bir oğlan!" dedi kibirle, sanki kendisinin payı varmış gibi, hizmetçiler ile köleler şarkı söyleyerek el çırpıyorlardı. Naht yıkanmakta olan bu bumburuşuk ve hâlâ yapış yapış görünen küçük şeye baktı, kaşları çatıldı. Saçlar sarıydı. Cildi, hiçbir Nil kıyısı çocuğunun olmadığı kadar açık renkti. Yüzünde garip bir ifadeyle karısının odasına girdi.

– İyi misin? diye sordu ilgisizce.

– Çocuk... dedi Nezmet, yorgun; oğlan, değil mi?

– Evet, bir oğlan, diye cevap verdi Naht, aynı ilgisiz sesle. Birden hizmetçi patavatsızca söze karıştı:

– Adını Nahtmos koyacak mıyız?[1]

Naht, ilgisiz tavrını sürdürerek, yumuşak bir sesle:

– Bu bir Apiru'ya göre bir ad değil! dedi. Sonra karısını kutlamak ve çabukça iyileşmesi dileğini tekrarlamak için yatağa eğildi ve döndü, odadan çıktı.

– O halde adını Nezmetmos koyacağım, dedi anne, öfkeyle; o benim oğlum. Benim ilk oğlum.

Hizmetçilerden biri:

– Ptahmos, belki de, dedi.

– Ptahmos! diye tekrarladı anne, adın anlamını düşünüyordu. Ptah'ın oğlu! Ptah, Memfis'in en çok sevilen, sayılan tanrısı. Tek kelimeyle dünyayı yaratan tanrı!

– Ptahmos, evet, Ptahmos, dedi anne.

Emziremeyecek kadar zayıf düşmüştü, çocuğu bir sütanneye verdiler. Naht, karısına saygı göstererek ses çıkarmasa bile, bu durumdan hoşnut olmadı. Yaşlı kadınlar, kendi aralarında, dünyanın kaderini örerler! Parca'lar* gibidirler ve bazen kader onlara, bir insanın alın yazısını yazma gücünü ve fırsatını verir ve çocuk söz konusu olunca onun, anasından çok kendilerine ait olduğunu düşünürler. Hizmetçilerden biri, hâlâ sarayda çalışan Amram'a gitti. Onu prenseslerin sarayı çevresinde dolanırken görmüştü; gözleri teraslardaydı, kuşkusuz genç sevgilisini görebilmek, bebekten haber alabilmek umuduyla.

Hizmetçi ona seslendiğinde, prensin sarayının uşak daireleri için getirilen tuğlaların boşaltılmasını denetliyordu.

– Ailende emzikte çocuğu olan kadın var mı? diye sordu hizmetçi.

Erkeğin yüzü bir anda değişti; gözleri büyüdü, alnı kırıştı, ağzı açıldı.

– Çocuğum doğdu! diye haykırdı.

Hizmetçi buz gibi bir bakışla onu susturdu.

– Prenses Nezmet-Tefnut'un bir çocuğu oldu, evet! Ama böyle yapacaksan başka bir sütanne ararım.

Mısırlı çocuklar annelerine aitti. Çocuğun, babanın malı sayıldığı Apirular gibi değil. Bu ülkede babanın hiçbir önemi yoktu. Ailede soy, anadan gelirdi. Bu nedenle, hükümdarın oğlu tahta çıktığında, krallığının yasal olması için kız kardeşiyle evlenmesi gerekiyordu.

– Erkek mi? diye sordu Amram.

Hizmetçi sertçe:

– Sütanne için bunun hiçbir önemi yok, dedi. Ama adamın gözlerinde öylesine bir hüzün vardı ki; hem, ne de olsa çocuğun babasıydı, kadın yumuşadı:

– Evet, bir oğlan.

Amram başını salladı:

– Karım yeni doğum yaptı.

– Prenses iyi ücret verir.

– Burada para söz konusu olmaz.

Yaşlı kadın, kararlı bir sesle:

* Parca'lar : Latinlerde insanların alın yazısını yazan tanrıçalar. (ç.n.)

– Gelip sarayda kalması gerek, diye devam etti.

– Onunla konuşurum.

– Bu akşam cevabını bekleyeceğim.

Gerçekten de hemen o akşam bir kadın saraya geldi. Kollarında bir çocuk vardı. Nezmet'in sarayının merdivenini ağır adımlarla çıktı. Apiru kökeni, açık renkteki cildinden ve hemen de hepsinde görülen bakır renkli, hatta yaldızlı bukleli saçlarından belli oluyordu. Şaşkın gözleriyle hizmetçilerin, sonra kölelerin barikatlarından geçti. Bir insanın hizmetinde bu kadar kalabalığın bulunabileceğini hayal bile edemezdi kuşkusuz. On köle, bir o kadar da hizmetçi... Hizmetçilerden biri yanına yaklaştı; Amram'la anlaşmayı yapan kadındı.

– Ben Apiru Amram'ın karısıyım, dedi kadın.

– Biliyorum, diye sözünü kesti hizmetçi, sağlıklı olup olmadığını anlamak için kadını baştan ayağa süzerken. Adın ne? Bu çocuk da ne oluyor?

– Adım Yokebed. Bu benim kızım, onu evde bırakmama imkân yok. Emzirecek kimse yok çünkü.

Hizmetçi başını salladı:

– Bir hastalığın filan yok ya?

– Hayır. Bebeği bakmak için kendi evime alamaz mıyım?

– Bu çocuk prensesimizin oğlu. Saraydan dışarı çıkamaz.

Söyleniş biçimi cevap verilemeyecek kadar kesindi, kadın anladı. Öbür hizmetçiler onları seyrederken iki kadın birbirlerine bakıyorlardı. Amram'ın karısı sonunda gözlerini kaçırdı.

– Bebek nerede? diye sordu.

Yaşlı kadın gitti, az sonra, bazı yenidoğanlarda olduğu gibi, şişkin yanaklı bir ihtiyar yüzüyle tepinen bebekle geri döndü.

Yokebed hayran bakışlarla uzun uzun bebeği seyretti ve gözleri buğulandı.

– Ne kadar güzel!

– Evet, çok güzel, diye cevap verdi hizmetçi. O bir prens.

Yokebed, çok da anlayamadan:

– Bir prens... diye tekrarladı. Odam nerede?

Oda üst kattaydı.

– Yalnızca bana ait bir oda mı olacak, benim odam?

– Ptahmos'un odası, dedi hizmetçi.

– Ptahmos?

– Ptahmos, prens.

Ertesi sabah Nezmet, yaşlı hizmetçisine:

– Bir rüya gördüm, diye anlattı.

– Kâhini göndermemi ister misin?

– Hayır, dedi Nezmet, manda sütünü içerken; güzel bir rüyaydı. Mut[2] göğsünden bir yıldız aldı, bana uzattı.

– Çok güzel bir rüya, dedi hizmetçi; güzel şeylere yorulabilecek bir rüya.

Nezmet, avucunu açtı, yıldızı göremediğine şaşmış gibiydi.

Gece, saray bahçesinde bir konuşma

Çocuk her şeyi görmüştü. Altın ışıltılı gözleriyle her şeyi görmüştü.

Ded direğinin kaldırılması şenliği Osiris Tapınağı'ndaki rahipler için epeyi tehlikeli olmuştu o gün. Her yıl Hoiak ayında üçüz tanrılar Ptah-Sokaris-Osiris için yapılan büyük şölende yere yatırılmış bir mumya halatla çekilerek ayağa kaldırılırdı; direk, mumyanın başındaydı, mumyadan aşağı yukarı bir arış kadar uzundu. Mumya, Tanrı Osiris'i simgeliyordu; mumyanın ve onunla birlikte direğin ayağa kalkışı ise tanrının, sonsuzluğun hükümdarının geri dönüşünü temsil ederdi. Bu tören, Memfis'te, Osiris Tapınağı'nda yapılıyordu.

Mumya ağır değildi. Gerçekte, sağlıklı bir çocuk, tek başına kaldırabilirdi. Ama onun, ölçülemeyecek kadar ağır olduğuna inanmış görünürdü insanlar. Bu kaldırma işini başlarında Ramses olduğu halde bütün oğullarının yardım ettiği kral ve bir rahip yapardı. Genelde, kral bunu tek başına yapıyordu. Oysa o sabah kutsal "geri dönüş" töreninde krala yardımla görevli rahip Shemes, bir ara Seti'nin, ayağa kalkmak üzere olan mumyayı tutan halatı elinden kaçırdığını fark etmişti. O anda derhal halatı yakalayarak zapt etmiş ve kralın bir anlık güçsüzlüğünü hisseden Prens Ramses de ona yardım etmişti. Törende bulunanların hiçbiri olayı fark etmedi. Mumya, her zamanki gibi, görkemli bir törenle aya-

ğa kalkmıştı. Hiç kimse, hiçbir şey görmemişti ya da görmezlikten gelmişlerdi. Ama bir felaketin eşiğinden dönülmüştü. Eğer Shemes ve Ramses böylesine uyanık ve atik olmasalardı, mumya yere devrilecek, direk herhalde kırılacak ve sonuç korkunç bir felaket olacaktı. Bir uğursuzluk işareti...

Çocuk altı yaşındaydı. Kral halatı elinden koyuverdiği an annesinin zor zaptettiği bir çığlık attığını duymuştu. Aynı anda gözlerini kaldırmış, bakmış ve Ramses'in ta içine işleyen bakışlarıyla karşılaşmıştı. Bu törene katılmasına ilk kez izin verilmişti ve yapılanların anlamını bilmiyordu. Krala bakmış ve onun çok solgun olduğunu görmüştü, kül rengi yüzünde tuhaf bir gülümseme vardı. Ptahmos'un hiç kimsede görmediği muzip, alaycı bir gülümseme, büyük bir sırrı olanlara has bir tuhaf gülüş. Kral kendini toparlamıştı. Ama Ptahmos birden, onun bir ölümlü olduğunu anladı.

Sonra dikkati, devam eden garip törene çevrilmişti; dört rahip, yumruklarını sıkmış, dört başka rahibe saldırıyordu. Sahne korkutucuydu, ama herkes, kendisinin de oturduğu sıralardaki hükümdar ailesi, hepsi çok rahattı, olanları çok doğal ve olağan buluyorlardı. Çocuk, öyleyse bu bir oyun, diye düşündü. Oysa rahipler yumruklarını savurarak gerçekten dövüşüyorlardı. Sonra içlerinden biri bağırdı: "Ben Horus'um, gerçeği öğrenen benim!"

Bu oyun zaten epeyi tuhaftı, ama sonra kavga daha da büyüdü: şimdi dövüşenler on beş kişiydi ve artık sadece yumruklarıyla değil, nereden buldukları belli olmayan sopalarla dövüşüyorlardı. Ptahmos, annesinin yüzüne baktı, o da sahneyi ilginç buluyor gibiydi, gülümsüyordu, hatta annesinin kocası da, Naht diye çağırdıkları o mızmız adam, hatta Ramses, ötekiler, hepsi. Her nedense kralın iki yanında oturan iki rahibin de kavgayı durdurmak için telaş eder gibi bir halleri yoktu, kralın kendisi bile heyecanlanmış görünmüyordu. Hatta beğenilerini ifade eden sözler söylüyorlardı.

Çocuk:

– Niye dövüşüyorlar? diye annesine sordu.

– Bunlar birbiriyle dövüşen Pe'liler ile Dep'liler, dedi Nezmet alçak sesle; Tanrı Osiris'in dönmesini isteyenler ile istemeyenler.

– Kim kazanacak?

Soruyu duyan genç Ramses gülümsedi, çocuğa doğru eğilerek, bilgiç bir tavırla anlattı.

– Her zamanki gibi, Osiris'in dönmesini isteyenler.

Ptahmos bu kadar bilgiyi yeterli buldu. Ramses'e hayrandı. Sık sık kendi kendine, "Yakında ben de Ramses kadar güzel olacağım, diye tekrarlıyordu. Onun kadar güzel görüneceğim yürürken."

Sonunda şölen bitti. Güneş saatine göre öğleden sonraki üçüncü saate doğru sarayın bahçesinde bir yemek verildi. Yüz arış uzunluğundaki masa -tahta ayaklar üzerine konulmuş basit kalaslar- yiyecek içeceğin ağırlığından çökecek gibiydi. Kral, şöleni, lotus çiçeği biçiminde altın bezeli mavi bir kupayı dudaklarına götürerek açtı; kupa, baş mabeyinci tarafından krallığın en hafif içkisiyle doldurulmuştu. Her yandan "Yaşa!" sesleri duyuldu, kralın bütün çocuklarının, erkek kardeşlerinin, kız kardeşlerin, oğlan çocukların, kızların, torunların oluşturduğu bütün bir kalabalığın "Çok yaşa!" dilekleri bu seslere karıştı, sonra kral sarayında çalışanların, sahiplerin, generallerin, eyalet valilerinin haykırışları.

Kızarmış bir güvercin göğsünün sadece tadına bakan ve iki hurma şekerlemesini büyük bir çabayla yiyen kral, yüzünde gene aynı anlaşılmaz gülümsemeyle elini kaldırmış ve dinlenmek için kendi dairesine çekilmişti.

O zaman bir anda şölenin merkezi Ramses oldu. Seti'nin mirasçıları arasında ilk sıradaydı ve babasının arzusuyla, dokuz yaşında yüzbaşı olmuştu. Babasının yanında Filistin ve Suriye'deki savaşlara katılmıştı. Bu, genç prensin kibirli tavrından ve taktığı baldır zırhlarından belliydi. Üstelik, kemikli yüzü, antimuan karasıyla daha da belirginleşen çekik gözleri, şölen için karmen kırmızısına boyanmış etli ve dolgun dudakları ve dudaklarından eksik olmayan gülümsemesiyle, on dokuz yaşındaki prens bütün bakışların odağıydı. Tabiî, Ptahmos'un bakışlarının da.

Ptahmos, annesine soruyordu, neden o, Ramses, dayısı, herkesin şimdiden kabul ettiği gibi, geleceğin kralı oluyordu? Çünkü o şimdiki kralın en büyük oğluydu ve kral böyle istemişti. O zaman tanrıların da hizmetkârı olacaktı.

Rahipler de Prens Ramses'e ayrıca saygı gösteriyorlardı.

Evet, sınırlı ve ölçülü, çünkü kral babası henüz hayattaydı, ama gene de saygılıydılar. Başrahip kadehini prens ve karısı için kaldırdı, kralın rahibi, tanrı hizmetkârları, öteki rahipler ve hepsi onu taklit ettiler.

Başrahip, "Büyük hükümdar Seti'nin ve onun saygıdeğer ailesinin sağlığına içelim, dedi; Yüzbaşı Ramses'in sağlığına içelim!" Bu sözleri, sayısız tanrının kutsanması izledi, herkes, tabaklarına eğilebilmek için kutsamaların bitmesini bekliyordu.

Şölen, günbatımından sonra, altın ve bakır ışıltıları arasında tantanalı bir ulusal bayram havası içinde sona erdi. Hizmetkârlar, ikinci idare amirinin gözetiminde artan yemekleri, masaları ve süslemeleri toplarken, başrahip, saray rahibi ve üçüncü mabeyinciyle yalnız kalmıştı. Çok azı yenmiş kazlar, ördekler, piliçler, güvercinler, bıldırcınlar, keçi ve kuzu butları, balıklardan artanlar, salatalar, içi hurma ve incir dolu kâseler, çabukça toparlandı çünkü hepsi hizmetçilerin sofralarına gidecekti. Sıra içkilere gelince idare amiri daha az cömert göründü. Dolu küpler kralın mahzenlerine ya da prenslerin saraylarına gitti.

Başrahip alayla:

– Kendilerine ziyafet çekecekler, dedi.

Mabeyinci düşünceliydi.

– Kaygılısın, dedi başrahip.

Mabeyinci başını salladı.

Saray rahibi:

– Kimse bir şey fark etmedi, dedi.

– Bütün aile gördü, diye düzeltti mabeyinci; saraya döndü ve hemen yattı. Korkarım büyük kayık yakında yelken açacak.

Kralın ruhunun üzerinde yola çıkacağı büyük kayıktı bu ve çoktan hazırlanmıştı. Kuşkusuz, kralın emriyle.

Kralların ölümü, Yukarı Mısır'dan Aşağı Mısır'a kadar bütün ülkede rahipler için kaygı konusuydu. Hiç kimse yeni gelenin, dinî alanda reformlar yapmaya kalkışmayacağından emin olamazdı. Rahipler sınıfında, tapınakların yönetilmesinde, tapınakların aldığı bağışlar konusunda hatta bunların işlevleri konusunda köklü değişiklikler yapabilirdi. Seti, sunakların yanı sıra bizzat tapınakların da krallığın erzak

depoları olarak kullanılmasına izin vermişti. Bu durum tapınaklardaki rahiplerin yetkilerini ve en çok da olanaklarını artırmıştı. Seti'den sonra Ramses de bu durumun devamına izin verecek miydi? Her kralın ölümüyle bütün düzen değişiyordu. Çoğu kez her şeyi yeniden yerli yerine koymak uzun zaman alıyor ve çok çaba gerektiriyordu, adım adım, sabırla, nutuklar atarak, hatta entrikalarla; bir zamanlar bir kralın, üç tanrıyı bir tek tanrı sıfatında birleştirmeye kalkıştığı zaman olduğu gibi. Üç tapınağın rahipleri bir tek tapınakta bir araya gelmeyi reddetmişlerdi. O zaman birçoğu ticarete atılmıştı. Hele, neredeyse elli yıl oluyor, deli kral Amenofis'in tüm tanrıları yok edip sadece Güneş'i tanrı kabul etmeyi önermesi... o korkunç günler! Tek bir tanrı! Olacak şey mi?

Başrahip:

– Prens Ramses çok dirayetli görünüyor, dedi.

Mabeyinci, hoşnutsuzlukla başını salladı.

– Sarayda kendi adamları var, dedi. Çok iyi biliyoruz ki her yeni hükümdar, saray erkânını değiştirir.

Değerli görevini kaybetmekten korktuğu için, kralın ölmesi olasılığından kaygı duyduğunu bundan daha açık ifade edemezdi. Ramses'in, sözünü ettikleri adamları, kuşkusuz, Seti'nin adamlarının yerini alacaktı. Ve onlar, bir öncekiler, geçmişte kalmış saltanatlarının anılarıyla yetinen eski gözdeler olarak kenarda yaşayacaklardı.

Hizmetkârlar bağırarak emirler vermeye başlamışlardı; köleler yukarıda, teraslarda, ortada kralın, sağda prenslerin ve solda prenseslerin saraylarının önlerindeki demir halkalara meşaleleri yerleştiriyorlardı. Taş döşeli bahçe kızıl bir ışıkla aydınlandı, rüzgârın salladığı alevlerle bir anda kendine özgü, giz dolu bir hayat kazanmıştı. Prenseslerin pencereleri altında, bahçede, ayakta konuşan üç adamın gölgeleri de kızıl aydınlıkta kara alevler gibi kımıldadı. Geceyle birlikte saray sessizliğe bürünmüştü ve sesler taş döşeli bahçede rahatça duyuluyordu.

Vaiz rahip:

– Kralın bu güçsüzlüğü hiç beklenmedik bir şey, dedi.

– Kralımız Seti'ye uzun ömürler dileyelim, dedi başrahip.

Bu tatsız düşüncelere son vermek istemişti. Biraz düşündü.

– Kuşkusuz gelip geçici bir rahatsızlıktır, diye ekledi; umarız bir an önce iyileşir!

Vaiz rahip:

– Yapılacak o kadar çok iş var ki, dedi; öncelikle şu Apirular. Arkanızı dönmeye görün: birinin yerinde üç Apiru var! Ve her geçen gün biraz daha küstahlaşıyorlar. En kısa zamanda önlem almak gerekiyor. Ülkede kargaşa yaratıyorlar. Yabancı inançları ülkeye taşıyorlar. Gene tek bir tanrıdan söz etmeye başladılar.

Mabeyinci:

– Evet, o tatsız anı, dedi; ama ben bir süredir sokaklarda adını bile bilmediğim dinlere, tanrılara ait muskalara rastlıyorum, sözde bereket getiriyormuş, erkeklerin organlarının sertliğini, kadınların doğurganlığını artırıyormuş.

– Anlaşılır gibi değil, diye söze karıştı başrahip; ne rahipleri var, ne din denilebilecek bir inançları. En affedilmeyecek şey, davranışları! Üç yüz yıldan[1] fazla süredir ülkemizde yaşıyorlar, kendilerini bu ülkenin yasal vatandaşı sayıyorlar. Ama ulusumuzla karışmıyorlar, kendilerini bizden üstün görüyorlar. Kadınlarımızla evlenmiyor, erkeklerimize kadınlarını vermiyorlar.

– Bizi sevmiyorlar, Hiksoslar ülkemizi işgal ettiğinde onlarla birlik oldular, dedi mabeyinci; herhalde o muskaların garip tanrılarını da o yabancılardan aldılar.

Vaiz rahip yüksek sesle güldü:

– Ama o muskalar işe yarıyor herhalde, dedi alayla; bir Apiru'nun çekiciliği bir prensesi fethebildiğine göre...

– Ve hükümdar ailesine Apiru kanı taşıyan bir prens armağan etti, diye devam etti başrahip, sesi acıydı. Etrafına baktı. Bekçiler, meşalelerin aydınlattığı kulelerde, nöbetteydiler.

Başrahip, kaygı yüklü sesiyle konuştu:

– Çocuk altı yaşında. Mirasçılar sıralamasında yirmi dokuzuncu. Zamanı geldiğinde yüzüncü olacaktır belki de. Yani, hiçbir zaman bir Apiru kralımız olamaz, eminim. Üstelik, rahip Amsetse'nin eğitimi, babasının kanıyla ona geçen kötü etkiyi de silecektir. Rahip, sesini alçaltarak sözünü sürdürdü:

– Her şeye rağmen, bu insanlarını çok çocuk sahibi olmalarına, zor kullanarak engel olmak gerekiyor.

Öbür iki kişi başlarını salladılar.

Mabeyinci:

– Aslında, diye söze başladı, çıplak kollarını ısıtmak için elleriyle ovuşturuyordu, gece rüzgârı havayı serinletmişti, aslında böyle bir şeyin olmasına hemen de hiç olanak yok. Prens Ramses kız kardeşlerine, Apirulların, kral ailesinin geleceğini paylaşmaya layık insanlar olmadıklarını söyledi.

Sonra, üç saygıdeğer adam birbirlerine iyi geceler dileyerek dairelerine doğru uzaklaştılar.

Hiçbiri, sözünü ettikleri çocuğun, başlarının üstünde, karanlıkta saklanmış, konuşmalarını dinlemekte olduğunu aklına bile getirmemişti. Dinlemişti çocuk, ama her şeyi anlayamamıştı. Gene de rahibin sözleri bazı şeyleri açıklamıştı, cildinin neden öteki prenslerinkinden farklı, daha açık renk olduğunu, saray halkının, ona karşı neden, evet, saygılı, ama gene de biraz farklı davrandığını ve özellikle de babası Naht'ın ve Ramses'in soğuk ve uzak tutumunu... Apiru! Kimdi bu Apirular?

Günün heyecanı, gösteriler, içmesine izin verilen birkaç yudum bira, vaktin hiç alışmadığı kadar geç oluşu ve alevleri dalgalandıran serin rüzgâr, uzun uzun düşünmesine izin vermedi. Gözleri kapanıyordu. Yatmak için içeri girdi. Hizmetçiler ile dadıların gevezelikleri yerini horlamalara bırakmıştı. Ptahmos birinci katta yattığı kübiküle girdi, tören giysisini, sandallarını çıkardı. Çevresinde küçük sineklerin uçuştuğu pişmiş topraktan lambayı söndürdü. Yerden yüksekte, tahta bir çerçeveye gerilmiş hasırdan yatağına uzandı, örtüyü üzerine çekti. Sonra, derin uykusunda, örtüyü yere fırlatacaktı.

Ptahmos'un eğitimi

Ama Seti ölmedi. Beyaz kille karıştırılmış bakla suyuyla yapılan ciddî bir tedavi onu kurtarmıştı. Hastalığı akut dizanteriydi. Osiris'teki törende yaşadığı o tehlikeli güçsüzlük halinden sekiz gün sonra, onu sarayın büyük toplantı salonunda gördüler. Zayıflamıştı ama rengi yerine gelmiş, bakışları canlanmıştı.

Saray halkı artık alçak sesle konuşmaktan vazgeçmişti. Tek dedikodu, saray doktorunun, bir bitkinin özsuyundan efendisi için hazırladığı bir ilaçla ilgiliydi. Mabeyincinin ve rahiplerin yüzü gülüyordu. Sarayda konuşulan en önemli konu, hükümdarın, kendisini kurtarmış olan kutsal babası, Tanrı Set için inşa ettireceği tapmaktı. Nereye yapılacaktı? Kral, Delta'da, Avaris'te diye kararını bildirdi.

Ptahmos "Set kimdir?" diye sordu öğretmenine. Prensler sarayının giriş katında, kral ailesinin çocuklarının, anababaların ve tabiî, çocukların isteğine göre, yalnız ya da toplu halde ders gördükleri odalardan birindeydiler. Erkek çocukların... çünkü kızlar bir şeyler öğrenmeye hevesli değillerdi; sınıflarda çok az görünüyorlardı. Pencereler Nil'e bakıyor, rüzgârın salladığı sazların hışıltısı duyuluyordu. Çocuklara hiyeroglif okumayı, yumuşak kilden tabletlere yazı yazmayı öğretiyorlardı, tabletler diz üzerindeki bir tahtaya yatırılıyordu, anlatılmak istenilen konuya göre tabletler yan yana getiriliyordu. Onlara, ayrıca, simgeler arasındaki mantıklı iliş-

kiler de öğretiliyordu ve bu, genç beyinlere birçok başka fikri, bilgiyi aşılamak için kullanılıyordu. Set'in ne olduğu gibi, mesela!

Öğretmen:

– Set bir çöl tanrısıdır, diye cevap verdi.

– Ama o nasıl bir tanrı olabilir? Osiris'i öldüren Set değil miydi?

Öğretmen başını salladı:

– O geçmişte olan bir şey. O bir tanrıdır. Sadece bir tanrı başka bir tanrıyı öldürebilir.

– Öyleyse tanrılar birbirleriyle dövüşüyorlar? diye sordu Ptahmos.

– Artık dövüşmüyorlar. Denge kuruldu artık. Onlarda bulunan tanrısal zekâ her birinin evrensel uyum içindeki rolünü anlamasını sağladı. Set, dünyayı, kaosu geri getirmeye çalışan dev yılan Apofis'ten korur.

Çocuk için anlaşılması zor bir açıklama. Büyükler, sanki çok bilinen bir şeymiş gibi *tanrılar* diyorlardı. Peki ama kimdi bunlar? Zor bir soru! Nezmet'in ısrarı üzerine Naht'ın bizzat kendisinin Ptahmos için öğretmen olarak seçtiği Amsetse önce gülümsemiş, sonra ciddileşmiş ve onların, dünyanın gözle görülmeyen, gücü her şeye yeten ve ölümsüz efendileri olduğunu söylemişti.

Ptahmos bu kez de:

– Onların kralı yok mu? diye sormuştu.

– Olmaz olur mu, evet, içlerinde çok büyük bir tanrı var, en büyükleri, Amon-Ra! Tanrılar onun gücünün yansımalarıdır. Onun için tanrılar birbiriyle dövüşemez.

Gücünün yansıması. Çocuk için zor bir kavram daha. Cevap üzerine çok düşündü, ama aptal görünmek korkusuyla başka soru sormadı. Sadece:

– Amon-Ra nasıldır peki? dedi.

Öğretmen ciddî bir sesle anlattı:

– Onu gören kimse yok, ama yüzü ışık saçıyor, çünkü o Güneş'tir aynı zamanda.

Çocuk bu müthiş varlığı zihninde biçimlendirmeye çalıştı. Sonra öğretmenine baktı.

Bu Amsetse, ikinci üçüncü dereceden bir rahip, iyi bir insandı. Ufarak, tombul, göğsü tüysüz, başı çıplak, el parmak-

ları, ayakları güdük. Çocuğa okumayı ve uygarlığın temel kavramlarını öğretmekle görevliydi. İlk günlerin uzak tutumundan sonra çocuğa bağlanmaya başlayan Naht, dikkafalılığı halinde Ptahmos'tan sopayı esirgememesini söylemişti.

Önemli bir özdeyişi dile getirir gibi:

– Bir çocuğun kulakları sırtındadır, demişti ona.

Amsetse de:

– Efendim çok doğru söylüyor diye tekrarlamıştı. Bir çocuğun kulakları sırtındadır.

Ama sopa hiçbir zaman Ptahmos'un sırtına inmedi: kumun suyu içtiği gibi bilgiyi içiyordu ve Amsetse Naht'ı ve Nezmet'i kutladı: "Deltamızın toprağı kadar verimli! Hele kaligrafisi, hiç gördünüz mü?"

Ve çocuğun güzel hiyeratik yazılarından[1] örnekler gösterdi.

Amsetse'nin en çok beğendiği ise, büyük vezir Ptahhotep'in öğütlerinden alınmış satırlarla hazırlanmış bir ödevdi.

Ömrün boyunca çalış
Hep istenilenden fazlasını yaparak.
Zamanı kötü kullanma
Çalıştığın sıra.
Zira kınanmayı hak eder
Zamanı ziyan eden.

Genç Ptahmos'un ezbere bildiği ve anlamını açıkladığı sözler.

Naht ve Nezmet çocuğu yeni bir gözle görüyorlardı şimdi. Genç kadının iki çocuğu daha olmuştu, ama Ptahmos gizlediği mutluluk kaynağıydı onun. Kardeşi Ramses'in, bir gün epeyi sevimsiz bir tavırla söylediği gibi, "saçma bir şey" yapmamıştı. Tutkunun hedefi iyi seçilmişti. Çılgınca, ama güçlü bir önseziyle... Çünkü Ptahmos sadece yakışıklı değildi, çok da zekiydi.

– Amsetse, bundan böyle oğluma her gün bir saat daha fazla ders vereceksin, dedi Nezmet.

Naht başını sallayarak onayladı.

Bu başarılı eğitime bazen gölge düştüğü de oluyordu. Ptahmos bir gün Naht, Nezmet ve Amsetse arasında kendi-

siyle ilgili bir konuşmaya tanık oldu. Utanılacak bir şey yaptı o zaman: gizlenerek dinledi.

Naht:

– Bu kadar yetenekli bir çocuğun bir tapınakta eğitim görmesi çok iyi olur, diyordu.

Amsetse susuyordu.

Naht:

– Benimle aynı fikirde değilsin galiba, dedi.

– Aksine, aksine! Bence Ptahmos gibi bir çocuğun bir süre bir tapınakta eğitim görmesi çok faydalı olur, dedi, Amsetse, ama sesi heyecansız hatta tereddütlüydü.

Nezmet:

– Ama sen rahiplerin onu kabul etmekte zorlanacaklarını düşünüyorsun, diyerek onun sözünü kesti.

Amsetse:

– Prensesimizin anlayışına hayranım, dedi.

– Çok güzel, dedi Nezmet. Oğlumun iyi yetişmesi yeter! Krallığın yönetim kadrolarına[2] girecektir.

Ptahmos, bu son sözlerden sonra, aklı ve yüreği karmakarışık, oradan kaçtı. Evet, rahip olabilmesini engelleyecek bir kusuru vardı, bir gece yarısı saray bahçesinde duyduğu konuşmadan beri bu kusurun ne olduğunu biliyordu: Apiru kanı taşıyordu Ptahmos. Ve Apirular, artık kendisinin de fark ettiği gibi, ikinci sınıf insan sayılıyorlardı.

Bunu anlamış olmak birkaç gün mutsuz etti onu. Kardeşleriyle oynamak istemedi ve pek seyrek olarak güldüğünde bu yapma bir gülüş oldu. Bir öç alma arzusu sarmıştı benliğini ve bu öfke ve hırsla derslerinde daha başarılı oldu.

Ne var ki, çocuk yüreği çabuk unutur, Ptahmos gene eski Ptahmos oldu ama içindeki gizli intikam arzusu eksilmedi.

Yıllarla birlikte Ptahmos'un saraydaki ünü de yayıldı. İlk övgüleri duyan Ramses oldu. Kralın kendisi de anlatılanları duymuştu. O sırada on beş yaşında olan genç çocuğu huzura çağırdı.

Ptahmos, uzun boyu, geniş omuzları, koyu renk buklelerin çevrelediği geniş, mağrur yüzü, belirgin burnu ve iri gözleriyle dikkatleri çekiyordu. On beş yaşında, hemen de bir erkeğin fizik gelişimine erişmişti. Kendinden büyük erkek

kardeşleriyle gittiği yaban öküzü avları bileklerini kalınlaştırmadan kaslarını güçlendirmişti. Ama asıl bakışları üzerinde toplayan, geniş ve iri hatlı yüzdü. Açık ve düz bir alnın altında burnun, hafifçe çıkıntılı alın kemiğine oturuşu ve iri gözler, parlak tunç renginde ve emreder gibi bakan gözler, güçlü bir karakteri gösteriyor, kaşları çatma alışkanlığı bu izlenimi daha da arttırıyordu. Ağız ise, alnın ve gözlerin haşin ifadesini yumuşatmıştı: kenarları makasla kesilmişcesine düzgün, dolgun, renkli dudaklar değişken bir duygusallığı ifade ediyordu; bu ağızdan bir anda acı bir alay ya da bir övgü sözü beklenebilirdi. Ten çok açık bakır rengindeydi. Ve çene, irice ve güçlü çene portreyi tamamlıyordu: Prens Ptahmos'la dost olmakta fayda vardı kuşkusuz.

Kendisine hayran olan kız kardeşleri onu Ramses'le kıyaslıyorlar, yeğen ile dayının kesinlikle Memfis'in en yakışıklı erkekleri olduklarını söylüyorlardı. O sabah, belden yukarısı çıplak, tören üstlüğüne sarınmış, başında kulaklarına iliştirilmiş çizgili ipek şalıyla Ptahmos'un, saray heykeltıraşlarını cezbedecek bir görünümü vardı.

Büyük Ev'in avlusuna giden sfenksli yolun girişinde onu çok gösterişli bir mabeyinci karşıladı, sonra iki saray görevlisi bir tören havası içinde onu aldı, kral dairesine götürdü, orada protokolü hatırlattılar, kıyafetini gözden geçirdiler, saçları yüzünden yerinde durmayan şalını bir kez daha düzelttiler. Ancak o zaman onu birlikte yürüyerek Altın Salon'a götürdüler, Ptahmos buraya bir kez annesi ve üvey babasıyla yeni yıl kutlamaları için gelmişti. Salonun dibinde, üzerinde tahtın bulunduğu yüksek bir seki vardı.

Ptahmos, altın süslemeleriyle göz kamaştıran bu görkemli yerle, orada oturan, oturmaktan çok yığılıp kalmış görünen insan arasındaki çarpıcı karşıtlığın, attığı her adımda daha da görünür hale gelmesiyle şaşkındı. Hükümdar, iskelet izlenimi veren gövdesi, buruşuk kollarıyla kupkuru bir hayalet gibiydi. Protokol, Ptahmos'un önce yeri, sonra hükümdarın ayaklarını öpmesini gerektiriyordu. Kralın bir hareketi ilk saygı hareketini engelledi. Ptahmos o zaman dedesinin, şimdiden, ileride dönüşeceği mumya ayaklarına benzemiş olan ayaklarına doğru eğildi. İkinci bir el hareketi salondaki görevliler kalabalığını dışarı çıkardı. Davetlisi az bir

tören. Sadece iki mabeyinci, on yerine; doğal olarak Ramses, yirmi sekiz yaşında, krallık naibi ve tahtın seçilmiş vârisi... Kralın sağında, belinde altın baltasıyla, yelpaze taşıyan genç adamı da tanıdı Ptahmos: sarayda arada bir rastladığı, kendinden çok memnun görünen bir yarım kardeşti. Hükümdar, Ptahmos'a buruşuk bir el uzattı, lütuf simgesiydi bu, Ptahmos hemen öptü.

– Otur, diye emretti Seti, ayaklarının dibindeki tabureyi göstererek; söylediklerine göre, epey bir şeyler öğrenmişsin. Ama görelim bakalım, bir kitaplık mısın, yoksa öğrendiklerinin bilincinde misin ve üzerinde düşünüyor musun. Adalet nedir?

– Adalet bir krallığın yapı harcıdır, dedi Ptahmos. Kral, başını sallayarak onayladı.

– Peki, nasıl sağlanır?

– Herkese hakkını vererek.

– Herkesin hakkı nasıl saptanır?

– Hak edip etmediği incelenerek.

– Çok iyi, dedi kral. Senin fikrince, iyi çalışmış bir adamın ekmeğini yemesi, onun yanında, içip sarhoş olmaktan başka bir şey yapmamış olanın açlıktan ölmesi gerek, öyle mi?

Ptahmos şaşaladı.

– Doğru, dedi sonra; ama, bu istenecek bir şey değil.

– Neden?

– Çünkü, böyle bir şey yüreği katılaştırır ve katı bir yürek insanı adaletsiz yapar.

– Sen, iyi çalıştığın için ekmeğini yerken, komşun, tembel olduğu için açlıktan ölüyor olsa, ne yaparsın?

– Ona ekmek veririm, sonra gidip çalışmasını öğütlerim, çünkü ertesi gün gene çalışmazsa bu kez ekmek vermem.

– Peki, ertesi gün de gidip çalışmazsa?

– Zorla çalıştırırım! diye bağırdı Ptahmos.

Gözlerini kaldırdı ve Ramses'in, doğulular gibi çekik gözlerindeki pırıltıyı gördü. Naip prens gülümseyerek başını salladı, eğleniyor gibiydi.

– Böylece uyguladığın prensip nedir ve adaletten de daha öncelikli olan ne olabilir?

– İktidarın gücü, yani otorite.

– Çok doğru! İşte bu! diye bağırdı kral. Memnundu. Ve

mabeyincilerden birine dönerek bir testi bira ile iki bardak getirmelerini emretti.

Torununa bakarak konuştu:

– Demek merkezî otoritenin adaletten önce geldiğinin bilincindesin. Ama bunu neyle açıklıyorsun?

– Uygulayacak güç olmadığı zaman adalet yoktur. Adalet zorla uygulanır.

Kral tekrar başını salladı, gülmeye başlamıştı. Hiç dişi yoktu ve gülüşü tuhaf bir tedirginlik uyandırıyordu, ama gene de Ptahmos'un içini ısıttı. Hizmetkâr bira testisi ile bardakları getirmişti. Kral yere bırakmalarını emretti. "Doldur!" dedi Ptahmos'a. Genç çocuk bardağa bira koydu, ayağa kalkarak krala uzattı. Sonra kendine de aldı, tadına baktı, bira hafif ve berraktı, çünkü ince bir bezden iki kez süzülmüş, sonra mayalanmaya bırakılmıştı. Prenslerin sofralarında bile böylesine rastlanmıyordu.

– Şimdi, söyle bakalım, diye tekrar söze başladı kral; adaletli olmak için, güçlü olmak gerekir, diyorsun. Ama sekiz on serseri, ekmeğini, karınınkini, çocuklarının ekmeğini zorla almak için karşına çıksa, ne yaparsın?

Ptahmos bir an düşündü.

– Benim onlardan daha güçlü olmam, ayrıca emrimde hizmetkârlarım olması gerekir, herhalde.

– Peki, ya gelenler on bin kişiyse?

– Krala gider, yardım isterim.

Mabeyinciler, büyülenmiş gibi, kıpırdamadan dinliyorlardı. Ramses kollarını göğsünde kavuşturdu, ilgilenmiş görünüyordu.

– Demek, adaletsizlik ne kadar büyükse, gücün de o kadar büyük olması gerekir, diye düşünüyorsun. Öyle mi?

– Evet, öyle düşünüyorum, diye cevap verdi Ptahmos.

– Sence, krallıkta, adaletin en büyük koruyucusu kimdir?

– Sensin, dedi Ptahmos. Çünkü en büyük gücün sahibi sensin!

– Ya ben adaletsiz davranırsam? diye sordu yaşlı kral, genç adama doğru eğilerek.

Ptahmos bakışlarını ona kaldırdı:

– Set seni cezalandırır, dedi, kelimelere ayrı ayrı basarak.

– Evet, dedi kral, sesi ciddîydi. Set beni cezalandırır. Tanrılardan gelmeyen adalet yoktur, çünkü en büyük güç onlarındır. Adalet, Ptahmos, Yasa'dır ve Yasa, tanrılardan gelir, bunu hiçbir zaman unutma!

Sonra mabeyincilerden birini çağırdı ve kulağına bir şeyler fısıldadı; görevli hemen uzaklaştı.

– Ptahmos, dedi kral; iyi işleyen bir kafan var. Sana deneyim kazandırmak istiyorum. Seni Avaris'teki krallık belgeleri idaresine yönetim asistanı olarak atıyorum.

Krallığın en yüksek yönetim kademelerinden biriydi bu. Ptahmos, şaşkın ve heyecanla kızarmış yüzünü krala doğru kaldırdı.

– Öğrenmen gerektiği aklından bile geçmeyen şeyleri öğreneceksin, diye devam etti kral; ve parlak bir zekâ için, öğrenilmiş hiçbir şeyin fazla ve gereksiz olmadığını anlayacaksın.

Bir şey düşünüyormuş gibi durdu, sonra devam etti:

– Bana senin biraz çabuk öfkelendiğini söylediler, Ptahmos, dedi.

Ptahmos kızardı, bir an itiraz edecek gibi oldu. Demek söylentiler sarayda dolaşmıştı! Gerçekten de birkaç gün önce üç erkek kardeşini fena haşlamıştı. Ama kral çok üstünde durmuş görünmüyordu.

– Evet, bazen kralım, dedi.

– Bazen, ha? diye tekrarladı kral alayla. Atı hırçın olan binicinin dizgini sağlam olmalı! Huyun, senin atındır, dizginlerinse, aklın! Bunu unutma!

İçkisini bitirdi; az önce çıkmış olan mabeyinci, peşinde bir yazıcıyla geri dönmüştü, krala iki küçük torba uzattı. Kral torbaları Ptahmos'a verdi. Genç çocuk titreyen elleriyle ilk torbayı açtı ve küçük bir altın heykelcik çıkardı.

– Bu, dedi kral, hepimizi, dünyamıza kaosu getirmek isteyen yılan Apofis'e karşı koruyan tanrımız Set'tir. Onu hep yanında bulundur ve çaresiz kaldığında yardımını iste. Bu da, diye devam etti kral, beceriksiz parmaklarıyla ikinci torbayı açarak; altın bir kamışkalem, seni iyi eğitmiş olan öğretmenin Amsetse için. Ona benim adıma verir ve kendisini kutladığımı söylersin.

Sonra, yazıcıya, Ptahmos'un krallık belgeleri idaresine[3]

atanması konusundaki emrini yazdırdı. Genç çocuk bir törendeymişçesine ciddî, dinliyordu. Sonunda, çocukluğundan beri çevresinde hissettiği gücü o da tadıyordu. Bu önemli belge onun olgunluk çağına erişmiş olduğunun ispatıydı. Daha da fazla, onu mutlak güç[4] için hazırlıyordu.

Belgenin bir eşi de Ptahmos için yazıldı. İki nüsha kral tarafından imzalandı. Genç çocuk ihtiyar kralın uzattığı eli öptü ve yeni bir işaret ayaklarını ve yeri öpmesini engelledi. Ptahmos gözlerini Ramses'e çevirdi. Krallık naibi hiç beklenmedik bir hareket yaptı: eğildi ve elini Ptahmos'un yanağına koydu. Bu sevgi okşayışı genç çocuğu heyecanlandırdı; dayısının elini öptü.

İki mabeyinci ona dış salona kadar refakat etti, öbür ikisi iç avluda ve sfenksler yolu boyunca birlikte yürüdü. Değerli ruloyu avucunda tutan Ptahmos güneşe çıktığında, aydınlık gözlerini kamaştırdı. Bu onun zaferinin doğmakta olan güneşiydi.

Görünüşün ardındaki gerçek

Ateşli bir kan, uyumlu ve tekdüze bir hayatla yetinmez. Dünyaya hükmetmek isteyenler ile büyük suçluların, yani insanların hükümlerine önem vermeyenlerin bu kadar çok olmasının nedeni budur.

Ptahmos, atanma haberini verebileceği bir babası olmadığını hatırladı o an. Ne de akrabaları arasında güzel haberi verip, sevinci ve övüncü paylaşabileceği önemli bir erkek. Bahçede, unutulmuş bir anının birden geri gelmesiyle durdu. Üç yıl önce, Nezmet'e sormuştu:

– Benim babam kim?

Soru, kendisine elbise yapmak istediği bir kumaşı yoklamakta olan Nezmet'i apansız yakalamıştı. Biraz hüzünlü, biraz cansız gözlerle bakmıştı. Sonra acı bir alay ve belli belirsiz bir melankoliyle cevap vermişti:

– Bir Apiru.

Ptahmos, kelimedeki hoş olmayan gizli anlamları bilmez değildi.

– Ben de mi Apiru'yum? diye sormuştu bu kez.

Kumaşı yakından incelermiş gibi yapan Nezmet:

– Apiru değilsin, çünkü benim oğlumsun, diye devam etmişti; babanın kim olduğunun hiçbir önemi yok! Benim oğlum olmasaydın bu sarayda olamazdın. Artık bunu düşünme!

Ama o düşünmüştü, biraz da utançla, Nezmet ona bir

kusuru olduğunu söylemiş gibi. Orada, güneşin altında, şaşkın, kararsız, göğüs geçirdi. Ama coşkusu hüznünü silip süpürdü çabukça. Annesine haberi vermesi gerekti. Nezmet'in dairesine giden merdiveni dörder dörder atlayarak çıktı.

Nezmet onun, dairesinin kapılarını kırarcasına açtıktan sonra hizmetçileri savurarak odasına daldığını görünce şaşırdı, sonra korktu.

– Oğlum! diye haykırdı; ne oldu?

– Kral... diye başladı Ptahmos.

Sonra biraz sakinleşerek devam etti:

– Aşağı Mısır'daki krallık belgeleri idaresinde başkan yardımcısının asistanlığına atadı beni!

Nezmet derhal anladı: krallığın en önemli yöneticilerinden birine asistan! On beş yaşında! Ve Aşağı Mısır'da, diye düşündü genç kadın. Kral, Ptahmos'u böylece, Apiruların ikinci derecede efendisi olarak görevlendirmişti. Kendi kendine, ileride bu olağanüstü atamadaki acı istihzayı düşünmeye çok vaktim olacak, dedi Nezmet. Seti'nin her zamanki âdetiydi: lütuflarında bile can sıkacak bir yan olurdu. Kollarını açtı. Ptahmos, annesinin kollarına atıldı. Papirüs hâlâ avucundaydı.

– Bunu kutlamak gerek, dedi anne, oğlundan da daha heyecanlıydı; babana... yani Naht'a haber vermeliyiz, çok mutlu olacaktır. Kız kardeşlerine de... Sese'ye de...

Sese, Ramses'in takma adıydı.

– Sese'ye de, tabiî. Amsetse'yi de çağırmalıyız, dedi Ptahmos. Kral benimle ona bir armağan gönderdi...

Konuşmasını düzgünce tamamlayamayacak kadar heyecanlı, terasa çıktı ve nehrin sınırsız büyüklüğünü seyretti; göğün gümüşle kapladığı esmer ve kıvamlı bir deniz. Yüreği mutluluktan çatlayacak gibi oldu ve mutluluk, hurma şarabı içmişçesine sarhoş etti onu.

Kutlamanın o gece yapılmasına karar verilmişti, sonra ertesi akşama bırakıldı. Çağrılanların hepsinin geleceğinden emin olmak gerekiyordu. Naht'ın akşam yemeği sırasındaki neşesi yapmacık değildi, belki gizli bir kıskançlığın karıştığı bir hüzün hissediliyordu neşesinde. Kralın Ptahmos'la olan konuşmasını tekrar ettiriyor, başını sallayarak basit kelime-

lerin bile tadını çıkarıyordu.

Ptahmos'u o gece uyku tutmadı. Aysız gökyüzünü seyretti, kurbağaları dinledi, yarasaların uçuşlarını izledi. Ancak sabaha karşı biraz dalabildi.

Sabah, hasırdan yatağında uyuyordu ki, hizmetkâr uyandırdı onu. Pencerelerdeki hasır örgü panjurların dışında sinekler içeri girmek için sabırsızlanmaya başlamıştı bile.

– Saray terzileri seni bekliyor, prensim.

Saray terzileri! Oldukça karışık ve esrarlı bir cümle.

– Naht senin için çağırdı, diye anlattı hizmetkâr.

Yıkanmak için yandaki hamama geçerken gelişigüzel bir örtüye sarındı. Adama "Bana ballı su getir" dedi.

Terziler, üç kişi; ellilik bir adam, yardımcısı ve çırak, odaya girdiler. Üçü de gülümsüyordu ve genç adamın önünde eğilerek övgülere başladılar. Belli etmemeye çalıştığı bir şaşkınlıkla onları dinliyordu. Bu da yürüyeceği yolun bir parçasıydı. Sonunda bir el hareketiyle sözlerini kesti. Yaşlı terzi başını sallayarak ona baktı.

Terzibaşının, kuşkusuz kralın yeni gözdesine duyulan merakın neden olduğu incelemesi, kısa bir süre sonra gene Ptahmos'un işaretiyle sona erdi.

– Altı tören üstlüğü, bir o kadar da altlık, diye aşırı bir neşeyle konuştu adam, elinde üç arış uzunluğundaki cetvelle; başlangıç olarak.

Ptahmos'un ölçülerini aldı, önce bileklerden beline kadar. "İki arış bir çeyrek" dedi, cırlak ve keyifli sesiyle.

Çırak, kamışkalemini yanında taşıdığı hokkaya batırarak acele yazmaya başladı.

– Prensimiz bir adım atıp, bir an hareketsiz kalabilir mi? dedi terzi. Bilekler arasındaki uzaklığı ölçtü ve bağırdı:

– Bir arış bir çeyrek.

Çırak yazdı.

– Ben sadece başkan yardımcısının asistanıyım, diye söze başladı Ptahmos.

Terzibaşı, görmüş geçirmiş bakışlarını Ptahmos'un gözlerine dikti, yüzünde anlamlı bir gülümseme belirdi.

– Başkan yardımcısı, asistan olarak kendisine bir prens bağışladıkları için krala ve tanrılara şükran borçludur.

Ve birden ciddileşerek:

– Mantolar, dedi. Tören mantoları! Prensin önemli günlerde mantolara ihtiyacı olacak. Aşağı Mısır'da terziler bizim tarzımıza alışık değildir. İnanın bana prensim, krallığın en güzel mantoları Memfis'de dikilir.

Hizmetkâr, elinde kulpsuz bir testideki su ve bir kâse balla gelmişti.

– Efendim karıştırmamı ister mi? diye sordu.

Ptahmos başıyla evet, dedi ve terzinin sözlerini zihninde tartarken bir hurma istedi. Demek saray yeni görevini böyle algılıyordu! Yönetim basamakları içinde o sadece, krallık belgeleri idaresinde bir asistandı, ama gerçekte kim olduğunu herkes biliyordu: bir prens olarak, krallığın gücünü ve yetkilerini de kendinde taşıyordu. Dalgın ve düşünceli, hurmayı ısırdı. Terzibaşı ayağa kalkmıştı. Başparmağını sırtına, tam ensesinin altına koydu, sonra manto eteğinin uzunluğunu ölçmek için eğildi.

– Üç buçuk arış!

Çırak yazıyordu.

– Manto, diye tekrar konuştu terzi; karmaşık bir giysidir. Sırta iyice oturması, önde bol olması gerekir. Ptahmos'u muzip gözlerle süzdü.

– Arkada oturmuş, önde bol, prensim! Omuzlarda geniş, belde dar. Ve efendimin beli kusursuz!

Ptahmos övgüyü duymamış gibi yaptı, bir bardak balla tatlandırılmış su içti ve başını sallayarak cevap verdi. Terzibaşı omuz ölçüsünü aldı:

– İki arış ve beşte bir!

Sonra bir şeritle Ptahmos'un belini ölçtü ve bağırdı:

– İki arış bir çeyrek!

Çırak, papirüsüne hızlı hızlı yazdı.

Bir hizmetkâr, sopa ucuna yerleştirilmiş bir at kuyruğunu odada öfkeyle sallıyor, sinekleri ürkütmek için "Pişt!" diye bağırıyordu. Gerçekten korktu sinekler ve hepsi dışarı çıksın diye yarıya kadar açılmış hasır örgü panjurların altından kaçtı.

– Bir iki de eşarp? diye sordu terzibaşı.

– Eşarpları saray rahipleri takmıyor mu? diye sordu Ptahmos, bazı yüksek memurların boyunlarına gelişigüzel, özensiz, bazen de pek şişinerek bağladıkları bezleri düşünerek.[1]

– Eşarplar, efendim prens gibi yüksek ve özel nitelikli kimselerin takması içindir.

– Öyleyse, iki eşarp olsun, dedi Ptahmos.

– İki eşarp!

Çırak kalemini hokkaya daldırdı.

– Sandallar, prensim?.. diye sordu terzibaşı; sepici arkadaşımı çağırmamı emreder misiniz?

Ptahmos ne cevap vereceğini bilemedi. Üç çift sandalı vardı.

– Tören sandalları gereklidir, sanıyorum. Dostum sepici çok yumuşak sandallar yapıyor, ince kuzu derisiyle astarlanmış, altın tozu emdirilmiş yumuşak inek derisinden ve üzeri turkuvaz kabaralarla süslü. Efendimin soylu ayakları çok rahat edecektir.

Ptahmos nezaketle gülümsedi; aslında açıkça gülmemek için kendini zor tutuyordu: ayakların bile soylu oluşu çok komikti.

Terzibaşı:

– Turkuvazla süslü üç tören sandalı ısmarlanacak! diye bağırdı.

Çırak sürekli yazıyordu.

– Efendimin istediği başka bir şey daha var mı?

Ptahmos'un, başka ne isteyebileceği konusunda hiçbir fikri yoktu. O güne kadar görünüşüne ve giysilerine doğru dürüst bakmamıştı bile. Aynı üstlüğü ve aynı sandalları, sadece yıkamak için değiştirerek, eskiyene kadar giyiyordu. Terzibaşının ve onun ardında Naht'ın fikirlerinin ciddîye alınabilir bir yanı olduğuna inanmıyordu. Amsetse ona, bir insanın değerinin, cesaretiyle, sağlam karakteri ve dürüstlüğüyle, yasalara olan saygısıyla ölçüleceğini öğretmişti. Ptahmos, lobutla[2] kuş avlamadaki ustalığının ve timsah avında denediği güçlü kollarının, erkek kardeşleri prenslerin süslü giysilerinden çok daha fazla övgüye layık olduğuna inanıyordu.

Terzibaşı, yardımcısı ve çırağı birkaç kez eğilip selamlayarak çıktılar.

Ptahmos yıkanmasına yardım etmesi için hizmetkârı çağırdı; onun yerine annesi Nezmet geldi.

– Terzibaşı seni memnun etti mi? diye sordu.

– Sanırım, ben onu memnun ettim, diye cevap verdi Ptahmos.

Karşılıklı gülmeye başladılar. Ptahmos annesine bakıyordu, onun, solmaya başlayan güzelliği ve bütün varlığından akseden kırılganlığı karşısında duygulandı.

– Bu kadar çok ve pahalı giysiye ihtiyacım var mı gerçekten?

Cevap vermeden bir an düşündü Nezmet.

– Sen kralı temsil edeceksin, diye anlattı. Ötekilerin bunu hissetmesi gerek.

Bunu düşünmemişti: artık kendi kendisine ait değildi. Bu konunun üzerinde duracaktı sonra.

Nezmet:

– Bir mabeyinci bu akşam dayın Ramses'in şöleni açacağını bildirdi, dedi. Kutlama onun sarayında yapılacak.

Ptahmos, keyifsiz:

– Neden Ramses'in sarayında? dedi; burada yapamaz mıydık?

Oğlunun tepkisi karşısında sinirlenmiş görünen Nezmet:

– O krallık naibi, dedi; tahtın vârisi. Ve sarayı bizimkinden büyük.

Doğruydu: kral, veliahtına saray arazisi içinde görkemli bir saray vermişti, tüm personeli, bekçileriyle. Ve birçok kadının yaşayabileceği ayrı bir bölümle.

Bir an hiç konuşmadan birbirlerine baktılar. Besbelli Ptahmos'un geleceği sadece krala değil, Ramses'e de bağlıydı.[3]

– Ayrıca, mabeyincisini Naht'a göndererek, seni çok sevdiğini ve beğendiğini söylemiş, diye ekledi Nezmet; ve kralın seni onurlandırmasından mutluluk duyduğunu...

Ptahmos başını öne eğdi. Hayatında ilk kez, saraydaki inanılmaz boyutlara varan çıkar manevralarının bilincine varıyordu. Rekabet, entrika, yalanlar ve kuşkusuz, kıskançlıklar ve ihanetler.

– Naht'a teşekkür etmeyi unutma, dedi annesi dönüp çıkarken; seninle övünüyor.

Ptahmos, Nezmet'in bakışındaki anlamı çıkaramadı.

Annesini süzerek:

– Sen hamilesin, dedi.

– Evet, dedi Nezmet, gülümsüyordu; dört aylık.

İki kız kardeşi vardı Ptahmos'un; birden, heyecanla, bu kez bir erkek olur belki, diye hevesle düşündü.

Sonra bir hizmetkâr geldi. Ona bir tören üstlüğü getirmişti.

– Gene mi giysi! diye bağırdı Ptahmos.

– Prens Ramses bu akşamki şölen için gönderdi, dedi hizmetkâr. Bundan böyle kralın temsilcilerinden biri olacağını söyledi.

Giysi incecik ketenden, ince pilili, eteği altın simle işlenmiş bir üstlüktü. Ptahmos düşünceli bir yüzle üstlüğü inceledi, sonra yıkanmak için soyundu.

Şölen çok görkemli oldu.

Ve Ptahmos, en kısa zamanda Memfis'den ayrılmaya karar verdi o gece.

Şölen, gerçekten de Ramses'in onuruna verilmiş gibiydi, şölene hükmediyordu Ramses; gürleyen sesiyle konuşuyor, etrafına kendinden memnun, kibirli gülümsemeler dağıtıyor, erkek kardeşlerini, yarım düzineden fazla prensi bir törendeymişçesine ciddî, kabul ediyor, kız kardeşlerine, iki düzine prensese iltifat ediyor, mabeyincilerine, krallık danışmanlarına ve çok sakin görünen Amsetse'ye gülümsüyordu. Sonra hizmetkârlara yüksek sesle emir veriyor, hangi şarabın, hangi biranın, hangi bal şerbetinin sunulacağını söylüyordu. İnsan onun, Ptahmos'un babası ve şimdiden hükümdarlığın efendisi olduğu zannına kapılabilirdi.

Sonra, Ptahmos'un hiç görmediği kadar çok sayıda iskemle ve bir o kadar da masa, hizmetkârlar ve köleler tarafından büyük salona taşındı; büyük salonda başlıkları lotus çiçeği biçiminde, pembe granitten dört görkemli sütun vardı. Zemin de aynı granittendi ve cilalanarak cam gibi parlatılmıştı. Masa ve iskemleler gene hizmetkârlar ve köleler tarafından büyük bir yarım ay oluşturacak biçimde yerleştirildi, tam ortada, teraslara ve Nil'e bakan büyük pencerelerin karşısında yer aldı Ramses. Ptahmos solunda oturuyordu, sağında ilk karısı Sitre.

İki Punt maymunu, güvenli bir uzaklıkta, kölelerin eldivenli ellerine tünemiş papağanlarla birlikte haykırıp, çığlıklar atıyordu. İki çita, sürmeli, keyifsiz gözleriyle yüzü aşkın davetliyi süzüyordu. Prenseslerden biri, bağırıp çırpınan bir

maymuna hurma şarabı içirmeye uğraşıyordu ve çevresindekiler gülüyorlardı.

Ta yakınında oturmuş Nezmet ve Naht, Ramses'i hayranlıkla ve dalkavukça bir tapınmayla seyrediyorlardı. Geleceğin kralı da gerçekten bakışları üzerine çekmek için her şeyi yapmıştı. Ortadan yarılmış bir hurmaya benzeyen şehvetli bir ağzın üstündeki büyük burnu, irileştirilmiş, çekik gözleriyle, süleymantaşları, lapisler, turkuvazlar ve altınlarla işlenmiş geniş gerdanlığın süslediği çıplak göğsü, pırıl pırıl peruğuyla veliaht prens bir gençlik, güç ve zafer simgesi gibiydi. Yanında, üzerinde Ramses'in armağanı olan altın işlemeli üstlüğüyle, Ramses'in şarabını içen, onun sarayının kızarmış kaz, ördek ve bıldırcınlarını, onun özel buğday, arpa ve çavdar ekmeklerini yiyen ve Ramses'in iltifatlarına katlanan -başka ne denebilir?- Ptahmos, duyduğu garip huzursuzluğu, öfkeyi belli etmemeye çalışıyordu, sonra öfke bıkkınlığa ve melankoliye bıraktı yerini. Küçük maymun ona, davetliler arasında konuşulabilir tek varlık olarak görünüyordu.

Ama her şeye rağmen, Amsetse'ye saygı ve övgüsünü ifade etmek için gerekli nezaketi, sesi ve gücü bir araya getirerek kral tarafından kendisine emanet edilen armağanı ona sundu.

– Hepimizin kutsal efendisinin, büyük bir eğitimci olan öğretmenim Amsetse'ye bu armağanı vermesine vesile olmaktan mutluluk duyuyorum. İlahî sezgileriyle kralımız, bir kamışkalemi seçti. Ben, bu kalemin üzerinde gezinmiş olduğu papirüs olmakla gurur duyuyorum.

Sonra bir kutu içinde getirdiği armağanı çıkardı ve Amsetse'ye sunmak için ayağa kalktı. Coşkun bir alkış koptu.

Ramses'in bakışları Ptahmos'un üzerindeydi. Genç adam ev sahibine döndüğü zaman, bu bakışların içine işlediğini hissetti. Sunuş başarılı olmuştu. Çevreden övgüler duyulurken Amsetse çabucak "Prense de bir övgü" diye fısıldadı.

– Aynı zamanda, diye devam etti Ptahmos, Ramses'e dönerek, naip prensimizin benzersiz konukseverliğinden dolayı çok mutluyum. İki dev ağacın gölgesinden yararlanan ne kadar talihlidir!

Alkışlar koptu ve övgüler alkışları takip etti. Prenseslerin

hepsi sarhoştu ve papağanlarla birlikte çığlıklar atıyorlardı. Ramses, yüzünde bir zafer ifadesiyle ona bir kadeh uzattı. Ptahmos bakışlarıyla Ramses'in bakışlarını aradı, göz göze geldiler ve veliaht prens onu bir baş işaretiyle ödüllendirdi.

"Demek kendime hâkim olmuşum! diye düşündü Ptahmos, şarabı içerken. İyi bir öğrenciymişim." O geceye kadar hiç içmemişti ve Ramses durmadan kadehini dolduruyor, her seferinde kendi de içiyordu. Sonra, şölenin sonlarına doğru, çalgıcıların gürültüsü ve akrobatların hünerleri bittiğinde, terasa, hava almaya çıktığını hatırlayacaktı, sonra uykusunun geldiğini... Terastaki kapılardan biri küçük bir odaya açılıyordu. Geniş bir yatak vardı. Yatağa uzanmıştı boylu boyunca.

Belirsiz bir saatte, ama hâlâ geceydi, kurbağalar bağrışıyordu, vücuduna yaslanan başka bir beden hissederek uyanmıştı.

Kırmızımsı ışığıyla odayı aydınlatan tek bir lamba yanıyordu, yanındakinin bir genç kız vücudu olduğunu fark etti, dansöz kızlardan biriydi kuşkusuz, yüzü boyalıydı. Aşağı yukarı kendi yaşındaydı, belki daha da genç, en azından vücudu öyle gösteriyordu. Ptahmos çıplaktı, üstlüğü sıyrılmıştı ve kızın kışkırtıcı sokuluşlarıyla organının sertleştiğini duydu. Gerisi karşı konulmaz bir doğallıkla geldi, hiç bilmediği şeyler olduğu halde. Elleri, üzerine binmiş oturan kızın cilalı bronzdan bile daha pürüzsüz olan kalçalarını kavramıştı. Vücudu yay gibi gerildi, kız ona doğru geldi. Küçük, sert memeleri göğsünü dövüyordu. Üzerinde, dört nala kalkmış bir tay gibi nefes nefeseydi, genç adam çabucak boşaldı. Kız, bir gece önceki dişi maymunu hatırlatan haz iniltileriyle kendini erkeğin göğsüne bıraktı, sonra indi Ptahmos'un üzerinden. Ptahmos kızın göğüslerini okşadı usulca, sonra kalçalarını, sonra yüzünü.

Şafak sökmeden uyandı. Ramses'in sarayı karanlıktı. Ptahmos kalktı, başı kurşun gibiydi, üstlüğüne sarındı, sandallarını aradı ve bir an bedenine sinmiş karanfil kokusuna şaştı. Sonra hâlâ uykulu, merdivenlere gitmek için, henüz bomboş olan salonlardan geçti. Dişi maymunlardan biri, zincirlendiği yerde, onu görünce sıska kollarını sallayarak bağırmaya başlamıştı. Sessizce güldü, odasına girdi.

Kendini yatağına bırakırken "Naip prens bunu da düşünmüş demek!" diye aklından geçirdi. Dansöz de kuşkusuz onun ikramıydı. Tanımadığı bir kız.

Ya o... Ptahmos, o kimdi peki? Tanıyor muydu kendini?

İktidar ve yasa

Ptahmos'un Aşağı Mısır'a gidişinden birkaç gün önce Ramses, onu çağırmak için bir görevli gönderdi. Görevli, kırk yaşlarında, yanık tenli, yüzü kırışmış, enerjik bir teğmendi. Sesi ve bakışları nazik olduğu kadar da anlamlıydı; söz konusu olan bir emir, bir buyruktu, aldığı ilk emir, kuşkusuz sonuncu da olmayacaktı. Genç adam bundan böyle krallığın hizmetindeydi. Ve veliaht prensin yani dayısının emrinde.

Görevli ona sarayın avlusuna kadar refakat etti ve naip prense süzgeç görevi yapan mabeyinciler ve bekçiler arasından geçirdi. Protokol tümüyle kral sarayındaki gibiydi, sadece bir farkla, kendine özgü bir tahtı olan Ramses'in ayaklarını öpmek gerekmiyordu: henüz daha babasının ölümünden sonra olacağı gibi, bedeninde kutsal ruhu taşımıyordu; babası öldüğünde ruhu, insan başlı bir kara leylek olarak, Ölülerin Yargıcı'nın, Tanrı Osiris'in huzuruna çıkacaktı ve orada "*ka*"sının, ölümsüz ve görkemli "öz benliği"nin yardımıyla hesap verecekti.

Ptahmos, iki büyük salonun ortasında geniş bir yolda yürüdü; sağda ve solda salonlarda yirmi kadar yazıcı masalara yığılmış papirüslerin arasında çalışıyordu. Bir sonraki, hemen de her şeyiyle kırmızı olan salonda dört yüksek görevli, ciddî sesleriyle tartışıyorlardı; önlerindeki masalarda çok az papirüs görünüyordu. Ptahmos onların bakan olduklarını tahmin etti, geçerken konuşmalarından birkaç cümle

yakalayabilmişti: "Demircilerimize, tunçtan araba yapmayı öğretmeliyiz, böylece sadece bir çift atın rahatça çekebileceği kadar hafif olur, yoksa köylülerin demir arabaları..."

Hemen ardından, Ramses'in oturduğu odaya girdi. Naip, küçük bir subay grubuyla konuşuyordu, ona baktı, başını belli belirsiz salladı, tartışmaya devam etti. Bakanların aksine, subaylar hiçbir mücevher takmamışlardı ve sandallarının üstünde, bacaklarında tunç baldır zırhları vardı.

Subaylardan biri, bir yandan da sinek yelpazesini sallarken:

– Askerî gücümüzün kararlılığını anlamadıkları sürece Libyalılarla sorun bitmeyecek, diyordu. Şimdilik adamlar sinek gibi. Kovalıyorsunuz, gidiyorlar sonra rüzgârla birlikte geri geliyorlar.

– Onları hizaya getirmenin tek yolu, diye cevap verdi Ramses, Oasis'teki her iki ülkeye de birer garnizon kurmaktır. Hedefim, Aşağı Mısır'a da üç garnizon konuşlandırmak böylece doğudan ve batıdan gelebilecek istilacıların cesaretini kırmış oluruz.[1]

– Öyle düşünüyorum ki, efendim diye söze karıştı bir başka subay, Libyalıları da orduya almak faydalı olabilir.

Öneriyi bir sessizlik izledi.

– Verimli ovalarımıza doğru çekirgeler gibi iniyorlar: çünkü ülkelerinde yiyecekleri pek bir şey yok. Onlara düzenli bir aylık verelim, günde iki öğün yemek, su; sanırım kralın hizmetkârı olurlar kısa zamanda. Üstelik, istilacıların zayıf noktalarını da iyi biliyorlar. Böylece işimize de yararlar.[2]

Ramses bir an gülümseyerek düşündü.

– Fikir ilginç, Neferseti. İlginç! Sana bir deneme yapman için yetki veriyorum. Başlangıçta yüz kadar Libyalıyla.

İlk konuşan subay:

– Peki, işçi, efendim? diye sordu; garnizon binalarının inşaatına işçi bulmak zorundayız.

– Apirular var, dedi Ramses.[3]

Ptahmos daha büyük bir dikkatle dinlemeye başlamıştı.

– Onlar Avaris'te tapınak inşaatında çalışıyorlar. Köylüyü de tarlasından alıp çalıştıramayız.

– Delta'da otuz bine yakın Apiru var. Son nüfus sayımının sonuçlarına baktım. Nüfusun yarısını oluşturan kadın-

larla, üçte birini oluşturan çocuklar ve ihtiyarları hesaba katmazsak bu, yedi bin işçi demektir.

– Avaris'teki inşaat için çok sayılmaz, efendim.

– Ptahmos! diye seslendi Ramses, yeğeni yaklaştı.

Subaylar ondan yana döndüler ve bakışlarıyla tarttılar bu yeni yüzü.

– Prens Ptahmos hükümdarımız tarafından krallık belgeleri idaresi ikinci başkanına asistan olarak atandı.

Ptahmos, şimdi sadece ordunun komutanlarıyla değil, saraydan, o güne kadar yaşadığı, bildiği, tanıdığı her şeyden, çiçekli teraslardan, Amsetse'yle çalışarak geçirdiği sabahlardan, yarışların, kuş avlarının, şölenlerin ve kayık gezintilerinin dünyasından çok başka, çok farklı bir dünyayla ilk kez göz göze geliyordu.

Ramses devam etti:

– Ptahmos'u, Oasis ülkelerinde inşa edilecek askerî üslerin inşaatında çalıştırılmak üzere, Avaris'teki işçilerin iki binini almak ve gerekli iki bin işçiyi daha temin etmekle görevlendiriyorum. Garnizonların planları Memfis'teki mimarlarımız tarafından yapılacak ve Avaris'e, Prens Ptahmos'a gönderilecek, prens de planları krallık binalarından sorumlu yöneticiye teslim edecektir.

Ptahmos, Ramses'in sesindeki emreder tona hayret etti. Bir gece önceki şölende konuşan Ramses'in keyifli, şımarık sesi değildi bu. Ve veliaht prens, Ptahmos'un görevini ve yetkilerini genişletiyordu, anlıyordu genç adam. Bu demekti ki Avaris'teki Apirular bundan böyle Ptahmos'un -bir ölçüdeemrinde olacaklardı.

Subaylarla yapılan tartışma bitmişti, Ramses, ayakta bekleyen Ptahmos'a döndü. Ptahmos o an fark etti, subaylar da ayakta konuşmuşlardı, oysa odada birçok iskemle vardı.

– Artık kralın ve krallığın hizmetindesin Ptahmos. Bundan gurur duyduğunu sanıyorum. Haklısın! Devletimiz büyüktür, kuzeyden güneye, denizden Punt ülkesine ve doğudan batıya, gene denizden çöllere kadar uzanır. Toprakları bereketlidir, zengindir, güçlüdür ve bütün bunlardan dolayı, düşmanı çoktur. Ordumuzun bizi koruduğu dış düşmanlar! Ama iç düşmanlar da var, silah taşımadıkları için bilemedi-

ğimiz, tanıyamadığımız düşmanlar. Onlar, kralın yasalarına, yani, efendimiz kralın da sana söylemiş olduğu gibi, tanrıların Yasa'sına boyun eğmek istemeyenlerdir.

Ramses telaşsızca, kelimelerin seçiminde en küçük bir tereddüt geçirmeden, çok rahat ve çok anlaşılır bir üslupla konuşuyordu. Bir taşa oyarak yazar gibi! Ptahmos heyecanlanmıştı.

– Bu iç düşmanları nasıl tanıyabileceğiz o halde?

Ramses gülümsedi, öne eğildi, sol elini kalçasına koydu ve Ptahmos'a dikkatle baktı.

– En önemlileri büyük toprak sahipleri, derebeyler; onlar kralın yasalarını değil, kendi yerel yasalarını uygulamak istiyorlar. İhtirasları, yedikleri darbelerle ya da darbe korkusuyla bir süre frenleniyor, ama hiçbir zaman tümüyle yok olmuyor. Bir de ülkemizde yaşadıkları halde başka tanrılara tapan ve bu nedenle kendilerini kralın yasalarından bağımsız sayanlar var. Bunlar Apirular.

– Apirulların taptığı tanrılar hangileri?

– Doğrusu ben de bilmiyorum, diye cevap verdi Ramses; belli belirsiz bir alayla. Rahiplerin bazıları biliyordur herhalde, onların inceleme yapmaya vakitleri vardır. Doğunun tanrıları kuşkusuz, çöllerde at koşturan adamların tanrıları. Senin için geçerli bir tek ilke olmalı Ptahmos: bu ülkenin ekmeğini yiyenler yasalarına da saygılı olmak zorundadırlar.

Ptahmos yutkundu. Kendisinden beklenen, sivil görünümünde bir çeşit askerî görevdi. Hatta, daha da fazlası! Bir anda krallığın yönetiminin inanılmaz boyutlardaki çarklarını görüyordu. Bugüne kadar bir nehir, evler, insanlar, ağaçlar görmüştü; oysa görünmez bir güç, örgütlenmiş, dev tapınaklar kadar karmaşık ve düzenli bir güç vardı bunların yanında. Aynı zamanda bastıran, ezen bir güç.

Ramses, konuşmayı bitirdiğini belli eden bir ses tonuyla:

– Avaris'e, soyluluğuna ve üstlendiğin göreve layık bir biçimde gitmeni ve adamlarını oranın yerlilerinden seçmemeni istiyorum, dedi. Bu amaçla sana seninle birlikte gitmek üzere iki mızraklı süvari ve özel hizmetlerin için iki hizmetkâr ve dört köle tahsis ediyorum.

Mabeyinciyi çağırdı:

– Prens Ptahmos'un maiyetini çağırın.

Birkaç dakika sonra huzurdaydılar; hepsi sağlıklı, iri yapılı, otuz yaşına bile gelmemiş genç adamlardı.

Ramses onlara döndü:

– Bugünden itibaren Prens Ptahmos efendinizdir.

Adamlar başlarını salladılar ve Ramses çıkmalarını emretti.

– Mızraklı süvarilerin dışında sana iki at daha, iki katır ve dört eşek veriyorum. Oraya ata binmiş olarak ve arkanda bir mızraklı süvariyle gideceksin. İkinci başkan sana kalacağın yeri gösterecek ve başka hizmetkârlar da verecek. Gereken her şeyi ondan ve öbür görevlilerden istemekte tereddüt etme. Sen kralın temsilcisisin. Ayda bir kez bana gelmeni istiyorum. Yazılı raporları da isterim. Ama unutma ki söz, kamışkalemden daha esnektir. Şimdi, yanıma gel.

Ptahmos'u kucakladı; konuşma bitmişti. Ptahmos eğilerek selam verdi, mabeyincinin rehberliğinde kapıya kadar yürüdü. Orada Ramses'in sesiyle durdu.

– On beş yaşındasın, yeğenim, dedi naip prens; artık bir ev kurmanın zamanıdır.

Ptahmos başını önüne eğdi. Bu, bir kadın almak ve çocuk sahibi olmak anlamına geliyordu. Kendisi de bunu bazen düşünüyor, sonra unutuyordu. Dünya ona, bir evden çok daha büyük görünüyordu, kendi evi bile olsa.

– Kendin gibi soylu bir kadınla. Kız kardeşlerinin ve kuzenlerinin pek çoğu senin karın olmaktan mutluluk duyacaklardır.

Ramses buna da karışıyordu demek. "Ama yarın gidiyorum" dedi Ptahmos. Kaçamak bir cevaptı bu. Belki Ramses duymadı bile. Belki naip prensle böyle uzaktan konuşulmazdı ya da Ramses cevaplara hiç önem vermiyordu.

O gece, bir kez daha uyuyamadı Ptahmos. Tuhaf bir rüya huzursuz etti onu. Bir çöldeydi. Kör edici bir aydınlık çevresini sarmıştı. Sonra rüya bitti. Ter içinde uyandı.

Yeni doğan gün onu ayakta buldu. Kendi kendine yıkandı. Hizmetkârlar, eşyasını iki tahta sandığa yerleştirip katıra yüklediler. Nezmet kapının önünde göründü, uykulu gözlerle. Kucaklaştılar. Oğluna küçük bir küp bal getirmişti:

– Sabahları beni hatırlaman için, dedi.

Naht da gelmişti, nedense zihni karışmış görünüyor, ra-

hat konuşamıyordu. Karıkocanın ardında kızları da vardı; çocuklara özgü soğuk ve ilgisiz bakışlarla olanları seyrediyorlardı. Ptahmos onları öptü.

Sevgi gösterilerini kısa kesmek için "Bir ay sonra geleceğim" dedi.

Hizmetkârlar bahçede bekliyordu. "Sabahın sıcağına yakalanmamak için yola erken çıkmalıyız" dedi. Nedenini bilmeden merdiveni her zamankinden daha fazla bir telaşla, belki de hâkim olamadığı bir durumdan kaçmak için, koşar gibi indi. Hizmetkârlardan biri onun ata binmesine yardım etmek için bekliyordu ve Ptahmos, maiyetinin yanında, baştan ayağa bir yol üstlüğüne bürünmüş, ufarak bir siluet görerek hayret etti. Ayaklar üstlüğün altından görünüyordu ve bunlar bir kızın ayaklarıydı. Ptahmos yukarı baktı. Kukuletanın sakladığı yüzde bir gülümseme belirdi. Bir gece önceki dansözdü. Ptahmos da Ramses'in muzip armağanına gülümsedi. En arkadaki hizmetkârın terkisine biner, diye düşündü. Seçtiği atın soluna konmuş binek tahtasına çıkıyordu ki, ardında kısa ve boğuk bir tartışma dikkatini çekti. Başını çevirdi. Bir genç kız, kendisini sertlikle iten ikinci hizmetkârın elinden kurtulmaya çalışıyordu.

– Ne oluyor? diye sordu Ptahmos.

Kıza baktı, yoksul giyimli, gümrah kıvırcık saçları kızıla çalan genç, çok genç bir kızdı; yüzü Ptahmos'a hiç yabancı gelmemişti. Kız hemen de vahşî bir silkinişle genç adama seslendi:

– Sen Ptahmos musun?

– Evet.

Yüzünde bir anda acı bir isyan ifadesi belirdi.

– Baban öldü.

– Babam mı?

– Amram, dedi kız.

Ve acılar ve acı dolu çığlıklarla kısılmış, çatallaşmış sesiyle ekledi:

– Apiru Amram.

Dünya dönmeye başladı birden hızlı, çok hızlı, çılgın bir topaç gibi.

– Sen... sen kimsin? diye sordu Ptahmos.

– Senin kız kardeşinim, kız kardeşin Miryam.

Kızı hiç kimseye emanet edemezdi. Mızraklı süvariler ile hizmetkârlar onu bekliyordu. Aşağı Mısır onu bekliyordu. Kralın emirleri onu bekliyordu. Başını eğdi, ata tırmandı, ağzı birden bir çöl gibi kupkuru olmuştu. Kız aşağıdan yukarı, ona bakıyordu.

– Bir ay sonra geleceğim, dedi utançla.

Kız bakışlarıyla izledi onu. Ptahmos atını dört nala sürerek saray kapısından çıktı.

Bir şefin doğuşu için bir saat yeter!

Avaris'e doğru yol aldığı sürece Ptahmos, kuşku ve öfkeyle kıvrandı. Öfke, öncelikle; o pasaklı, o hizmetçi kılıklı kız ne cesaretle kendisiyle, Prens Ptahmos'la böyle konuşabilmişti? Kız kardeşi olduğunu söylemişti üstelik! Hem, o Amram denilen adamın, babası olduğunu kim kanıtlayabilirdi? Kim? Ama kuşku, öfkeye egemen oluyordu hemen. Ptahmos birkaç kez annesinin odasında aynalardan birine bakmıştı; kendi yüzünü tanıyordu. Ve o küçük saldırganın yüzünde kendi çizgilerini görmüştü. Belli belirsiz, ama kesinlikle benzer çizgiler. Vakit bulur bulmaz bu sorunun üstüne gitmek gerekti. Döndüğünde, kıza bir hizmetkârla bir şeyler, bir armağan, yarım *deben*[1] mercimek ya da buğday, belki birkaç tavuk göndererek dilini tutmasını sağlamak gerekecekti.

Başka şeyler düşünmeye çalıştı, başardı da; çünkü kardeşleriyle birlikte çevrede katıldığı birkaç sürek avı dışında Memfis'ten hiç çıkmamıştı. Yol Nil kıyısını takip ediyordu ve koca nehir, Memfis'te her gün gördüğü ve gökyüzü kadar tamdık olan nehir şimdi onu bir başka dünyaya doğru götürüyordu. Delta'nın bu kadar yeşil olabileceğini hayal bile edemezdi. Yaz sıcağına bir ay kalmıştı ve bir buğday denizi, en tatlı yeşiliyle ilkbahar buğdayları, göz alabildiğine, yeşilden altın sarısına dönüşen renklerle rüzgârla dalgalanıyor ve açgözlü kargaları çılgına çeviriyordu. Daha ötesi, gökyüzünün yansıması sanılacak keten tarlalarıydı. Sulama kanalları ko-

yunca bereketli topraktan çiçekler fışkırmıştı ve papirüsler, nehir kıyısında yemyeşil kümeler yapıyordu. Ve hurmalıklar, sık, gölgeli, serin ve kuşlarla kıpır kıpır hurmalıklar birbirini kovalıyordu.

Köyler de sıklaşmıştı; kervanı görür görmez, pembe çiçeklere benzeyen ellerini sallayarak önleri sıra koşmaya başlayan yarı çıplak çocuklardan belli oluyordu bu. Küçük dansöz -adı Buto-met'ti- onları görünce çocuksu sesler çıkararak gülüyordu. Gürültücü, yorucu ama aynı zamanda eğlenceli bir yol arkadaşıydı. İhtiyaç molası için ya da bacaklarını biraz hareket ettirmek için, en az on kez durdurmuştu kervanı.

Bir süre sonra değişik bir köye gelmişlerdi.

Kervanın önündeki mızraklı binici "Apirular" dedi.

Ptahmos onları Memfis'te görmüştü, ama üç beş kişilik gruplar halindeydiler. Bu, gördüğü ilk Apiru köyüydü. Adamlarına yavaşlamalarını söyledi. Kervanı karşılamak için koşuşan çocuklar yoktu burada, hemen de hiç ev görünmüyordu, bir duvar ve duvara bitişik direklerle kurulmuş çadırlar vardı çoğunluk. Genç erkek yoktu hiç, çadır kapılarının önünde oturmuş, keyifsiz gözleriyle yabancılara bakan ihtiyarlar görülüyordu sadece. Ve kadınlar, tavuk yolan, buğday döven, çamaşır asan kadınlar.

Buto-met "Ne kadar mutsuz görünüyorlar!" diye haykırdı.

Avaris'e kadar, yolları üstünde bu köylerin birçoğuna daha rastlayacaklardı. Yakınlarında hiçbir tapınak bulunmaması, köylerin uzaktan bile tanınmasını kolaylaştırıyordu. Bu insanların eğer bir tanrıları varsa, o tanrıyı gözden saklıyorlardı herhalde.

Sonunda, epeyi yorulmuş olarak büyük bir kentin dış mahallelerine ulaştılar. Gerçekten de Avaris, dört yüz yıl süreyle Hiksos krallarının başkenti olmuştu; Ptahmos bunu Amsetse'den, ama başka bir konudan söz ettiği sırada öğrenmişti; çünkü Seti'nin Mısır'ında Hiksoslardan pek konuşulmazdı. Küçük baltasıyla bir firavunincirinin alçak dallarını kesmeye çalışan adama, krallık belgeleri idaresi başkan yardımcısını nerede bulabileceklerini sordukları zaman, kervanın görkemli görünüşüyle heyecanlanan beş altı kişi yolu göstermek için koşuştu. Besbelli, bu gelen önemli biriydi; en iyisi şimdiden eteklemekti onu, çünkü hepsinin, her-

kesin, koynunda bekleyen bir dilekçe, peşine düştüğü cılız bir çıkar, isteyip durduğu bir çuval kuru bakla ya da üç karış toprak vardı kuşkusuz.

Çok geçmeden prensin kervanına yol gösterenlerin sayısı yirmiye ulaşmıştı. Belli bir yetkiye sahip gibi görünen biri onlara, krallık belgeleri idaresinin oradan bir çeyrek saatlik[2] mesafede olduğunu söyledi. Önce, epeyi zorlanarak, balıkçıların, kuyumcu dükkânları ile çömlekçilerin, heykeltıraşların ve kibrit satıcılarının omuz omuza sıralandığı daracık sokaklarıyla alışveriş semtlerinden geçtiler, sonra sağlı sollu eski, görkemli binalarla bembeyaz toz bulutları içindeki şantiyelerin arasında uzanan geniş bir caddeye çıktılar. Ve sonunda iç açıcı bir semtte, badem ağaçlarının gölgelediği bir bahçenin ortasında büyük bir eve geldiler. Adamlar coşkulu bir heyecanla, evin kapısını yumruklamaya koştular. Ptahmos, bağırdıklarını duyuyordu: "Açın, açın, Memfis prensi efendiyi görmek istiyor!"

"Memfis prensi!" diye kendi kendine söylendi Ptahmos. Az buz abartı değildi ha! Gerçekte prens de, maiyeti de acıkmış, susamışlardı ve hepsinin belleri tutulmuştu.

Az sonra kapıda kısacık, şişman bir adam göründü; gözlerini kısarak, kolları iki yana açılmış, kuşkusuz düztaban olan küçük ayaklarıyla koştu, göbeği sağdan sola, soldan sağa sallandı. Ta uzaktan, gözlerindeki sinsi bakış fark ediliyordu.

"Efendimiz, efendimiz! Hizmetkârın Hape-naht emirlerini bekliyor." Ptahmos'un sağ bacağının önünde birkaç kez eğildi. Aynı anda, hizmetkârlar, ellerinde binek tahtalarıyla koştular, aceleyle, önce Ptahmos'un sol yanına, sonra mızraklı süvarilerin atlarının soluna yerleştirdiler tahtaları; kervandaki hizmetkârlar katırlarından ve eşeklerinden kendi kendilerine inebilirlerdi. Açıkça görülüyordu: bu insanlar, protokol işini biliyorlardı! Karşılamadaki yaltaklanma Ptahmos'u sıkmıştı; on çift kol yardım için uzanırken atından indi, ama eller onu belinden, kimi kolundan, kimi dirseğinden yakalamıştı. Hape-naht, adının böyle olduğunu söylemişti, eğilip selamlamayı sürdürüyordu.

Ayağı yere basar basmaz Ptahmos, ona dönerek yumuşak bir sesle:

– Böyle güzel karşılanmak, asistanın olarak beni çok mutlu etti Hape-naht, dedi.

Başkan yardımcısına baktı ve anladı: düzenbaz ve sinsiydi. Gene de komedi eğlenceliydi doğrusu.

– Kralın sarayından gelen bir yardımcı, bulutlarla yüzünü örtmüş bir tanrıya benzer! diye itiraz etti Hape-naht; yüceliği sınırsız efendimizin temsilcisinin evimdeki varlığı tanrısal güçlerin bana bir lütfudur!

Ptahmos gülmemek için kendini zorladı. Bu adamların tumturaklı konuşma sanatında da usta oldukları kesindi. Krallık belgeleri idaresi başkan yardımcısı, geniş bir kol hareketiyle onu, bahçe duvarı ile evin kapısı arasındaki yirmi otuz arış mesafeyi yürümeye davet etti.

Ptahmos:

– İçeri girmeden, diye sordu; bana ayrılacak dairelerin nerede olacağını bilmek isterdim.

– Prensim, buraya geleceğin konusundaki mutlu haberi üç gün önce aldım. Ve hemen soylu prensimiz için bir ev yapılması emrini verdim. Ev henüz bitmedi, ama on günden önce hazır olacaktır. Bu arada, mütevazı evimde konuğum olmayı kabul edecek olursan, beni fevkalade onurlandırmış olursun.

Ptahmos adamlarına döndü ve yükleri indirmelerini emretti; süvariler ve hizmetkârlar ve Buto-met hiç kuşkusuz bir şeyler içmek için sabırla bekliyorlardı.

– Ben ve ailem, istediğin an emrinde olabilmek için, çok uzak olmayan bir evde kalacağız, diye ekledi Hape-naht; hizmetkârlarım senindir. Emret, emrin derhal yerine getirilecektir.

Kolu hâlâ evine doğru uzanmış, bekliyordu. Ptahmos peşi sıra yürüdü.

Hape-naht evi gezdirdi. Mütevazı ev -sahibinin kullandığı tabirle- konuk olmaya değecek gibiydi. Büyük, geniş ve Aşağı Mısır'daki krallık belgeleri idaresi başkan yardımcısına yakışacak kadar görkemliydi. Her biri beş ya da sekiz odalı, nar ağaçları ve güller dikilmiş bir iç bahçeyle birbirinden ayrılmış iki bölümden oluşuyordu. Daha büyük olan ön binada yemek odası, mutfak ve bürolar vardı, arka bina ev sahibinin özel bölümüydü. Büroların duvarlarını kaplayan eta-

yerler, büyük bir özenle yerleştirildiği belli olan papirüs rulolarının dizildiği kutularla doluydu. Altı yazıcı hâlâ bir şeyleri düzenlemekle uğraşıyordu. Ptahmos'un önünde bir törendeymişçesine saygıyla eğildiler. Dev bir akasyanın gölgesi evleri kucaklıyordu. Üstünde çıkrığıyla, alçak bilezikli bir kuyu arka binanın hemen yanındaydı. Her iki bölümde de sinek, sivrisinek, pire, bit, karafatma ve tüm öteki zararlıları uzak tutacak bir karışımın kokusu egemendi; natron, bebet otu ve odun kömürü tozundan oluşmuş bir karışımdı bu. Bahçede iki yabankedisi uzanmış, uyukluyordu, ilgisiz bakışlarla Ptahmos'u seyrettiler.

Ptahmos:

– Yazıcıların işine engel olmak ya da yavaşlatmak istemem, dedi. Burada kaldığım sürece çalışmaya devam etsinler. Arkadaki daire bana yeter.

Hape-naht eğilerek cevap verdi. İlk binanın yemek odasında bira ikram etti ve bir hizmetkârlar ordusu büyük mermer masanın üzerinde duran incecik, pembe akikten kâseleri doldurmak için koşuştu. Ptahmos, Hape-naht ve mızraklı süvariler yumuşak içimli birayı tattılar. Dansöz ile hizmetkârlar, sosyal sınıflarının bilincindeydiler, dışarıda bekliyorlardı.

Hape-naht, içki kâsesini masaya bırakarak:

– Efendimiz herhalde bu uzun yolculuktan sonra dinlenmek isteyecektir, dedi; eğer izni olursa bugün kendisini kralımızın temsilcisine takdim edilmeye layık kişilerle birlikte olacağımız bir akşam yemeğine davet etmek istiyorum.

Ptahmos bir kez daha başını öne eğerek cevap verdi, ama biraz şaşkındı. Buraya ikinci sınıf bir memur olarak geldiğini sanmıştı, şimdi kendisine çok daha yüksek mevkideki bir kişi gibi davranıldığını görüyordu. Belki bu akşamki yemekte işin sırrını çözebilirdi.

Hizmetkârlar, sandıkları Ptahmos'un seçtiği odaya taşıdılar. Mızraklı süvariler de yerleşti. Dansöz, efendisinin odasına bitişik bir odayı seçmişti. Hizmetkârlar hayvanları eve çok da uzak olmayan ahırlara götürdüler. Hape-naht ortada yoktu. Ptahmos, kuşkusuz ev sahibine ait olan yatağa uzandı ve uyudu.

Genç prensi akşam serinliği uyandırdı. Bu memleket

Memfis kadar sıcak değildi. Dışarı çıktı. Gök çivit mavisiydi. Bahçenin ortasındaki bir direkte, böcek ordularını yok edecek yakmalık görevi de yapan iki meşale yanıyordu. Yaseminler kokularını salmıştı. Ptahmos şaşkındı, tedirgindi. Bir haftadan az bir süre içinde, tanıdığı, bildiği her şeyi kaybetmiş, kendini, sınırları belirsiz bir görevle, tümüyle yabancı bir dünyada bulmuştu. Bir hizmetkâr çağırarak yıkanmak istediğini söyledi. Lüksün doruğa ulaştığı bu evde, Hapenaht'ın adamları suyu ısıtmış ve kokulu sandalağacı yağı ilave etmişlerdi. Çamaşırcılar giyeceklerini hazırladılar.

Ptahmos giysilerinin üstüne uzun kollu bir tunik geçirdi ve hayatında sadece bir kez yaptığı gibi, mercan ve turkuvaz işlenmiş geniş altın gerdanlığını taktı. Onu, olağanüstü yetkisi olan bir soylu gibi karşılamışlardı, o halde öyle davranacaktı. Hape-naht'ın hizmetkârlarından biri gelerek, arzu ettiği an, şölen salonuna kadar prense refakat edeceklerini söyledi.

Ptahmos, ardında süvarileri ve hizmetkârları olduğu halde, kurbağa vıraklamalarının şenlendirdiği bahçeden geçti. Buto-met evde kalacaktı, bu erkekler arası bir yemekti.

Gerçekten de öyle oldu. Yemek, Hape-naht'ınkinden de büyük bir evde yenecekti, evin geniş bahçesi yarasaları ürküten birçok meşaleyle aydınlatılmıştı. Çevre ağaçlara bağlanmış atların başında hizmetkârlar bekliyor, meşalelerin aydınlığında atların yanında duran binek tahtaları fark ediliyordu.

Ptahmos ziyafet salonuna girdi. On iki kişi, ellerinde şarap kupaları, kimi oturmuş, kimi ayakta, onu bekliyordu. En gençleri otuz yaşlarında, en yaşlılar ellisinde görünüyordu. Bakışlarını ondan yana çevirdiler ve Ptahmos, birden çok genç olduğunun ve şu an vereceği sınavın öneminin bilincine vardı. Sadece birkaç dakikada ya kendini kabul ettirecek ya da geri dönülemeyecek biçimde, her şeyi kaybedecekti. Hape-naht'ın iyi niyet gösterisi alçakça bir tuzaktı. Ramses'in davranışlarını düşündü ve onu taklide karar verdi: başı dik, bakışları dik ve kararlı, nazik ama buz gibi bir gülümseme. Ona ilk yaklaşan, konukların en yaşlısı oldu. Yapılı, hafifçe göbekli, ciddî, fazla ciddî bir ihtiyardı.

Kırışmış göz kapaklarının altından, bir yılanınkine benze-

yen soğuk ve donuk bakışlarıyla genç adamı süzüyordu.

– Ben Horv-amon'um, dedi; Avaris nomarkı.* Bu akşam benim konuğumsun. Mütevazı bir hizmetkârı olduğum kralımın temsilcisine hoş geldin diyorum.

Avaris nomarkı! Krallığın en güçlü adamlarından biri! Neredeyse, Aşağı Mısır'ın kral naibi!

– Kralın temsilcisi Ptahmos, kutsal efendimizin adaletinin temsilcisiyle tanışmaktan onur duyar.

İkinci konuk, daha genç, saçı dökülmüş, uykulu gözlerine rağmen sinsi bakışlı bir adamdı.

– Ben heriheb Shu-enshi diye kendini tanıttı, Abidos'taki Seti-Osiris Tapınağı'nın vaiz rahibiyim. Kralımızın ulu ve kutsal esintisini, krallık belgeleri idaresi başkan yardımcısı saygıdeğer Hape-naht'a getiren bilgili yazıcıya hoş geldin diyorum.

Sesinde belli belirsiz bir alay mı vardı? Ptahmos tam kestiremedi. Ona ve öteki konuklara, kral anıtları yapım-onarım idaresi başkanı ve Osiris Tapınağı alım-satım sorumlusuna, Avaris garnizonu komutanına ve en önemli unvanları zengin olmalarıymış gibi görünen büyük toprak sahiplerine, birkaç sözlük farkla aynı cevabı tekrarladı. Konukların bakışları Ptahmos'tan ayrılmıyordu.

Bu maddesiz kuşatma, yemek süresince de gevşemeden kendini hissettirdi. Ptahmos çevreyi inceleyerek oyalanıyordu: kırmızı sütunları ve lotus freskleriyle süslenmiş salon, sedef kakmalı abanoz iskemleler ve albatr masalarla, hükümdar sarayları gibi döşenmişti. Yemeklerin nefaseti ve bolluğu Memfis'i aratmıyordu, hatta kralın sofrasında nadir içilen Suriye ve Kıbrıs şarapları, renkli kupalar, meyve ve çiçeklerle süslü servis tabaklarıyla Memfis sarayından daha zengindi. Ama bütün bunlar Ptahmos'un ilgisini uyandırmamıştı. Genç adam, bu gece oynanan kumarın çok önemli olduğunu, söz konusu olan şeyin, kendi saygınlığı olduğunu biliyordu. Onlara fazla genç görünmüştü, kesindi bu, o halde kralın olağanüstü lütfuna layık olduğunu göstermek zorundaydı.

Yaşlı nomark:

* Nomark: Eyalet valisi. (ç.n.)

– Kralımızın ve naip prensin Aşağı Mısır konusundaki iyi niyeti biz tebaasını mutlu ediyor, dedi Ptahmos'un uzatılan tabaktaki yemeği almasını beklerken. Yemek, ince ince kesilerek kişnişli yağda kızartılmış ve küçük susam ekmeği dilimlerine oturtulmuş balıktı. "Kutsal efendimiz ve oğlunun, ikinci ülkeyi, tanrıların ona vaat ettiği konuma getirmeyi düşündüğünü sanıyorum."

Cevap bekler gibi Ptahmos'a bakıyordu.

– Tapınakların restore edilmesi bunu göstermiyor mu? diye karşılık verdi genç adam. Bunu rastlantıyla öğrenmişti, rastlantılar bazen çok işe yarar.

– Garnizonların yapımı konusu da düşünülmeyi gerektiriyor, diye devam etti nomark. Naip prens inşaatın çok yavaş yürüdüğü kanısında.

– Yavaş mı yürüyor? diye sordu Ptahmos.

Nomark, anlamlı bir gülümsemeyle:

– Naip prens yanılmış olabilir mi? dedi. Evet! Sorun çok açık. Çalıştırdığımız işçilerin hepsi yabancı. Bir bölümü doğu ülkelerinden getirdiğimiz savaş tutsakları, ama büyük çoğunluk Apiru. Tutsaklardan vasat bir randıman alıyoruz, ne gerektiği gibi taş yontmayı biliyorlar, ne tuğla dökmeyi. Apirular çok daha iyi çalışıyor, ama sürekli isyan halindeler.

– Neden, neye isyan ediyorlar? diye sordu Ptahmos.

Kral anıtları yapım-onarım idaresi başkanı, ördek butunu tabağa bırakarak ilk kez söze karıştı, ağzı yağla pırıl pırıl, gözleri üzgündü. "Çok fazla çalıştırıldıklarını iddia ediyorlar" diye anlattı.

Ptahmos:

– Sanırım ülkede otuz bin kadar Apiru var, dedi Ramses'ten duyduklarını tekrarlayarak; nüfusun yarısı kadın. İhtiyarlar ile çocukları da çıkarırsak, gene de on bin erkek kalır. Bu hiç de küçümsenecek bir iş gücü değil! Akılcı bir çalışma planıyla sorun çıkmaması gerek.

Cevabın kesinliği konukları şaşırtmıştı.

Anıtlar yapım-onarım idaresi başkanı, hizmetkârdan şarap isterken:

– Prens Ptahmos'un konu hakkındaki ayrıntılı bilgisini takdir ediyorum, dedi. Ama sorun şu ki bu insanlar gene de fazla çalıştırılmaktan yakınıyorlar. Ve başkaldırıyorlar. Biz

artık son birkaç yıl süresince olduğu gibi, isyanlarla uğraşmak istemiyoruz. Memfis'te ve bölgemizde güvenlik güçleri harekete geçiyor, kral ve naip prens rahatsız oluyorlar. Oysa hiçbir şey bizi onların rahatsızlığı kadar üzemez.

Ptahmos cevap vermedi. Tabağındaki fazla yağlı güvercini didikliyordu, salatadan aldı, parmaklarını sildi, bir yudum şarap içti ve kral anıtları yapım-onarım idaresi başkanına dönerek, haşin bir sesle sordu:

– Burada benden ne yapmam isteniyor?

Nomark yüksek sesle güldü. Vaiz rahip gözleri yerde, sessizce gülümsüyordu.

– Prensimizin kavrama yeteneği olağanüstü!

Hape-naht:

– Krallık belgeleri idaresi başkanlığımız, diye anlattı, büyük kralımız ve onun soylu naibi tarafından Aşağı Mısır'la ilgili olarak alınmış kararların kaydını tutar. Ama sadece bir tescil bürosu değildir. Bu emir ve kararların, nomarkın da desteğiyle, uygulanmasından da sorumludur.[3] Prens Ptahmos'un görevi, iyi niyetli onayıyla, bu uygulamalara açıklık getirmek olacaktır sanıyorum.

– Peki, bunu nasıl yapacağım? diye sordu Ptahmos.

Hape-naht kurnazca bakarak gülümsedi, kurnazdan çok, sinsi bir gülümsemeydi bu. Şarap kupasını kaldırdı.

– Prensimizin dehasına güveniyoruz, dedi.

Ptahmos birden, Seti'nin kendisini buraya neden gönderdiğini anladı: onu eğitmek için olduğu kadar, sınamak için de yapmıştı bunu.

– Eğer yanılmıyorsam, Apiruların daha disiplinli çalışmasını sağlayacak bir formül bulabileceğimi, başaramadığım takdirde, naip prensin nezdinde, kurulunuzun iddialarını savunacağımı düşünüyorsunuz. Yerinde inceleme yapmam gerek.

– Prensin sözleri akılcı ve kesin, dedi nomark; hepimiz kutsal koruyucumuzun yaptığı seçimin ne kadar doğru olduğunu bir kez daha gördük.

Konukların bakışlarındaki anlam değişmişti. Ama Ptahmos yorgundu, yolculuktan olduğu kadar, bu akşam harcamak zorunda kaldığı beyin gücünden yorgun düşmüştü, bütün bu yabancı yüzlerden yorulmuştu. Bakışlarıyla hiz-

metkârlarını aradı. Biri, ellerinde incecik kumla dolu bir kâse ve bir kâse suyla koştu. Güzel kokulu suyu prensin parmaklarına döktü, Ptahmos, parmaklarını ince kuma daldırdı, çıkardı, hizmetkâr tekrar su döktü. İkinci hizmetkâr havluyu uzattı. Ptahmos parmaklarını kuruladı. Bu, yemeğin bittiği anlamına geliyordu. Yaşlı nomark ayağa kalktı, öteki konuklar da kalktı.

– Aramızdaki varlığınız bizim için ışık ve onur kaynağı oldu, dedi.

– Onur bana ait, diye karşılık verdi Ptahmos.

Yatmak için dairesine döndüğünde Buto çoktan uyumuştu. Ptahmos bir an iç bahçede durdu, gökyüzüne baktı, ondan bir şeyler bekler gibiydi. Ama yalnızdı. Yapayalnızdı, şimdi gözüne dev bir bürokrasi labirenti gibi görünen bu yeni dünyada tek başmaydı, duyabileceği tek ses, kendi aklının ve duygularının sesiydi. Sonra yatağına uzandı, hemen uyudu.

Ertesi sabah, yıkanır yıkanmaz, Hape-naht'a bir haberci göndererek, en kısa sürede bir ustabaşıyla birlikte inşaatlardan birine gitmek istediğini bildirdi. Yarım saat sonra, bizzat Hape-naht, katır sırtındaki iki adamıyla birlikte geldi.

– Prens garnizon inşaatını mı görmek istiyor?

Ptahmos başını salladı. Garnizonların kısa sürede tamamlanması Ramses'in en öncelikli hedefiydi. Atına atladı, her zamanki gibi önü sıra bir mızraklı süvari ve ardında bir ikincisi olduğu halde Hape-naht'ın adamlarına katıldı. Şantiye Avaris'in batısında, bir saatlik yoldaydı.

Kavurucu güneş, en az bir mil, yani beş bin arış uzunluğunda, bir arış derinliğinde, toz bulutlarıyla kaplı bir çukurun üstündeydi. Ara ara kuleleriyle bir kale duvarı örülüyordu. Bine yakın işçi, yarı çıplak, terle pırıl pırıl olmuş bedenleriyle çalışıyordu, çevrenin çiğ beyazlığı içinde güneşte simsiyah görünen gölgeler... Güneş, Apiruları kavurmuş, karartmıştı, sadece belleri hizasındaki ince bir çizgiden, aslında tenlerinin bembeyaz olduğu belli oluyordu. Şurada burada, gemilerle Yukarı Mısır'dan getirilmiş taşları işleyen yontucular vardı, bir başka ekip, hiç de acele etmeden, güneşe, kurumaya bırakılacak tuğlalar için hazırlanmış toprağı kalıplara döküyor, bir üçüncü grup tuğlalar için su taşıyor, ni-

hayet bir başka ekip tuğla duvarlarda kullanılacak kereste-yi hazırlıyordu. Bir kısmı, hiçbir şey yapmadan, çalışanların yanında duruyordu, ustabaşıları, ellerinde kırbaçlar, bağırıyordu aralarında.

Ptahmos manzarayı seyretti, bu tam bir kaostu; saray duvarlarının yapımı sırasında çalışmaları yeterince izlemişti ve bütün grupların birlikte, aynı zamanda çalıştırılması gerekmediğini biliyordu. Amsetse'nin bir sözü hep aklındaydı: *"Zekâ şahine benzer, irade boğaya!"* Onun birkaç kelimeyle çare önermesi ve otoritesini kabul ettirmesi için durumu kesinlikle tespit etmesi gerekti. Burada durumun temel nedeni, düzensizlikti. Önemli olan, bunu ayrıntılarla ifade etmekti. Hape-naht ona şantiye sorumlularını tanıttı: mimarbaşı, ustabaşılarının şefi, taşçıların, tuğlacıların ekip başları... Adamlar, birbirine karışan nezaket cümleleriyle eğilebildikleri kadar yere eğildiler.

Ptahmos, laf kalabalığını kısa kesmek için:

– Bu şantiye işe başlayalı ne kadar oldu? diye sordu.

Ustabaşıların şefi Pihare:

– Üç, diye cevap verdi.

– Peki, inşaat ne zaman bitecek?

Ustabaşı uzun bir nutka başladı, söylediklerinden hiçbir şey çıkmıyordu, Pihare'nin ağzı kalabalık ve üstelik konuşurken tükürük saçan biri olduğu anlaşıldı sadece. Ptahmos ses çıkarmadan ona bakıyordu, yüzü fazla kırmızı gözleri fazla parlaktı ve nefesi nane kokuyordu, keskin bir nane kokusu; içmişti ve içki kokusunu kapatmak için alelacele kokulu otlar çiğnemişti. Adamın boğanınki gibi kalın bir boynun üzerinde dört köşe bir yüzü vardı.

Ptahmos'un sabırsızlandığını fark eden Hape-naht, sertçe:

– Prens ne zaman biteceğini soruyor, dedi.

– En yakın olasılıkla dört ayda, diye cevap verdi ustabaşı canı sıkkın.

Ptahmos:

– Peki, ne zaman bitmesi gerekiyordu? diye üsteledi.

Pihare sıkıntıdan terlemeye başlamıştı. "Mehir'in birinde" diye cevap verdi. Mehir'in biri uğurlu gündü; üç hafta vardı. Kalenin duvarının o tarihte bitmeyeceği kesindi.

– Ben sana demiştim! diye bağırdı mimar.

Ptahmos onu dinlemiyordu. Şantiyeyi dolaştırmalarını istedi adamlardan. Hape-naht ve mimarbaşı bir saniye bile yanından ayrılmıyorlardı. Bir saat geçmemişti, başladıkları yere döndüler.

Ptahmos, cevap istemediğini belli eden kesin bir ifadeyle:

– Görüyorum ki dedi, taş temeller daha tamamlanmamışken, hatta kuzey duvarının temel çukuru bile kazılmamışken, tuğlacılar tuğla döküyor.

Pihare:

– Adamlar değişik ritmlerle çalışıyorlar, diye söze başladı.

Ptahmos:

– Hayır, diye sözünü kesti, temellerin kazılıp taşların tamamının örülmesinden yirmi gün önce tuğlaların dökülmesinin hiçbir yararı yok. Şimdi, derhal, tuğlacıların temel kazanlara yardım etmeye gitmesini ve sonra, içlerinde taş yontmayı bilenlerin taşçılara takviye olarak gönderilmesini istiyorum.

– Tuğla belli bir süre kurumak ister, diye itiraz etti ustabaşı.

– Tuğla dört günde kurur, üstelik tekrar dökmeye başlandığında, hazırda zaten yeteri kadar tuğla olacaktır. Temeller örülüp bittiği gün, tuğlacılar başka bir garnizona, başka bir ekibe yardıma gönderilecekler.

Ustabaşı, şaşkınlıkla gözlerini açtı.

– Ama, prensim, tuğlacı, tuğlacıdır... Sonra tekrar gerektiğinde tuğlaları kim dökecek?

– Bir çocuk bile tuğla dökebilir. Dünyanın en kolay işi: kalıpların içine, ince kıyılmış samanla karışık sulandırılmış toprağı döker, kuruması için güneşte bekletirsin. Çocuk oyuncağı! Su taşıyanlar bile yapabilir. Üstelik sıra dış duvarları çıkmaya geldiğinde, tuğlacıya çok daha az gereksinim olacaktır.

Ustabaşının patlak gözleri büsbütün açılmıştı. Hape-naht şaşkınlıkla gözlerini kırpıştırıyordu. Mimarın ağzı açık kalmıştı.

– Şu anda, diye devam etti Ptahmos; taşlar hazır olduğu halde temel çukurlarının kazılması tamamlanmadığı için, bütün duvarcılar, elleri böğürlerinde, oturuyorlar. Tuğlacılar

hiç kendilerini yormuyor, arada aşık oynuyorlar. Ve bu süre içinde, gündeliklerini alıyorlar. Bu nomarkın ve devletin parasıdır. Böyle şey olmaz. Kaç tuğlacı var?

– Otuz beş, efendim.

– Otuz beş işçinin daha katılmasıyla temel çukurları dört günde tamamlanır. Bu dört gün süresince, duvarcıların da taşların yontulmasına yardım etmelerini istiyorum.

– Prensim! diye bağırdı Pihare. Taş yontmak... taş yontmak bir sanattır. Bir meslek! Duvarcılar, tuğlacılar, taş yontacak... Prensim!

– Öğrenirler. Taşçılar öğrenmişler, duvarcılar ile tuğlacılar da öğrenebilirler, diye cevap verdi Ptahmos.

Hape-naht ve mimar, genç bir yazıcıyı çağırtmışlardı; onu bir taşın üzerine oturttular, boynunda asılı duran mürekkep şişesini aldı, açtı, yakınındaki bir taşın üzerine koydu ve Hape-naht yazdırmaya başladı: "Prens Ptahmos'un emriyle, bugün, Atir'in 8'inci günü, Aşağı Mısır'da Avaris'teki garnizon inşaatının şantiyesinde aşağıdaki talimat verilmiştir..." Ve ardından Ptahmos'un emirleri sırayla yazıldı. Ustabaşıların başı, gözleri yerde, canı sıkkın ve kaygılı dinlerken, yazıcı hiyeratik harfleri hızla sıralıyordu.

Belgenin yazılması bitince, Ptahmos ekledi:

– Ayrıca, şunu da ekliyorum, gelecekte Avaris nomu içindeki bütün inşaatlarda çalışacak ekipler, mimarbaşı tarafından hazırlanacak bir iş programı uyarınca, ihtiyaç sırasına ve zamanıma göre işbaşı yapacak, böylece inşaat alanında çalışmayan işçi bulunmayacak ve tek bir iş günü bile kaybedilmeyecektir.

Önüne bir küçük testi yumuşak bira ile bir kupa getirmişlerdi, bir yudum içti, sonra:

– Bu şantiyede kaç kişi çalışıyor, diye sordu.

Ustabaşı:

– Yedi yüz otuz bir, prensim diye cevap verdi.

– Kaç işçi temel çukurlarında çalışıyor, kaç taşçı, kaç duvarcı var?

– Temellerde elli işçi, otuz taşçı, otuz altı duvarcı.

– Otuz altı duvarcı mı?

– Tabiî çıraklarla birlikte, prensim.

– Bu sayı çok fazla, dedi Ptahmos. Bir şantiyede aynı an-

da yüzden fazla işçinin çalışması gerekmez. Kaçı Apiru?

– Hepsi Apiru, efendim.

– Çok iyi. Kral ve naip prensin işçiye gereksinimi var ve bize, Memfis'e, işgücünün yeterli olmadığı bildirildi. Oysa görüyorum ki gerektiğinden de çok işçi var.

Şantiyeden ayrılmaya hazırlanıyordu.

– Yarın verilen talimatın nasıl uygulandığını görmek için geleceğim.

Böylece, sadece bir saat, Memfis'ten gelen adamın bir süs aracı olmadığının anlaşılmasına yetmişti.

Hape-naht ve maiyettekiler binecekleri hayvanlara doğru yürürken:

– İnanılmaz, diye bağırdı başkan yardımcısı, inanılmaz bir kavrama yeteneği! Bir şahin gibi keskin gözlüsün!

Ellerini birleştirerek havaya kaldırdı.

– Ey kralımın temsilcisi, geldiğin gün ne uğurlu bir günmüş!

Ptahmos gülmemek için dişini sıkıyordu.

– Tehlikeli övgüler, sayın başkanım, dedi; bütün bunları benden önce hiç kimsenin görmemiş olması mümkün mü?

Hape-naht birden durdu.

– Prensim! Herkes gördü, ama hiç kimse söyleyemedi. Ustabaşı, Avaris civarındaki en zengin köyün ağasının oğludur. Avaris'in erzak ihtiyacının beşte birini onun toprakları sağlar bize. Onun küstürecek olursak, eti tartmak için kullandıkları madenin ağırlığı azalıverir. Köyünün insanları şantiyeden taşları, tuğlaları, tahtaları çalmaya gelir; tapınaktan erzak çalarlar.

– Yani, Pihare'nin bir haydut, bir şantajcı olduğunu söylüyorsun. Ve şimdi, onu kızdırdık, öyle mi? dedi Ptahmos atını mahmuzlarken; inşaatı sürüncemede bırakarak cebini doldurdu, daha da uzatmaya çalışacak. Nomarkın otoritesi nerede, peki?

Katırının üstünde ona yetişmeye çalışan Hape-naht bağırarak cevap verdi:

– Prensim! Ustabaşım bu gece İntikam Tanrıçası Sehmet'in gönderdiği karabasanlar uyutmayacak. Yarın sabah ateş saçacak, göreceksin!

Ptahmos gülmeye başladı. Ama belli etmese de şaşkındı.

Bu sorunlarla baş etmek için onun gelişini beklemiş değillerdi herhalde.

Hape-naht'ın sesi çığlığa dönüşmüştü, tekrar seslendi:

– Yarın, şafakta, şantiyede, göreceksin, emirlerini uygularken kuduz köpek gibi uslu olacaktır!

– Peki, nomark ne yapacak, Hape-naht, nomark?

– Ah, prensim! dedi Hape-naht, sesi o kadar ağlamaklıydı ki Ptahmos yavaşladı. Nomark da benim gibi! Otoritesini göstermeye kalktığı an, ona çok çabuk, bu otoritenin sandığı kadar büyük olmadığını hatırlatıyorlar.

– Şu halde sadece kralın otoritesi var, diye mırıldandı Ptahmos, Seti'yle olan konuşmasını hatırlamıştı. Ama Hape-naht onu duymadı.

Az sonra Ptahmos'un kaldığı eve geldiler.

Katırından zorlukla inen Hape-naht bir kez daha "Ne uğurlu bir gün!" diye bağırdı.

Hizmetkârlar Ptahmos'un atının[4] sol yanına binek tahtasını koymak için koştular. Uzatılan eli görmezden geldi ve bir sıçrayışta atından indi. "Uğurlu bir gün" diye tekrarlıyordu Hape-naht, ellerini göğe kaldırarak.

At ve boğa

Sabah uyandığında, hizmetkârı, nomarkın bahçede kendisini beklediğini söylediği zaman Ptahmos'un şaşkınlığı büyük oldu.

Hemen bir üstlüğe sarındı, sandallarını giydi, bahçeye çıkan kapıyı açtı. Gerçekten de nomark, peşi sıra yürüyen bir yazıcıyla, bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

– Güneşli bir gün dilerim sana, dedi Horv-amon.

Soran gözlerle bakan Ptahmos:

– Ben de sana güzel bir güneş dilerim, diye cevap verdi.

– Beni dün gece uyutmadılar, dedi nomark; ustabaşı Pihare sızlanmaları ve yakınmalarıyla geceyi zehir etti.

– Sızlanmaları bilemem, ama şikâyet etmesi küstahlık.

– Kendisini kralın şahininin pençelerine terk ettiğimi söyleyerek bana sitem etti. Emirlerinin çalışma düzenini bozduğunu söyledi, işi bırakmakla tehdit etti.

Ptahmos derin bir nefes aldı.

– Öyle sanıyorum ki, dedi; emirlerim onun soygun ve şantaj düzenini bozdu aslında. Devlet, senin elinle ona para ödüyor[1] ve o da daha uzun süre devleti soymak için bile bile işi uzatıyor. Bütün işçileri ve ekipleri aynı anda şantiyede tutuyor, böylece daha çok ödeme yapılıyor. Naip prense, inşaatlarda işçi sıkıntısı çekildiği söyleniyor. Krallığın bütün inşaatlarında uygulama böyleyse, buna şaşmamak gerek.

– Haklısın, diye cevap verdi nomark; ama Pihare Aşağı

Mısır'ın ileri gelen ailelerinden birine mensup. Bunlar önemli kişiler. Dün yaşadığını iddia ettiği gibi bir aşağılanmaya katlanamaz.

Kediler güneşin ilk ışıklarında keyifle geriniyordu. Sabah rüzgârı yasemin dallarını kıpırdattı, baygın kokuyu onlara kadar getirdi. Bir karga çirkin sesiyle öttü.

Ptahmos, nomarkın gözlerinin içine bakarak:

– Aşağılanmadan daha kötüsü de olabilir, dedi. Pihare ve ailesi hakkında malî araştırma açtırabilirim. Şayet işi bırakırsa, ki bu senin otoritene yapılmış bir başkaldırı olur, yarın Memfis'e döner, raporunu naip prense verebilirim.

Nomarkın çenesi kenetlendi, bakışları öfkeliydi.

– O raporda ne yazılı olacak?

– Avaris'te soyguncu bir ustabaşının, nomarktan daha güçlü bir otoriteye sahip olduğu... ayrıca, gecikmenin tek sebebinin, kokuşmuş bir yönetim olduğu yazılı olacak.

Böyle bir raporun vereceği sonuçlar çok açıktı. Bu, nomarkın görevden alınması demekti. Pihare ailesine gelince, Memfis'ten gönderilecek özel bir malî polis ekibince sorgulanacaktı. Nomark birden kaygılanmıştı.

– Bu, savaş demek, dedi ağır bir sesle.

Ptahmos sertçe:

– Daha başlarken kaybedilecek bir savaş, dedi. Bu sabah durumu apaçık görüyorum. Pihare şantaj yapıyor. Kralın ve naip prensin bir temsilcisine şantaj yapıyor hem de. Öküz kafasının içindeki beyninin alkolle iyice uyuşmuş olması gerek! Kediler ayaklarına sürtünüyordu. Eğildi, başlarını okşadı, sonra doğruldu.

– Nomark, sana Pihare'ye mesajımı iletme görevini veriyorum, bu sabah onu şantiyede bulamazsam, benden hayatı boyunca unutamayacağı bir ders alır.

Nomark başıyla selam verdi, gitti.

Durum tümüyle Hape-naht'ın anlattıklarına uymuyordu; nomark otoritesini kullanamıyor değildi.

Pihare'yi ya da daha doğrusu *statu quo*'yu korumaya çalışıyordu. Kuşkusuz, diye düşündü Ptahmos, adamın ailesinin zenginliğinden yararlanıyordu. Ptahmos'un bir ucundan yakaladığı, -hiç kuşku yok- bir yolsuzluklar zinciriydi. Çok acele yıkandı, gene mızraklı süvarileri ve hizmetkârla-

nıyla birlikte şantiyeye gitti. Bu kez Hape-naht'a haber vermemişti.

Ama onu şantiyede, asık bir yüzle, mimarla ve nomarkla konuşurken buldu. Hape-naht, Ptahmos'u görünce ona doğru koştu, her zamanki dalkavukça saygı gösterilerini tekrarlıyordu ama kaygı, hatta korku yüzünü dondurmuş gibiydi. Ptahmos'a, krallık belgeleri başkan yardımcısının belkemiği daha da eğilmiş gibi geldi. Nomark ise duygularını ele vermiyordu.

Ustabaşı Pihare, Ptahmos'u görünce birden hareketsiz kaldı ve ilk andan düşmanı durumuna gelen genç adama baktı. Sonra ağır adımlarla yaklaştı. Ptahmos şantiyeyi bakışlarıyla tarıyordu; bir gün önce gördüğü işçi kalabalığının üçte biri bile yoktu ortada. Tehdit sonuç vermişti.

Ustabaşı, kaskatı, eğilir gibi yaptı ve "Hoş geldin" dedi. Ptahmos'a durgun ama için için öldürme arzusuyla tutuşan gözlerle bakıyordu. Ptahmos bu bakışı soğukkanlılıkla göğüsleyerek nezaketle cevap verdi. Sonra şantiyeyi gezmek istediğini söyledi.

– Şurada, kazılan çukurların toprağını kaldıran adamlar tuğlacı işçiler, senin istediğin gibi, dedi Pihare.

– Ne zaman bitireceklerini düşünüyorsun?

– Yarın akşam.

– Daha yontulması gereken ne kadar taş var?

– Üçte biri yontulmadı, diyebilirim.

– Bu iş ne kadar zaman alır?

– Bu, çalışan işçi sayısına bağlı.

– Geri kalan üçte biri iki günde tamamlamak için?

– Yirmi işçi, beş de çırak gerekir.

– İki gün sonra, temeller tamamlanınca, taşçıları getireceksin. İki gün sonra, üst duvarları ördürmek için, tuğlacıları ve duvarcıları çağıracaksın. Şimdi, bakalım: inşaatın bütününe gereken tuğla miktarına göre, elimizde bulunan hazır tuğla ne kadar?

– Aşağı yukarı yarısı hazır. Bir miktar çok iyi yapılmamış tuğla da var.

– Çok iyi, dedi Ptahmos. Bu demektir ki inşaatın bundan sonraki bölümü için tuğlacıların sadece yarısına ihtiyacımız olacak.

– Ustabaşılığı sen mi yapacaksın? diye sordu Pihare, sesi kupkuruydu.

Ptahmos ona döndü ve cevap verdi:

– Bu inşaatta bir ustabaşı bulunsaydı, sana bu emirleri vermek zorunda kalmazdım. Bu inşaat on gün içinde bitecek.

– Ben istersem biter.

– Horv-amon'un seni aklını kullanmaya razı ettiğini sanıyordum. Ben istersem, hemen yarın, sen ve ailen hakkında bir malî soruşturma başlatabilirim. Bundan böyle, bu inşaatı geciktirmek için en küçük bir hareket yapacak olursan, seni yargılanıncaya kadar beklemen için tapınağın zindanına attırırım. Naip prens bu inşaatın üç hafta sonra biteceğini sanıyordu. Şu anda beş hafta gecikmiş durumdasın ve on altı hafta daha gecikmeyi planlıyorsun.

Pihare mosmor olmuştu.

– Bu konularda nomarkın onayı gerekir. Bu ülkede en büyük otorite onundur.

Ptahmos, nomarkın Pihare'ye hiçbir şey söylememiş olduğunu anlıyordu. Hiç kuşkusuz, bir anlaşmazlık çıkmasından korkmuş, olayın sorumluluğunu Ptahmos'a bırakmıştı. Ve bütün bu insanlar, Memfisli genç adamın, yüzeysel bir otorite gösterisinden öteye gitmeyeceğini düşünmüşlerdi. Bu gerçeği anlamak Ptahmos'un iradesini daha da güçlendirdi.

– Ülkenin en büyük otoritesi, Pihare, kraldır ve ondan sonra naip prens gelir. İçki seni sağır yapmış Pihare. Sana kaç kez burada kralı ve naip prensi temsil ettiğimi söyledim.

Sesini yükseltmişti, işçiler durup baktılar. Pihare'nin otoritesine karşı çıkmaya cüret eden kimdi?

– Şimdi, haydi! İş başına.

Ustabaşı ona öldürecek gibi baktı. Sonra döndü, gitti. Temel kazılarına doğru yürüdü ve birkaç saniye sonra, toprak kazan işçilerden birini bütün gücüyle kırbaçladı. Apiru korkunç bir çığlık attı. Ptahmos koştu.

– Kırbaç işi hızlandırmaz, diye bağırdı, aksine yavaşlatır. Çok önemli bir sebep olmadıkça kırbacını kullanmanı men ediyorum.

Pihare vahşî bir hayvan gibi bağırdı, kırbacı yere fırlattı,

bütün vücuduyla döndü. İşçiler durdu, gözleri iki adamın üzerindeydi. Devlet otoritesi ilk kez onlardan yana oluyordu. Hiç beklemedikleri bir çatışma yaşanıyordu karşılarında; genç bir ata benzeyen genç prens ve boğayı andıran ustabaşı... Pihare hırıltıyla soluk alıyordu. Ptahmos'un üzerine atılmak arzusuyla çıldırdığı ama hareketinin sonuçlarından ürktüğü belliydi. Horv-amon ve Hape-naht olayı uzaktan görmüşlerdi; koşarak geldiler.

– İşinin başına dön, ustabaşı! diye bağırdı Ptahmos. Şiddet istemiyorum. Kralın ve naip prensin iradesine kesinlikle uyacaksın. Gözlerim üzerinde olacak!

Sesi şantiyede yankılandı. Bütün işçiler duymuştu. Birden ürkütücü bir sessizlik çevreye hâkim oldu.

Nomark iki adamın arasına girmek istedi. Ptahmos, bir gün önce hayal bile edemeyeceği bir küçümseme ifadesiyle adama baktı, eliyle iterek atına doğru yürüdü. Hape-naht ardından koştu, yetişti. Horv-amon, şaşkın ve kaygılı, geride duruyordu.

– Prensim! Prensim! Öfkelenmeyin, lütfen... Ayaklarınıza kapanıyorum! diye bağırdı Hape-naht.

– Bana neden kendi evini verdiğini anladım, Hape-naht, dedi Ptahmos. Burada uzun süre kalamayacağımı, kediden kaçan sıçan gibi üç günde kaçıp gideceğimi düşündün. Şimdi, evimin on gün içinde hazır olmasını istiyorum.

Dizginleri çekti, geri döndü, süvarileri ve hizmetkârları peşinde, dört nala uzaklaştı.[2]

Tanrıların hizmetkârından karanlık sözler

Olayın kapandığını sanmıştı; yanılıyordu.

Hape-naht'ın evine vardığında, yazıcıların telaş içinde olduğunu fark etti; onu görünce donakaldılar. Bahçeden ağlayan bir kızın hıçkırıkları duyuluyordu; daha önce ağladığını hiç duymadığı için, onun Buto olduğunu, ancak bahçeye girince anladı. Hizmetkârlar birbirlerinin yaralarını, eziklerini temizlemeye çalışıyorlardı.

Anlatılan öykü basitti. O gittikten az sonra tarlalara bakan taraftan altı adam gelmiş, arka kapıdan eve girmişler, Buto'yu dövmüşler, küfrederek üstünü başını parçalamışlar, sonra hizmetkârlar koşup gelince, saldırganlarla dövüşmek zorunda kalmışlardı. Sonunda olayı fark eden yazıcıların bağırmalarıyla azınlıkta kaldıklarını gören saldırganlar kaçmıştı. Sadece biri, Ptahmos'un hizmetkârlarından birinin başına vurup bayılttığı bir adam, firavunincirinin altında yatıyordu bahçede.

Ptahmos birkaç sözle Buto'yu teselli ettikten sonra baygın saldırgana bakmaya gitti. Yerde yatan adamın çevresinde küçük bir kalabalık toplanmıştı; kimi can çekiştiğini söylüyor, kimisi yarın ayağa kalkacağını iddia ediyordu. Alelacele çağrılmış bir hekim, bir yakı hazırlamakla meşguldü, yarasa ciğeri, susam yağı, yalancı safran, bakır tozu ve daha bilinmedik maddeleri karıştırarak... marifetini göstermekten mutlu olduğu belliydi. Ptahmos, alnında kocaman

bir şiş olan adamın üzerine eğildi. Özetle, adam ölmemişti, yaşıyordu, yani, şimdilik yaşıyordu; göğsü oldukça düzenli bir hareketle inip kalkıyor, göz kapakları kımıldıyordu. Ptahmos, kendisi bu adamın durumunda olsa, buraya kimin emriyle geldiğini söylememek için olabildiğince uzun süre ölü gibi yatacağını düşündü.

Adamlarından birine "Bana bir kova su getir!" diye fısıldadı.

Kova gelince Ptahmos suyu bir anda kurbanının üzerine boşalttı. Adam önce gözlerini sonra ağzını açtı, hayretle etrafına baktı, doğruldu, oturdu.

Çevrelerinde toplananlar heyecanla bağrıştılar; prens ölü adamı canlandırmıştı. Sıra cezalandırmaya gelmişti artık.

– Hekimbaşı, gerekeni yap, diye emretti Ptahmos.

Sonra hizmetkârlara döndü:

– Ellerini ayaklarını bağlayın, ama dokunmayacaksınız, çünkü biliyorum, pataklamak istiyorsunuz.

Hizmetkârlar saldırgana beddualar yağdırarak ve çok yakında yılan Apofis'in onu beklediği cehenneme gideceğini müjdeleyerek prensin emrini yerine getirdiler.

– Seni kim gönderdi? diye sordu Ptahmos.

Adam başını kaldırmadı, susuyordu.

– Çok iyi, dedi Ptahmos. Hizmetkârlara döndü; şunun ayaklarını havaya kaldırın, tabanlarına vurun!

Emir büyük coşkuyla yerine getirildi. Adam acıyla haykırdı.

– Bu sadece küçük bir hatırlatmaydı, dedi Ptahmos; konuşana kadar sopa yiyeceksin.

Hizmetkârlardan biri, kafası en çok şişmiş ve morarmış olan:

– Konuş, köpek! diye bağırdı.

– Yalvarırım, vurmayın! diye inledi adam. Acıyın bana!

– Kendine acı! Kim gönderdi seni, söyle? Konuş!

Adam inledi:

– Konuşursam beni yaşatmaz.

– Çok mutlu seçeneklerin var, dedi Ptahmos. Konuşmazsan, ben seni söyletene kadar dövdüreceğim.

Adam zor soluk alıyordu.

– Bir sopa daha, dedi Ptahmos. Vurun!

– Hayır, diye bağırdı adam. Ama sopa inmişti bile, hizmetkârlar bu zevkten vazgeçememişlerdi; adam ağlamaya başladı.

– Şimdi ağlıyorsun değil mi aşağılık köpek, diye bağırdı adamlardan biri. Az önce önüne geleni sopalıyordun ama...

Birden "Pihare" diye mırıldandı adam, son nefesini verir gibi.

– Duydunuz mu, diye etrafındakilere dönerek sordu Ptahmos; duydunuz, değil mi? Ne dediğini duydunuz.

– Pihare, dedi birkaç adam.

Seyirciler bir şeyler mırıldandı. Tatsız bir işti bu, kötü; Pihare gözü kanlı adamlarını üzerlerine salabilirdi.

Nereden haber aldıkları bilinmez, nomark ve Hape-naht gelmişlerdi. Olanları öğrenmişlerdi herhalde, çünkü soru sormadılar.

– Yazıcı, dedi Hape-naht; bir tutanak hazırlayacağız.

Yazıcı içeri koştu, bir papirüs rulosu ve bir şişe mürekkep getirdi. "Prens Ptahmos'un ve Aşağı Mısır krallık belgeleri idaresi başkan yardımcısı Hape-naht'ın huzurunda, bugün..." Ve olayları yazdırmaya başladı. Yazıcı her seferinde durup, kelimeleri tekrar ediyordu. Ptahmos dikkatle dinliyordu; tutanakta yazılanlar gerçeğe uygundu. Tanıkların adları peş peşe sıralandı, ne var ki burada bir zorluk ortaya çıktı, beş yazıcı aynı anda hem davacı hem tanık görünüyordu, çünkü onlar da saldırıdan paylarını almışlardı. Kralın memurlarına saldırıda bulunulmuştu; davanın sonucu idama kadar gidebilirdi.

– Saldırganlardan biri, dedi Hape-nakht kendilerini suça azmettirenin ustabaşı Pihare olduğunu iddia etti.

Ptahmos başını sallayarak tasdik etti.

Horv-amon, bir ölüm haberi almış gibiydi.

– Pihare çıldırmış, dedi; polis çağırtın. Bu adamın Osiris Tapınağı'nda hapsedilmesi gerek.

Ptahmos, Horv-amon'un gözlerinin içine bakarak:

– Sonra da azmettirenin yargılanması gerekecek, dedi.

Nomark donuk bir sesle tekrarladı:

– Evet, doğru, azmettirenin yargılanması gerek...

– Ben Pihare'nin davasının on gün sonra açılmasını istiyorum, dedi Ptahmos.

– On gün sonra mı? diye tekrarladı nomark, anlayamamıştı.

– İnşaatı tamamlaması için verdiğim süre.

– Sonra?

– Sonra, dedi Ptahmos, inşaatın durumuna göre ne yapılması gerektiğine karar vereceğim.

Böylece Pihare'nin kaderini elinde tutmuş oluyordu. Bugünden sonra artık, gücü, krallık belgeleri yardımcısının asistanı olan Ptahmos'un gücüyle kıyaslanmayacak kadar büyüktü.

– Bakalım, hakkındaki kararın ne olacağını bilmeden inşaatı tamamlamaya razı olacak mı? dedi Horv-amon.

Ptahmos:

– Kesin olan bir şey var, diye cevap verdi, eğer inşaat on günde tamamlanmazsa, bu Pihare'nin sonu olur. Ama tamamlanırsa, söylediğim gibi, durumu bir kez daha düşünürüm.

Sonra arkasını döndü, yürüdü, içeri girdi.

Bir saat geçmeden her şey eski haline dönmüştü. Yazıcılar bürolarına dönmüşlerdi. Polis, önemli kişilere özgü bir havayla gelmiş, saldırganı tapınağın hapishanesine götürmüştü. Buto'nun sinirleri, hizmetkârlardan birinin karısının önerisiyle haşhaş karıştırılmış birayla yatıştırılmış ve saldırganların tokatladığı yanağına sarmısak, arpa ve kil karışımı bir merhemle pansuman yapılmıştı. Kırılan gururunun acısını ise, saldırganlardan birine indirilen sopaları seyrederek unutmuştu. Aşçılar öğlen yemeğini hazırlıyorlardı.

Ptahmos yemeğini yedi ve biraz uyumak için odasına çekildi. Hape-naht ya da nomark, ultimatomunun sonucunu bildirmek için akşamdan önce gelecekti kuşkusuz. Kendi kendine, bu planın uygulanamaması için nasıl bir dolap çevirebileceklerini düşündü, bulamadı. Sonra kendi yalnızlığını düşündü: elle tutulamaz bir yolsuzluk ve kokuşmuşluk ordusu karşısında tek başına bir asker, hiç tereddütsüz iyi niyetli insanların hizmetinde, ama sonunda bu ikiyüzlü, ahlaksız ve suça dönük çevreye tümüyle yabancı! Güvenerek konuşabileceği hiç kimse yoktu. O an birden, yola çıkacağı gün kendisiyle konuşarak babasının öldüğünü haber veren yoksul kızı hatırladı. Bir kardeş. Kız kardeş. Bir sürü kız

kardeşi vardı; sadece beğenilmeyi düşünen ve erkekleri ihtiyarlatan bütün o çekişmelerden tamamen habersiz olan cennet kuşları.

Bu hüzünlü düşünceler arasında uyudu, uyandığında havanın serinlemiş olduğunu fark etti. Kendisine su ısıtmalarını istedi. Kedileri okşadı, hizmetkârlardan biri sinekleri kovmak için bahçede demir ayaklı halkalardan birine meşaleyi yerleştirdiği sırada uzaktan heriheb Shu-enshi'nin geldiğini gördü. Bu hiç aklına gelmemişti.

Vaiz rahip atla gelmişti, ardında çok yakışıklı bir yazıcı vardı; yüzünde özellikle takınıldığı belli bir umursamazlık ifadesiyle yürüyordu. Ptahmos, gizli bir alayla, herihebin genç yazıcısıyla yatıp yatmadığını düşündü, eğer öyleyse, bu ikilinin hangisi ötekinin erkeğiydi acaba? Heriheb bahçede, on beş adım ötesindeki Ptahmos'u görmüştü, ama nöbetçiye yüce Prens Ptahmos'un kendisini kabul edip edemeyeceğini sordu.

Bundan sonrakiler yapmacıklı bir oyun oldu: kapıdaki nöbetçi Ptahmos'a, herihebi kabul edip edemeyeceğini sordu ve Ptahmos olumlu cevap verdiği için heriheb, yüce prensin kendisini kabul etmesinden duyduğu mutluluğu dile getirdi.

Öteye itilmekten memnun olmayan kedi şikâyetçi bir miyavlamayla Ptahmos'un baldırına bir pençe attı. Vaiz rahip yüzünde, cana yakın bir gülümsemeyle selam verirken ardında duran yazıcı saygıyla eğilmişti. Meşalenin oynak aydınlığında yüzünün şaşılacak kadar düzgün çizgileri görünüyordu. Öylesine düzgün ki bu yüzün sahibinin yapacağı yazım yanlışları hoş görülebilirdi.

Shu-enshi'nin yüzü, sürdüğü kutsal yağla pırıl pırıldı.

– Prens Ptahmos'un ışık saçan varlığı olmasa, akşam saatlerinin huzur ve barışı eksik ve yarım olurdu, dedi.

– Akşam saatlerinin huzur ve barışını, Osiris'in hizmetkârı olan rahibin bize getirdiğini sanıyordum, dedi Ptahmos.

– Gerçekten de bizim, biz rahiplerin görevi, dünyadaki barış ve huzurun bekçisi olmaktır.

Ptahmos gülmemek için kendini tuttu; demek buydu. Dünyadaki barış ve huzur, Avaris'teki suçlu barıştı. Vaiz rahiple yazıcısına serin bir içecek önerdi, birayı tercih ettiler. Biraz ötede bekleyen hizmetkâra, üç iskemle, bir masa, ku-

palar ve bira getirmesini emretti. Dava bahçede görülecekti.

– Dünyadaki barış, diye devam etti Shu-enshi; ilahî güçler ile şeytanî güçler arasındaki dengeye bağlıdır.

Dudaklarını biraya dokundurdu ve peş peşe iri yudumlarla içecek kadar beğendi. Yazıcı, alçakgönüllülükte, bir yudum almıştı.

– Kaos, yılan Apofis ve onun yarattığı felaketlerle dünyaya egemen olduğunda, Tanrı Ra, yılana boyun eğdirmesi ve onu kendi cehenneminin karanlıklarına geri göndermesi için Set'i görevlendirdi.

Shu-enshi'nin, antimuan karasıyla ustaca boyanmış gözlerinde bir kıvılcım parladı.

– Ama o yüce Set'ti, dedi.

– Seti'nin koruyucu tanrısı, diye cevap verdi Ptahmos, anlamlı bir sesle.

Vaiz rahip, Ptahmos'u uzun süren bir bakışla süzdü. Sonra:

– Bu, kaostan sonraydı, dedi; yoksa sen kaosun bir kez daha bizi tehdit ettiğini mi düşünüyorsun?

Ptahmos:

– Seti'nin tanrısal gücü buna izin vermez, diye cevap verdi.

– Set ile Apofis arasındaki savaş çok yıkıcı oldu, diye devam etti rahip. Yüzündeki gülümseme yok olmuştu. "Bu kavga dünya barışının düşmanıdır.

– Ben kralın ve naip prensin, tanrıların esini olan adaleti sayesinde barış ve dengenin korunacağına inanıyorum.

Shu-enshi, içkisini bir yudumda bitirdi.

– Şu anda barışın dengesi tehlikeli şekilde bozulmuş görünüyor, dedi.

Ve hizmetkâr bir kez daha içki koyarken, küstah bir pervasızlıkla ekledi:

– Aşağı Mısır'ın rahipleri bundan hiç hoşnut olmayacaklar.

Mesaj açıktı: rahipler Ptahmos'un girişimlerinden ürkmüşlerdi ve nomark, vaiz rahibi, yeniyetme prensi yola getirmekle görevlendirmişti. Ve kuşkusuz bu rahipler takımı da Pihare'nin sadece küçük bir halkasını oluşturduğu soygun zincirinin içindeydi.

Ptahmos, her kelimenin üzerine ayrı ayrı basarak:

– Ben, tanrıya adanmış olan bütün o din adamlarının Apofis'in yenilmesinden mutluluk duyacaklarına eminim, diye cevap verdi.

Shu-enshi'nin bakışlarındaki ifadeyi anlamamasına imkân yoktu. Gözlerdeki tehditle birlikte ağzın aldığı biçim "Öyle diyorsan, sen bilirsin. Bundan böyle olacaklardan sen sorumlusun!" diyordu. Bu, söylediği o karışık, karanlık sözlerden çok daha açıktı.

Kalkarken "Barış için dua edeceğim" dedi.

Yazıcı, iskemlesini törendeymiş gibi saygıyla çekmek için koştu. Ptahmos da kalktı. Yüzlerde gene gülümsemeler belirdi. Ptahmos konukları kapıya kadar birlikte yürüyerek uğurladı.

Kapısı arkalarından kapanır kapanmaz nöbetçiye, kol demirlerini koymasını ve derhal arka kapıyı da aynı şekilde güvene almasını emretti. Sonra yıkanmaya gitti.

Ne Hape-naht'ın, ne nomarkın, Pihare'yle yapmaları gereken konuşma konusunda ona bilgi vermediklerini düşündü. Demek ona verecekleri bilgi yoktu ya da böyle bir şeyin gereksiz olduğu kanısına varmışlardı.

Erkenden odasına çekildi. Buto hizmet sunmak için yanına geldiğinde kıza hemen odasına dönerek, kapısını sağlamlamasını söyledi.

Buto korkuyla küçük bir çığlık attı, koşarak çıktı. Genç adam az sonra kapının gürültüyle sürgülendiğini duydu.

Ptahmos son bir kez bahçeye çıktı, duvarlara baktı, başını salladı, içeri girdi. Ama kapıyı sürgülemedi.

Üzerinde üvey babasının armağını olan altın saplı bir hançer ve erkek kardeşlerinden birinin verdiği bronz saplı bir bıçak vardı. Lambayı üfleyerek söndürdü, bekledi.

Gece yarısından iki saat sonra, artık uykuya gitmek üzereydi ki beklediği şeyi gördü. Kapı büyük bir dikkatle açıldı, ayın aydınlığında dört ayak göründü. Yatağın iki yanına sokulan iki çift ayak. Sonra dört kol, yatakta çarşafa sarınmış yatan bir şeklin üzerine, bundan böyle sonsuza kadar böyle sarmalanıp yatacağını umdukları bir şeklin üzerine, bütün güçleriyle, defalarca hançerlerini sapladılar.

Ptahmos saniye kaybetmedi. Bronz saplı bıçağını ayaklardan birine indirerek ahşap tabana çiviledi aynı anda, oda-

nın karanlığını ve Avaris'in sakin gecesini yutan bir çığlık duyuldu. Sonra yerde yuvarlanarak, yatağın öbür yanındaki iki ayağı yakaladı ve bütün gücüyle çekti, adam büyük bir gürültüyle düşerken şaşkınlık ve acıyla bağırdı.

Ama bu son bağırışı oldu, Ptahmos adamı yatağın altına çekti altın saplı hançerini aşağıdan yukarı sallayarak kalbine sapladı. Katilin ağzından tüyler ürperten bir hırıltı çıktı. Ayağı yere mıhlı adam, bıçağı çıkarmaya uğraşırken korkunç seslerle bağırıyordu. Birden koşuşmalar oldu. Bağrışmalar, çarpan kapılar; hizmetkârlar ellerinde lambalarla bağırarak Ptahmos'un odasına daldılar.

Ptahmos, soluklandı sonra hizmetkârlara:

– Bu caniyi sökün, alın, dedi. Ayağını sarın, ellerini arkasına bağlayın. Bıçağı bana verin. Cesedi de dışarı çıkarın, yerleri temizleyin. Siz ikiniz bana su getirin, şu domuzun kanlarını yıkayayım ellerimden.

Aynı anda beddualar ve feryatlar evi doldurdu, çekirge sürüsü basmış gibi. Bu bir isyandı sanki, herkes bir ağızdan konuşuyordu. Buto gürültüye uyanmıştı, çılgın gibi bağırıyordu. Ptahmos sakinleşmesini emretti, kız kapalı kapının ardında ağlamaya başladı.

Gece çabuk geçti.

Şafak ağarırken Ptahmos, Memfis'ten gelen hizmetkârlardan biriyle alçak sesle bir şeyler konuştu. Adam heyecanlı hareketlerle elini kolunu sallayarak konuştu, başını salladı ve usulca arka kapıdan çıktı. Bir saatten fazla bir süre sonra, kırların yeşili günün ilk aydınlığında seçilmeye başladığı sıra geri döndü. Elindeki içinde bir şeyin debelendiği, ağzı iple bağlı torbayı efendisine uzattı. Ptahmos büyük bir dikkatle torbayı aldı. Mutfağın taşları üzerinde, eli ayağı bağlı, yüzü sapsarı yatan saldırganın yanına gitti. Üzerine doğru eğilerek, "Bu torbada bir engerek var" dedi. Adamın gözleri dehşetle açıldı. "Sana bir kez, bir tek soru soracağım, dedi. Cevap vermezsen yılanı üzerine bırakacağım. Bunu çok büyük bir zevkle yaparım, inan bana. Anladın değil mi?" Adam inlemeye başladı. "Şimdi, söyle bana seni kim gönderdi?" Eğilmiş, torbanın ağzını açmaya hazır görünüyordu. Yerdeki adam dehşet dolu bir çığlık attı, bir hayvan böğürmesi gibi.

"Nomark, nomark!" dedi. Bayılmıştı.

Ptahmos doğruldu. Yılanın bulunduğu torbayı yere attı. Kokuşmuş hükûmet, kokuşmuş rahipler![1] Kral çok güzel bir armağan vermişti torununa! Dışarı çıktı, derin derin nefesler aldı, göğe baktı. Masmaviydi gök, inanılmaz güzellikte bir mavi, kadınsı bir mavi adeta! Bu gökte bulunduğuna inanılan ilahî güçler, Horv-amon gibi, Shu-enshi gibi alçakların var olmasına göz mü yumuyorlardı? Hemen, derhal Memfis'e dönmek için dayanılmaz bir arzu duydu, ama garnizon tamamlanmadan başkente dönmeyecekti, hayır!

Kendi kendine, "İşin zor yanı Memfis'e gidebilmek!" dedi. Onunki gibi üç beş kişilik bir kafile, yolda nomarkın ya da Pihare'nin emrindeki bir köylü ordusunun saldırısına uğrayabilirdi.

Şu an için Avaris'te tutsaktı.

Bir kelime bir isim

Büyük Osiris şölenlerine sekiz gün vardı.

Avaris'teki görkemli tapınak, eğimli yan duvarlarıyla dev kapılar, dış duvarın ortasındaki kocaman direkler renkli bayrakçıklarla süslenmişti şimdiden; iki güne kadar, kentin çevresinde tek çiçek kalmayacak, hepsi süslemeler için koparılacaktı. Direkler, çiçek açmış ağaç kütüklerine dönüşecekti.

Başrahip, ueb, tanrının başhazinedarı, tanrının evinin başyazıcısı, vaiz rahip Shu-enshi -tapınak görevlileri içinde Ptahmos'un tanıdığı tek din adamı- kısacası, bütün bir rahip ordusu hazırlıklarla meşguldü.

Doğal olarak Avaris'in ve çevresinin bütün önemli kişileri şölenlere katılacaktı. Nomark, kral sarayının tek temsilcisi olarak Ptahmos, krallık belgeleri başkan yardımcısı, krallık anıtları mimarı, bütün yüksek memurlar, karıları ve kızları, özellikle de nomarkın kendilerine, baba mirası olarak Hathor rahibesi unvanı verilmiş kızları, saray kâhyaları, yazıcılar, uygun yaştaki çocuklar, bütün bu kalabalık, çok sıkı bir protokol düzeni içinde törenlere katılacaktı.

Sonra üç gün sürecek şölenler, ziyafetler, müzik ve dans gösterileri başlayacaktı.

Sekiz gün sonra, eğer her şey yolunda giderse, garnizon tamamlanmış olacaktı. Acaba? Acaba olabilecek miydi? Çalışmaların nasıl yürüdüğünü görmek için şantiyeye gitmek

gerekiyordu. Belki de Pihare en sonunda aklın sesini dinlemişti, ama buna çok az ihtimal vardı. Ptahmos şantiyeye daha sonra gitmeye karar verdi.

Bahçede, kaynatılmış ve süzülmüş manda sütünü içerken bunları düşünüyor, bir yandan ballı ekmeğini yiyordu. İki hançer, özenle yıkanmış olarak önünde duruyordu. Bir ibis geldi, masaya kondu ve ballı ekmeğe baktı. Ptahmos gülümsedi, bir parça ekmek kopardı, kuşun önüne bıraktı. İbis ekmeği aldı, havalandı. Ptahmos, bahtsız karayılanı serbest bırakmak gerektiğini düşündü. (Çünkü torbadaki engerek değil, karayılandı). Ama canı hiçbir şey yapmak istemiyordu. Eliyle yüzünü sıvazladı. Hayır, artık on beş yaşında değildi, bedeni evet, ama, ruhu, aklı, içi, hayır! Başka bir yaştaydı. Başka! Ama hangi yaştaydı, bilmiyordu kendisi de. Bir bıkkınlık yaşı, hiçbir zaman yaşamadığı ve böylesi bir ruh halini yaşayabileceğini aklına bile getirmediği bir bıkkınlık, bir usanç... Bir kez daha bakışlarını gökyüzüne kaldırdı ve Osiris gerçekten bu ülkeyi koruyup gözetiyor mu, diye düşündü. Öldürülmüş bir tanrı! Belki Amon? Ama Amon insanoğlunun işlerine karışıyor muydu? Alçaklıklarıyla ilgileniyor muydu? Kaygılanıyor muydu? Neyle ilgileniyordu? Amon ne bekliyordu insanlardan sevilmekten başka? Ölmemek için! Çünkü tanrılar, sevilmedikleri ve unutuldukları zaman ölürler.

Sesler duyarak başını çevirdi. Hape-naht, yazıcıların bölümünden gelmiş, bahçenin kapısında duruyordu. Ptahmos ona, içini görmek istercesine dikkatle baktı: bu adam bu kanlı saldırıda suç ortağı mıydı? Olabilir miydi? Başkan yardımcısı ellerini göğe kaldırarak, ağlamaklı bir sesle bağırdı:

– Prensim, prensim! Neler duyuyorum?

Ptahmos hâlâ dikkatle yüzüne bakıyordu.

– Ya katiller? Ölmüşler, öyle mi? O iki haydudu öldürdün, demek! Amon seni korusun! Tanrımıza şükür!

– Haklısın, dedi Ptahmos, sözü uzatmadan.

Bir iskemle getirtti ve Hape-naht'ı kahvaltısını paylaşmaya davet etti. Hape-naht kabul etti, yorgun bir adam gibi iskemleye çöktü, canı sıkkındı. Böylesine bitkin oluşunun sebebi ne diye düşündü Ptahmos. Cinayet olayı mı, yoksa kurbanın sağ salim hayatta olması mı?

– İçeri nasıl girebilmişler? diye sordu Hape-naht; hizmetkârların, kapıları kapattırdığını söylediler bana...

– Çatıdan, hiç kuşkusuz.

Hape-naht duvarlara doğru baktı.

– Nomark gelecek mi acaba, diye sordu Ptahmos.

– Osiris şölenlerinin hazırlıklarıyla uğraşıyordu ama ben haber gönderdim. Nasıl gelmez, tabiî gelecektir.

Ptahmos güldü. Kendi kendine, ikiyüzlülük ve riyakârlık Avaris'te nefes almak kadar sıradan bir şey diye düşündü.

Başka sesler duyarak bir kez daha başını çevirdi, gelenler, işlerinin başına dönen yazıcılardı. Hizmetkârlar dün gece olanları anlatmıştı onlara.

Ptahmos bir hizmetkâra işaret etti ve ona polis şefini çağırmasını emretti.

– Polis gelir gelmez tutanağı hazırlarız, dedi Hape-naht. Cesetler nerede?

– Sadece bir ceset var, dedi Ptahmos.

– Öbürü kaçtı mı yoksa?

– Hayır, onu yakaladım, diye anlattı Ptahmos.

Hape-naht nefesini tuttu.

– Ona, kendisini suça azmettirenin adını söylettim.

Hape-naht bağırdı:

– Gene mi Pihare? Öylesine keskin bir sesle bağırmıştı ki adeta bir çığlıktı bu, bir kadın çığlığı...

– Hayır, nomark.

Hape-naht kuşkusuz iyi bir komedyendi, ama şu andaki görünüşü ancak olağanüstü bir yeteneğin ürünü olabilirdi: rengi, gerçek bir kül rengine dönüştü, ter, bir anda yüzünden, göğsünden, bacaklarından akmaya başladı. Elini kalbinin üzerine götürdü, ağzını açtı, ağzından bebek ağlamasına benzer iniltiler döküldü, gözlerini kapadı. Başını arkaya attı ve Ptahmos bir an, onun bayılmasından korktu.

– Mümkün mü, Tanrım, ulu Tanrım, mümkün mü! diye mırıldandı sonunda.

Bir yudum süt içti, dudaklarını ıslattı.

Ptahmos, konuğuna doğru eğilerek, bir hastayı muayene eden hekim gibi, ciddî ve sakin bir sesle:

– Evet, pekâlâ mümkün, dedi. Görüyorsun! Sen de bu komplonun içinde misin?

Adamın gözleri müthiş bir korkuyla büyüdü. Başını deliler gibi sağa sola sallayarak kekeledi.

– Sen... sen, nasıl... yok, hayır! Nasıl düşünebilirsin, Amon adına, benim...

– Ama çok da şaşmadın, değil mi?

Hape-naht, can çekişir gibi ıstırapla başını salladı.

– Sen de çok ileri gitmiştin, dedi.

– Ya çok ileri gitmek ya hiç gitmemek gerekti, dedi Ptahmos. Aslında, şantiye işi geri kalan yolsuzlukların yanında hiçbir şey değil!

Hape-naht gerçekten şaşırmıştı. Konuşma yeteneğini kaybetmiş gibiydi.

– Herkes bu işin içinde öyle değil mi? Rahipler takımı da?

Hape-naht gözlerini uzun süre kapadı, sonra açtı.

– Horv-amon lokmayı bir an önce yutmak istedi, değil mi? diye tekrar sordu Ptahmos.

Hape-naht omuzlarını kaldırdı.

– Ve Shu-enshi, o da kuşkusuz komploya dahil...

Hape-naht'ın susuşu ve başını öne eğişi yeterli bir cevaptı.

O sırada yanlarında bir de yazıcı getirmiş olan on polis geldi, Hape-naht'ın ve Ptahmos'un önünde saygıyla eğildi. Şefleri yaklaştı; yakışıklı, başında, kulaklarının arkasına tutturulmuş, takılması zorunlu polis eşarbı, açık ve dürüst bakışlı bir adamdı, ama insanın yüzünden karakterini anlamak mümkün değildi, yanlıştı bu. Elinde bir mızrak taşıyordu ve uzun bir hançer belinden sarkıyordu.

– Bizi çağırtmışsın prensim, dedi.

Ptahmos, cinayet teşebbüsünün öyküsünü anlattı ve ilk cümleden itibaren polisin gözlerinin önce hayretle, sonra korku ve tiksinmeyle büyüdüğünü gördü. Polis bilinçsizce bir adım geri çekilmişti. Öteki polisler de tek kelimesini kaçırmadan öyküyü dinliyorlardı. Aynı tiksinme ifadesi onların da yüzünde okunuyordu; samimî görünüyorlardı. Polis bu çetenin içinde değildi demek ki. Ptahmos, katillerini yatağın altına saklanarak beklediğini şimdilik anlatmamayı yeğledi.

Polis şefi:

– Ya katiller, prensim? diye sordu.

– Birinin cesedi bahçede, evin arkasında.

– Onu kim öldürdü, prensim?

– Ben, diye cevap verdi Ptahmos.

– Sana uykudayken saldıran iki caniyi öldürebildin ha, prensim? Gerçekten, Amon ve Osiris korumuş seni, prensim! Ya ikinci, o nerede?

Polisler *"Amon ve Osiris korumuş"* diye tekrarlarken, Ptahmos "İkinci şu anda benim tutsağım, dedi; onu yakaladım."

Polis şefi şaşırdı:

– Yani, yaşıyor mu?

– Yaşıyor. Kendisini bu cinayete azmettirenin kim olduğunu da itiraf etti.

Polis şefi konuşamayacak kadar şaşkındı.

Nomark, tam o anda geldi, altı muhafızıyla birlikte kararlı adımlarla, maiyeti peşinde olduğu halde bahçeden içeri girdi; bu çok saygısızca bir hareketti. O ana kadar iskemlesinde oturmakta olan Ptahmos ayağa kalktı, buz gibi bir sesle:

– Nomark, burası kralın ve naip prensin temsilcisine ait bir özel mülk, dedi; muhafızlarına söyle dışarıda beklesinler.

Horv-amon orada bulunanlara, polis şefine ve kendisi içeri girdiğinde ayağa kalkmayan Hape-naht'a baktı.

– Bu adam, dedi polis şefine bakarak; ülkeye barışı bozmaya geldi ve...

Ptahmos, eliyle kapıyı göstererek:

– Adamlarına dışarı çıkmalarını söyle! dedi tekrar.

Nomark şaşaladı.

– Ben genel valiyim ve...

– Adamlarını dışarı çıkar, dedim.

Uzun bir sessizlik oldu, iki bakış arasında bir düello!

– Öyle olsun, dedi nomark. Ve muhafızlara dışarı çıkmalarını ve orada beklemelerini emretti.

– Avaris kenti polis şefi, kral adına, beni takip et! dedi Ptahmos.

Besbelli bu bitmeyen gerginliğin ortasında çalışamaz olan yazıcılar, yazı masalarının durduğu duvarın önünde heykel gibi dizilmişler, ayakta duruyorlardı. Hape-naht oturuyordu ve çoktan soğumuş sütünü içiyordu. Ayak ayak üstüne atmıştı. Nomark ona gerçek bir hayretle baktı. Hape-naht, yarı kapalı gözlerinde hor gören bir bakışla onu seyrediyordu.

– Uğursuz bir gün nomark, dedi Hape-naht; gerçekten uğursuz bir gün!

O sırada Ptahmos ve polis şefi, yaralının hizmetkârlar ile iki süvarinin gözetiminde yerde yattığı mutfağa gitmişlerdi. İki adamın içeri girmesiyle, yaralı korkuyla inledi.

Ptahmos, adama:

– Söyle, haydut, dedi; polis şefine söyle, dün gece yatağında beni hançerleyip öldürmen için kim para verdi sana?

Haydut ağlamaya başladı.

– Konuş! diye emretti polis şefi. Yoksa adamlarım seni konuşturmayı bilir!

– Nomark, diye hıçkırdı adam. Horv-amon!

Yüzü korkuyla çarpılmıştı.

Sadece bir kelime ve bir isim. Ptahmos'dan başka hiç kimse o ana kadar duymamıştı onları. Dünyanın kaderini değiştiren o büyülü sözlere benzeyen bir kelime ve bir isim! Süvariler ve hizmetkârlar bir çığlık attılar. Polis şefi şaşkınlık ve dehşetle Ptahmos'a döndü.

İfadesiz bir sesle, "Olamaz!" dedi. Yutkundu.

Nomark o an içeri girmişti. Yaralı onu görür görmez korkuyla bağırdı, peş peşe dehşet dolu çığlıklarla. Polis şefi Horv-amon'dan yana döndü. Parmağını ona uzatarak, söylediğine kendi de inanmıyormuş gibi "Sen! Sen? Sen?" diye sordu, kekeliyordu.

Nomark kapıda durdu. Arkadan gelen ışıkta yalnız siyah bir şekil olarak görünüyordu.

– Bu adam usta bir yalancı... diye söze başladı.

Ve birden acı çekiyormuş gibi durakladı, ağzını açtı, elini kalbine doğru götürdü, bacakları iri gövdesini taşıyamadı. Yana doğru devrildi. Polis şefi kaşlarını çatmış, üstüne eğildi. Nomark birkaç dakika sonra tamamen hareketsiz kaldı. Polis şefi kalbini dinledi.

– Ölmüş! dedi doğrulurken.

Yaralı saldırgan kısık kısık bağırıyordu.

Hizmetkârlar sihirli kelimeler söylemeye başlamışlardı.

Polis şefi ölüyü dışarı çıkarmaları ve bahçe dışındaki muhafızlarına teslim etmeleri için adamlarından ikisini çağırdı.

Hape-naht hâlâ yerinden kalkmamıştı, polislere bakıyordu. Adamlar ölüyü yanından geçirirlerken, şöyle bir eğilip baktı.

– Uğursuz bir gün, diye tekrarladı. Size söylemiştim.

Korkudan taş kesilmiş Buto, bir sokak giysisine sarınmış, bahçe duvarına yapışmıştı, içine girip saklanmak ister gibi.

Polis şefi dalgın gözlerle bahçeyi seyrediyordu. "Nomark, diye tekrar ediyordu kendi kendine. Nomark..." Sonra bahçeden çıktı, sanki dışarıda zihnindeki sorulara cevap bulabilecekti.

Hape-naht, Ptahmos'a:

– Şimdi, dedi; artık bu ülkede tutsaksın.

– Şimdi, diye cevap verdi Ptahmos, son birkaç saatin ruhunda yarattığı sarsıntıyı saklamak için yapmacık bir soğuklukla; şimdi senden beni şantiyeye götürmeni istiyorum.

Polis şefine bilgi vermek için dışarı çıktı.

– Eğer kabul edersen, tutanağı iki saat sonra yazalım.

Dışarıda nomarkın muhafızları çığlıklar koparıyorlardı; efendilerinin cesedi kapıda görününce sağa sola koşuşmaya başladılar. Ölü beden iki katırın arasına koyulmuş sedyeye uzatıldığında ağlamaklı sesler yükseldi. Nomark, Osiris şölenlerine başkanlık edemeyecekti! Ptahmos, atına binmiş, önünde ve ardı sıra yürüyen mızraklı süvarilerin arasında, ağır ağır ilerledi. Hemen arkasında, toz bulutları çıkararak onlara yetişmeye çalışan hizmetkârların önü sıra Hape-naht geliyordu.

En arkada, bir köpek ordusu, çılgın gibi havlayarak durup durup aksırarak, peşlerinden koşuyordu. Ölene layık bir tören kıtası!

Tanrı'nın gönderdiği prens

Küçük kafile şantiyeye vardığında, güneş doğalı dört saat olmuştu. Oysa taş yontan üç beş Apiru dışında işçiler hiçbir işe el sürmemişti.

Hape-naht densiz bir gülüşle başını salladı. Ptahmos evden çıkarken gelişigüzel aldığı bir örtüyle yüzünü siliyordu, Hape-naht'ı duymamıştı bile, bakışlarıyla Pihare'yi arıyordu. Atından inerek yürüdü. Ustabaşını, bir taşa oturmuş, hurma yerken buldu, şarap testisini gölgeye koymuştu; ustaları gibi şarap ve hurma keyfi yapan iki adamıyla şakalaşıyordu. Ptahmos yaklaştı. Adam onu gördü, boynunu uzattı, dişlerinin arasında bir hurma birden taş kesildi, gözleri dışarı uğramıştı; bembeyaz oldu ve mırıldandı:

– Ulu Tanrım! Ulu Anubis!

– Ne tanrıların, ne Anubis'in işi var burada Pihare, dedi Ptahmos, soğukkanlılıkla. İşçilerin yan gelmiş oturuyor.

Pihare'nin dili tutulmuştu.

– Evet, karşında duran benim Pihare; katillerin beni öldüremedi. Biri cehennemi boyladı, öteki hapiste. Horv-amon öldü. Kalk ve derhal işinin başına geç!

Ptahmos bir an, Pihare'nin de nomark gibi yıkılıp kalacağını sanarak korktu. Yüzü tozlu bir porfir rengi almıştı, bir ölü yüzü! Adamları da daha iyi durumda değildi.

Biri:

– Horv-amon öldü mü? diye sordu.

Ptahmos:

– Benimle konuşurken ayağa kalk, köpek! dedi. Evet, Horv-amon bir saat önce öldü. Biz şimdi leşini yiyecek bir kaç çakal arıyoruz, çünkü toprak kabul etmiyor onu.

– Ulu Anubis! diye tekrarladı Pihare.

Ptahmos, şarap testisini bir tekmeyle devirdi, kırılan testideki şarap toprağa yayıldı.

– Derhal kalk ve işinin başına geç! dedi. Ya çalışırsın ya da yılan Apofis'e kavuşmak için Anubis'e gidersin! İkisinden biri! Kalk ayağa!

Adam kalktı, bacakları titriyordu.

– Haydi, kalkın bakalım! diye iki adama bağırdı; adamlar, kucaklarındaki hurmaları dökerek korkuyla yerlerinden fırladılar. "Bu inşaat Osiris şölenlerinde bitmiş olacak, yoksa o gün hayatınızın en uğursuz günü olur!"

Pihare elleriyle yüzünü örtmüştü, hıçkırıyordu:

– Benim gibi bir adam...

– Evet, senin kadar iğrenç bir adam. Oyun sona erdi, Pihare. Bu inşaat sekiz güne kadar tamamlanmış olacak. Benim emirlerime uygun olarak!

İki yardımcısı Apirulara işbaşı yaptırmak için koşup gitmişti bile.

– Ve unutma, kırbaç yok, diye bağırdı Ptahmos. Oradan nasıl çalıştığınıza bakacağım.

Apirular artık daha da dikkatle ona bakıyorlardı. Korkusuzca ve ondan bir işaret bekler gibi. O da, Ptahmos da onlara göz ucuyla bakıyordu, bu insanların sosyal hayatında ve hatta özel hayatında kazanmaya başladığı öneme şaşar gibi. Özellikle orta yaşlı olanlara bakıyordu, kendi kendine, babasının bu adamlardan birine benzeyip benzemediğini sorarak... Ve içlerinden birinin amcası ya da büyük kardeşi, olabileceğini! Yanında bir ayna olmasını isterdi, aynaya bakarak onlarla arasında bulunabilecek benzerlikleri yakalamak için.

Sonra, Hape-naht'ın olanları seyrettiği hurmalığa doğru yürüdü. Yarı yolda durdu "Pihare!" diye bağırdı. Adam dönüp baktı. "Shu-enshi'den de yardım bekleme!"

Bir süre daha şantiyeyi seyretti, sonra sadece Apirulara bakmakta olduğunu fark etti. Ama o arada son taşlar da te-

mel çukurlarındaki yerlerini almaya başlamıştı. Duvarcılar son sopaları dikiyor ve çırpı iplerini geriyorlardı. Harç, taşların arasından taşıyordu. İç kalenin ve kazamatların taş duvarlarının bu öğle üzeri biteceği anlaşılıyordu.

Ustabaşı rolünden usanmıştı. Ptahmos kırk yaşlarında görünen bir Apiru'yu yanına çağırdı:

– Sen. Sen, oradaki...

Adam, şaşkın, doğruldu. Ptahmos bir kez daha çağırmak zorunda kaldı. Adam geldi. Adaleli bir vücut, yağın zerresi yoktu, aslında doğaldı bu, yağı nereden bulacaktı. Belirgin çizgili bir yüz. Bıyık kadar düzgün kalın kaşların altında ateşli gözler.

– Adın ne?

– İssar.

– Kim olduğumu biliyor musun?

Adam ağır ağır başını salladı.

– Sen tanrının gönderdiği prenssin; Prens Ptahmos.

Tanrının gönderdiği prens! Ptahmos soğukkanlılığını korumaya çalışarak konuştu:

– İssar, git Pihare'ye söyle, bugün öğleden sonra, duvar biter bitmez, bütün duvarcıların, dülgerlerin ve gereken bütün tuğlayı dökmek için yeterli sayıda tuğlacının şantiyede hazır olmasını istiyorum. Dış cephe duvarlarının yapımının bugün başlaması gerek. Anladın mı?

Adam emirleri tekrarladı. Bir Mısırlı gibi konuşuyordu, Aşağı Mısır'ın, Ptahmos'un da alışmaya başladığı hafifçe dalgalanan yerel ağzıyla. Genç adam başını sallayarak konuşmayı bitirdi:

– Öğleden sonra çalışmaları görmek için tekrar geleceğim.

Adam bir an ona baktı, döndü, yürüdü. Ptahmos bakışlarıyla takip etti ve onun Pihare'yle konuştuğunu gördü. Pihare dönüp bakmadı bile. Kuşkusuz çağrılacak üç işçi grubuna haber yollamak için iki çırağa işaret etti.

– Ona yapılacak hakaretlerin en büyüğü, dedi Hape-naht, emirlerini bir Apiru'yla bildirmek!

Sinsice güldü. Ptahmos bu gözlem konusunda hiçbir şey söylemedi, ama Hape-naht'ın biraz fazla rahat davrandığını düşündü. O da nihayet bu işten kıl payı kurtulmuştu.

– İnşaat zamanında bitecek prensim, diye tekrar söze girişti Hape-naht. Amon ve Tot seni lütuflarıyla ödüllendirmişler. Biri sana irade gücü vermiş, öteki akıl ve sağduyu! Tanrılara şükrolsun! Kralımızın ileri görüşlülüğüne şükrolsun! Naip prensimizin de! Sadece iki gündür buradasın ve bir ölümlünün bir yılda yapamayacağı şeyler yaptın. Beni bağışlarsan prensim, sana hayran olduğunu söylemek istiyorum.

Ptahmos övgüleri sessizce dinliyordu. Hape-naht'ta hiçbir şey sebepsiz olmazdı.

Gerçekten de başkan yardımcısı:

– Ama çözülmemiş sorunlar var, diye devam etti. Nomarkın yerine birini getirmek gerekecek. Yeni gelen, geçici olarak nomdaki tüm memurların şefi olacak ama onay Memfis'ten gelecek. Ancak birkaç haftada, herhalde...

– Ve sanıyorum nomark yardımcısı da Horv-amon'la aynı düzenin içindeydi, değil mi?

– Düşündüğün gibi prensim. Bir süre dikkatli davranacak, senden korktuğu için, ama bir tilki uzun süre ininde yatmaz! Sonra rahipler var...

– Rahipler... diye tekrarladı Ptahmos, arkasını bekleyerek.

– Bu ülkede rahiplerin çok büyük ağırlığı vardır, herhalde biliyorsun, ukalalığımı bağışla. Ve aşağı ülkenin rahipleri yukarı ülkedekilerden de güçlüdür çünkü uzun zamandan beri kralın otoritesinden uzak yaşıyorlar. Onlara, Horv-amon'a davrandığın gibi davranamazsın. Shu-enshi kendisine karşı çıktığın için seni asla affetmeyecektir, bunu aklında tut! Büyük rahip de hiç hoşnut olmamıştır bundan, ama belli etmez.

Ptahmos büyük rahibi daha görmemişti. İkiyüzlü bir soyguncu daha! Belki dün geceki cinayet planının da suç ortaklarından! Ptahmos, bir kez daha, yalnız olduğunu düşündü. Sonuçta, Tanrı'nın gönderdiği prens, bütün aşağı ülkenin yöneticilerini karşısına almış olan yüksek sınıftan bir Apiru'dan başka bir şey değildi.

Evet, bu Hape-naht denilen ihtiyar domuz hiç de aptal değildi.

Avaris'te kısa bir gezinti sırasında ilginç sözler

Cinayet teşebbüsüyle ilgili dava evrakının hazırlanması için kente dönmek gerekiyordu. Polis bekliyordu onları. Bütün evrak hazırlanıp, imzalanıp, iki nüsha halinde dosyalara konduğu zaman -biri krallık belgeleri başkan yardımcılığına, öteki nom polisine verilecekti- polis şefi, Ptahmos'a evinin korunması için altı adamını görevlendirdiğini haber verdi.

Ptahmos haberi gülümseyerek dinledi.

– Ama bu görünmez bir düşman, dedi.

Polisin bakışlarından cevabı iyi anlayamadığı belli oluyordu.

– Prensim, dedi. Sen görünmez düşmandan söz ediyorsun. Senin mucizeli gücünle yakaladığın saldırgan bize, bizi şaşırtan başka bir şey anlattı. Senin vücuduna hançerini sapladığını sandığı sıra, birden, bir hayaleti hançerlediğini fark etmiş ve müthiş korkmuş.

Ptahmos gülümsedi.

– Yatağımda, çarşafın altında, insan vücudu gibi duran, sarılıp, dortop edilmiş bir örtü vardı.

Hape-naht kahkahayla güldü, elleriyle kalçalarına vuruyordu.

– Peki, sen neredeydin prensim?

– Yatağın altında.

Hape-naht kahkahalarını tutamıyordu. Yazıcılardan biri

de dayanamadı, gülmeye başladı. Polis şefi hâlâ anlayamıyordu.

– Neden? Katilleri bekliyor muydun?

Ptahmos, gülümsemesini sürdürerek başım salladı.

– Sen bu ülkeyi tanımıyor musun? Polissin, burada neler döndüğünü bilmiyor musun?

– Ben Memfis'ten geldim efendim, aslında Tebliyim. Naip prensin emriyle sekiz hafta önce buraya atandım. Hayır, burada neler olduğunu bilmiyorum.

Ptahmos bir kez daha başını salladı.

– Peki adamların, onlar nereli?

– Onlar buralı.

– O zaman onları evimi korumaları için buraya gönderme. Benim için yararlı değil tehlikeli olabilirler.

Polis şefi bir süre Ptahmos'un dediklerini düşündü. Bakışları prensin üzerindeydi. Sonra yüzünü buruşturarak göğüs geçirdi ve "Ben her zaman senin emrindeyim" dedi sonunda.

İki ülkenin birliği ve bütünlüğü henüz gerçekleşememiş, diye düşündü Ptahmos.

Hava serindi, Ptahmos o güne kadar Avaris'i çok az görmüştü, Hape-naht'tan, kendisiyle birlikte kentte dolaşmasını rica etti. Güneye doğru yürüdüler. Yol onları nomarkın evinin önüne götürdü. Bir insan seli, sıralar halinde, kapının önünde birikmişti, kent ileri gelenleri, baş sağlığı dilemek ve düne kadar Aşağı Mısır'ın en güçlü adamı sayılmış olanın önünde saygıyla eğilmek için bekliyordu. Kalabalığın büyüklüğü nomark ve yandaşlarının kentteki gücünü gösteriyordu ve Ptahmos ürperdi: Bu insanlar onun derisini seve seve yüzerlerdi.

Biraz ötede, aynı yolun üzerinde Hape-naht küçük bir inşaatın önünde durdu.

– Burası senin evin olacak.

Bir küçük, ağaçlı yan yolun sonunda topraktan yükselmeye başlamış olan ev, yeşillikler içinde, dut, nar, incir ağaçlarının ortasındaydı. Geniş ve rahat olacağa benziyordu. Ama Ptahmos'un zihninde cevap vermesi gereken bir soru vardı her şeyden önce. Aşağı Mısır'da kalacak mıydı? Buradaki insanlar onu istemiyordu. Ama Memfis'e dönme fikri de hiç çekici gelmiyordu. Kralın ve Ramses'in verdikleri gö-

revi sonuna dek yerine getirmeden dönecek olursa, başarısızlıkla damgalanacaktı. Zaten, Memfis'e dönüp ne yapacaktı? Şölenler mi verecekti? Şarap içip eğlenecek miydi? Bir prensin hayatı askerinkine benzemeliydi: hep savaşta olmalıydı, cephede... On beş yaşında olmak kolay değilmiş, diye düşündü bir an.

Yola devam ettiler. Ptahmos, beni seven, isteyen kim var, diye sordu kendi kendine. Sorular daha ileri gitti sonra ve ben neden doğdum, diye düşündü. İnsanın neden dünyaya geldiğini açıklayabilecek kimseler var mıydı? Öyle birine hiç rastlamamıştı bugüne kadar. Amsetse hiçbir zaman söz etmemişti bunlardan. Yani insanlar da, tıpkı hayvanlar gibi ihtiyaçlarını karşılamak ve olabildiğince toprağa egemen olmak için mi yaşıyorlardı sadece?

Biraz ötede, önünde tuhaf bir çalışma yapılan bir tapmak vardı. İnşaat iskelesinin üzerinde birtakım adamlar, kuşkusuz taş yontucuları, çekiçler ellerinde, duvarların, ana kapının, dikilitaşların üzerindeki yazıları, kenar süslemelerini kazıyorlar, bir başka grup yeni heykelleri yerlerine oturtuyordu. Oysa yeni yontulmuş ve cilalanmış taşlar, görkemli anıtın yılların tozuyla gözenekleri dolmuş, hırpalanmış, parlaklığını kaybetmiş taşlarına yabancı kalıyordu. Tapınakta üç mimar çevrede dolaşıyor, ellerinde çizimler, çalışmaları denetliyorlardı.

Ptahmos durdu ve çekiçlerin henüz tümüyle parçalayıp kazımadığı bir yazıyı okumaya çalıştı.

Gözlerini kısarak, "Ahenaton..." dedi sonunda.

Hape-naht gizli bir alayla seyrediyordu onu.

Genç adam, "Ahenaton kimdi?"[1] diye sordu. Ona tüm soyunun tarihini anlatmış olan Amsetse bu adı anmamıştı bile.

Krallık belgeleri başkan yardımcısı:

– Sözü edilmeyen bir kral, dedi.

– Neden?

Hape-naht, çok şey ifade eden bir bakışla:

– Rahiplerle ters düştü, dedi.

– Ne yaptı peki?

– Mısır'ın tüm tanrılarını yok etti.

Ptahmos, kulaklarına inanamamıştı, hayretle "Tüm tanrılar mı?" diye tekrarladı.

Böyle bir şey yapılamaz, hatta düşünülemezdi bile, büyük bir günahtı bu, suçtu.

– Hemen de hepsini, Aton dışında.

– Ama neden?

Hape-naht omuz silkti:

– Bazıları, Apiruların etkisinde kaldı dediler.

Mimarlardan biri Hape-naht'ı tanımıştı, dışarı çıktı, ona saygıyla hatır sordu. Hape-naht Ptahmos'un kim olduğunu anlattı, mimar prensin önünde üç kez eğildi.

– Prensimin bu tapınağın onarımı konusuna gösterdiği ilgi bana onur verdi, dedi mimar. Kendisinin de gördüğü gibi, tapınak prensimin koruyucu tanrısına adanacak ve çok yakında bitmiş olacak. Şans biraz yardım ederse, Osiris kutlamaları için bile hazır olabilir.

Ptahmos, çalışmalardan haberi olduğu izlenimi vermek için başını sallıyor, ama bilgisizliği meydana çıkar korkusuyla tek kelime söylemiyordu.

– Bu Aşağı Mısır'daki onarılacak az sayıda tapınaktan biriydi, diye ekledi mimar.

Ptahmos, konuyu biliyormuş görünmeye devam ederek gülümsedi. Tekrar yürümeye başladıkları zaman, sordu:

– Apiruların birçok tanrısı var demek?

Hape-naht gözlerini kıstı ve cevap vermeden önce bir süre düşündü.

– Sana hiç kimse Apiruların dini hakkında bilgi vermedi mi?

Ptahmos sözlerin altında saklı manayı anladı ve kendi kendine, Hape-naht'ın, babasının Apiru olduğunu nereden öğrenmiş olabileceğini düşündü.

– Hayır, dedi sertçe. Sarayda bundan söz edilmezdi. Öğretmenimin de bu konudan söz etmesi için hiçbir sebep yoktu. Bunu bana niye soruyorsun?

– Aramızda kalsın, sana bir şey söyleyeceğim. Shu-enshi senin hakkında bilgi almak için Memfis'e birini yolladı. Orada rahipler babanın Apiru olduğunu söylemişler.

– Ve böyle olunca da o ve arkadaşları benim bu nedenle Apiruları savunduğumu iddia ediyorlar.

– Açıkçası, öyle! diye gülümsedi Hape-naht. Ama bu seni

neden tedirgin etsin? Ulu kralımız, imzaladığı atama belgesiyle senin kral soyundan bir prens olduğunu ilan etmiş oluyor.

Kentin, dükkânlarla dolu sokaklarına gelmişlerdi.

– Ağzım kurudu, dedi Hape-naht. Bir bal şerbeti ya da demirhindi ikram etmeme izin verir misin?

Hayvanlarından indiler ve önlerinde bir mızraklı asker, arkalarında ikincisi olduğu halde kapalıçarşıya girdikleri zaman, heyecan, bir dükkândan ötekine hızla yayıldı. Soylu efendiler gelmişti! Meraklılar, ancak törenlerde, uzaktan seyredebildikleri o şaşılası, o büyüleyici insanları yakından görmek için çevrelerinde dolaşmaya başladılar. Üst kat pencerelerinden kadınlar, genç kızlar eğilip baktılar. Dört beş yaşlarında bir oğlan çocuğu, annesinin, çığlıkları ve azarlamaları arasında Ptahmos'un üstlüğünün eteğine yapıştı. Ptahmos çocuğu kucağına aldı, çocuk, sevinçle gülmeye başladı, sonra kolunu Ptahmos'un boynuna doladı, öbür eliyle çevredekilere selam veriyordu, sanki o da prens olmuştu birden. Dükkâncılar, müşteriler, köylüler olanları şaşkın bakışlarla seyrediyordu. Hape-naht bile, prensin kollarında bir halk çocuğuyla yürümesine şaşmış görünüyordu.

Şerbetçinin önünde çocuğu yere bırakan Ptahmos'a:

– Memfis'te prensler halktan insanların çocuklarını kucaklarına alıyorlar, öyle mi? diye sordu Hape-naht.

– Bilmem, hatırlamıyorum, dedi Ptahmos. Ama neden almasınlar?

Gerçekte ne diyeceğini, nasıl söyleyeceğini bilemiyordu, kendi kendine bile açıklayamıyordu ama, çocuğun göğsündeki sıcacık varlığı, neşesi ona yeni bir yaşama sevinci vermişti. Son iki günün iğrenç olaylarının izi silinmiş gibiydi. Birkaç saniye, bambaşka bir hayatın hayalini gördü. Onu böylesi bir hayattan yoksun bırakmaya karar vermişlerdi. Ne için, neye karşılık?

Ptahmos bira istedi. Küçük kafilenin geri kalanları da -sekiz kişiydiler- onun seçimine katıldılar. Hape-naht toprak testiden büyük bir yudum aldı, kendisine bahşedilen büyük onurdan heyecanlanan dükkâncı, bardakları bulamıyordu bir türlü. Ötekiler, çiğnene çiğnene taşa dönmüş toprak sokakta, ayaküstü, testiyi birbirlerine geçirerek doyasıya içi-

yorlardı. Bira serin, biraz buruk, kekremsiydi, Memfis'te içilene hiç benzemiyordu. Ama Ptahmos sokaktaki insanın içtiği birayı tatmaktan memnundu. Aşağı Mısır halkının arasına ilk kez giriyordu. Oysa bu halk farklıydı. Dili daha ahenkli, davranışları Memfis'tekilerden daha az ciddî, hatta alaycıydı ve nihayet, dış görünüş bile farklıydı. Avarislilerin teni daha açık renk, gözleri bazen Hiksoslardan geldiklerini belli edercesine çekik ve yüz çizgileri, özellikle de kadınlarda, daha inceydi.

Hape-naht, birden ve patavatsızca:

– Bu ülkede gerçekte üç iktidar vardır, dedi; kral, ordu ve din adamları.

Hiç kuşku yok, bir süredir bu sözleri zihninde evirip çeviriyordu ve bu bira molası bahaneydi. Ptahmos, şu an onu böyle konuşmaya teşvik eden ne olabilir, diye sordu kendi kendine. Ve söylediklerini anlamamış göründü.

– Krallığın gücünü, din adamlarının gücüyle karşı karşıya getirdin, diye devam etti Hape-naht. Rahipler, yenilgiye razı olmayacaklar, asla!

Ptahmos artık anlıyordu. Kırk sekiz saatte kazandığı zafer fazla kolaydı. Devam edemezdi. Hape-naht şeytanı, durumu olaylara değinmeden özetlemişti. Yarım kan Apiru bir prens, Aşağı Mısır'ın rahipler takımı karşısında ağırlığını koyamazdı, hiç değilse Hape-naht böyle düşünüyordu.

Omuz silkti. Yeterince görmüş ve duymuştu. Artık evine dönmek istiyordu. Konuk olduğu eve daha doğrusu...

Bardağını, dükkân penceresinin ıslak pervazına bıraktı, sonra:

– Ben kralın adaletini yerine getirdim, dedi Ptahmos. Eğer din adamları, bu adaletin düşmanlarıyla işbirliği yapmışsa, bu benim suçum değil! Sen çok tecrübelisin Hape-naht, birikimlerini benimle paylaştığın için sana teşekkür borçluyum. Ayrıca çok iyi bir gözlemcisin ve kurnazsın. Hatta bu niteliklerden yana epeyi zengin olduğunu söyleyebilirim.

Satıcı, övgülerden ve saygı sözlerinden oluşmuş bir laf kalabalığı içinde koşuşuyordu. Ptahmos hizmetkârlarından birinin yardımıyla atına bindi, tezgâhlardan birine ya da başında süt güğümü taşıyan ihtiyar kadına çarpmamak için bin bir özenle hayvanı döndürdü. Dönüş yolunda aynı kü-

çük çocuk peşinden koştu, Ptahmos küçüğü kollarından çekip, terkisine oturttu; çocuk sevinç çığlıkları atıyordu. Birini böylesine sevindirebilmek gerçekten çok büyük mutluluktu.

Ticaret semtinden çıkışlarında Ptahmos eğildi, çocuğu yere bıraktı. Küçük, bir süre, elleriyle öpücükler göndererek peşinden koştu. Ptahmos, yol boyunca, bunları düşünerek gülümsedi. Birden hiçbir zaman böyle öpücükler göndereceği bir babası olmadığını düşündü; hüzünlendi.

Kaz

Ptahmos, tozla ve yarım kalmış düşüncelerle sersemlemiş olarak eve döndüğünde, sıcak bir banyo yapmak istedi. Buto bahçeye çıkmıştı; yerde oturan iki hizmetkârın karılarıyla alçak sesle konuşuyordu; döndü, soran gözlerle ona baktı. Yazıcılar, günlük mesailerini bitirmiş, gitmişlerdi. Ceset ve yaralı saldırgan da evde değildi artık. Kediler mutfağın çevresinde dolanıyordu. Bu neredeyse, mutlu bir ev hayatının görüntüsüydü.

Ptahmos hamamın kapısını açmak üzereyken, mutfakta çalışan hizmetkârların en yaşlısı, yüzü ocak ateşiyle yanıp kararmış bir ihtiyar koşup geldi.

– Prensim, sen yokken bunu getirdiler, dedi, kızarmış bir kazı göstererek.

Kenarı yaprak süslemeli mavi bir çini tabağa koymuştu. Tabağın mavisi, kazın, erimiş ve soğuyup donmuş yağıyla tıpkı çini tabak gibi cilalanmış, parlak derisinin güzel kızıl rengini büsbütün meydana çıkarmıştı.

– Kim getirdi?

– Bir Apiru, prensim.

– Nasıl biriydi?

– Yaşlı bir adamdı.

– Apiru olduğunu nereden biliyorsun?

– Ah prensim, diye bağırdı hizmetkâr; onları görünce tanırız!

Ptahmos, birkaç saniye daha kaza baktı.

– Pekâlâ. Isıtır, yemekte verirsin!

Yıkanırken, devlet görevlisi bir prense kızarmış bir kaz armağan edilmesi kararının alınmasından önceki konuşmaları, ateşli tartışmaları, tereddütleri, heyecanı gözünün önüne getirmeye çalıştı. Kazı kesmek, yolmak, temizlemek, sonra kızartmak ve buraya getirmek, en az iki üç saat sürmüş olmalıydı. Bu iş, kendisi Hape-naht'la birlikte Avaris'i gezerken başlamıştı demek ki.

Kaz, bir buğday çorbası ve salatayla yendi. Yavaş yavaş iyileşmeye başlayan Buto, bir parça göğüs aldı ve kızartmaya bayıldı; Avaris'e geldiğinden beri yediği en lezzetli yemek olduğunu söyledi. Sonra:

– Bu gece rahat uyuyabilecek miyiz sence? diye sordu.

Genç adam güldü:

– Sanırım onları ürküttük.

– Kim bunlar?

– Rahatlarını kaçırdığım birtakım adamlar.

– Neden rahatlarını kaçırıyorsun?

– Çünkü kralın adaletini yerine getiriyorum.

Bu kavramlar genç kız için fazla soyuttu.

– Memfis'e dönmek istiyorum, dedi sonunda.

– Yakında döneceğiz.

Zihnindeki düşüncelere ve insan tabiatı hakkında ümitsiz yargıların egemen olduğu birtakım karışık, bulanık sezgilere biçim vermeye çalışıyordu. İhtiyaçlarını karşılamak, bunlar karşılandığında, yeni ve daha büyük ihtiyaçlar duymak ve böylece sürüp giden bir yaşam... Mutfağın önünde kazdan geri kalanları büyük bir telaşla parçalayan iki kedinin başının üstünde bir çatıya ve dolu bir mideye ihtiyacı vardı sadece. Benzetme hoşuna gitti: bir fare ordusuna hükmetme tutkusu kedilerin uykusunu kaçırmıyordu kuşkusuz.

Buto, Ptahmos'un yanında uyumak istiyordu. Fikir Ptahmos'un hoşuna gitmedi. Bir kadının yanında çocuk sahibi olmak için uyunurdu, aksi, sahiplenme arzusunun, yani özgüven eksikliğinin işaretiydi. Sonra geleceğini söyleyerek dışarı, evin arkasında, akasyadan sonra başlayan kırlara çıktı.

İbisler uyumak için büyük ağacın dallarına tünemişti; tilkilerden, kedilerden yüksekte ve şahinlerin gözünden uzak, dalların güvenliğine sığınmış küçük, beyaz hayaletler. Hizmetkârlar yatıp kalktıkları binanın önünde, ağaç altında yaktıkları ateşin etrafında, hasırların üzerinde oturuyorlardı. Bu, tezek ve çürümüş yapraklarla yakılmış bir ateşti; tuhaf, hoş bir koku yayıyor, arada bir öfkeye kapılıp çatırdıyor, kıvılcımlar ağacın alt dallarına kadar savruluyordu. Hurma, kuru bakla, kayısı kurusu ve fıstık yiyorlardı; hurma şarabı içiyor ve hiç kuşku yok, dedikodu yapıyorlardı. Ptahmos çocukluğunda, sarayın hizmetkârları ve sütanneleri arasında böylesi gevezelikleri çok dinlemişti. Bu insanlar, saatlerce, efendilerinin günlük hayatlarına ait en basit olayları anlatmak, hatırlayıp tekrar tekrar anlatmakla vakit geçirirlerdi. Bu, onların ikinci mesleği gibiydi, bundan kendilerine ilkel ve yavan bir üstünlük duygusu yaratıyorlardı. Ptahmos'un yaklaştığını görünce seslerini alçalttılar, bakışlarını ona çevirdiler. Genç adam onları başıyla selamladı, yola devam etti.

Sağda, kuşkusuz Hape-naht'a ait bahçenin badem ve mango ağaçlarının sınırına kadar yürüdü. Gece, yıldızlarla ışıl ışıldı.

– Kaz güzel miydi?

Ses ahenkli, biraz kısıktı. Sorunun pervasızlığı kadar sesin tonu da Ptahmos'u şaşırttı. Göğü seyrederken adamları görmemişti. Yerde serili bir hasıra oturmuşlardı, aralarında bir torbada hurma vardı. Onlara döndü baktı ve bir an hançerlerden birini yanına almakla çok iyi etmiş olduğunu düşündü.

Ama adamlar kötü niyetli görünmüyordu. Ağır ağır ayağa kalktılar ve Ptahmos birini tanıdı. İssar'dı, şantiyedeki Apiru.

– Kaz çok lezzetliydi. Sen mi gönderdin?

İssar yanındakine doğru döndü ve Ptahmos, yarı karanlıkta daha yaşlı bir adamı seçebildi. Beyaz bir sakal ve kuşkusuz, kırlaşmış saçlar.

– Babam, Lumi.

Bir an öylece, ayakta konuşmadan durdular.

– Çok teşekkür ederim, dedi sonunda Ptahmos.

– Eğer teşekkür etmek gerekiyorsa, dedi Lumi; biz sana

teşekkür borçluyuz. Garnizon inşaatı Mısır'daki tek inşaat değil ve Aşağı Mısır'daki Apirulaların sayısı şantiyedekilerden çok daha fazla. Ama, senin sayende Apirular ilk kez köpek muamelesi görmüyor.

– Burada beni mi bekliyordunuz? diye sordu Ptahmos.

– Biz, düşündük ki... diye söze başladı İssar. Kelimeleri arıyordu zihninde. Biz, bunun bir alın yazısı olduğunu düşündük... Senin onu bulmaya geleceğini...

Ptahmos anlayamıyordu.

– Biz her şeyi duyduk, diye söze karıştı Lumi. Seni nasıl öldürmek istediklerini, mucizeli kurtuluşunu, Horv-amon'un ölümünü. Bütün bunlar Efendimizin elinin senin üzerinde olduğunu gösteriyor. Kendi kendimize, Efendimiz seni bize gönderir, diye düşündük.

– Efendimiz mi? diye tekrarladı Ptahmos, kelimenin neyi kastettiğini anlayamamıştı.

– Efendimiz, dedi Lumi. İbrahim'in Efendisi.

– İbrahim kim?

– Efendimizin çağrısını ilk duyan insan.

– Bu Efendimiz dediğin, sizin Tanrınız mı?

– Evet, Tanrımız, diye cevap verdi Lumi. Koruyucu elini sana uzatan Tanrı. Ve sen onun oğlusun.

– Oğlu muyum? diye şaşkınlıkla bağırdı Ptahmos.

– Hepimiz onun oğluyuz, diye anlattı Lumi. Yeryüzündeki her şeyi o yarattı çünkü, hepimizi...

– Ama bugünlerde sizi pek şımartmıyor, dedi Ptahmos, biraz sakinleşmişti.

Lumi başını önüne eğdi.

– Evet, şu sıralar bizi pek şımartmıyor. Ama belki sen kurtuluşumuzun ilk işaretisin. Belki ilahî iradesi, çok uzun süren acılarımızı artık sona erdirecektir. Yusuf'tan sonra hiç kimse bizim için parmağını kımıldatmadı.

Ptahmos, yutkundu.

– Yusuf kim? diye sordu. Anlattıklarınızın hiçbirini bilmiyorum.

– İbrahim'den sonra bu ülkeye ilk o geldi.

– Niçin geldi?

– Kendi isteğiyle gelmedi. Babası Yakub'un en sevgili oğluydu. Erkek kardeşleri bu yüzden onu kıskandılar. Ve çöl-

de esir tüccarlarına sattılar. Buraya köle olarak geldi. Bütün bunlar çok eskiden oldu, Mısır'ı istila etmiş olan yabancı kralların zamanında.

Bir firavunfaresi, bir yılanın peşinde, hızla ayaklarının arasından geçti. Birkaç arışta avına ulaştı, başını hızla sağa sola sallayarak yılanı yakaladığını belli etti, sonra keskin dişlerini avına geçirdi. Firavunfarelerinin yılanlara karşı olan bu acımasız düşmanlığı garip bir şeydi.

– Peki sizler, niye onun arkasından buraya geldiniz, madem o tutsaktı? diye sordu Ptahmos.

İssar gitti, hasırın üzerinde kalmış olan hurma torbasını getirdi ve Ptahmos'a uzattı. Genç adam elini torbaya daldırdı, bir hurma aldı ve Lumi'nin cevabını beklerken ağzına attı.

– Yusuf, firavunun sarayında çok güçlü bir kişi olmuştu. Rüyaları tabir ediyordu. Bu nedenle firavun ona güvendi ve onu zengin etti. Yusuf ailesini yanına çağırdı. Mısır o zaman konuksever bir ülkeydi.

– Onu esir tüccarlarına satan ailesini yanına mı çağırdı? diye sordu Ptahmos, şaşkınlıkla.

– Evet, tam dediğin gibi! Sana bunları öğretmediler mi?

– Hayır. Neden öğretsinler?

İki adam, gecenin karanlığında seçebildikleri kadar, Ptahmos'a baktılar sessizce. Şaşmış görünüyorlardı. Ptahmos, babasının Apiru olduğunu bildiklerini anladı. Evet, bugün ve bu gece, yarım kalmış, çözülememiş düşüncelerle boğuşmaya mahkûm olmuştu nedense. Çekirdeği bulunamamış hurma gibi.

– Hepsini öğrenmek ister misin? diye sordu Lumi.

Ptahmos hemen cevap vermedi.

– Neden olmasın? dedi sonunda.

– Yarın akşam, aynı saatte burada buluşalım.

Bu adamlar ne istiyorlardı? Ama, öte yandan... bu öyküleri öğrenmekle de kaybedeceği bir şey yoktu.

Başını sallayarak veda etti. Onlar da başlarını salladılar. Uzun süre arkalarından baktı: yıldızlı gecede iki karanlık gölge. Yatmak üzere eve döndü. Sönmeye yüz tutmuş ateşin başında iki hizmetkâr kalmıştı.

Buto son birkaç gece yalnız bırakıldığı için küskündü, gururu kırılmıştı. Efendisine zevk veremeyecekse, ne işe ya-

rayacaktı burada? Gençti, kanı ateşliydi, kendini hazza koyuverdi Ptahmos. Bir kadın vücudu çok hoş bir şeydi. Kedi gibi, cinsel alışveriş sırasında şekilden şekile giren bedeniyle bir çeşit kedi. Göğüs uçları neden sertleşiyordu? Onun için olduğu gibi, kan hücumundan mı? Kadının karnında, karnının içinde, derinliğinde ne vardı, ikisi için de garip bir sıvının fışkırmasıyla sona eren o çılgınlığın, o bir çeşit sara nöbetinin yaşanabilmesi için ulaşmak zorunda olduğu o karanlık derinlikte ne vardı?

Kadındaki, kadının kendisindeki sır neydi?

O gece, bir kez görmüş olduğu bir rüyayı, kendini kör edici bir ışıkta yapayalnız gördüğü rüyayı tekrar gördü. Fakat bu kez, gece, yıldızların altında, kırların ortasındaydı. Ve çevresine insanlar toplanıyordu. Ve yıldızlar gitgide daha parlak oluyordu. Ve sonunda tutuşuyorlardı.

Âmâ rahibin sözleri

Ptahmos, hayatında ilk kez güneşin haşin ve acımasız olduğu duygusuna kapıldı. Dünyayı çok fazla aydınlatıyor, hiçbir gölgeli köşe bırakmıyor, ruhun dolaşacağı yolları göstermiyordu insana. Garnizon inşaatına giden yolun sağında solunda uzanan ve artık ona çok tanıdık gelen manzaraya oranla, önceki gece, gecenin karanlığında yapılan konuşma ne kadar ışıklı, ne kadar huzur vericiydi.

Şantiyenin görüntüsü onu mutlu etmeliydi aslında. Tuğla duvarlar yükseliyordu, iskelelerden belliydi. Duvarcılar ve dülgerler, elbirliğiyle, ahşap direkler arasında tuğla üzerine tuğla diziyorlardı. Hape-naht'tan öğrendiğine göre harap kazamatlarda kalan birlikler, kısa zaman sonra buraya gelip yerleşebileceklerdi. O zaman o da Osiris şölenlerinden sonra, Memfis'e dönebilirdi.

Bakışlarıyla Pihare'yi aradı ve onu uzakta, yenilmiş bir insanın çökmüş haliyle gördü. Ustabaşı da onu görmüştü, başını çevirmekle yetindi. Bu zafer Ptahmos'a hiçbir mutluluk vermemişti. Başkalarının yenilgisi ona her zaman kendi yenilgisinin aynası gibi görünürdü. Çocukluğundan beri böyleydi. Bir kavga sırasında erkek kardeşlerinden birini yendiği zaman hemen gider onu avutur, bir yerinin acıyıp acımadığını sorardı. Tabii, şimdi Pihare'ye aynı şeyi yapacak değildi; kavga daha bitmemişti. Üstelik, ustabaşının kaba hatlı, ilkel yapısının bu barışçı girişimi anlayabilmesi de zordu.

Mimarlar onu görmüştü, şefleri Ptahmos'un önünde eğilerek selam verdi ve kralın temsilcisinin mucizeli ileri görüşü sayesinde çalışmaların hızla ve düzenle ilerlediğini bildirdi. Ptahmos ilgileniyormuş gibi göründü ve duvarların ne kadar yüksek olacağını sordu. "Yirmi bir arış" diye cevap verdi mimar. Seğirdim yolu tepeden beş arış aşağıda olacaktı. Ptahmos seğirdim yolu hakkında hemen de hiçbir şey bilmiyordu, aslında bu konularla çok da ilgili değildi. Kuşkusuz bu, nöbetçilerin ve okçuların dolaşması için kale bedenlerinde yapılan yoldu. Anladığını belirtmek için başını salladı. Mimar, prensin bilmediği yok diye düşünmüştü herhalde.

İskelelerden birinde çalışan İssar, uzaktan Ptahmos'u görmüştü. Zaten, iki mızraklı süvari ve dört hizmetkâr arasındaki prensi nasıl görmeyebilirdi. Ptahmos, bir saniyelik bir duraklamayla, başını belli belirsiz eğerek selam verdi.

Artık dönmekten başka yapılacak şey kalmamıştı ya da yola daha da ötelere, denize kadar devam edebilirdi. Ptahmos denizi hiç görmemişti. Hakkında anlatılanları, hepsinin de hayal ürünü olduğuna inandığı tarifleri dinlemişti. Bir tek kıyısı olduğunu söylemişlerdi. Lapis mavisi olduğunu, dalgalarının, tepesinde beyaza dönüştüğünü; tuzlu olduğunu, kıyıdan beş arış ötede dipsiz olduğunu söylemişlerdi. Amsetse'nin tarifleri de aynıydı. Kuşkusuz insanlar abartıyorlardı ya da başkalarının anlattıklarına inanıyor, aynı şeyleri tekrarlıyorlardı. Ramses'in sarayındaki büyük salonda krallığın koskocaman bir haritasını görmüştü. Krallığı kuzeyde ve doğuda kuşatan geniş bir su alanı olduğuna dikkat etmişti. Ama gene de deniz, ona anlatılanlardan çok farklı olabilirdi. İçini çekti; cevabı bilinmeyen bir soru daha! Avaris'ten ayrılmadan önce kesinlikle gidip görecekti denizi; Buto'yu da götürecekti oraya. Ama bugün değil.

İssar ve Lumi'yle buluşmak ve öykülerinin sonunu dinlemek için bir an önce gece olmasını istiyordu. Dönmeye ve evde beklemeye karar verdi. Olaylar bu kararı değiştirecekti.

Ptahmos ve maiyetindekiler dönüş yoluna çıkalı bir saatin üçte biri kadar zaman geçmişti ki durmak zorunda kaldılar. Yolun ortasında yere yığılmış bir adam vardı. İhtiyar bir adamdı. Sırtüstü yatıyordu, bastonu yanında. Hizmet-

kârlar onu kenara çekmek için koştular. Ptahmos, atının üzerinden, adamın yaşadığını fark etti, bir kolunu kımıldatmış, başını çevirmişti. Ve hizmetkârlar onu kaldırmak için üstüne doğru eğildiği zaman, öbür kolunu adamlardan birinin boynuna dolamıştı.

Ptahmos, hizmetkârlara:

– Nesi varmış, sorun! dedi.

– Üç gündür hiçbir şey yemediğini, su bile içmediğini söylüyor, diye cevap verdiler. Bir taşa takılıp düşmüş. Çok güçsüz.

– Onu ayağa kaldırın, diye emretti.

Emri yerine getirdiler, ama ihtiyarın bacakları tutmuyordu, hizmetkârlar tekrar yere yığılmasın diye kollarından tutmak zorunda kaldılar. Ayağa kaldırdıkları ve bastonuna dayandığı zaman, sol kolunu garip bir biçimde öne uzatmıştı.

– Gözleri görmüyor, dedi hizmetkârlardan biri.

Ptahmos, alçak sesle, ötekilere söylemekten çok, kendi kendine konuşur gibi:

– Onu bu durumda bırakamayız, dedi. Arkama bindirin, kaldırabilirseniz.

Hizmetkârlar ihtiyara, kendisini, efendilerinin arkasına, ata bindireceklerini söylediler.

Adam yüksek sesle:

– Tanrı efendinizi korusun! dedi.

Uygulama kolay olmadı. İhtiyar ağır değildi ama onu yukarı itmek için üç kişi gerekti, üstelik ihtiyarı kolundan çeken, sonra tutabilmek için göğsüne sıkıca sarılan Ptahmos'un yardımıyla; böylece at üzerindeki binici ve kurtarmaya çalıştığı adam için tehlikeli olabilecek manevralar yapıldı. Üstelik, ihtiyar bastonunu bırakmıyor, sağa sola gelişigüzel sallıyordu. Sonunda hizmetkârlar gülmeye başladılar.

– Bastonu elinden alın, dedi Ptahmos.

Bu uygulama da kolay olmadı.

– Kollarını belime dola, ellerini sıkıca birbirine kilitle. Gideceğimiz yere kadar da açma.

İhtiyar "Tanrı seni korusun" dedi tekrar, söylenileni yapmaya çabalarken, ama zor oluyordu, çünkü atın sağrısı üzerinde dengede kalmaya çalışıyor, rahat hareket edemiyordu.

Rahvan yürüyüşle tekrar yola koyuldular. Bakışlarını ih-

tiyarın ellerine çevirince, Ptahmos yolcusunun sağ elinin işaretparmağında altın bir yüzük görerek şaşırdı. Yakından incelemiyordu ama, iri bir yüzüktü ve yüzük taşında bu durumda okuyamadığı bir şeyler kazılmıştı. Sonra, eller ince ve zarifti. Kesinlikle köylü eli değildi.

– Mide kasların sert ve cildin yumuşak dedi ihtiyar; zor nefes alıyormuş gibi konuşuyordu. Yirmi yaşında yoksun!

Bu algılama hızı Ptahmos'u şaşırttı.

– On beş yaşındayım, dedi.

– On beş yaşındasın ve şimdiden at biniyorsun. Demek önemli birisin, diye devam etti ihtiyar.

– Ben Prens Ptahmos'um.

– Şu halde burada yenisin, kuşkusuz Memfis'ten geldin.

Ptahmos gülmemek için kendini zorladı. İhtiyarın açlıktan eli ayağı tutmuyordu ama kafasına diyecek yoktu. Konuşma tarzı zarif, cümleler net ve yerli yerindeydi.

– Rahip misin? diye sordu âmâ ihtiyar.

– Hayır.

– Asker?

– Bir bakıma evet. Hepimiz bir ordunun askeri değil miyiz? dedi Ptahmos.

– Yaşın için çok olgunsun ve çok zekisin. Devlet yönetiminde görevlendirilmiş olmalısın.

– Askerler zeki değil midir sence? diye gülerek sordu Ptahmos.

– Zekâ askerlerde aranan bir nitelik değildir, diye cevap verdi ihtiyar. Fazla zekâ onları kararsızlığa götürür.

Eve gelmişlerdi. Hizmetkârlar ihtiyarın attan inmesine yardım etmek için koştular, iki kez kucaklarına düşmekten zor kurtuldu. Sonra onu, iyi kötü ayakta durdurduktan sonra Ptahmos'un yardımına gittiler. Onu karşılamak için koşup gelen hizmetçilerden birine mutfaktan süt, ekmek, su ve hurma getirmesini ve bahçeye, iki iskemle ile bir masa koymasını istedi. Sonra konuğunu bahçeye kendi iskemlesinin karşısındaki iskemleye götürmek için geri döndü. İhtiyar, iskemlenin arkalığını eliyle yokladı sonra dikkatle oturdu. Ptahmos, sadece bir saat önce yolun ortasına uzanmış olarak bulduğu ihtiyar adamın bu saygın, hatta soylu görünüşü karşısında şaşalamıştı. Epeydir rengini kaybetmiş giysi-

sinin üzerinde birleştirdiği elleriyle, her halinde şu anki görünüşüyle hiç ilgisi olmayan bir incelik ve zarafet vardı.

Kediler, alışılmadık bir merakla gelip baktılar. Sonra ihtiyar adamı kokladılar. Sonra, olanları daha iyi görebilmek ister gibi, nar ağaçlarından birine tırmanıp tünediler.

Hizmetkâr tepsiyi getirdi, masaya bıraktı. Ptahmos eğildi, konuğunun eline yol göstererek tabaklara doğru götürdü. Ve zekâ kıvraklığının, elin hareketlerine nasıl hükmettiğini gördü. İhtiyarın parmakları, uçuşur gibi dolaştı masanın üstünde, bir cisimden öbürüne gezdi, süt sürahisiyle bardağı buldu, bardağın yüksekliğini ölçtü, sağ el sürahiyi, sol el bardağı yakaladı, sonra dikkatle sütü bardağa boşalttı. Ve tam zamanında durdu. Hayır, o bir köylü değildi. Sadece beynine hükmetmeye alışmış bir insan bu kadar ustalıkla ellerine de hâkim olabilirdi.

İhtiyar acele etmeden bardağı aldı, dudaklarına götürdü. Bir yudum alarak tadına baktı, sonra sonsuz bir gecenin aklaştırdığı gözlerini Ptahmos'a çevirdi.

– Bu kaynatılmış ve süzülmüş, dedi; prenslere layık bir süt.

Geçen zamanın pişirerek maskeye benzettiği yüzde ince bir yarıktan ibaret kalmış ağız, belli belirsiz bir gülümsemeyle açıldı.

Böylesi rahat hareketler, Ptahmos'da bir süre önceki olayın bir senaryo, bir tuzak olup olmadığı kuşkusunu uyandırdı. Bir kez daha doldurdu konuğun bardağını.

– Ekmek şurada, dedi.

Adam dikkatli parmaklarını tabağa doğru uzattı, ekmeği buldu, parmağıyla yokladı, başını salladı.

– Çok yumuşak, dedi; yiyebilirim. Usta bir ekmekçin var herhalde. Çok az dişim kaldı. Sonumuz yaklaştığında, Tot bizi öbür tarafa götürmek için geldiği zaman, elini ısırmamalıyız, değil mi ya?

Bu son sözlerdeki acı alaycılık Ptahmos'u hüzünlendirdi bir an. Sonra:

– Bu yüzük nedir? diye sordu.

– Bir vaiz rahibin yüzüğü, Ptahmos. Üzerindeki kırmızı akikte bir simge kazılıdır, Güneş kursu! Ben Nesaton'um, Avaris'teki Aton Tapmağı'nın son rahibi.

Ekmeğini küçük lokmalarla yerken, arada bir süt içiyordu, yumuşatmak için kuşkusuz.

– Bu duruma nasıl geldin?

– Bu duruma nasıl gelmeyebilirdim? Aton adı lanetlendi. Yeni gelen rahipler bana tuz ile ekmek ikram edecek değillerdi herhalde! İki gözü kör, ihtiyar, istenmeyen bir adam! Cemaatimizden bana hâlâ bağlı olan din kardeşlerimin yardımıyla yaşadım uzun süre. Bu yardımı bile gizli yapıyorlardı. Sonra birbirinin peşi sıra öldüler onlar da. En son dostum üç gün önce öldü.

– Üç gün önce mi?

– Nomarktı o, ama bunun da gizli kalması gerek.

Ptahmos, bağırmamak için zor tuttu kendini.

– Nomark da senin cemaatinden miydi?

– Kendisi değil. Babası. Babasının anısına olan saygısı yüzünden bana yardım ediyordu.

Nesaton elini hurma tabağına uzattı, başparmağıyla işaretparmağı arasında bir hurmayı yoklarken konuştu:

– Babasının benim cemaatime mensup olmadığını bilse kuşkusuz çok mutlu olurdu. Ama Ahenaton din konusunda şakaya gelmezdi. Hurmanın ucunu koparan "terk edilmiş" rahibin dudakları yeni bir gülümsemeyle genişledi:

– Din, senin de bildiğin gibi, kralın iktidarına dayanır! Evet, sonunda nomarkın evine gittiğimde tahnit işinin başlamış olduğunu gördüm. Bir daha gelmememi rica ederek, son kez yemeğimi verdiler. Hizmetkârlardan biri bana, genç bir prensin sebep olduğu büyük bir üzüntünün efendisinin ölümüne yol açtığını söyledi.

Rahip tekrar gülümsedi.

– Sanıyorum, o genç prens sensin. Horv-amon'u neden bu kadar üzdüğünü bana anlatma, senin vaktin kıymetlidir.

Ptahmos arkasına yaslandı, şaşırmıştı. Nesaton ona gözlerini dikmiş, bakıyor gibiydi; şimdiden yakındaki ölümü çağrıştıran bir maskenin ortasında donuk beyaz iki akik bilye.

– Tedirgin olduğunu hissediyorum, dedi Nesaton; seni daha fazla tedirgin etmek istemem. Burada çok kalmamam gerek, çünkü bu senin konukseverliğine karşılık yapılmış kötü bir teşekkür olur. Ben hâlâ lanetliyim.

Fikirler, düşünceler Ptahmos'un kafasında karmakarı-

şıktı; bazen çok heyecanlı anlarında olduğu gibi, kekeledi.[1] "Bbb... ben isss...terdim ki..." Derin derin nefes aldı. "Demek istiyorum ki ben burada oldukça tabağın soframızda seni bekleyecek, dedi sonunda. Senin lanetli olman beni ilgilendirmez." Bir an durdu, düşündü. Sonra devam etti. "Ahenaton hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Onu ve rahiplerini neyle suçladıklarını bilmiyorum. Bana biraz bilgi verebilir misin?"

Öğle sonu, ikindiye yaklaşıyor, yazıcılar bölümünün duvarındaki güneş saati öğleden sonraki dördüncü saati gösteriyordu.

Nesaton kollarını karnının üzerinde kavuşturdu.

– Çok fazla tanrı, çok fazla tapınak, karmaşık tapınmalar, diye başladı. Ahenaton böyle düşünüyordu. Sonunda hepsini silip bir tek tanrıya, hayatın ve enerjinin kaynağı olan o büyük güce bağlandı. Aton'a! Güneş yuvarlağına! Kendi adını da değiştirdi, Ahenaton adını aldı. Orada, yukarı ülkede, Aton için inanılmaz güzellikte bir tapınak yaptırdı ve saraylarını bu tapınağın çevresinde topladı. Krallığın öbür tanrılarının tapınaklarına yaptığı bağışlar da kesildi. Rahipler, bu uygulamaya uymak ya da karşı çıkmak konusunda karar almak zorunda kaldılar. Sonunda kabul ettiler. Ahenaton ölünce, rahipler bütün eski tanrılarına yeniden döndüler. Sadece birkaç Aton tapınağı ayakta kaldı, biri Avaris'tekiydi. Bizlere, Aton rahiplerine kötü gözle bakılır oldu, neyse ki iktidarın gözünden uzaktık. Aşağı Mısır, kralları ilgilendirmeyen değersiz topraklar demekti. Teb ya da Memfis'teki on yüksek memurdan biri bile hayatında denizi görmemişti. Sadece Seti'nin ardı sıra savaşa giden askerler Büyük Yeşil'i[2] gördü. Gerçek Mısır Memfis'te başlıyordu.

İhtiyar rahip göğüs geçirdi.

– Sonra bir asker iktidarı ele geçirdi, Horemheb. Rahipler toplandı, karar aldılar. Eğer Horemheb, eski tanrılara kaybettikleri gücü kazandırır ve Aton mezhebine son verirse onu destekleyeceklerini bildirdiler. Böylece son Aton tapınakları da kapatıldı ve ben kendimi sokakta buldum. Çok yaşlıydım, Aton mezhebine bağlı olduğum herkesçe biliniyordu, o günün koşullarına uygun bir hayat imkânı da tanımadılar. Yeterince açık, değil mi?

Ptahmos, gitgide artan bir şaşkınlıkla dinlemişti. Bu ülkeyi tanıyor muydu?

– Evet, çok açık bir şekilde anlattın. Senin öykünü anladım, evet, ama ötekinden hiçbir şey anlamadım. Neden bir tek tanrı?

– Bir tek tanrı vardır, diye cevap verdi Nesaton. Er ya da geç insanlar bunu anlayacak! Bir ülke bir krallar topluluğu tarafından yönetilemediği gibi, dünya da bir tanrılar topluluğunun egemenliğinde olamaz.

– Mısırlılar tarihleri boyunca tanrılarını değiştirdiler, dün lanetledikleri tanrılara bugün taptılar. Set'i al mesela! Nut'un oğlu ve Osiris'in kardeşi. Dün, onu yerden yere vuruyor, çapulculukla geçinen kötü bir tanrı olduğunu söylüyorlardı. Dört yöne, onu yenmekle görevli dört tanrıyı; İsis, Osiris, Horus ve Tot'u gönderdiler. Bu dört tanrı onu Osiris'i öldürmekle suçluyordu. Rahipler, Set'i temsil eden bir kuklanın üzerine lanetli sözler yazıp ateşe atıyorlardı. Bugün Set, tapınılan bir tanrı! Ra'nın Mısır'ı yılan Apofis'ten kurtarmak için onu çağırdığını söylüyorlar. Kralımız onun adını taşıyor...

Ptahmos, bu yeni ve çok cüretli fikirlerle şaşkına dönmüştü. İhtiyar rahip kollarını öne uzatarak gerindi, ellerini kenetledi, açtı, bir daha kenetledi, bir kez daha göğüs geçirdi.

O bazı ihtiyarlara özgü, kısık, biraz genizden gelen sesle:

– Her tanrının kendi yasası var, dedi. Ve bütün o tanrılarla çok fazla da yasa oluyor. Sen gençsin ve zekisin. Belki beni anlayabilirsin. Din, yasa demektir ve bir toplumda egemen olacak bir tek yasa olabilir.

Ptahmos o an, kralla olan konuşmasını hatırladı.

– Halk yasayı kavrayamaz; ona dokunamaz, yiyemez, göremez, ne rengi vardır, ne biçimi. Bu nedenle ona böyle öyküler anlatmak gerekir. Mesela Osiris'in Set tarafından öldürülmesi ve parçalanmış bedeni aramaya çıkan İsis'in acıları... Bu adeta bir halk masalıdır. Bir kadının acısı herkesi duygulandırır. Herkes bahtsız İsis'e gönülden bağlanır ve Osiris'e acır ya da sever, İsis'i, Osiris'i, hatta Set'i hiç görmediği halde.

Rahibin yüzünde, öncekilere hiç benzemeyen tuhaf bir gülümseme belirdi. Ptahmos birden tedirginlik duydu.

– Din, diye devam etti ihtiyar adam, insanlara, savaşlar kazanan olağanüstü kahramanların ve acı çeken insanların öyküleriyle ulaşır. Bunlar önce toplumların ilgisi çeker sonra yasanın saygı görmesini sağlar. Tanrıların sizden ne beklediğine dikkat etmek gerekir, aksi halde işiniz kötüdür. Peki, tanrıların sizden ne beklediğini kim bilebilir? Rahipler! Kimdir bu rahipler? Kralın hizmetkârları; tabiî, hırs gözlerini bürümediği sürece... Şu halde tanrıların öyküleri, iktidarın araçlardır.

– Ama bunlar dinsizlik, dinsizlerin sözleri! diye bağırdı Ptahmos.

– Bu dediklerine gerçekten inanıyor musun, genç efendim? Sesini dinliyorum ve sözlerime gerçek bir öfke duymadığını hissediyorum. Aslında sen, yeterince öfkelenmediğin için kendine kızıyorsun. Sen de çok iyi biliyorsun ki tek, evet, bir tek tanrı vardır.

Ptahmos bir hizmetkâr çağırdı ve hurma şarabı istedi. İki yudum alkol belki zihnine üşüşen kuşku tohumlarından kurtulmasına yardımcı olurdu, çünkü o tohumları silkip atmak kolay değildi.

– Ama Ahenaton başaramadı, diye devam etti Nesaton. Bir tek tanrının var olduğu fikri halk için kolay anlaşılır bir şey değil. Yalnız bir tanrı, tek başına, hep var olan, değişmeyen, düşmansız; karısı, çocukları olmayan bir tanrı. Böyle bir tanrı iç sıkar! Ahenaton halkın, hatta rahiplerin gerçekte olduklarından daha zeki olduklarına inanıyordu. Ya da belki sahip olduğu güçten daha fazlasına sahip olduğunu sanmıştı. Sonra, özel hayatı vardı. Kısaca söylemek gerekirse, Ahenaton beceriksizce davrandı.

Ptahmos:

– Hurma şarabının tadına bakar mısın? diye sordu.

– Beni uyutur, diye cevap verdi Nesaton; ve nerede uyuyacağımı bilmiyorum şu anda.

– Sana yatacak bir yer bulurum, dedi Ptahmos.

Aslında, ihtiyar rahibi bir süre yanında alıkoymak istiyordu. "Önemli kişiler" gene konuşmaya başlayacaktı kuşkusuz. "Önemli kişilerin canı cehenneme!" diye düşündü genç prens.

– Öyleyse şarabını tadabilirim.

Nesaton özenle, yudum yudum içti.

– Horv-amon'da içtiğim şarabın aynı, diye beğenisini dile getirdi. Epeyi sert.

Dudaklarını yaladı.

– Şu halde, Ahenaton'dan da daha büyük bir güç vardı, öyle mi?

Nesaton, çok şey ifade eden bir gülümsemeyle Ptahmos'a cevap verdi:

– İnsanların tepkisizliği, dedi. Ve hırslar! İnsanlar değişikliği sevmez. Geride bırakacaklarının ne olduğunu bilirler ama neyle karşılaşacaklarını bilmezler. Hatırlarım, gençliğimde, Aşağı Mısır'a, Suriye'de yetişen küçük, tatlı soğanları getirmek istemişlerdi. Memfis'te ve Teb'de insanlar bir süre kapışa kapışa aldılar, sonra gene iri, acı soğanlarına döndüler, çünkü çocukluklarından beri o soğanı yemeye alışmışlardı. Tanrılar da çocukluğun soğanları gibidir; halk tanrılarına alışmıştı. Onlardan vazgeçmek istemedi.

Ptahmos:

– Ahenaton'un özel hayatından söz etmiştin, diye hatırlattı.

– Gördün mü, bak, sen de öykülerden hoşlanıyorsun, dedi. Ahenaton'un, yerine geçecek, değerli erkek çocukları olsaydı, eğer ölümünden sonra ardında sağlam ve güçlü bir krallık bırakabilmiş olsaydı, Aton inancı hâlâ egemen olurdu. Ama o, gözdesi Semenhere'yle baş başa günlerce sarayına kapanıyordu. Ülkeyi kimin, kralın mı Semenhere denilen o adamın mı yönettiği bilinmiyordu. Kraliçe Nefertiti sonunda sarayı terk etmişti. Kralın garip davranışları vardı; içini gösteren, ince üstlükler giyerek, çırılçıplak halkın önüne çıkıyordu ve herkes yaradılışındaki bazı tuhaflıkların farkındaydı. Ordu ve rahipler bundan çok rahatsızdı.

İçkisini bitirdi, bardağı masaya bıraktı.

– Sanırım, sonunda onu zehirlediler.[3] Her neyse, artık kimse adını anmıyor. Lanetlendi, unutuldu...

Ptahmos konuşamayacak kadar sarsılmıştı. Demek krallığın adaleti buydu! Demek ki din, ordunun ve rahiplerin kaprislerine göre yaşıyor ya da yok oluyordu. Ve halkın keyfine göre!

– Aslında, dedi Nesaton; bütün bunlar bir tek tanrı olduğu gerçeğini değiştirmez.

Bu sözleri, biraz hüzünlü bir özgüvenle söylemişti, gerçeği bilen tek kişi olmanın ve buna hiç kimseyi inandıramamanın üzüntüsünü yaşıyor gibiydi.

– Sonunda, diye mırıldandı Ptahmos, tek tanrı ya da çok tanrı... neyi değiştirir? Tanrılar bizim sorunlarımızla ilgilenmiyor. Onlarla ilgilenen biziz.

Bir an Apirulan düşünmüştü; bir tek tanrıları vardı ve bu, onların sorunlarını çözmelerine yardımcı olmuyordu.

Nesaton süt beyazı gözlerini ona kaldırdı, şaşmıştı.

– Çok genç bir insan için fazla karamsarsın, dedi. Evet, tanrılar sorunlarımızla ilgilenmiyor. Ancak onların yasalarını çiğnediğimiz zaman duruma el koyuyorlar. Zaten, insanlarının işlerine karışan bir tanrı tehlikeli olurdu!

– Kimin için tehlikeli!

– Bu, insanı, en sert şaraptan bile daha fazla sarhoş ederdi.

Bir sessizlik oldu, birden denizin derinliğinde kalmışlar gibi.

Sonra Ptahmos:

– *Bu tek tanrı fikri Ahenaton'a nereden geldi?* diye sordu.

– Babasının zamanından beri vardı. Kuşkusuz o da Dicle ve Fırat'ın ötesindeki, Güneş'in tek büyük tanrı kabul edildiği ülkelerdeki inançların etkisinde kalmıştı. Ama Güneş'i tek tanrı olarak zorla kabul ettiren Ahenaton oldu. Gerçek bir fanatikti. Kendi kendisini, Ufuktaki Ra-Horus Tapınağı'nın başrahibi tayin etti ve Büyük Haberci[4] unvanını aldı.

Ptahmos düşünüyordu. *Bu, insanı en sert şaraptan bile daha fazla sarhoş ederdi.* Evet, doğru! Yanında bir tanrı varken savaşmak... baş döndürücü bir şey olmalı! Apirular hiçbir şey anlamamışlardı. Tanrılarının oturup, uyuklamasına izin vermişlerdi. Bakışları ihtiyar rahibe takıldı: bir bilgi hazinesi! Müthiş bir şey! Ona hiçbir zaman öğretilmemiş bilgiler!

– Niçin Ahenaton'un beceriksizce davrandığını söyledin?

– Sana onun birçok yanlışını söyledim. En büyüğü, hiç kuşkusuz, Tanrı'ya bir isim ve bir görüntü vermesi oldu.

Ptahmos anlayamamıştı.

– İsim ve görüntü mü? diye tekrarladı.

İhtiyar rahip hemen cevap vermedi. Sonra:

– Tanrı bilinmez ve görünmez olmalı! dedi.

Başını öne eğdi ve ellerini karnı üzerinde kavuşturdu. Yorulmuş muydu? Artık konuşmak istemiyor muydu? Susmaya karar verdiği belliydi.

Güneş saatinin üzerindeki solgun ve uzun gölge, öğleden sonraki beşinci saati gösteriyordu. Kediler nar ağacında uyukluyordu. Başyazıcı, tahta bağlı bazı toprakların[5] kiralanmasıyla ilgili belgeleri imzalaması için Ptahmos'u bekliyordu. Ptahmos ona, Hape-naht'ın nerede olduğunu sordu.

Miras konusunda yardımcı olmak ve tahnit işlemini yapanların ücretini ödemek için Horv-amon'un evine çağırılmıştı. Ptahmos hizmetkârların başını çağırdı.

– Bu adam için sıcak su hazırlamanı istiyorum, sonra ona temiz giysiler ve yemek vereceksin ve gece, rahatça uyuyabileceği bir yere götüreceksin.

Nesaton'a doğru eğilerek:

– İzninle ben gidiyorum, rahip! dedi.

Nesaton, uzun, iri, kemikli parmaklarıyla Ptahmos'un kolunu yakaladı.

– Aton'un adaleti seni bulacak, gösterdiğin merhamet için ödüllendirecektir. Ve bu ödül, kelimelerle ifade edebileceklerimden çok daha büyük olacaktır.

Ptahmos başını sallayarak odasına doğru yürüdü, kendini yatağına bıraktı. Az sonra, Nil kıyısının bereketli toprağı gibi sevecen ve derin bir uykuya dalmıştı. Rüyasında, fırtınalı sularda çırpındığını, kollarının kuvvetini kaybettiğini gördü. Ama birden güçlü kollar onu yakaladı ve sonra bir zafer duygusuyla denizde yüzmeye başladı. Rüyasının içinde, onu kurtaranın, ilahî bir güç olduğuna inandı.

Yağmur

Ptahmos uyandığında, akşam, güzel kokulu ama aldatıcı serinlikleriyle yavaş yavaş iniyordu. Havada, hizmetçilerin "denizin ruhu" dediği nemli bir ürperti vardı. Gene deniz! Bir gün denizi görmeye gitmesi gerekti.

Kapısını açtı ve bahçenin, meşalelerin rüzgârın isteğine göre oynattığı gölgelerle dolmuş olduğunu gördü. Birden Nesaton'u hatırladı ve hizmetçilerden birine, ihtiyarın nerede olduğunu sordu.

– Onu yıkadık, temiz giysiler verdik. Arkada, bizim bölümümüzde oturuyor. Hizmetçi, efendisine soran gözlerle bakarak ekledi:

– Çok akıllı bir adam, efendimiz. Çok az konuşuyor. Sonra güldü:

– Hurma şarabını çok seviyor.

Hizmetkârların başı, her zaman olduğu gibi, yıkanmasına yardım eder, vücuduna sıcak suyu dökerek, içine sabunotu ve kokulu çiçekler doldurulmuş bir lifle sırtını ovarken, Ptahmos bir kez daha Ahenaton ve Nesaton'un tek tanrısını düşündü. Aynı anda Lumi'nin, İssar'ın, Apiruların esrarlı tanrısını da. Tek bir tanrı, garip bir kavram! Ama Ptahmos, bu inancın bugüne kadar inananlarına şans getirmediğini de düşünüyordu. Apirular köleydiler. Ahenaton lanetlenmişti ve unutulmuşluğun karanlığına iki kez gömülmüştü.

Kızarmış balık ve soğanlı bakla salatasından oluşan ye-

meğini iştahsızca yedi. Sofracı "deniz balığı" diye getirmişti balığı. Her yerde aynı söz, deniz, bu bir saplantı oluyordu artık! Ama balık, daha önce yediklerine, Nil'in tuhaf kokulu, çoğunluk çamur rengindeki balıklarına hiç benzemiyordu; beyaz ve diri eti çok daha lezzetliydi. Kediler paylarına düşeni yemişlerdi, mutfağın önündeki tahta parmaklığa tortop olup yatmış, yarı kapalı gözleriyle meşalelerin alevlerini seyrediyorlardı. Aşçıbaşı, bir testi Suriye şarabı getirmişti, belli belirsiz bir sedir ağacı kokusuyla, hafif içimli bir şaraptı.

İnsan Mısır'da, sadece kralın bir uyruğu olarak yaşamaya razı olursa, hayatı çok güzel olabilirdi. Ama kral kimdi? Sonsuz bir iktidar isteyen, geçmişte bir savaşı kazanmış bir adam. Oysa bu iktidar Ptahmos'a kuşkulu bir şey gibi görünmeye başlamıştı. *Mesela Osiris'in Set tarafından öldürülmesi, ve parçalanmış bedeni aramaya çıkan İsis'in acıları... Bu adeta bir halk masalıdır.* Ptahmos, Amsetse'nin bu sözler karşısında nasıl dehşete düşeceğini hayal ederken, kendi kendine güldüğünü fark etti. Nesaton'un başka bir cümlesini hatırlarken daha az gülecekti: Tanrıların öyküleri, iktidarın araçlarıdır.

Dine hiçbir zaman fazlaca önem vermemişti. Din onun için, kutlama ve şölenlerdi. Ve törenler... Nesaton'la tekrar konuşmak istiyordu. Ona soracaktı: öyleyse? Söyle bana, öyleyse kaderimize kim hükmediyor? Ama âmâ rahipten alacağı cevabı duyar gibi oluyordu: *Bir tek tanrı vardır. Er geç insanlar bunu anlayacak. Bir ülke birçok kral tarafından yönetilemediği gibi, dünya da birkaç tanrının egemenliği altında olamaz.*

Ve Nesaton'un sözleriyle Lumi'ninkiler arasındaki benzerlik! Birden, Lumi ile oğluna, buluşmak için söz vermiş olduğunu hatırladı. Kalktı, içkisini bitirdi, tabaktan iki hurma aldı. Buto yatmış mıydı? Kapıyı açtı, genç kadın dün geceki iki kadınla konuşuyordu. Başını salladı, gülümsedi, kapıyı çekti. Gevezelikler...

Tarlaların içinden yürüdü. Sevgilisiyle buluşmaya giden bir âşık heyecanıyla otları yararak koşar gibi yürüyordu. Uzaktan gelişini gördüler, ayağa kalktılar. Ama bu gece üç kişiydiler. Yeni gelen, Lumi'den de daha yaşlıydı. Anlaşılan bugün, ihtiyarlar günüydü Ptahmos için.

– Babam, dedi Lumi. Babam Abel.

İhtiyar, Ptahmos'un elini eline aldı, eğildi, öptü. Ptahmos rahatsız olmuştu. Yarın akşam gene buraya gelirse, bu kez büyük dedeyi mi görecekti? Bir akşam önceki tedirginlik gene kendini hissettirmişti. Aslında oraya niye geliyordu? Bilmiyordu. Ya onlar?

– Bizimle biraz oturur musun? diye sordu Lumi.

İki hasır getirmiş olduklarını gördü; birine oturdu, üç adamın karşısına, İssar biraz geride, çömelmişti.

– Sen henüz bilmiyorsun, diye konuştu Lumi; ama Tanrı seni seçti.

– Nereden biliyorsun?

– Yusuf'tan beri hiç kimse bize yardım etmedi, dedi Abel. Sana söylemiştik. Sen bunu yaptın!

Lumi:

– Sen bunu niye yaptığını bilmiyorsan, biz biliyoruz, dedi. Bu sözleri öylesine inanarak söylemişti ki Ptahmos, nereden bildiklerini sordu ona.

– Prens Ptahmos, sen babanın kanıyla bizdensin.

Genç adam yutkundu, sonra:

– Mısırlılar için ben, hanedandan bir prensim, diye cevap verdi.

Abel, titrek bir sesle sözünü kesti:

– Ptahmos, dedi; seni rahip yapmadılar. Asker de. Seni bir memur yaptılar. Düşün! Sana ne dinlerini, ne güvenliklerini emanet edebildiler. Nasıl bir yer olduğunu bile bilmedikleri bir eyaletin yönetiminde küçük bir memur!

Ptahmos başını geriye attı. Kralın büyük lütfunun gerçek nedeni buydu demek! Ve Aşağı Mısır'a[1] atanmasının!

– Bir rahibi görevinden alamazsın. Bir askeri de. Ama bir memur her an görevden alınabilir.

Bu kadar aptal mıydı? İçki içmek için durduklarında Hape-naht aynı şeyleri söylememiş miydi? *Bu ülkede üç iktidar vardır: kral, ordu ve rahipler.* Evet, kendisi kral tarafından atanmıştı, bu demekti ki o, sadece krallık için vardı; gerçekten de ne asker, ne rahipti. Herkes ona, durumunun çok da sağlam olmadığını anlatmak istemişti. Ama o, gençlik gururu içinde hiçbirini dinlememiş, anlamamıştı.

– Bu durumda, benden beklediğiniz nedir, söyleyin? diye

sordu. Sizlerden olduğumu ilan mı edeyim?

– Sakın ha! diye bağırdı Lumi. Hiçbir gücü olmayan bir insan durumuna düşersin.

Doğruydu, ayıplı bir Mısırlı ve yarım bir Apiru!

– O halde ne, ne yapmalıyım? Savunmanızı mı üstleneyim?

– Bu ne işe yarar ki çocuğum? Hiç! Biz Mısırlı değiliz. Hiçbir zaman da olmayacağız. Onlar bizi kabul etmiyorlar, çünkü biz onların tanrılarını tanımıyoruz, diye konuştu Abel. Hatta sen Mısır'ın kralı olsan, rahiplerin ve ordunun efendisi olsan, biz gene de Mısırlı olamayız, senin de olmadığın gibi.

Ptahmos, şaşkın:

– Ben Mısırlı değil miyim? diye bağırdı.

Abel genç adamın elini tuttu.

– Ptahmos, sen, çakal, maymun, timsah, suaygırı, aslan ya da ibis suratlı tanrılara inanıyor musun? İlahî güçlerin insanların karşısına, hayvanların, bu ikinci sınıf yaratıkların görünümüyle çıkmak isteyeceklerine inanıyor musun?

Hayır, kuşkusuz hayır. O halde hepsi, her şey yanlış, yalan! diye düşündü Ptahmos acı bir öfkeyle. Ve hiçbir zaman olmadığı kadar yalnız hissetti kendini. Gecenin karanlığında yapayalnız bir adam...

Alçak sesle:

– O halde, ne istiyorsunuz? diye sordu.

– Tanrı'nın sözleri ancak temiz bir toprakta filiz verir, dedi Abel. Onların tanrılarına inandığın sürece, senin yüreğinde filizlenmeyecektir.

Tanrı'nın sözleri! O, onun yüreği kupkuru bir topraktı şu anda...

– Bizler Tanrı'nın sözlerinin, verimli bir toprakta filizlenmesini istiyoruz, diye tekrarladı Abel.

Kelimeler, kelimeler!

– Ya sonra? diye sordu Ptahmos.

– Tanrı gerekeni yapacaktır. O bizi seçti. Seni seçti. Gözü senin üzerinde! Gerekeni yapacaktır.

– Ne zaman? diye haykırdı Ptahmos. Dört yüz yıldır bu yabancı topraklarda tutsaksınız! Ne zaman gerekeni yapacak, sizin o Tanrınız?

Abel, gökyüzünü göstererek:

– Tanrı'nın günü, insanın günüyle aynı değildir, diye cevap verdi. Evet! O bize verdiği sözü tutacaktır.

Ve Ptahmos birden ağlamaya başladı. O da kendini bir tutsak, bir köle hissediyordu şimdi. Kendi kaderine ağlıyordu. Onların dediklerine inanmıyordu. Sadece kendi çaresizliğini biliyordu.

Yağmur, zafer kazanmış prensin yolunu kesmişti. Mısırlı prens şimdi, karanlık gecenin koynunda, kölelerin karşısındaki bir hasırda oturan, bütün ümitlerini kaybetmiş bir genç adamdı sadece.

– Ya bizim gözyaşlarımız, dedi Lumi; onları düşünebiliyor musun?

Yorgundu, yılgındı. Nesaton'un öbür dünyadan geliyormuşa benzeyen sözleri ve Abel'inkiler onu şaşırtmıştı, tedirgindi, huzursuzdu, bitkindi. Ayağa kalktı, bir süre, öylece karşılarında durdu, iyi geceler diledi. Sonra eve döndü.

Kehanetler

Ptahmos'un Nesaton'a rastladığı günün ertesinde öğleden sonraki ikinci saate doğru güneş saatlerinin kadranlarında hiçbir şey görünmez oldu. Kuzeyden gelen bir kara bulut ordusu kentin üstünü örttü. Sonra, işçileri, köylüleri, dışarıda çalışan herkesi bulabildiği ilk yere sığınmak zorunda bırakan müthiş bir yağmur indi. Yeşili daha koyu yeşil yaptı, toprağın derinine işledi, görkemli binaları yaldızladı, Nil'in ve sekiz kolunun yüzeyleri kıpır kıpır oldu.

Askerî üssün şantiyesinde, sırılsıklam olmuş işçiler yakındaki hurmalığa sığındıktan sonra, bir gün önce tuğla duvarların sıvasını yapıp bitirmiş oldukları için şükrettiler. Ama biraz erken sevinmişlerdi: ilk saldırıdan kısa bir süre sonra aynı bulutlar daha da alçaldı ve tüm aşağı ülkeye buzdan çakıllar yağdı. Yaprakları, evlerin duvarlarını takırtılarla dövdü. Tarlalardaki inekler ve araba çeken öküzler korkudan deliye döndü, dört yana koşmaya başladı. Arabalardan biri devrildi, bir başkası bir duvara çaptı. Atlar, eşekler, katırlar, keçi ve koyunlar hepsi korkuyla kaçıştı. Avaris sokaklarında dolaşan başıboş köpekler öylesine çılgın bir koşu tutturdu ki, birkaç yayaya çarparak düşürdüler.

Bu saldırı, göğün bütün yaptıkları gibi anlamsız ve budalaca olan bu öfke geçtikten sonra, koca bir gökkuşağı kuzeybatıda yedi rengini yelpaze gibi açtı. Dünyanın bir yanından öbür yanına Mendes'ten Sais'e ve Avaris'ten Busirus'a köp-

rü kurmuş sanılan bu büyük yayı herkes görebildi. Hiç kuşkusuz, gök savaşı kazandığına inanmış ve gururla bayrağını açmıştı.

Artık yapılacak şey, zararları saptamaktı. Sular altında kalmış tarlalar, ağaçları devrilmiş meyvelikler, yerle bir olmuş bostanlar.

Ertesi gün, mal sahipleri, bu felaket yüzünden zorunlu hale gelen vergi indirimlerini nomark yardımcısıyla tartışırken, birkaç arış ötedeki odada tahnit ustaları özenle Horv-amon'un ölü bedeninde bağırsakları temizliyorlardı. O sırada sabahın erken saatlerinden beri esen hafif rüzgâr şiddetlendi. Gökyüzü birden karardı, sonra kükürt sarısına dönüştü, sonra kızıla. Yoğun bir kırmızıya, kan rengine döndü.

Ptahmos'un evinde hizmetkârlar sapsarı oldular ve anlaşılmaz kelimelerle dua etmeye başladılar. Kadınlar, korkunç felaketlerin korkusuyla ağlaşıyorlardı. Osiris Tapınağı'nda rahipler de daha cesur görünmüyorlardı. Tanrının gazabı olduğuna karar verdikleri bu felaketten kurtulmak için telaşla bir sungu hazırlamaya başladılar, ama armağanları -şarap, süt ve tavuk- henüz tamamlayamamışlardı ki gökyüzü pembeleşti, açıldı, her günkü rengine döndü sadece havada uçuşan, dişlerin gıcırdamasına neden olan ve güneşi gümüş renkli bir sisle perdeleyen incecik bir toz kaldı geride.

Ptahmos bu garip olayı, çocukluğunda, Memfis'te yaşamıştı. O da çok korkmuştu. O zaman da saray hizmetçileri uğursuzluk korkusuyla bağrışmışlardı. Ama sonunda hiçbir felaket olmadı. Aksine, o yıl, olağanüstü bir buğday ürünü alındı. Genç prens, Hape-naht ve iki yazıcıyla, süt hayvanlarının sayımı konusunda naip prensten gelen bir emir üzerinde çalıştığı bahçeden kımıldamadı. Hape-naht ve yazıcıları, kızıl gökyüzünün oluşturduğu fonun önünde garip bir renge bürünmüşlerdi: göğün kırmızısı yüzlerine, dansözlerin boyalarını andıran portakal rengine yakın bir sarı renkle yansıyordu. Korkudan titreyerek koşmuş, yazıcıların çalışma odalarına sığınmışlardı, onun da peşlerinden gelmesi için ısrar ederek.

Ptahmos kızıl renkten sonra ne geleceğini biliyordu. Etrafına baktı: bahçe kızılımsı bir aydınlık içindeydi. Kırmızı bir toz, yerlere, yaprakların üzerine oturmuştu, birkaç dakika

önce papirüslerin durduğu masanın yüzeyine kadar yayılmıştı. Elini masanın üzerinden geçirdi ve baktı: kırmızı bir pudra, avucunun içine ve parmak uçlarına yapışmıştı. Hape-naht, korkudan sapsarı ve nefes nefese yanına geldiği zaman hâlâ eline bakıyordu. Ptahmos'a dehşet içinde, sanki bu gösteriyi hazırlayan oymuş gibi baktı.

– Çok cesursun, dedi, krallık belgeleri başkan yardımcısı.

Ptahmos:

– Biraz tozdan korkacak değilim, dedi ona bakarak.

– Toz mu?!

İki yazıcı, ürkek, geri gelmişlerdi.

– Bu bir toz fırtınasıydı, diye anlattı Ptahmos. Rüzgâr batıdan esiyordu. Çöl fırtınası bu.

Yazıcılardan biri:

– O zaman gök böyle kırmızı mı oluyor? diye sordu.

Ptahmos eliyle ağaçları gösterdi.

– Gidin, kendi gözünüzle görün.

Gidip baktılar. Biri, evin önündeki bahçeye kadar gitti ve döndüğünde, gerçekten her yerin kırmızı bir tozla örtülü olduğunu söyledi.

Hape-naht, bitkin, oturdu.

– Gene de ilahî bir işaret prensim, diye mırıldandı.

Ptahmos, işaret kimin için, diye sordu kendi kendine. Biri için felaket habercisi olan bir işaret, öteki için iyidir! Filozofça düşüncelerin faydası yoktu, ne de olsa amiri sayılan bu adamın korkusunu yok edemezdi. Ptahmos'un bilgisi vardı; bu gibi doğal olayların genellikle ilk baharda oluştuğunu biliyordu, ama bilgisini ötekilerle paylaşmanın hiç faydası yoktu.

Osiris şölenlerine iki gün kalmıştı. Ptahmos şantiyeye gitti ve işçilerin tedirgin olduğunu gördü. Pihare taşın üzerinde oturmuştu, bir bezle terini siliyordu, Ptahmos'u gördü ve bulanık gözlerle ona baktı. İssar yanına geldi, adamlarının da kızıl gökyüzünün bir işaret olduğuna inandığını söyledi. Ptahmos ona, kırmızı zerrecikleri emerek rengi hafifçe pembeye dönmüş beyaz duvarları gösterdi, sonra yeri, tahtaları, çevredeki, aynı kırmızı tozla örtülü molozları gösterdi İssar'a. Sakin bir sesle, bu çölün tozu, diye anlattı.

"İlahî bir işaret" diye ısrar ediyordu adam.

Ptahmos, bütün bu adamlara göre, gökyüzü ilahî işaretler vererek geçiriyor günlerini, diye düşündü. Niçin son ve kesin bir hareket yapmıyor ki!

Garnizon inşaatı hemen de bitmişti. Duvarcılarla dülgerler kapıların kasalarını ve pervazlarını yerleştiriyorlardı. Seğirdim yolunun saçaklarının alçısını tamamlayacaklardı. Dış duvarların hemen önünde dağ gibi yığılmış molozları süpürüyorlardı. Subaylar şimdiden mimarların yanında yürüyerek çevreyi teftişe başlamışlardı.

Ertesi gün, gene aynı saatte -bu artık bir kader olmuştu- Avaris'te garip bir heyecan başladı. Kır atlar koşulu iki arabaya binmiş dört haberci, boru çalarak, kenti kuzeyden güneye ikiye bölen anacaddede görünmüştü. İnsanlar sokaklara fırladı. Ne olmuştu? Bu zafer borularını çalanlar kimdi? Arkadan, gene arabalara binmiş dört borozan daha, geniş caddeyi kulakları sağır eden gürültüleriyle doldurarak ve yolları üzerindeki kuşları kaçırarak gelip geçtiler. İnsanlar inanılmaz bir şeyler daha beklemeye başlamıştı.

O zaman yirmi çalgıcıdan oluşan bir bando -trompet, zil, kitara ve davul-, ritmi olan bir gürültü, müzik değil, ama ahenkli bir gürültü çıkararak geldi. Caddenin iki yanında duran arabalar, bir düzine yaya muhafızın kamçıları, yumruk ve küfürleri arasında yan yollara kaçıştı. İki yanlı kaldırımlara işsiz güçsüzler yığılmaya başlamıştı. Avaris böyle bir olaya ilk kez tanık oluyordu. Biraz sonra atları üzerinde ve tören giysileriyle elli kadar mızraklı muhafız göründü, baldır zırhlarının bronz çivileri pırıl pırıldı, güneşte parlayan göğüslerinde mavi taş kakmalı geniş bronz gerdanlıklarıyla geçtiler. Ardından bir bando daha geldi. Çeyrek saatin sonunda, evlerde, sokağa fırlamamış eli ayağı tutan kimse kalmamıştı. Hava, çalgıcıların gürültüsüyle sarsılıyordu.

Tapınağın çatısındaki terasta, caddenin kuzeyinde üç beş genç rahip töreni izliyordu. Sadece onlar, öncü birliklerin ardında uzakta, at toynaklarından kalkan gümüş ışıltılı tozun içinde pırıl pırıl görünen kortejin, kente önceden gelen ve şimdi caddenin sonunda şaşmaz bir düzenle yerlerini alan tören kıtalarından çok daha önemli bir birlik olduğunu anlamışlardı.

Az sonra, tırısa kalkmış siyah atlarıyla elli okçu göründü,

heykel gibi dimdik, sol yumrukları yaylarını yakalamış, sağ elleri ok kılıflarının üzerinde ilerliyorlardı, atlarının kara bedenlerine sadece, güneş yanığı, güçlü ve pırıl pırıl bacaklarıyla hükmederek. İnsan görünümüne bürünmüş güç ve terör! Hemen arkalarında başka bir bando, bir kez daha kulakları madenî sesleriyle doldurdu.

Sonra başka bir cehennem gürültüsü başladı, her birine üçer subayın binmiş olduğu, aynı renk bir çift atla çekilen altı bronz araba, pırıl pırıl tekerlekleriyle gözleri kamaştırarak geçti.

Ve en sonunda tek kişilik bir araba göründü ve bir genç adam, göğsü çıplak, kısa bir üstüğe sarınmış, alnına ordu komutanlarına özgü altın alınlık takmış, tapınaklardaki tanrılar gibi gülümseyen bir genç adam!

Heyecan çılgınlığa dönüştü, alkış ve yaşasın sesleri göğe yükseldi, biraz da yanlışlıkla, çünkü Avarislilerin çoğu gelenin kral olduğunu sanmışlardı, oysa o Ramses'ti, kral naibi.

Elli atlı asker tören kıtasının sonunu oluşturdu. Geçit resmi bir saat sürmüştü.

İki saat önce, Memfis'ten gelen özel haberciler, Avaris'teki tüm görevlilere ve kentin ileri gelenlerine mesaj getirmişlerdi. Başrahipten, ordu komutanına, nomark yardımcısından krallık arazileri yöneticisine, garnizon komutanından, il hazine sorumlusuna ve doğal olarak, Avaris'te görevli tek kral ailesi üyesine, Ptahmos'a, naip prensin ziyaretini bildirmişlerdi. Bütün bu insanlar şimdi, alanda, dev baobap ağaçlarının gölgesinde toplanmışlardı ve Memfis sarayının protokol şefinin hazırladığı yerleşim planı, gene aynı sarayın bir görevlisi tarafından titizlikle uygulanmıştı.

Naip prensi karşılamakla yükümlü olan en ön sıradakiler, başrahip, nomark yardımcısı, Ptahmos'un o güne kadar hiç rastlamadığı bir adam ki Avaris nomu başyargıcı olduğunu öğrenecekti, krallık belgeleri idaresi yardımcısı ve garnizon komutanıydı.

Öfkeli bir hayal kırıklığı içindeki vaiz rahip Shu-enshi ikinci sırada, Ptahmos'un arkasındaydı. Geçit resminin askerleri meydanda, sıkı bir disiplin içinde yerlerini alırlarken, karşılama komitesindekiler, kral naibinin beklenmedik gelişi hakkında ihtiyatlı fikirler ileri sürüyorlardı. Başrahip,

Ptahmos'u görebilmek için hafifçe öne eğildi ve ona donuk bir gülümsemeyle baktı.

Çok şey demek isteyen bir ifadeyle:

– İşte büyük gün geldi, dedi.

– Evet, uğurlu bir gün gerçekten, dedi Ptahmos.

– Bekleyip görelim, diye karşılık verdi başrahip; işaretler başka şeyler söyledi.

Ptahmos, soğukkanlılıkla:

– Ben hiçbir şey duymadım, dedi kısaca.

Nomark yardımcısı yüzünde bir küçümseme ifadesiyle dinliyordu.

Garnizon komutanı:

– Her şey meydanda, diye söze karıştı. Prensin üstün zekâsı ve yeteneği sayesinde garnizonumuz tamamlandı, ki biz bunu hayal bile edemiyorduk.

Cepheler belli olmuştu böylece. Hape-naht, kurnaz bir dikkatle, ses çıkarmadan dinliyordu. Daha zarlar atılmamış, oyun bitmemişti ve ileride onu etkileyebilecek sözlerden kaçınmak gerekiyordu.

Ramses sonunda geldi. İki subay atları durdurdu. Başka iki subay arabadan inmesine yardım etti, sonra arabayı biraz öteye götürdüler. On askerden oluşan özel muhafızları sıraya girdiler ve naip prense karşılama komitesine kadar refakat ettiler. Ramses bir an durarak karşılayıcılara baktı, sonra bir hoş geldin cümlesiyle eğilen başrahibe doğru yürüdü. Nomark yardımcısı, şefinin hazin kaybı konusunda uzun bir nutuk söyledikten sonra, naip prensi ağırlamaktan büyük onur duyduklarını ilave etti. Ramses başını sallayarak teşekkür ediyordu. Başyargıç, örf gereği, naip prensin şahsında kralın ilahî adaletini selamladığını söylüyordu. Ve Hape-naht, Ptahmos'u şaşırtacak kadar saygılı ve suskundu.

Ptahmos'un söyleyeceği hiçbir şey yoktu. Sadece baktı, Ramses ona sarıldı ve göğsüne bastırarak kucakladı.

Garnizon komutanı kısa konuştu:

– Efendimiz, sayın komutanım, mutluluğum sonsuzdur. Bize onur veren gelişin, garnizomuzun tamamlandığı güne rastladı. Ptahmos'tan yana döndü, konuşmaya devam etmeye hazırlanıyordu ki bir el onu durdurdu.

"Biliyorum" dedi Ramses, kısaca. Sonra nomark yardımcısından, öbür karşılayıcıları kendisine tanıtmasını istedi.

Ptahmos başını çevirip baktı, başrahip ve nomark yardımcısı tedirgin görünüyorlardı. Sonra Ramses'in kısacık "Biliyorum" sözünü düşündü. Demek olanlardan haberi vardı. Casusları vardı demek. Birden, bir refleksle Hapenaht'a döndü. Adam havaya bakıyordu. Nasıl adamlardı bunlar! Ve gülmemek için kendini zorladı.

Hafifçe gırtlaktan gelen gür sesiyle Ramses, gelişinin, kutsal hükümdarın Aşağı Mısır'la ilgili hayırlı düşüncelerinin ürünü olduğunu söyledi. Kutsal hükümdar oğlu ve krallığının naibinin, Avaris'teki Osiris Tapmağı'ndaki şölene başkanlık etmesini istemişti. Bu bir başlangıçtı, çünkü kral, sonsuz bilgeliğiyle, bu ülkeye, şimdiye kadar olduğundan çok daha fazla olanak tanımaya karar vermişti. Kendisi, krallığın naibi olarak, krallık hükûmetinin bu konuyla ilgili projelerini önemli noktalardaki yöneticilere açıklamak için burada, Avaris'te bulunuyordu.

Protokol görevlisi, öğleden sonraki yedinci saatte bir ziyafet verileceğini bildirerek davetli olanların adlarını sıraladı. Naip prens yarın, Osiris kutlamalarından sonra yöneticilerle görüşecekti. O saate kadar, naip prens, emrine tahsis edilen "konukevi"nde dinlenecekti.

– Hangi ev, efendimiz? diye telaşla sordu Ptahmos.

– Senin evin, Ptahmos diye gülümsedi Ramses; senin için yapılmakta olan ev tamamlandı, bilmiyor muydun? İzin verirsen, iki gün orada kalacağım.

Bu dünyada bazen mutluluklar da olabiliyordu, demek ki! Ya da hiç olmazsa sevinilecek şeyler...

Kentin önemli kişileri dağılmaya başlamıştı, atlarına doğru yürüyorlardı kaygılı ve keyifsiz yüzleriyle başrahip, nomark yardımcısı ve vaiz rahip... Atına bindiği sırada hiç sebepsiz Lumi'nin cümlesi aklına geldi Phatmos'un: *Tanrı'nın gözü senin üzerinde.*

Deniz

Ramses avucuyla duvarlardan birine vurdu, sonra mimarbaşına döndü.

– Surların tamamen kapalı olmasını istiyorum, dedi; arkadan açık. İlk saldırıda düşman buradan içeri sızabilir.

Mimar, biraz şaşkın, başını salladı. Bir kral naibine cevap verilmezdi.

– Bu bir eleştiri değil, mimarbaşı. Bu üssün bir kuşatma sırasında düşmana direnmesi gerek. Değil mi?

– Ben Sayın Efendimin planlarını uyguladım.

– Biliyorum, biliyorum. Ama fikrimi değiştirdim. Bütünüyle kapalı bir üs istiyorum.

Cevap beklemeyen bir emir! Askerlerin oluşturduğu küçük kortejin peşi sıra yürüyen Ptahmos, dayısının otoritesine hayran olmuştu. Osiris şenliği biter bitmez hepsi, herkes şantiyeye gelmişti.

Komutan:

– Birliğimiz çalışmalar sırasında burada kalabilir mi? diye sordu kaygıyla.

– Kuşkusuz, dedi Ramses. Mimarbaşı, ortada, dış duvarlardan yüksek bir bina istiyorum. Bu, tepesinde nöbet kulesi olan, içinde yaşanabilir bir bina olacak. Merdiven binanın içine inşa edilecek. Doğal olarak bir kuyu açacak ve erzak için depolar yapacağız. Ve bir de ahır. Bu askerî üs, Aşağı Mısır'da inşa edilecek bütün öteki üsler için örnek oluşturacak!

– Bu çok büyük bir iş Efendimiz, dedi mimarbaşı; bugüne kadar yaptıklarımızın iki katı büyüklüğünde bir iş.

Bir kale duvarındaki merdivenden inerken "Yapılması gereken bir iş!" diye karşılık verdi Ramses.

Ve Ptahmos'a baktı. Her şey söylenmiş, bitmişti. Yapılması gereken bir iş. Memfis'e dönmek gerekmiyordu demek ki. Ptahmos, Ramses'in, onu iktidar çarklarından uzak tutmaya çalıştığı izlenimini alıyordu. Çok güzel bir sürgündü bu, onurlu, başarılı, ama gene de sürgündü. Söyleyebileceği hiçbir şey yoktu, misyonunu başarıyla tamamladığı için ödüllendirilmişti, protokolde onurlandırılmıştı, Ramses'in onu kollarına alması, düşmanlarına ustalıkla yapılan ihtar, prenslere layık bir ev ve soylu kişiliğine uygun bir aylık; ama gene de büyük bir nezaket ve incelikle sürgüne gönderilmişti Ptahmos. Göğüs geçirdi.

– Prens Ptahmos, dedi Ramses; yeni kapıyı inceleyerek, kralın ona verdiği onurlu görevin gereği olan titizlik ve yapıcı zekâyla çalışmaların bitirilmesine yardımcı oldu. Ortaya çıkan eser ve inşaatın bittiği tarih, onun başarısının ispatıdır. Yeni başlayacak çalışmalarınızı denetleme görevini bir kez daha ona veriyorum.

Sonra atına bindi ve bir toz bulutu içinde, maiyetindekilerle birlikte uzaklaştı.

Ptahmos ancak öğleden sonra Ramses'le görüşme fırsatı buldu. Naip prensle, kendisi için planlanmış ve Pihare'nin yaşadığı tatsız deneyimden sonra işleri olağanüstü hızlandıran şantiye şefinin çabasıyla bitirilmiş olan evde buluştu. Ama uzun uzun konuşma fırsatı bulamayacaktı.

– Ben her şeyi biliyorum, dedi Ramses. Vergi idaresi bu sabahtan başlayarak Pihare ailesinin durumunu incelemeye aldı. Onunla işi sağlam tutman çok iyi olmuş. Boğazına kadar yolsuzluklara batmış bir serseri ve Horv-amon'la da çok yakın ilişkisi vardı. Nomark'ın ailesi bana gelerek, ölenin adına bir tarikat kurmak için izin istedi.[1] Vermedim. Ayrıca tüm aile bireyleri on yıl süreyle kamu hizmetinden yasaklandı. Yeni nomark, desteğime sahip olduğunu biliyor.

Ramses bir süre sustu, gözleri açık kapılardan görünen bahçeye dalmıştı.

– Aşağı Mısır'ın insanları bir merkezin var olduğunu ta-

mamen unutmuşa benziyor, dedi. Onlara hatırlatmak kararındayım. Bu ülkeyi geliştireceğiz. Onların arzularıyla değil, boyun eğdirerek.

Ptahmos, naip prensi bu kadar öfkelendiren şeyin ne olabileceğini düşündü. Horv-amon'un başka yolsuzlukları hakkında yeni raporlar, belki!

Ramses'in bakışları Ptahmos'a döndü, sesi daha az haşindi.

– Başrahip ile vaiz rahip bana gelerek, seni suçlayan sözleriyle başımı ağrıttılar; senin, gelişin ve hareket tarzınla kentte barışı bozduğunu, düzensizlik yarattığını söylediler. Ben de onlara, yetkilerinin daha geniş olmadığına şükretmeleri gerektiği cevabını verdim. Onları görevlerinden alamam. Yolsuzluklara bulaştıklarını biliyorum. Ama sana karşı dikkatli ve saygılı olacaklardır, bu da bize yeter. Mimarbaşı ile iki yardımcısı seni öve öve bitiremiyorlar. Ayrıca Hape-naht da bugün gerekli belgeyi hazırlayarak seni Aşağı Mısır'daki krallık yapıları genel denetçiliğine getirecek. Aldığın aylık iki katına yükseliyor; nomun sana verdiği hizmetkâr sayısı da on iki oluyor.

Sustu ve bir kez daha, bir şey bekler gibi Ptahmos'a baktı. Ptahmos tek kelime söyleyemiyordu. Ne söyleyebilirdi ki? Yürüdü ve Ramses'in elini öptü.

Sonra:

– Sese, annem nasıl? diye sordu.

– İyi, diye cevap verdi Ramses. Çok iyi. Belki gelecek ay onu görmeye Memfis'e gelirsin.

Bu sözlerin seçilmesindeki ustalık! Ptahmos eğilerek selam verdi. Mabeyinci onu kapıya götürmek üzere bir adım attı.

– Ptahmos! diye çağırdı Ramses, keyifli bir sesle; şu yarım kalmış cinayet hikâyesi nedir?

Ptahmos, Shu-enshi'nin gelişinden sonra nasıl kuşkuya kapıldığını, yatmaya gittiğini söyleyerek, kendi yerine yatağa bir çarşaf sarıp, dertop ettiği örtüyü yatırdığını ve yatağın altına saklandığını anlattı. Ramses öykünün burasında kahkahalarla gülmeye başladı, mabeyinci de kendini tutamamış, gülmeye başlamıştı.

– Bunu krala anlatacağım, diye bağırdı Ramses.

Ama gerisi daha da şaşırtıcı oldu.

– Hançeri bir vuruşta kalbine sapladın, ha? Onu gerçekten öldürmek mi istiyordun?

– Birinden birini öldürmem gerekiyordu, dedi Ptahmos. O beni öldürmek için gelmişti, değil mi?

Ramses başını eğerek doğruladı.

– Horv-amon kendiliğinden ölerek akıllılık etmiş, dedi yoksa ben onu parçalatacaktım! Kral ailesinden birini öldürmeye kalkışmak!

Bu kadar! Konuşma bitmişti!

Ptahmos kendini dışarıda, yalancı akasya çiçeklerinin kokusunu taşıyan hafif rüzgârla baş başa buldu. "Sürgün..." diye mırıldandı. Onu Apirular ülkesine sürmüşlerdi gerçekte. Krallığın gözcüsü olarak her an, her yerde var olan bir düşmana karşı, insanın doğasına karşı! Ama gene de onun kaderi Apirularınkinden daha iyiydi.

Atına bindi, nereye gideceğini bilemeden. Deniz tam o anda aklına geldi. Hizmetkârları eve gönderdi; iki mızraklı süvariye "Kuzeye gidiyoruz" dedi.

Hafif tırısla yola çıktılar. Ptahmos, toprak yol izin verdikçe dörtnala kalkıyordu, süvarilerin önüne geçerek, saray törelerinin emrettiği tekdüze yürüyüşten kurtulmanın sevinciyle. Genç adam usta biniciydi; bir saate kalmadan, son tarlalarla son hurmalıkların ardında, "inanılmaz" olanı gördü. Bir uçtan bir uca, doğudan batıya uzanan mavi bir çizgi! Yaklaştıkça, mucizeler daha da iyi görünüyordu. Gerçekten de lapis rengindeydi, açık mavi bir lapis. Gerçekten de dalgalarının tepesi beyaz köpüklerle taçlanıyordu. İnatla, ısrarla bir sınır, bir son görebilmek için baktı, hayır, yoktu! Sonsuzluğu o zaman anladı. Çok, çok uzakta, gözüpek, susinekleri gibi birkaç balıkçı kayığı, yolunu kaybetmiş kelebeklere benziyordu.

Ptahmos, şaşkın bir sevinçle güldü. Süvariler de şaşırmıştı. Memfisliydiler ve hayatlarında denizi görmemişlerdi; bakışlarıyla bu bilinmedik yabancıyı kucaklıyorlardı. Ptahmos bir anda hançerini ve üstlüğünü çıkarıp attı, çırılçıplak, bu tanımadığı varlığın içine girdi. Bir dalga çarptı, az kaldı devriliyordu, gülmeye başladı, su birden ağzına doldu, su tuzluydu tıpkı anlatıldığı gibi. Yüzme bilmiyordu, dipteki

kumda emekleyerek ilerledi, nefesini tutarak başını suyun altına soktu ve denizin yirmi otuz arş ötede birden derinleştiğini gördü. Evet, efsane gerçekti! Bu canlı şeyin içinde ayakta durmak imkânsızdı; kendini, ilk kez tattığı, o yepyeni ve tertemiz olma duygusuna bıraktı. Tertemiz ve yaşsız, ne çocuk, ne ihtiyar...

Sonra sudan çıktı, saçlarını sıkarak geldi, güneşte kurunmak için kumlara oturdu. İki asker, peşi sıra kendilerini suya atmışlardı, çocuklar gibi çığlıklar atarak eğleniyorlardı. Ptahmos "Denizin tanrısı kim?" diye sordu kendi kendine. Belleğinin derinliklerinde, Amsetse'nin öğrettiği tanrılar ve tanrıçalar listesinde aradı, bulamadı. Yoktu, denizin tanrısı yoktu.[2]

Kuzeyde sonsuzluk, güneyde devletin gücü, diye düşündü. Yaldızlı bir sürgün! Giyinirken hâlâ düşünüyordu: gençliği sona ermişti.

II- Öfke

Miryam

Kamışkalemler papirüs ruloları üzerinde koşarken, yazıcılar da bağırıyorlardı:

– İki yüz bağ sebze...

Köleler, salatayı, soğanı, pırasayı sekreterliğin duvarının önüne yığıyor, birkaçı dışarıda eşeklerin sırtındaki yükü indiriyordu. Yazıcılardan biri gelen sebzeleri sayıyordu:

– On iki çuval tahıl...

Tahıllar, boğucu bir toz savuran kenevir çuvallardaydı. Yazıcıların çalıştığı büyük avluda tozdan göz gözü görmüyordu. Krallık yapıları idaresi sekreterliğinin altı yazıcısı sonunda bağırdı: "Dışarıda tartın şunları! Boğulacağız burada!" Gerçekten de görevli iki köle, tahıl çuvallarını duvarın dibine, sebzelerin yanına bırakmadan önce tartmak için ortadaki kocaman kantara koydukları sırada, her seferinde yeni bir toz bulutu yükseliyordu.

Kantarın yanındaki yazıcı, saçları tozdan bembeyaz olmuş bağırıyordu:

– Tamam, eksiksizdir!

– Beş kesilmiş sığır...

– Kuşçulardan yüz on kuş...

Şantiyelerdeki personele tahsis edilmiş gıda malzemesinin ilgili depolara gönderilmeden önce krallık yapıları idaresince sayılıp, kaydedilmesi gerekiyordu.[1] İdare için ilave bir iş yükü!

Yazıcıların başkan yardımcısı:

– Çok iyi, dedi. Hazır eşekler buradayken, ekmekçiye gönderilecek buğdayı yükleyin. Etler ile sebzeler doğrudan kuzeydeki şantiyeye gönderilecek.

Kölelerden biri, kapıdan:

– Eşekler geldi, diye bağırdı.

– Öf, bu ne çok sinek! diye bağırdı Ptahmos, avluya girerken.

Bir saniye hareketsiz kalarak ona döndüler.

Biraz kalınlaşmıştı. Sakalı çok daha gür ve bakır rengi. Bakışları daha ciddî. Ptahmos yirmi üç yaşındaydı artık.

Gerçekten de etin kokusunu alan sinek sürüleri içeri dolmuştu. Nübyeli kölelerden birini, sahibinin kötü davranışlarından kurtarmak için satın aldığı sıska ama capcanlı bir küçük zenciyi yanına çağırdı. Çocuk koştu geldi, yüzünde bir tapınma ifadesiyle. "Önce, şu köşede duran büyük yelpazeyle sinekleri kovacaksın. Sonra orada, büyük kabın içinde, Punt tahtası ile okaliptüs yapraklarını tutuşturursun." Küçük köle hemen işe başladı, örülmüş hurma yapraklarından koca yelpazeyi, sevgili efendisinin öğrettiği gibi "Şşst! Şşst!" diyerek ustalıkla sallamaya başladı. Birkaç dakikada avluya açılan altı bölmedeki sinekler boşaltılmıştı. Sonra kokulu bir duman, mavi bir yılan gibi bir bölmeden ötekine süzülerek ortalığa yayıldı.

– Sığır eti parçalarının beze sarılmasını ve taşıma süresince de böyle kalmasını istiyorum. Sinekler etlerin üzerine yumurtluyor, diye anlattı Ptahmos, sonra başyazıcıya dönerek devam etti: mümkünse bez olarak keneviri kullanın, böylece etler hava da alır.

– Bu et işçiler için, dedi başyazıcı.

– Daha iyi ya! Hasta işçi bize zaman kaybettirir. Bir dahaki malzeme alımında, tahılın bir hafta öncesinden gönderilmesini istiyorum. Böylece ekmekçinin öğütmek, sonra da pişirmek için bolca vakti olur. Tahıl, öteki yiyeceklerle ve çabuk bozulacak malzemeyle birlikte gönderilirse, aynı şantiyeye ayrı ayrı zamanlarda iki kervan göndermek zorunda kalıyoruz. Bu hiç ekonomik değil!

Ptahmos sonra bahçeye döndü, nar ağaçlarının, yeni badanalanmış duvarlardaki pıtraklar gibi açılmış meyvelerine

baktı. Yeni evine taşındığı zaman Hape-naht'tan aldığı iki kedi, koca bir aile oluşturmuştu; sekiz kediydiler şimdi. Ptahmos, en küçüklerini, altın gözlü bir sarı yavruyu kucağına aldı. Sonra kolları arasında yavru kediyle çirişotu dikilmiş çiçek tarhlarının[2] yanından geçti, lotusların genç kız memelerine benzeyen beyaz çiçekleriyle süslediği havuzu dönerek binanın ikinci bölümündeki mutfaklara geldi. Orada bakışlarıyla çevreyi araştırdı, aşçıbaşı da ona, gözleriyle ne aradığını soruyordu. "Büyük bir sepet arıyorum, dedi; sonra altı büyük buğday ekmeği, kesilip yolunmuş bir kaz, bir torba kuru bakla ve bir bağ soğan istiyorum." Aşçıbaşı istenenleri hazırladı, bir sepete koydu; Ptahmos kediyi sepetin üzerine oturttu ve ahırlara gitti. Orada, atına binerken, süvarilere haber vermek isteyen seyisi durdurdu:

– Hayır, gerek yok, dedi; çabuk döneceğim.

Adamlar, ayağını tutarak yardım ettiler,[3] Ptahmos kediyi korkutmadan bindi.

Atını güneye sürdü, az sonra bir Apiru köyüne gelmişti. Kedi yavrusu korkmuştu, Ptahmos sakinleştirmek için sırtını okşarken şaşkın gözlerle sağına, soluna bakıyordu. Köyün evlerinden biraz uzaktaki bir evin önünde durdu. İplerde asılı çamaşırlar sallanıyordu. İki çocuk sevinç çığlıkları atarak koştu. Bir kadın çıktı ve Ptahmos attan inmeden sepeti ona uzattı.

Kadın ondan birkaç yaş daha büyük görünüyordu. Kedi yavrusunu görünce gülümsedi.

– Böylece, dedi Ptahmos; fare derdin kalmayacak. Fare bulamazsa yiyecek bir şeyler ver de kaçmasın. Benimkiler fare yakalıyor ama yemiyor. Tadını beğenmiyorlar herhalde. Kapıyı kapalı tut, atmaca ya da gelincik götürmesin.

– Kaz, ha? dedi kadın. Çocuklar bayram edecek!

Ptahmos'a yanağını uzattı, genç adam öptü. Boyları yetmediği için sepetin içini göremeyen çocuklar, İbranice bağrışıyorlardı: "Kaz! Kaz!" Sonra kedi yavrusunun üzerine atıldılar, çığlıklar atarak okşamaya başladılar.

Kadın, kazı, ekmekleri, baklayı ve soğanları bırakmak için eve girdi. Hemen ardından kapıda göründü:

– Girmez misin? Hurma şarabım var.

– Hayır, sadece seni görmeye gelmiştim. Kocan iyi mi?

– Tanrı'ya şükürler olsun, dedi. İşi iyi. Birkaç gün önce tozdan gözleri hasta oldu ama papatya suyu iyi geldi.

Ptahmos başını sallayarak memnun olduğunu belirtti.

– Ah, Harun da burada olsaydı, diye göğüs geçirdi kadın.

– Memfis'te olması çok daha iyi. Orada ustabaşı. Burada ustabaşıların hepsi Mısırlı.

– Benim için fark etmez. Ben Harun'u özlediğimi biliyorum sadece.

– Biliyorum, Miryam. Ama senin burada olman bile fevkalade bir şey. Sana bu evi yaptırdım. Ben Mısır kralı değilim.

– Bir prens erkek kardeşi için de bir ev yaptıramaz mı?

– Her şeyi aynı anda yapmamak daha iyi.

– Ama onu da getirteceksin, değil mi?

– Evet, getirteceğim. Kendisine de söyledim.

– Babanın dilini bile bilmiyorsun.

Ptahmos birden sinirlendi.

– Öğreniyorum. Aslında ihtiyacım da yok. Eğer sizden biri olup aranızda yaşasaydım, sizin için hiçbir şey yapamazdım. Bu hiç kimsenin işine yaramazdı.

– Ne yapabilirsin ki!

– Bilmiyorum. Ama yapılacak şeyler vardır!

– Hiçbir şey değişmeyecek, diye inledi genç kadın.

– Her şey bir gün değişir, Miryam. Hem de en beklenmedik zamanda!

– Yedi yıldır buradasın. Beni ancak üç ay önce buraya getirtebildin! Zaman geçiyor. Tanrı bizi unuttu, Ptahmos!

Sesi titriyor, ardından gözyaşlarının geleceğini haber veriyordu ve Ptahmos gözyaşlarını hiç sevmezdi. Aralarındaki kan bağı yüzünden, o daha gencecik, yarı vahşî bir kızken sarayın bahçesinde ona babalarının öldüğünü haber verdiği korkunç günün anısına, elinde üç beş armağanla ona gelmişti. Ama o, kuşkusuz, genç adamın bir zamanlar hayalini kurduğu, sırlarını paylaşacağı, belki suç ortağı olabileceği, yani, kısaca... olmayan karısının yerini tutarak hayatının yükünü birlikte taşıyabileceği bir kız kardeş değildi. Atına doğru yürüdü, kız kardeşinin, sızlanmalarının dinleyicisi olarak hep kendisini seçtiğini düşünüyordu. Miryam, atına binmesi için alçak bir iskemle getirdi. Sonra eyere oturduğunda sitem dolu gözlerle baktı.

– Bir de o kadın var, dedi.

– Ben o kadınla yaşıyorum.

– Sana çocuklar doğurdu.[4]

– Evet, diye cevap verdi Ptahmos dizginlerini eline alırken, kadınlar çocuk doğurur.

– Üstelik seni görmeye gelemiyorum. O kadın...

Ptahmos evin önünde atını döndürdü, hâlâ kollarında gezdirdikleri kediyi, küçük bir kardeşmiş gibi okşayan çocuklar ardı sıra koştu bir süre.

Uzaklaştığı sırada, "Harun'u unutma!" diye bağırdı Miryam. Ptahmos başını salladı ve atını sürdü. Öfke doluydu. Kadınlar erkekleri suçlamaktan başka bir şey bilmezler miydi? Ne bekliyor, ne istiyordu Miryam? Her şeyi bırakıp işçi olmasını mı? Bir Apiru'yla evlenip kendi işçilerinden birinin damadı ya da kayınbiraderi olmasını mı? Hiç kafası işlemiyor muydu bu kadının? Bir de Harun buraya, Avaris'e gelirse ne olacaktı!

Gene deniz...

Prens, ortadan kaybolduğu zaman nereye gidiyordu?

Ev halkının ve yazıcıların zaman zaman kendi kendilerine sordukları soru buydu. Çünkü Ptahmos, bazı sabahlar, idarenin işleri hafifler gibi olunca, ortadan kayboluyordu. Atını aldığına göre, uzak bir yere gidiyordu ve döndüğünde, yüzünde huzurlu ve dalgın bir ifade oluyordu, bir heykel gibi, bakıyormuş gibi görünen, ama aslında kendi iç dünyasını gören bir insanın yüzü...

Bir öğleden sonra, onu böyle bir kaçıştan dönüşünde gören Hape-naht kaygılandı. Prens katı* biraz fazla mı kullanmıştı? Herkes, her yerde olduğu gibi, Avaris'te de sıkıntılarını unutmak için kat kullanıyordu. Bu kaygıyla soylu yöneticinin gözbebeklerine baktı, ama Nübye'den gelen bu yaprağı kullananların gözbebeklerinde oluşan daralmayı göremedi. Hasta mıydı yoksa? Değildi. Yüzü sağlıklı, hareketleri kesindi.

Hape-naht onunla vahalarda[1] kurulması söz konusu olan askerî üsler hakkında konuşmak için gelmişti. Ptahmos cevap vermedi. Garip bir sessizlik oldu.

– Ne yapmalıyım, sence? diye sordu Hape-naht, huzursuzdu.

Sonunda Ptahmos, elleri bacaklarına dayalı Hape-naht'a bakmadan cevap verdi:

* Kat: Yaprakları uzun süre çiğnenince sarhoşluk veren bir ağaççık. (ç.n.)

– Naip prens haklı! Vahalara yiyecek göndermek saçma bir şey. Garnizondaki askerin kendi kendine yetmesi gerek. Bu nedenle oralarda, tuğla harmanlarının yanında ekmek fırınları ve kesimhaneler de yapılmalı.

Ses, rahat, açık, kendine güvenen bir sesti ama söyleyiş uzak bir yerden geliyormuş izlenimi veriyordu.

Hape-naht, tedirgin, kalktı, izin istedi.

– Güneş seninle birlikte olsun! dedi Ptahmos onu geçirirken.

Şurası gerçekti, Ptahmos'un Avaris'e geldiği günlerdeki doğal coşkusu, taşkınlığı anılarda kalmıştı. En yakın, samimî olduğu anlarda ağırbaşlıydı, ciddîydi; bunun dışında hep dalgındı, zihni uzaklardaydı. Çoğunluk bedeniyle de uzaktaydı. Buto öğleden sonraları onu göremiyordu. Çocukları yatırıyor, sütannelerle, hizmetçilerle gevezelik ediyor, dedikodu yapıyordu. Ya da kadınlarla büyü tarifleri alıp veriyorlardı, göğüsleri sertleştirmek için mesela. Mısırlıların büyüyle çözmeyecekleri hiçbir sorun yoktu! Ptahmos döndüğü zaman o uyumuş oluyordu. Kadını uyandırmıyordu, kendi odası vardı. Ve Buto, sabah, erkenden uyandığında onu kalkmış, bahçede kahvaltı ederken buluyordu. Üç yaşındaki oğlunu dizine oturtuyor, ona incir soyuyordu.

Böyle her gün nereye kaçabilirdi. Dedikodular Hapenaht'ın kulağına kadar gitti. Krallık belgeleri idaresi başkan yardımcısının, herkesten fazla, Avaris'teki memurlar ve yöneticiler konusunda bilgi edinme merakı vardı ve meraktan özel ulakları aracılığıyla, naip prensi de faydalandırıyordu. Prensin kayboluşları artık araştırma gerektirir duruma gelmişti. Ve Hape-naht Ptahmos'un peşine bir gözcü-casus taktı.

Adam, evden elli arış kadar uzakta, prensin kendi ihtiyaçları için ektirdiği sebze bahçesindeki bahçevanların arasına karıştı. Bir sabah Ptahmos atını almak için yazıcılar bölümünden çıktığı zaman, gözcü, rüzgâr gibi koşarak katırına atladı. Ptahmos'u, bir saat süren gidiş yolunda ve dönüşünde izledi.

Günbatımından iki saat sonra Hape-nacht'ın evine dönmüştü. Başkan yardımcısı, adamını, yazıcılar bölümünün boş odalarından birine getirtti.

Gözcü-casus üzgün görünüyordu.

– Ee, dedi Hape-naht, nereye gittiğini öğrenebildin mi?

– Evet, dedi casus. Deniz kıyısına gidiyor.

– Deniz kıyısına mı?

– Deniz kıyısına. Atıyla sahile kadar gidiyor, orada duruyor.

– Orada mı duruyor? Nasıl yani, ayakta mı duruyor? Oturuyor mu, ne yapıyor? Başka birileri de mi geliyor? Ne yapıyor peki?

– Hiçbir şey yapmıyor. Öylece oturuyor. Denize bakıyor.

Hape-naht çenesini kaşıdı, sonra gözlerini sinsi bir ifadeyle kısarak sordu:

– Peki sonra?

– Sonra, hiç. Atına bindi, buraya döndü. Şimdi yemek yiyor.

– İki saat, hiç konuşmadan, denizin karşısında oturdu, sonra kalktı geldi, öyle mi?

– Evet, öyle.

– Sen beni aptal mı sanıyorsun, diye bağırdı Hape-naht.

– *Dediklerim doğru değilse kafamı kes!*

– O zaman seni gördü.

– Beni görmesine imkân yok. En az beş yüz arış gerisinden izledim.

– Bir şey içmek için de durmadı mı?

– Eğerinde bir matara asılıydı. Oradan içti.

Hape-naht iskemlesinde doğruldu. Bu inanılacak bir öykü değildi.

– Anlaştığımız gibi yazın gelirsin, on debenlik mal alırsın.

– Keten istiyorum.

Hape-naht adamı kapıdan dışarı iterken "Ketenini alırsın, tamam!" dedi.

Hape-naht bir kez daha çenesini kaşıdı. Bu öykü olacak şey değildi. Ptahmos, casusu satın almıştı herhalde. Ertesi gün başka bir casusu görevlendirdi.

İki gün sonra, ikinci casus, benzer bir raporla geldi.

Hape-naht'ın uykuları kaçıyordu. Prens Ptahmos, krallık yapıları idaresi başkanı, iki saat boyunca, tek başına, hiç kimseyle konuşmadan, oturup niye denizi seyrederdi? Memfis'e böyle bir rapor gönderecek olsa, naip prens önce

onun aklından kuşkuya düşerdi. Üç günün sonunda Hape-naht, gidip, kendi gözleriyle görmeye karar verdi.

Ptahmos'un evinin yakınına üçüncü gözcüyü dikti ve onu, prens atıyla kuzeye doğru yola koyulduğu an derhal gelip kendisine haber vermekle görevlendirdi. Çünkü Avaris'ten denize giden tek yol vardı ve Hape-naht'ın geç bile kalsa avını yakalamaya vakti olurdu.

Dört gün sonra casus nefes nefese geldi: prens gitmişti. Hape-naht bütün işlerini bırakıp katırına koştu ve Ptahmos'un izinde yola koyuldu. Avaris'ten çıkışta, Ptahmos ile atını görünceye kadar hızla yol aldı. Hape-naht, yüz arış kadar geri kalmak için yavaşladı ve atlıyı izlemeye başladı. Gerçekten de Ptahmos, denize gidiyordu; işin burasına kadar, casuslar yalan söylememişlerdi. Denizin yakınına, artık köylerin ve ekili toprakların kalmadığı, sadece, tuzlu bataklıkların arasına serpilmiş küçük ağaç topluluklarının görüldüğü düzlüğe ulaştıkları zaman Hape-naht katırını bir ağaca bağladı, sonra dikkatle kıyıdaki ağaçlığa kadar yürüdü. Sessiz adımlarla sokuldu, baktı ve Ptahmos'un, attan inmek için bir ağaç dalına tutunduğunu, hayvanı bağladığını ve ağır adımlarla denize doğru yürüdüğünü gördü. Ve orada bekledi.

Orada bekledi casusların dediği gibi, tam iki saat bekledi. Bütün duyu organlarıyla tetikte, gerçekten giz dolu bu insanı gözledi. Bütün görebildiği, Ptahmos'un denizin karşısında oturduğu ve derin derin alışılmıştan çok daha derin nefesler aldığıydı. Bunun dışında hiçbir şey yapmıyordu, ama hiçbir şey... Sonunda Ptahmos tekrar atına bindi; Hape-naht ise, hâlâ hayretler içinde, alt dudağı sarkmış, ondan çok daha sonra yola çıktı, böylesi bir davranışı açıklayabilecek hiçbir şey düşünemeden.

En kötüsü, Memfis'e rapor yazılmasını haklı gösterecek en küçük bir sebebin bulunmamasıydı. Prens deniz havası almaya gidiyordu. Evet, ne olmuş? O, Hape-naht isterse prensin deli olduğunu düşünebilirdi, ama krallık yapıları yönetiminde hiçbir şey böyle bir olasılığı düşündürmüyordu, aksine. Bu idare, hızlı ve kusursuz işleyişiyle göz kamaştırıyordu.

Hape-naht'ın bilmesine imkân olmayan nokta bu davranışta, Ptahmos'un evine konuk ettiği, gözden düşmüş rahip Nesaton'un etkisiydi.

Ptahmos'un, yaşlı rahibi yorgunluk ve açlıktan yıkılıp kaldığı yolda bularak eve getirdiği günlerden birkaç hafta sonra Nesaton Ptahmos'u görmeye gelmişti.

Ptahmos onu bahçede oturttuktan ve bir testi hurma şarabı ile incir ikram ettikten sonra, ihtiyar ona, "Sonum yaklaştı" demişti. İhtiyar adam gülümsüyordu ya da ölümün garip sırıtışı şimdiden yüzüne egemen oluyordu. Ne önemi vardı, sesi gülümsüyordu!

– Yüce gönüllülüğünle beni kurtardın, oysa benim, senin konukseverliğine, verdiğin giysilere, kızarmış güvercine, ekmeğine, sütüne, şarabına karşılık sana verebileceğim hiçbir şey yok. Sadece biraz bilgi ve deneyim!

Nesaton zorlukla nefes alıyordu.

– Bir şeyi öğren, çünkü sanıyorum, bilmiyorsun: hiçbir insan Tanrı bilinci olmadan yaşayamaz. Böyle yaşayabileceğini sanan insan sonunda hayvanlar düzeyinde bir varlık olur.

İhtiyar, sözlerinin Ptahmos'un ruhuna işlemesi için bir an sustu, bekledi, sonra devam etti.

– Kanın çok hızlı akıyor, çünkü gençsin. İçinde coşkun ırmaklar gibi çağlıyor, tutkularını ve özlemlerini kamçılıyor. Tutkular ve özlemler seni, temel olandan, özden, sana az önce söz ettiğim Tanrı bilincinden uzaklaştırıyor. Ruhun, ırmakların denize kavuşması gibi çalkantılı olursa, her an bu ötekinin aksi, öteki bunun zıddı diye çarpışmakta olursa Tanrı bilinci sana gelmez.

İhtiyar büyük bir yudum hurma şarabı içti.

– Tanrı bilincine ruhunda yer açmazsan Ptahmos, olayların oyuncağı ve tutkularının esiri olursun. Sadece Tanrı bilinci seni, o gözle görülmez gerçeğe, ne hayat, ne ölüm olan, kendinde, kendi kendine var olan o büyük gerçeğe götürür. Sadece Tanrı bilinci!

Ptahmos:

– Hangi tanrı? diye sordu.

– Adının önemi yok, dedi Nesaton. Adlar, bizim dillerimizin icadıdır: Tanrı birdir, kendi kendine var olandır, adı olamaz! O, sözden önce vardı. Diller onu bizim için adlandırdı, maddeleştirdi. Oysa o, dillerin ötesinde vardır. Beni anlıyor musun?

– Konuş, seni anlarım.

– Tanrısallığı ruhunda var etmek istiyorsan, öncelikle ruhunu, ona ait olmayan her şeyden yani duygularından, işlerinle ilgili kaygılardan temizlemelisin. Kendini, hiçbir şey düşünmemeye zorlamalısın. Bu, Ahenaton'a verilen sırdı, ama o bu sırdan faydalanmayı bilemedi. Varlığını duyduğu Tanrısallığa bir ad verdi, oysa dediğim gibi adın önemi yok. Aton ya da Ra, Set ya da Osiris... Tanrı ancak ilkel ruhlar için bir adla anılır. Zihnini durdur, günün nasıldı, hayatın neydi, nasıldı unut! Arzularını ve nefretlerini unut!

İhtiyar adam zayıf kolunu incir tabağına uzattı, parmakları meyvelerin üstünde dolaştı, konacak yer arayan bir kelebek gibi tek tek yokladı, sonra birini aldı. Yavaş yavaş, özenle yedi ve devam etti.

– Bunun için, bedenin dinlenmede olmalı. Oturmuş ya da yatmış, ama mutlak dinlenmede olmalı, başka bir şey yapmak isteği duymadan. Ben oturmuş olmayı yeğlerim, ama yatılabilir de ve bazı arkadaşlarım bu denemeyi ayakta bile yaparlardı. On ayak parmağı üzerinde duran bir beden ve sadece havanın temasını duyan cilt! Bu epeyi zaman isteyen bir şey, beynin, tüm kirlerinden arınması gerek. Ve o zaman...

Nesaton, nefes alabilmek için bir an sustu, havayı içine çekebildi sonunda.

– ... Ve o zaman nefes almalı! Derin derin, çevredeki bütün havayı emmek ister gibi, sanki bu soluyacağı son havaymış gibi. Sonra nefes vermeli, sonuna kadar, içinde bir zerre bile hava kalmayıncaya kadar, sonra tekrar, baştan başlamalı. Ama bu kez hava, içinde, bedeninin içinde de dolaşmalı, bedeninin içinden nefes almalısın, midenle, mesela anlayabiliyor musun?

İhtiyar örnek vermek için nefes aldı ve Ptahmos, midesinin, ciğerleri aşağı inmiş gibi kabardığını gördü.

– Bir zaman sonra, inanılmaz bir huzur hissedersin. Sonra, huzur, mutluluğa dönüşür. Ve nihayet, çok daha yoğun, çok daha derin, çok daha nurlu bir hayata yaklaştığını fark edersin -hayır, fark etmek yanlış, böyle duygular değildir söz konusu olan- yaşarsın sadece... Ve Tanrısal sırra yaklaşırsın. Sana öğrettiğim şey, Tanrı'yla bir olmanın yoludur.

Tanrı'yla bir olmak! Ptahmos hafifçe titrediğini hissetti. Bu, Apiruların kullandığı terimdi. İlk şefleri İbrahim'in, Tanrı'larıyla bir olduğunu söylemişlerdi. Nesaton elini hurma şarabına doğru uzattı.

– Bu hareketlere düzenle, aksatmadan devam edilirse, özenle, içtenlikle, bir şey elde etmek için değil, ama bir yaşama biçimiymiş gibi yapılırsa, bazen Tanrı'ya yaklaşılır. O zaman hiçbir şey size ulaşamaz, ölüm korkusu bile. Özellikle sen bu hareketlerden çok faydalanırsın Ptahmos!

Büyülenmiş gibi dinleyen Ptahmos:

– Neden? diye sordu.

– Çünkü içindeki ateş sana rahat vermiyor, her an taşmaya hazırsın, kaynayan süt gibi.

– Peki bunun ne zararı var?

– İnsanı yıpratır? İçindeki enerjiyi tüketirsin. Ruhun yorgun düşer, ümitsizliğe kapılır. Öfke ya da başka bir şiddetli heyecan duyduğun an, birkaç kat yaprağı çiğne. Ya da biraz afyon şarabı iç.

Ptahmos yüzünü buruşturdu. Afyon şarabı acıydı.

– O halde içinde ateş olmadan mı yaşamak gerekiyor? diye sordu rahibe.

– Hayır, ama ateş, yükseklerden gelmeli! İçinde, ruhunda taşıdığın Tanrısallığın ateşi olmalı, toprağın ateşi değil, dedi. Nesaton, uzandı, bir incir aldı.

Ptahmos uzun süre düşündü. Sonra:

– Rahipler böyle mi yapıyor? diye sordu.

Nesaton da cevap vermeden önce düşündü.

– Bazıları, dedi; ama Aşağı Mısır'dakiler değil. Ben Abidos'ta, güneyde eğitildim. Bazı rahipler bu geleneği sürdürüyor, ama sadece güneyde.[2]

– Nasıl yapacağım? diye tekrar sordu Ptahmos.

– Sana anlattıklarımı dinledin. Kendi içine dön! Nefes kontrolünü düzenli olarak tekrarla!

İhtiyar rahip bastonunu aldı ve Ptahmos'un yardımıyla ayağa kalktı. Elini genç adamın omzuna koydu ve alçak sesle konuştu:

– Seni mabetlerine istemediler, değil mi? Çünkü baban Apiru. Yok, hayır, itiraz etme, biliyorum herkes biliyor. Sırlarını yabancıların bilmesini istemedikleri için senin rahip

olmanı engellediler. Ama sen sıradan bir yabancı değilsin, Ptahmos, bunu hissediyorum. Korkutuyorsun. Orada, Memfis'te de onları korkutmuş olmalısın, seni o sebeple buraya yolladılar. Ben hissediyorum, sen bir şef olacaksın. Kimin, bilmiyorum! Mısırlıların değil herhalde. Belki Apirulaların. İşte bu nedenle sana bunları öğretiyorum.

– Bu... bu, bu kadar basit mi? diye bağırdı Ptahmos.

Nesaton gülümsedi.

– Belki benim özetleyerek anlattığım kadar basit değil, ama sana özünü verdim. Süt kaynatıldığı zaman, temel maddeler yüzeyde toplanır, kaymağı yapar. Ben sana kaymağı verdim. Zamanla ve deneyerek geri kalanını anlayacaksın. Şimdi beni kapıya götür.

Ptahmos, dirseğinden tutarak onu, arkaya, kırlara açılan kapıya götürdü. Orada, hizmetkârlar, gözden düşmüş rahibe bir oda hazırlamışlardı. Kendiliklerinden, Ptahmos'un emrini beklemeden. Onlara bunu yaptıran, sadece Nesaton'un yaşı ya da efendilerinin konukseverliği değildi, ihtiyarda hissettikleri doğal bir güçtü. Yumuşak, ama karşı durulmaz bir güç! Kapıda, yaşlı bir hizmetkâr, konuğu Ptahmos'dan devraldı.

Ptahmos, yatağına uzanırken "Tanrı'yla bir olmak..." diye düşünüyordu.

Hape-naht bütün bunları bilemezdi.

Elçi

Yeni nomark Setepentot, çelimsiz, ukala görünüşlü bir genç adamdı, kentin ileri gelen ailelerinden birinin oğluydu; ailenin Hiksoslardan geldiği söylenirdi. Ama bu dedikodunun değeri kalmamıştı artık, hele ailenin Delta'da iki yüz bin arış bereketli toprağı olduğu ve Mısır'ın en lezzetli meyvelerini yetiştirdiği düşünülürse...

Ramses'in kendisinin seçtiği Setepentot, bir önceki nomarkın Ptahmos'a karşı olan yanlış tutumu anlatılarak nazikçe uyarılmıştı. Ptahmos, kral tarafından atanmıştı ve kim ona oyun oynamaya kalkarsa, ölen nomark Horv-amon gibi, bunun hesabını krala ve naip prense vermek zorunda kalırdı. Setepentot anlamış göründü, genç prense saygılı, uzak ve oldukça soğuk davrandı. Büyük şölenlerde ona törelerin gerektirdiği saygı ve kutlama sözlerinin yanında meyve, nar, hurma, incir, mango, üzüm sunarken, bir testi de şarap, ama ucuzundan getirmeyi ihmal etmedi; kendi yetki alanındaki törenlerde ona protokolün emrettiği yeri verdi, ama kesinlikle hiçbir insanca ilişkiye girmedi. Onun yanında Hapenaht bir çocukluk arkadaşı gibiydi.

Şantiyelerden birinde bir sorun çıkmıştı. Söz konusu olan, nomarkın yazmanlığı ile krallık yapıları idaresi yazmanlığının işbirliğiyle hazırlanan geniş kapsamlı bir projeydi. Avaris'in, kuzeybatı yönünde geliştirilmesiyle ilgiliydi ve kentin dışında, o güne kadar Apiruların yaşadığı bir bölge-

nin boşaltılmasını gerektiriyordu. Apirular burada, bir ölçüde kaçak sebze yetiştiriyor ve bundan, gene bir bölümü kaçak ek bir gelir sağlıyorlardı.

Nomarkın projesi haklı sebeplere dayanıyordu: aşağılayıcı bir adla, "Apiru çöplüğü" diye anılan bu bölge, Ptahmos'un gelişinden bu yana gelişen Avaris'e hiç yakışmıyordu. Polisin bile girmek istemediği bu "denetim dışı" arazi, bu haliyle iğrençti. Gündüz, miskince uyuklayan mahalle, gece canlanıyordu: sefil kulübelerde, sayıları belirsiz genelevler ile kumarhanelerde tarla fareleri, sıçanlar, gelincikler hatta tilkiler cirit atıyordu. Bazı geceler çakalların uluduğunu duyanlar vardı. Sağlık koşulları korkunçtu ve bu bölgenin hâlâ var olmakta direnmesinin tek nedeni, Apirulardı. Çünkü toprak için hiçbir kira ödemiyor, canlarının istediği yere ev yapıyor, kabaklarını ve soğanlarını dikiyor, tek kuruş vergi ödemeden kazlarını, tavuklarını yetiştiriyorlardı. Nomarkın bölgeyi temizleme kararında Mısırlıların öfkelerinin de payı yok değildi: bu insanlar, Apirulann, kendilerine verilen hakları sürekli kötüye kullandıklarından yakınıyorlar, yöneticileri, durumu Memfis'e bildirmekle tehdit ediyorlardı.

Ne var ki Apiru işçiler din kardeşlerinin evlerine, ahırlarına, kümeslerine el sürmeyi reddediyorlardı. Çoğunun haklı nedenleri vardı: kendilerinin de orada iki karış toprağı, bir kulübesi vardı çünkü. Ustabaşıların yalvarıp yakarmaları, tehditleri, azarlamaları, hiçbiri işe yaramıyordu. Nomarkın sekreteri bir gün durumu Ptahmos'a anlatmaya gitti.

Sorun çok nazikti: Setepentot'un planladığı inşaat krallık yapıları idaresinin yetki alanına girmiyordu, ama şefinin onayı alınarak uygulamaya koyulmuştu. Yani bir anlamda, söz konusu olan Ptahmos'un otoritesiydi. Nomarkın sekreterine, oraya giderek bir çözüm bulmaya çalışacağını söyledi.

Hemen o gün öğleden sonra gitti. İşçiler "çöplük"ün çevresinde oturmuşlardı, içine kuru bakla ve soğan konulmuş ekmeklerini yiyorlardı, üzüm ya da hurma şarabı testileri ayaklarının dibindeydi. Ustabaşıları görünürde yoktu. Kuşkusuz, Ptahmos'un yanındakilerle birlikte geldiğini gördüler, ama görmezlikten geldiler, bir ikisi kötü gözlerle bakmakla yetindi. Onu öbür şantiyelere geldiği günlerden tanıyorlardı.

Ptahmos atından indi ve açılması planlanan caddenin kenarındaki düzlüğe doğru yürüdü.

Hepsine birden seslenerek:

– Bir şefiniz var mı? diye sordu.

İşçilerden biri, ağzındaki lokmayı çiğnemeyi sürdürerek:

– Ustabaşılar gitti, dedi.

– Ustabaşından söz etmiyorum, sizin kendi şefinizden söz ediyorum.

Lumi ya da İssar'ın burada olmasını isterdi, ama onlar başka bir şantiyede, onun emrinde çalışıyorlardı.

Kırk yaşlarında bir adam ayağa kalktı. Yüzü asık, gözleri kan çanağı gibiydi; içmişti, ayakta zor duruyordu.

– Sen hangi şefi soruyorsun? diye konuştu öfkeyle. Hiçbir şef bizi kardeşlerimizin evini yıkmaya zorlayamaz.

Ptahmos, sakin bir sesle:

– Sizler tahta ait topraklara el koyarak yasaları çiğniyorsunuz, dedi. Bu topraklarda yapılmış olan evler yasal değildir. Gerekli izni almadan sebze yetiştiriyor ve bu ülkenin öteki vatandaşlarının ödediği vergiyi ödemiyorsunuz.

İşçilerden biri, Apiru dilinde:

– Bu süslü kuklanın palavralarını dinleyecek değiliz, dedi.

– Ben süslü kukla değilim, söylediklerim de palavra değil, diye cevap verdi Ptahmos, Apiru dilinde. Buraya size, savunulamayacak bir durumda olduğumuzu anlatmak için geldim.

Bu sözlerin ardından tam bir sessizlik oldu. Adamlar ilk kez kendi dillerinin konuşulduğunu duyuyorlardı, hem de çok düzgün konuşulduğunu... Üç beş sözcük bilen Mısırlı bile çok azdı.

Ptahmos'un karşısındaki adam:

– Sen bizimle hangi sıfatınla konuşuyorsun? diye sordu. Apiru olarak mı, kralın temsilcisi olarak mı?

Sorudaki küstahlığa rağmen Ptahmos aynı sakin tavırla devam etti:

– Eğer siz bir Apiru krallığında yaşıyor olsaydınız, evleriniz aynı gün devletin polisi ve ordusu tarafından yerle bir edilirdi. Çünkü adaletsiz ve yasasız krallık olmaz. Mısır krallığında yaşıyorsunuz ve onun adaletine boyun eğmek zorundasınız.

Sessizlik öylesine derindi ki bu sözleri herkes duydu.

– Ya reddersek? diye sordu aynı adam.

– Bu evleri, polis gözetiminde Libyalı işçilere yıktırırım.

– Ama savaş çıkar! diye bağırdı adam.

Ptahmos, hep aynı sakin tavırla devam etti:

– İşte bu yüzden, bu işi sizin yapmanız çok daha doğru olur.

Kulübelerden birkaç kadın çıktı ve konuşmayı dinlemeye koyuldular. Biri, yolduğu tavuğu hâlâ elinde tutuyordu. Ptahmos Miryam'ı düşündü. Adamları başkaldırmaya kışkırtan kadınlar mıydı?

Adam, elini kolunu öfkeyle sallayarak:

– Nereye gideceğiz, peki? diye bağırdı; nereye gidebiliriz? Kuru toprakta mı yatacağız, yani? Durumumuzu düşündün mü sen?

Ses çığlığa dönüşüyordu.

– Sorduğun şu soru, şimdiye kadar söylediklerinin içinde tek ilginç söz! Size, buraya yakın bir yerde, evlerinizi yapabileceğiniz bir toprak verebilirim. Doğru dürüst evler, içinde çocuklarınızın geceleri tarla fareleri ya da tilkiler tarafından ısırılmadan ve kumarhanelerden gelen küfürleri dinlemeden uyuyabileceği evler yapabileceğiniz bir yer.

Birçok ses birden:

– Nerede? diye bağırdı.

– Sobk'un Evi'nde, Shedet yolu üzerinde.

Bu, Avaris'in doğusunda bir yerdi, daha güneydeki iki Apiru köyünün yanında, köylerden birinde Efraim kabilesinden insanlar yaşıyordu, yandaki ikinci köy Şimeon kabilesine aitti.[1]

– Buradakiler, hepiniz Yahuda kabilesindensiniz değil mi? diye sordu Ptahmos.

Şaşkın gözlerle birbirlerine baktılar. Bu ne olduğu belirsiz Mısırlı, kabileleri de mi biliyordu?

– Hemen hepimiz, diye cevap verdi aynı adam. Benyamin kabilesinden de bir iki kişi var.

Adam yere yemyeşil bir tükürük fırlattı ve Ptahmos onun kat çiğnediğini anladı.

İstemeye istemeye:

– Bu gece nerede yatacağız peki? diye sordu.[2]

– Yeni köyünüzü yapıp, bitirmeniz için size on gün süre veriyorum. Sonra bu bölgeyi boşaltmaya başlarsınız.

Bakışlarını kalabalığın üzerinde gezdirdi ve yumuşadıklarını gördü.

– Ama bu işin on gün içinde bitmesini istiyorum.

– Malzemeyi kim verecek? diye sordu adam.

– Size tuğlacıları ve gerekli samanı ben vereceğim.

Cevaplar arasındaki sessizlik gitgide uzuyordu. Aslında, polisle ve orduyla boy ölçüşmüş olmaktan memnundular.

– Ama Sobk'un Evi'nde kumarhane ve genelev istemiyorum, diye ekledi Ptahmos. Orada Apiru köyleri var. Bu çöplüğün pisliğini oraya taşımanıza izin vermem.

Adam uzaklaştı, birkaç kişiyi çağırdı yanına.

Bir süre tartıştılar, bazı yorgun yüzlerle, bazı bağrışarak. Sonra adam Ptahmos'un yanına geldi.

Apiru dilinde:

– Önerilerini kabul ediyoruz, dedi.

– En iyisini yapıyorsunuz, diye karşılık verdi Ptahmos. Sizin için en iyisi bu! Yarın sabah tuğlacılar ile samanı Sobk'un Evi'nde hazır bulacaksınız.

Şaşkın bakışlarının arasında atına bindi. Sonra başyazıcısını Apirularla varılan anlaşmayı nakletmesi için Setepentot'a gönderdi. Akşam geri döndüğünde haberci, nomarkın hayranlığını saklamadığını anlattı; bir başkaldırıdan korkmuştu. Şükran borcunu ödemek için o da Apirulların yeni evleri için saman vermeyi üstlenmişti.

Akşam yemeğini, güzel kokulu serinlikte flüt ve udun kıvrak müziğini dinleyerek yedi; düşünüyordu. Hizmetkârlar arkadaki bahçede bir evliliği kutluyorlardı. Onlara armağan olarak bir kuzu, altı kaz, elli ekmek, bir torba bakla ve Delta şarabı göndermişti. Müzik, kıpır kıpır ve dişi, insanın bedenine sokuluyor, beynini felce uğratıyordu. Sonra hizmetkârlar, kötü ruhları kovmak için sihirli hareketlere giriştiler. Tanrı'yla ruh birliğini kuramadıkları için, hayal ürünü varlıklarla ilişki kurmayı deniyorlardı. Ve gece, içki kanlarını kaynattığı zaman, cinsel tutkuları egemen olacaktı.

Ptahmos göğüs geçirdi. Belki de bu insanlar haklıydı, kim bilir? Tanrısal esini beklemesi neye yaramıştı? İşte, ödülleri meydandaydı. Yalnızdı. Yedi yılda Memfis'e dört kez gidebil-

mişti. Son gidişi, annesine ilk çocuğunu göstermek ve Miryam'la ailesini buraya getirmek için olmuştu. Kocası Naht'ın mide ağrıları ve çocuklarının eğitimiyle meşgul, dalgın bir anne bulmuştu Memfis'te. Ramses onu gizleyemediği bir hayretle karşılamıştı. Ne yapmaya gelmişti Memfis'e? Yerinin orası olmadığını ima eder gibiydi! Onu, evet! Onu sürgüne göndermişlerdi ve açıkça söyleyemeseler bile, Apirulaın "perde arkasındaki" şefi gözüyle bakıyorlardı. Apiru kanı taşıdığı için onlarla ilgili sorunları daha bir ustalıkla çözebilecek, bir çeşit elçi! Ama onların gerçek şefi değildi. Liderleri değildi. Bir gün olabilecek miydi? Apirular... onlar bir gün bir lidere sahip olacaklar mıydı? Yüzyıllardır kendi istedikleri gibi, başıboş yaşamaya alışmışlardı, başıboş...

Aslında, bütün bunların ne önemi vardı? O, kendisi, büyük ışığı görmemiş miydi? Ama bu insanlara, bu odun kafalı insanlara nasıl anlatabilirdi gerçeği...

Büyük Siyah

Ptahmos, atının üstünde "Mısır burada yarım kalmış gibi duruyor!" diye bağırdı yanındaki mimarbaşıya; atının eyerinde düşmeden durmaya çalışan acemi süvari, başını salladı.

Heliopolis'in doğusunda, Mısır'ı Asya'dan ayıran çöllere giden yolun üzerindeydiler. Ptahmos bir el hareketiyle, kimi yerinde dağlık, kimi yerde tepelerin sıralandığı, aralarında yer yer lagünler, su birikintileri, kurumuş dere yataklarının göründüğü ve tepelerinde, cehennemden esiyora benzeyen bir rüzgârın kumu ve tozu sürekli savurduğu dimdik faylarla kesilmiş, göz alabildiğine uzanan düzlüğü gösterdi.

Bu geniş topraklarda, bu özensiz ve aceleci bir yaratıcının elinden çıkmışa benzeyen geniş hurdalıkta, büklüm büklüm dalları ve sıskalıklarıyla kavurucu yazların acımasızlığına, baharların ve dondurucu gecelerin azabına tanıklık eden tek tük ağaçlar da vardı. Cüce terebentinler, akasyalar, meşeler ve zeytinler, bir karış toprak buldukları yerde yaşamaya çalışıyorlardı. Şurada burada, retamların soluk pembe çiçekleri rüzgârla sallanıyor, anabaslar, cılız ve zehirli dallarını kül rengi sapların üstüne doğru uzatıyor, dikenli bitkiler, asalak saldırgana karşı kendini dikenleriyle savunuyordu. Göğün yükseklerinde, ilgi çekici bir leş arayan iki akbaba dolaşıyordu.

Yolcuların ayaklarının dibinde de doğa daha konuksever

değildi: birkaç arış aşağılarında dev bir kobra süzülüyordu. İki adamın yanında duran hizmetkârlar korku çığlıkları attılar, süvariler ellerini mızraklarına götürdüler, ama kobra insanlarla ilgilenmedi: kendisi gibi belalı, iri bir kertenkelenin peşindeydi.

Ptahmos matarasını açtı, büyük yudumlarla çokça su katılmış şarabından içti. On kişilik kafile, bir saat sonra, nihayet gölden çok denize benzeyen gölün kıyısındaki küçük köyü fark ettiler; obsidiyen gibi kapkara pırıltılarıyla göz alan bu görkemli göl, Büyük Siyah'tı.[1] Kıyıda hamallar, üç ustabaşının gözetiminde, teknelerdeki yükü, gelişigüzel yapılmış bir iskeleye boşaltıyordu. Balyalar, çalı çırpı demetleri ve irili ufaklı kafesler indiriliyordu.

Küçük kervanın dikkatini öncelikle kafesler çekti. En büyüğün içinde bir çift çıta gördüler. Öbür iki kafesten, korkan maymunların çığlıkları geliyordu. Daha küçük kafeslerde gözalıcı renkleriyle kuşlar vardı.

Fil dişlerinden bir deste oluşturulmuştu. Birkaç balyadan baygın kokular yayılıyordu: günlük, karanfil, santal, Punt odunu ve esans... Hamallardan biri durmuş, küstah bakışlarıyla gelenleri süzüyordu. Ne isterseniz yapabileceğiniz insanlardan biri, peygamber ya da katil, âşık ya da köle. İnsan bile denemezdi ona, insan biçiminde yoğurulmuş, bilinmedik bir madde! Kaba saba, dengesiz, şehvetli, rüzgârdan daha sinsi ve fırtınadaki kumdan daha yırtıcı. Ve su gibi eritici, çözücü. O bir insan hammaddesiydi, pişirilmemiş.

– Bir haftadaki son geliş, dedi birden. Zaman, fırtına zamanı!

Ne dediğini kimse anlamamıştı, üstelik sesi hışırtılı ve tuhaftı, yabancı bir lehçeyle konuşuyordu. Ptahmos, eyerine iliştirilmiş ip merdivenin rulosunu açtı; aşağı bıraktı, sonra dikkatle attan indi. Ötekiler de peş peşe indiler, sadece mimar epeyi zorlanacaktı. Ptahmos durdu, uzun uzun Büyük Siyah'ı seyretti. Gerçek bir denizdi, kimse aksini savunamazdı! Sonra yük iskelesini, daha doğrusu iskele görevi yapan tahtaları inceledi bir süre ve hamala doğru yürüdü.

Adam hemen yırtılmış bir çuvala eğildi, yemyeşil ama şimdiden solmuş, el genişliğinde yaprakları çıkardı.

– Al, dedi Ptahmos'a uzatarak.

– Nedir bu? diye sordu mimarbaşı.

Ptahmos yaprakları tanımamıştı, kokladı. Kekremsi bir kokusu vardı, kuşkusuz zehirliydi.

– Kafa için iyidir, dedi hamal. İnsanı yenilmez yapar.

Ptahmos güldü. Adam da suçlu bir çocuk gülüşüyle gülüyordu. Yapraklardan birini aldı, büktü, yuvarladı. Kayığa girdi, yok oldu. Sonra çıktı geldi, yaprak rulonun ucunu yakmıştı. Ağzına koydu, dumanı içine çekti, sonra büyük bir keyifle üfledi. Ruloyu Ptahmos'a uzattı, Ptahmos bir nefes çekti. Acımsı, garip kokulu, belki de beynin uyuklayan köşelerini uyandıran bir dumandı. Kat gibi, ama daha etkili.

– Nedir bu? diye sordu.

– Punt'ta yetişen bir bitki, sonra gülerek ekledi: şarap dumanı.[2]

Cebinden bir avuç dolusu değişik yapraklar, ceviz, irili ufaklı siyahımsı taneler çıkardı, suç işlemeye hazırlananların cömertliğiyle Ptahmos'a uzattı.

– Al, şef sensin. Onun için sana veriyorum.

– Şef olduğumu nereden biliyorsun?

– Belli, diye cevap verdi. Bakışlarından belli.

– Sen nereden geliyorsun?

– Medyen'den.

Büyük Yeşil'in ötesindeki ülkeden.

– Peki, ne iş yaparsın? diye sordu Ptahmos.

– Parasını verirlerse, her işi. Denizci, hamal, asker...

Doğru dürüst konuşmayı bile bilmiyordu. Ptahmos ikram edilen karışımı aldı, kokladı. Hekimlerin esrarlı ilaçlarında kullandığı bir iki kokuyu tanıdı; sedefotu, tatula... ama geri kalanları bilmiyordu.

– Bu yapraklar, tıpkı bunun gibi, yakılır, içilir. Taneleri döversin, şaraba katarsın. Ama şaraba, biraya değil. Bu kökü kaynatırsın, suyundan biraz içersin, kendini sevmediğin zaman.

Kendini sevmediğin zaman, diye mırıldandı Ptahmos. Evet, doğru insan bazı günler kendini sevmez, tıpkı hamalın eksik konuşmasıyla söylediği gibi! Ucu hâlâ tüten yaprağı dudaklarının arasına sıkıştırmış, acımsı dumanı içine çekerken, geri kalan armağanları cebine soktu. Hamal, iskele-

nin öbür ucundaki arkadaşının yanına gitmişti. İskeleyi incelemeyi sürdürdü.

– Şuna bakın, dedi; bu ahşap, üstelik sağlam da görünmüyor.

İskele gerçekten de sallanıyordu. Ptahmos suyun derinliğine bakmak için eğildi, altı yedi arıştı. Buraya sadece dibi düz teknelerin gelmesi bundandı demek ki. Ptahmos, yarısı suyun içinde kalan ayak direklerinin, ileri doğru bükülmüş olduğunu fark etti. Direkleri böyle eğrilten ne olabilirdi? Kayıkların çarpması mı?

Bir başka şey daha şaşırttı onu. İskelenin tahtaları yeşil renkli -hiç görmediği bir yeşildi bu-, düzgün, sert bir kumla kaplanmış gibiydi. Hamal şaşkınlığını fark etmişti.

– Bakır, diye anlattı. Bilirsin, bakır madeni.

Ptahmos da yanındakiler de anlayamamışlardı.

– Bakır madeni. Büyük Yeşil'in güneyinden geliyor. Arabistan'dan, biliyorsun değil mi?

Ptahmos birden anladı: bakır madeni küçük gemilerle getirilirdi, kral ailesinin zırhları için, özellikle de bronz arabaların yapımı için gerekliydi. Ramses, maddenin daha büyük çapta getirilmesini istemiş, bu iş için büyük bir limanın gerekli olduğu anlaşılmıştı.

Mimarbaşı:

– Böyle bir proje diye anlattı; doğudaki Büyük Yeşil'den gelen büyük gemilerin, güneyde, Punt kıyılarında yük indirmesi ve yükün sonra küçük teknelere nakledilerek onlarla getirilmesi gibi karmaşık bir yol yerine, doğrudan buraya sevk edilmesi sağlanmış olacak.

– Yapılacak işi, düşünebiliyor musun? diye bağırdı. Önce Büyük Siyah'ın dibinin kumlarından arındırılması ve sonra hiç kuşkusuz, Sazlıklar Denizi'nden[3] geçerek, Büyük Yeşil'den buraya kadar gelecek dev bir kanal açılması söz konusu. Düşün!

– Naip prens istiyorsa... dedi Ptahmos, cümlesini bitirmedi. Herkes biliyordu, naip prensin isteği, Tanrı buyruğu demekti.

– Asıl sorun, gerekli işçiyi, binlerce işçiyi buraya nasıl getireceğimiz! diye devam etti mimarbaşı; naip prensin istediği, birkaç yıl, birçok yıl sürecek bir iş. Bu nedenle işçilerin barı-

nacağı, yaşayacağı bir köy kurmamız gerekecek öncelikle.

– Ne olursa olsun, bunlar yapılacak, dedi Ptahmos. Naip prens, yakın bir gelecekte, Büyük Siyah'ı Delta'yla[4] birleştirecek bir kanal yapmayı da planlıyor.

Mimarbaşı, sinirli bir kahkahayla güldü.

– Tanrılar kutsal prensimize yardım etsin! diye inledi; ve en çok da bize!

Güneye doğru yürüdüler ve hava kararırken, gece için kamp kurdular. Ertesi gün öğleden sonra Sazlıklar Denizi'ne ulaştılar. "Deniz" kelimesi abartılı bir ifadeydi: bu, Büyük Siyah ile Büyük Yeşil'in ilişkisini sağlayan, eni ve derinliği değişken, geniş bir kanaldı aslında. Daha güneyde suyun bir buçuk arşı geçmediği iki sığlık, Büyük Yeşil'i atla geçme olanağı sağlıyordu.

Karşı kıyıya geçtikleri an, Asya çöllerinden esen rüzgâr yüzlerini kamçıladı. Rüzgâr çok çabuk saldırıya geçti, kumlar kurşun gibi yağmaya başlamıştı. Büyük Siyah'ın yüzeyi buruştu, bora yaklaşıyordu, en iyisi solda, yalıyarda fark ettikleri bir mağaraya sığınmaktı. Mağaraya henüz girmişlerdi ki birden başlayan yağmur, büyük bir öfkeyle kıyıyı dövmeye başladı. Altın renkli kumlar koyu bronz rengine döndü, birkaç dakikada bataklığa dönüşen su birikintileri oluştu önce, sonra bataklıklar yataklarından taşarak yeni olma ırmaklar yaptı; ırmaklar çıldırmış yılanlar gibi her yana aktı, gitti.

Fırtına dindiğinde, her şey değişmişti. Kuruyup kalmış bitkiler çiçeğe durmuştu. Ne olduğunu anlayamadıkları bir uğultu havayı titreştiriyordu, bu, küçücük dünyalarına yeniden güvenmeye başlamış olan böceklerin sesleriydi.

Yalıyarın üzerinde, Ptahmos kendisini düşündüren bir manzara gördü ve hamalın ne demek istediğini anladı. Yarım saat önce hiç zorluk çekmeden geçmiş oldukları Sazlıklar Denizi, yağmurla kabarmış, rüzgârın kamçıladığı dalgalarıyla, öfkeyle kuzeyden güneye yuvarlanıyor, akıyordu. Kendini çıldırmış gibi Büyük Yeşil'e atıyor ve insan ya da hayvan, her şeyi boğacak kadar güçlü anaforlar yapıyordu. Köpük şeridini önü sıra götürerek kıyılardaki sazlıkları aşıp, yürüyordu. Küçük kafilenin buraya gelmek için kullandığı yol, kullanılmaz hale gelmişti. Mağaraya gelmek için yürü-

dükleri yamaçlar bile tehlikeli görünüyordu, Ptahmos Büyük Siyah'ın kıyısında yola devam edebilmek için doğudan büyük kavis çizmeye karar verdi.

– Görüyorsun, değil mi? diye tekrarladı mimarbaşı; o da anî değişiklikleri görmüştü. Yarım saatin içinde, suyun derinliği iki arıştan da fazla arttı! Güvenli bir geçiş için Sazlıklar Denizi'ni genişletmek ve setlerle takviye etmek gerekir! O da yetmez! O anaforlarda devrilmeyecek tekne yoktur. Burada, bu dünyada her şey her an değişebilir. Burası Apofis'in dış kapısı!

Ptahmos, evet der gibi başını salladı. Büyük Siyah'taki iskelenin neden yıkılacak duruma geldiğini anlamıştı. Büyük Yeşil'deki fırtınalar daha kuzeyde çok büyük ve güçlü dalgaların oluşmasına neden oluyordu. Naip prensin projesi, tasarı olarak haklı görünüyordu, ama burada, Memfis'tekilerin hayal bile edemedikleri inanılmaz zorluklar gözle görülür hale geliyordu. "Memfis'e ayrıntılı bir rapor göndermek gerekecek" dedi sonunda.

Belki suları çekildiği için, belki yağmur yüzünden, Büyük Siyah da birkaç arış birden derinleşmişti. İkinci gece, yolcular başka bir mağara buldular, meşe dallarıyla bir ateş yaktılar, ekmek ve kuru incir yiyerek sabahı beklediler.

Ertesi sabah yollarına, Büyük Siyah'ın doğu kıyısında devam ettiler. Yükselen güneşle, sular, yavaş yavaş ardında yapışkan bir balçık, küçük balıklar ve deniz kabukluları bırakarak çekiliyordu. Kumlar kuruyor, renkleri açık sarıya dönüşüyor, yağmurun yıkayıp, tozlarından arındırdığı ağaçlar yeşeriyordu. Büyük Siyah yavaş yavaş doğal büyüklüğüne geri dönüyordu. Ptahmos bakışlarını sağa çevirdi. Hiçlik! Sonsuza kadar uzanan, göz alabildiğince bir taş ve kaya denizi Asya'dan kopup, insan çekirgeler gibi Bereketli Vadi'ye inen acımasız orduların her an meydana çıkabileceği uzak ufuk çizgisi.

– Gene de naip prensin hakkı var, dedi; krallığın sınırlarını böyle tamamlanmamış haliyle bırakamayız.

Kelimeler, ağzından çıktığı an kendisini şaşırttı. Naip prens ona, pabucun bir teki kadar bile değer vermiyordu. Kendisi de gerçekte... krallık umurunda değildi onun da. Sağdaki boşluk onu korkutmuyordu, aksine; çekiyordu onu!

Çağırıyordu! Bir an, atını mahmuzlamak ve dört nala, bu bilinmeyen dünyaya gitmek istedi, nihayet, ne olması gerekiyorsa onu olmak. Kendisi de bilmiyordu ne olduğunu, ama kendi olmak, kendi, Ptahmos! Bütün o yöneticilerden, nomarklardan, nomark yardımcılarından, başkanlardan ve başkan yardımcılarından, başrahiplerden ve rahiplerden, ustabaşılarından ve yazıcılardan ve gün boyu, sabahtan akşama abaküs takırtısından uzakta! Sürekli suçlamaktan vazgeçmeyen bir kız kardeşten ve aklını büyüyle bozmuş bir kadından uzakta! Ve Apirulardan uzakta, kimi gün kendilerinden biri gibi bağrına basan, kimi gün üvey kardeş gibi sırtını dönen Apirulardan da uzakta! Naip prens hazretlerinin emirlerinden, buyruklarından, emir gibi kararlarından uzakta! Naip prens hazretleri! İktidar delisi, güç delisi, kendini beğenmiş ukala!

Bütün bu insanlar onu kendi kendisinden çalıyorlardı. Zehirliyorlardı. Krallık onun vatanı değildi. Vatanı yoktu onun. Kabilesi bile yoktu...

Kanın çok hızlı akıyor! Rüzgâr kulaklarında ıslıklar çalarak uğuldarken Nesaton'un sözleri bir kez daha aklına geldi. Uzun uzun nefes aldı ve fırtına araziyi yalayıp geçtiği gibi Ptahmos'un da içinden gelip geçti. Bedenini elinden alamamışlardı!

Bakışlarını Büyük Siyah'a çevirdi. Göl dev bir aynaya dönüşmüştü yeniden. Deniz kıyısında oturmaya gittiğinde kendisinin de olduğu gibi. Ve her zaman olması gerektiği gibi.

İki gün sonra, bitkin, yorgun, saçları tozdan bembeyaz ve açlıktan bayılmak üzere, Avaris'e döndüler.

O gece, kentin zengin toprak sahiplerinden biri oğlunu evlendiriyordu. Tabiî, çevrede biraz ağırlığı olan herkes düğüne davet edilmişti. Bu insanları ihmal etmek olmazdı, yoksa basit bir dikkatsizlik yüzünden bir sürü tatsızlığa yol açılmış olurdu.

Kuşkusuz bu, nomarkın verdiği ziyafetlere benzer bir şölen olamazdı, bir çeşit köy düğünü olacaktı, yenilip içilecek ve açık saçık öyküler anlatılacaktı. Düğünün yapıldığı ev çiçekçi dükkânına dönmüştü; bahçelere her türden etlerin, sığır butlarının, kuzu, kaz, ördek ve tavukların kızartıldığı sıra sıra ızgaralar dizilmişti. Biraz ötede, kızdırılmış taşların

üzerinde deniz balıkları kızarıyor, bir katırı pişirebilecek büyüklükteki ateşin üstünde, koca bir kazanda et pişiyordu. Şarap -Delta şarabı tabiî ve hurma şarabı- ve bira su gibi akıyordu.

Ev sahibi, yaşlı dudaklarıyla gülümseyerek Ptahmos'u karşıladı. Şişkin göbeğinde üstlüğü durmuyor, göbeğini ortaya çıkararak ikide bir düşüyor, cilalı peruğu yana kayıyordu. Prensin orada bulunuşunun kendisi için altın değerinde olduğunu söylüyordu.

– Altından söz ettiğimize göre, dedi Ptahmos, beraber geldiği yazıcısına dönerek; şunu oğluna armağan etmeme izin ver.

Sonra bir deri torbadan, kendi çekmesinden gelişigüzel aldığı altın ve süleymantaşı işlenmiş geniş gerdanlığı çıkardı.

Evlenecek oğul çağırtıldı, Ptahmos'un yanına getirildi. İncecik, sağlıklı, içtiği şaraptan ve sıcaktan yanakları kızarmış, mutluluğu her halinden belli bir genç adamdı. Baba, herkesin duyması için yüksek sesle:

– Menna! dedi; prens sana harika bir armağan getirmiş!

Ptahmos gerdanlığı genç adamın boynuna taktı ve onu kutlayarak kucakladı. Menna sarhoştu -sadece duyduğu minnetle değil- Ptahmos'a sarıldı, sevgiliye sarılır gibi göğsüne bastırdı, sonra ellerini öptü. İnsan bu genç adama nasıl olur da mutluluk dilemez, diye düşündü Ptahmos. Bu güzel duygular neydi? Şarabın etkisi mi?

Konukların sayısını kestiremedi. İki yüz mü, üç yüz mü? Hiç böyle bir şölen görmemişti ömründe. Zengin ülkenin insanları! Suratsız Setepentot'un bile yüzü gülmüştü ve başrahip kahkahalar atıyordu.

Günbatımından üç saat sonra, oburluk faslı bitmek üzereyken, birden bütün çığırtkanlığıyla müzik başladı. Ziller şıngırdadı, sonra sıra teflere geldi. Sonra flütler. Ritm, her bölümden sonra anî duraklarla askerî bir marşı andırıyordu. Konuklar kenara çekildi. İki genç adam, başlarının üstünde çevirdikleri sopalarla dövüşür gibi yapıyorlardı. Birbirlerinin etrafında dönüyorlar, müziğin ritmini sopalarıyla belirliyorlardı. Tak-tatak-tak. Tak-tatak-tak. Sıçrıyorlar, kendi etraflarında dönüyorlar, sopalarını havada çeviriyorlardı, hiç aksatmadan ve sonunda, sopalarını şaşırtıcı bir

hızla takırdatarak gösteriyi bitirdiler. Alkışlar göğe yükseldi.

Sonra bir dansöz grubu ortaya geldi. Çocukluktan henüz çıkmış gencecik kızlardı, ince kumaştan pilili tuniklerinin içinde çıplaktılar, göğüsleri küçücük, elleri ayakları kınalı ve elleri, parmakları o kadar ufaktı ki bir inciri ancak avuçlarına alabilirlerdi.

İçkiye açıkça yenik düşmüş olan Setepentot "Sahici taze hurmalar bunlar!" diye bağırdı.

Eğiliyorlardı, sağa dönüyorlardı, sonra sola, tek ayakları üzerinde kendi etraflarında dönüyorlardı, sonra tekrar eğiliyor, yere değecek kadar eğiliyor, kollarını kaldırıyor, küçük ayaklarının altında serili hasırların üzerine düşüp kalmadan önce bir an canlı bir topaç gibi dönüyorlardı.

Bu çocuklar, hangi aşk için yaratılmışlardı, kelebeklerinkinden başka? Bir erkek eli onları ezebilir, bir erkeğin cinsel iştahı parçalardı onları. Ptahmos, içlerinden birini ikram edip etmeyeceklerini, ikram ederlerse kabul edip etmeyeceğini sordu kendi kendine.

Bu şölen, onun ruhunu hırpalayan bir fırtına olmuştu. Ama en korkunç fırtınadan sonraki Büyük Siyah gibi, o da eski haline dönüştü, durgun ve çırpıntısız...

Atına bindiğinde, Hape-naht'ı şaşırtan o duygusuzluk maskesini takmıştı gene.

Kaçmak

– Selam.

– Selam, Mos! diye cevapladı birkaç ses birden.

Yani, *selam oğul.* Bir süredir onu "Mos" diye çağırıyorlardı, çünkü kesin olarak Ptah kelimesini ağızlarına almıyorlardı ve toplantılarının resmî niteliği olmadığı düşünülürse, "prens" diye seslenmek de gülünçtü. Üstelik, Levi kabilesinden bir adamın oğluna "prens" diye hitap etmeyeceklerdi herhalde. Üstelik, genç, yakışıklı ve güçlüydü. İstenecek, özlenecek bir oğul! Biraz saygısızlık sayılabilirdi ama, o hissediyordu, bu bir sevgi ifadesiydi aslında.

Adamlar konuklarını ağırlamak için kalktılar, sonra herkes geniş hasırlara oturdu. Kaba saba yapılmış bardaklar dağıtıldı ve bardaklar hurma şarabıyla dolduruldu. Hurma, incir ve kuru kayısı torbaları yerde, hasırların üzerinde duruyordu.

Pişmiş topraktan lambalar sinekleri çağırmıştı. Kalın fitil, alevi kâh yağ kandili gibi küçültüyor, kâh bir çiçeğin taç yaprakları gibi yayarak lambaya yeniden hayat veriyordu. Lambaları Ptahmos istemişti; ilk toplantıların gizli, karanlık ve kuşku verici havasını istemiyordu artık. Herkes onun akşamları Apirularla görüştüğünü biliyordu, işin gereğiydi bu.

Birkaç ay önce Abel, güneş çarpmasından ölmüştü; onun gibi Levi kabilesinden iki ihtiyar, Enoh ve Arfaksad, Ptahmos'un Apirularla yaptığı gece toplantılarında onun yerini

almışlardı. İşte bu toplantılarda, meraktan olduğu kadar, hiç tanımadığı bir babaya duyduğu garip merhamet yüzünden, Miryam ile ötekilerin, atalarının dili olduğunu savundukları dili öğrenmişti.

Yıllar ilerledikçe, bu görüşmeler haber alışverişine dönüştü. Ptahmos orada, şu ya da bu kabilenin -onlar "ulus" diyorlardı- o günlerde öfkeli ya da barışsever olduğunu öğreniyordu. Bu bilgi işlerin yürütülmesi için çok önemliydi. Onun çok haklı bir nedeni de vardı; emrinde çalışan otuz, belki de kırk bin kişinin iyi niyet elçisiydi. Apirularda asla bir nüfus sayımı yapamamıştı, bunun törelerine aykırı olduğunu söylüyorlardı. Ama yakın bir tarihte, nomarkın da yardımıyla ve tamamen pratik nedenlerle sayım yapmaya kararlıydı: şu ya da bu zamanda, şu ya da bu iş için ne kadarlık bir işgücü sağlayabileceklerini bilmek zorundaydılar. Yakında yazıcılar ve polislerden oluşacak bir ekip, Apirulann gerçek sayısını, erkek, kadın, çocuk ve ihtiyar nüfusu saptayacaktı: töreler bekleyebilirdi!

Apirular da şantiye projeleri konusunda bilgi alıyorlardı, çünkü Ramses'le, ömürlerinin sonuna dek yetecek kadar şantiye projesi olacaktı. Ona "Evet, sana şu ya da bu inşaat için şu kadar tuğlacı, şu kadar duvarcı, şu kadar taş yontucu ve dülger verebiliriz" diyorlardı. Ve her zaman, yanlarına çırak da verilmesini istiyorlardı, işlere yardım etmeleri ama özellikle de meslek sahibi olmaları için. Sonra kabilelerin karar meclislerinde, işin huzur içinde sürdürülebilmesi için, tartışıyor ve anlaşıyorlardı. Ptahmos bütün Apiru iş ekiplerinin, özellikle de kuzeyde ve çoğu zaman Memfis'te çalışanların şeflerini tanımıyordu. Gece toplantıları onlarla da onurlu bir işbirliğine girmesini sağlıyordu.

Bu fikir alışverişleri, Ptahmos için sadece Avaris'teki değil, bütün Aşağı Mısır'daki, hatta Memfis'teki gücünün anahtarıydı. Şantiyelerin sorumluluğunu üstlendiğinden beri, başkenti çok korkutmuş olan isyanların arkası kesilmişti. Yeni nomarkın gelişinden kısa bir süre sonra patlak veren iş bırakma eylemini nasıl çözümlediği unutulmamıştı.

Bazen, bu toplantılarda konuşulacak belli bir konu olmuyordu.

Arfaksad:

– Tanrı'ya bir kurban kesmek istiyoruz, dedi o akşam; o zaman belki bizi affeder. Belki de ona hiç kurban vermediğimiz için bizi unuttu.

Ptahmos bu isteği daha önce de işitmişti.

– Hangi Tanrı? diye sordu. Biz, dediğin kim?

Sorular karşısında şaşkınlıkla sustular bir süre.

– Anlayamıyorum, diye mırıldandı Arfaksad. Tanrımız... Tanrımızın kim olduğunu bilmiyor musun?

– Hayır. Adı ne?

Bu sorunun onlarda yaratacağı büyük hayal kırıklığını biliyordu ama bir süredir sormaya karar vermişti. Apirular, onları ustabaşılarına ve yöneticilere karşı koruduğu, savunduğu için her konuda onlardan yana olduğunu, haklarında ve inançları hakkında her şeyi bildiğini sanıyorlardı.

Uzun bir sessizlik oldu. Mos çok mu keyifsizdi bu akşam? Yoksa onlara düşman mıydı artık?

– Tanrımız çok büyüktür, dedi Enoh sonunda; en büyüğü. Ve tektir.

– Adı ne, diye sordum.

– Bilmiyor musun? Biz onun adını söyleyemeyiz.

– Nereden bilebilirim? Adını söyleyemediğiniz bir tanrıya kurban mı kesmek istiyorsunuz? O zaman o kurbanın kendisine adandığını nasıl anlayacak?

Gitgide daha şaşkın, daha kaygılı görünüyorlardı. Ama sonunda, annesinin de babasının da ona din konusunda bilgi verme olanağı bulamadıkları gerçeğini kabullendiler.

– Kurbanımız başka hiçbir tanrıya atanmış olamaz, dedi Arfaksad sonunda, çünkü onu biz adıyoruz. O bizim atamız İbrahim'in tanrısıdır.

Ptahmos bardağına şarap koydu ve karşısındakilere bakarak düşündü.

Soğuk, hatta saldırgan bir ifadeyle:

– Aşağı Mısır'daki tapınaklarda Apiru'dan geçilmiyor dedi. Şantiyelerde, adamlar bellerinden yukarısı çıplak çalışıyorlar ve boyunlarından sarkan nazarlıkları görüyorum. Hepsi Mısır tanrılarını simgeliyor: Apis, Osiris, Horus, ötekiler...

Arfaksad ve öbür Apirular üzgün bakışlarını ona çevirdiler.

– Doğru Mos, ulusumuzun büyük bir bölümü Mısır tan-

rılarını benimsedi. Onlar bizim tanrılarımız değil. Bizim bir tek Tanrımız var.[1] Biz onlara rağmen kendi Tanrımıza inancımızı yaşatıyoruz.

– Adını söyleyemediğimiz bir tanrı.

– Şimdi olduğumuz gibi tutsak olmasaydık, dedi Arfaksad o zaman...

Birkaç dakikadan beri yerinde duramayan Enoh, ellerini kollarını sallayarak onun sözünü kesti.

– Bizler tutsak olmasaydık, bizim Tanrımız dünyaya egemen olurdu, Mos! Bizim Tanrımız! Senin Tanrın! diye haykırdı.

Bir kukumav çok yakında bir yerde öttü. Ptahmos kukumavların, tarla fareleri ile sıçanlara nefes aldırmayan bu kanatlı kedilerin akıllı ve düşünceli yüzlerini severdi.

– Belki, dedi. Ama kimin adına konuşuyorsunuz? Aranızda ortak olması gereken ulus kavramıyla beni de etkilediniz. Oysa sadece kabileleriniz var, onların bile sınırı belli değil. Halkınızı birleştiren bir tek ortak kavram var: tutsaklığınız! Toplumu ilgilendiren bir konu tartışıldığı zaman, hepiniz ayrı telden çalıyorsunuz, görüyorum. Şantiyelerin paylaşımında bile birbirinizle kavga ediyorsunuz. Sonra öfkeyle devam etti: isteyeniniz gitsin deniz kenarında kurbanını kessin!

– Ne? dedi Arfaksad; Tanrımıza kurbanımızı gizli gizli mi keseceğiz?

– Kralın toprakları üzerinde kendi Tanrınız için tapınak yapmayı mı düşünüyorsunuz yoksa? dedi Ptahmos. Böyle bir şeyin vereceği sonuçları hesap edebiliyor musunuz?

– Tanrısız bir halk olarak mı yaşayacağız peki? dedi İssar. Ya da hayvanlara tapacağız, öyle mi?

– Özgür bir halk olmanız gerek her şeyden önce, diye anlattı Ptahmos. Ordunuz yok ve yabancı bir ülkenin topraklarında yaşıyorsunuz, çünkü dört yüz yıl önce buraya, zengin olmaya gelmişsiniz, bu yüzden özgür değilsiniz.

İssar:

– Sözlerin çok acımasız, dedi. Sanki bizden biri değilmişsin gibi konuşuyorsun!

– Sende Mısırlı kanı var, diye öfkeyle konuştu Enoh. Bizim kaderimiz seni ilgilendirmez!

– Öyle mi? Oysa Mısır tanrılarına tapman sizlersiniz! di-

ye bağırdı Ptahmos. Eğer dediğin gibi olsa gece yarıları burada ne işim var?

Öfkesi onları şaşırtmıştı. Sustular.

Bir süre sonra:

– Ben gerçekleri oldukları gibi görüyorum, dedi Ptahmos. Çok iyi biliyorsunuz ki nüfus çokluğunuzla Mısırlıları zaten korkutuyorsunuz. Bu ülkede kendi Tanrınızı kutsamaya kalkışırsanız, rahip takımının tepkisi ne olur bir düşünün, sonra naip prensin ve sonra kralın... Ordu, tapınağınızı yerle bir eder ve direnecek olursanız hepinizi öldürürler. Böyle bir soykırıma yol açmak istemiyorum. Durum bugünkünden de daha kötü olur.

Bardağına hurma şarabı koydu ve sakinleşebilmek için biraz bekledi. Ötekiler başlarını eğmişlerdi. İri bir böcek lambalardan birine uçtu ve çatırtılarla yandı.

Sonra Arfaksad özentili bir tavırla konuştu:

– Mos'a böyle sitem etmekle haksız davranmış oluruz, dedi. Bize söylediği sözler kuşkusuz hiç hoş değil, ama o bunları düşmanlıkla değil, bize olan yakınlığı nedeniyle söyledi. Kendi payıma ben, söylediklerini anlıyorum. Mısır'da kendi dinimize göre yaşayamayız. Dinimizle özgürlüğümüz, el ile bilek gibi birbirine bağlı!

– O halde bu ülkeden gidelim, dedi Enoh.

Ptahmos cevap vermedi. Bu çılgın fikir, Mısır'dan gitme fikri bir takıntı olmaya başlıyordu. Gitmek, evet, ama nereye? Öte yandan arada bir aynı boğulma duygusu onu da pençesine alıyordu. O da Seti'nin, Ramses'in ve onların taş taş üstüne koyma çılgınlığının tutsağıydı. Ayrıcalıklı bir tutsak, doğru, ama gene de tutsak...

– Gidelim bu ülkeden, diye tekrarladı Enoh. Dünyanın sonuna kadar bizi burada, sürekli çalıştıracakları köleler olarak tutamazlar ya! Ayrıca, madem bizden nefret ediyorlar, gitmemize de engel olmazlar herhalde.

İssar:

– Sen ne düşünüyorsun Mos? diye sordu.

– Siz gidecek olursanız, Mısırlılar çalıştıracak tek adam bulamazlar. Onun için yolunuzu keseceklerdir.

– Burada tutsak olduğumuzu biliyoruz zaten, diye haykırdı İssar öfkeyle. Senden bunu bize hatırlatman için fikri-

ni sormadık. Sana, Mısır'dan nasıl çıkabiliriz, diye soruyoruz. Mısır'dan başka bir yerde olursak, ulusumuz kendi kimliğini kazanacaktır. Eğer hakları ve yasallığı tanınmış bir ulus olsaydık, zaten senin yardımına gerek duymazdık.

Ptahmos, İssar'ın saygısızlığını duymazdan gelerek.

– Sizi Mısır'dan çıkarabilecek yolu nereden bilebilirim dedi. Tek başına bir adamın nasıl kaçabileceğini aşağı yukarı kestirebilirim; ama otuz kırk bin kişinin, kadınları, çocukları ve ihtiyarlarıyla, Mısırlıların gözüne çarpmadan ve şiddetli bir tepkiyle karşılaşmadan ülkeden nasıl çıkabileceğini ve milyonlarca arşılık bir yolu nasıl aşabileceğini bilemiyorum.

– Sen onların içindesin. Soyluluk unvanın var. Onları tanıyorsun. Senin bir fikrin vardır, diye üsteledi İssar.

– Hayır. Seti'nin, ülkeden çıkmanıza izin vermesi için olağanüstü bir durum olması gerek.

– Yani Tanrı'nın bize yardımcı olması lazım. İşte bu nedenle ona bir kurban kesmek istiyoruz, dedi Arfaksad.

– Başladığımız yere geri döndük, diye hatırlattı Ptahmos.

Arfaksad birden:

– Peki sen önümüze düşseydin, çıkamaz mıydık buradan? diye sordu.

Fikir Ptahmos'u heyecanlandırdı; heyecanlandırdı, çünkü delice bir fikirdi. İçindeki ayna dalgalandı.

Biraz tereddütlü bir sesle:

– Daha ne söyleyeyim? dedi. Size söylüyorum: buradan çıkabilmemiz için olağanüstü bir durum gerek.

İlk kez ağzından *biz* kelimesi çıkıyordu. Adamlar fark ettiler.

Arfaksad:

– İssar'ın hakkı var, dedi. Sen aramızdaki en okumuş ve en güçlü adamsın. Senin bir fikrin olmalı!

– Hep birlikte gidebilmek için gerekli birliği sağladığımızda ben ya çok ihtiyarlamış ya da ölmüş olacağım, dedi. Hem... nereye gideceksiniz?

– Kenan Ülkesi'ne, diye cevap verdi Arfaksad.

– Orası da sizin vatanınız değil, dedi Ptahmos; orada da, o toprakların sahibi olan insanlar yaşıyor.

– Bizimkiler de var, göç etmemiş olanlar.

– Peki, yüzyıllar sonra onlar sizi nasıl karşılayacaklar, dersiniz?

– Hepimiz Tanrı'nın çocuklarıyız. Sonunda bizi kabul edeceklerdir... dedi Arfaksad.

Uzun bir sessizlik oldu.

– Bir tek kelime, bir tek kelime söylesen, dedi İssar coşkuyla; o istediğin birliği kurmayı başarırız.

– Sizi soykırıma gönderemem, dedi Ptahmos. Olağanüstü bir olay gerek! Ama nasıl bir olay, şimdilik hiçbir şey bilmiyorum.

Kalktı, hâlâ kararsızdı, kendinden emin değildi. Böylesi bir olayın ne olabileceğini bilmediğini söylerken gerçeği söylüyordu. Ama, hayal edebilirdi, biliyordu, düşünebilirdi.

Eve döndükten sonra, iç dünyasına dönmek istedi. Başaramadı. Ruhundaki Büyük Siyah çok çırpıntılıydı.

Ölü küpleri

Güneş kadranı öğleden sonraki dördüncü saati gösteriyordu. *Şemu* mevsiminin -yaz- üçüncü ayıydı ve sıcak iyice bastırmıştı. Ptahmos, bahçede oturmuş, May'a, üç yaşındaki en küçük oğluna aşık oynamayı öğretiyordu. Yerde, toprağın üzerinde çocuğun bütün öğleden sonra çekip, sürüklediği küçük tahta araba duruyordu, sonra, bu arabaya bir at lazım, diyerek oynamaktan vazgeçmişti.

Yazıcılar odasının açık pencerelerinden abaküslerin takırtıları bahçeye kadar geliyordu. Buto'nun sesi evin arkasından duyuldu. Ptahmos, bağrışmalardan, sorunun çamaşırla ilgili olduğunu anladı.

Neferhotp, altı yaşındaki en büyük oğul, okuldan geliyordu, yüzü asıktı. Sağ kulağı ötekinden daha kırmızıydı. Ptahmos, güldüğünü belli etmemeye çalışarak baktı.

– Kötü bir gündü ha? dedi. Öğretmen öfkeliydi galiba! Ne oldu?

– Kamışkalemi kötü tutuyormuşum. Papirüsü yırtıyorum.

– Kalem, papirüsün üzerinde çok hafif ve yumuşak dolaşmalı. İçindeki liflere takılmamalısın.

Neferhotp öylece duruyordu, başı öne eğik, ağzı açık.

– Biraz dikkat edersen eline hâkim olabilirsin. Nereye bakıyordun?

– Adamlar sokakta dövüşüyordu.

Başhizmetkâr, yüzü kaygılı, ürkek adımlarla yanlarına gelmişti.

– Efendimiz... diye söze başladı.

Ptahmos kaşlarını çattı. Her zaman çok ciddî ve kurumlu olan bu adamın yüzünde böyle bir şaşkın ifadeyi ilk kez görünüyordu.

– Efendimiz, prensim, bir haberci geldi... diye devam etti hizmetkâr. Memfis'ten geliyor...

– Ve kötü bir haber getirdi, diye tahmin etti Ptahmos.

Adam başım salladı.

– Nasıl söyleyebileceğimi...

– Söyle.

– Efendimizin annesi...

Ptahmos gözlerini kapadı. Sonra derin bir nefes aldı.

– Affet beni, prensim.

Ptahmos başını salladı. Kendine hâkim olabilmek için zorlanıyordu. Buto geldi o an, ağzı açık, öfkesini kocasıyla paylaşmak için; başı öne eğilmiş hizmetkârı ve Ptahmos'un yüzündeki garip ifadeyi gördü. Ağzını kapadı ve bekledi. Ptahmos ona baktı, elini uzattı. Buto yanına geldi, elini omzuna koydu. İki çocuk, hiçbir şey anlamadan, koskocaman açılmış gözleriyle bakıyorlardı.

Genç kadın:

– Ptahmos... diye mırıldandı.

Ptahmos bu sevgi okşayışıyla onun her şeyini affetti, budalalıklarını ve büyü hikâyelerini.

– Annem... dedi.

Buto ağlamaya başladı. Eskilerde, sadece bir kez görmüştü Nezmet-mut'u, ama şimdi, Nezmet'le birlikte onun da içinde bir şeyler ölüyordu.

Ptahmos, hizmetkâra döndü:

– Haberciye yiyecek içecek bir şeyler verin, dedi. Atımı hazırlasınlar. Süvarilere haber ver. Haberciye söyle, eğer Memfis'e hemen dönmek istiyorsa bizimle birlikte gelebilir.

Sonra Buto'ya döndü:

– Neferhotp'u da götüreceğim. Bana bir üstlük ile sandallarımı hazırla.

– Ne zaman dönersin?

– Yarın akşam.

Kuşkusuz tahnit işi için kırk gün Memfis'te bekleyecek değildi.

Neferhotp Memfis'i ilk kez görüyordu. Gözleri kamaşmıştı. Ne çok insan! Hele o caddeler, geniş geniş, sonra evler, görkemli tapınaklar! Sonra saray, hep bir yerlere gıden gelen nöbetçiler, memurlar, askerler, bütün bu kalabalık... On iki öküzün çektiği otuz arış uzunluğunda bir araba, korkunç gıcırtılar çıkararak bir adamın on kat büyüklüğünde bir heykeli götürüyordu.

Naht'ın evinin merdivenini konuklar doldurmuştu. Kendine bir yol açabildiği zaman Ptahmos, girişteki salonda, acısını paylaşmak için etrafına toplanmış konukların ortasında oturmuş, daha şimdiden göbeklenmiş, bitkin adamda, bir zamanlar üvey babası olan, incecik, kırılgan genç adamı tanıdı. Ağlayıcılar yemeğe çağrılmıştı. Naht gözlerini kaldırdı ve Ptahmos'u görür görmez ağlamaya başladı. Ayağa kalktı, Ptahmos'a sarıldı.

– Bir anda gitti, dedi hıçkırarak; bir anda gidiverdi, iki gün önce, öğleden sonra.

– O halde hiç acı çekmedi, dedi Ptahmos.

Herkes, Naht'ın bu kadar sevgi gösterdiği yabancıya bakıyorlardı.

– Ptahmos, o! diye mırıldananlar oldu.

Genç adamlar, genç kızlar, yıllarla ve fazla yemekle şimdiden genişlemiş oyun ve çocukluk arkadaşları onu kucakladılar ve nihayet Naht'ın elinden kurtulunca yabancılarla kucaklaşmaya gitti: erkek kardeşler, kız kardeşler, yeğenler, kardeş çocukları, Nezmet'in çocukları ile kendi kardeşlerinin çocuklarını ayırt edemiyordu artık.

Naht upuzun bir genç adamı göstererek, "Haemuaset, dedi; Sese'nin oğlu." Babasının portresiydi zaten ve şimdiden onun kadar satımlı! Haemuaset de Ptahmos'a uzun uzun sarıldı, başsağlığı dileklerini tekrarladı. Ramses, doğuda bir savaştaydı.

Sonra Naht, Ptahmos'u ölünün odasına götürdü. Lotus çiçeklerinin baygın kokusu günlük kokusuna karışıyordu. Nezmet, yatağında kolları göğsünde kavuşmuş, belinden aşağısı şimdiden altın sim işlemeli bir kumaşla sarılmış, sonsuza kadar yatacağı şekliyle uzanmıştı. Yüzü boyalıydı.

Gencecik bir kız! Ptahmos eğildi, alnını öptü. Sonra uzun uzun baktı, sanki sonsuz yolculuğa hazırlık maskesinin renkleri altında gizlenen yüz, ona bir şeyler, birtakım sırlar açıklayabilirmiş gibi! Şimdi o, kan emicinin, gölge yiyicinin, alev gözlünün, kemik kırıcının, ateş bacaklının ve mutlu sonsuzluğu bekleyen bütün öteki cinlerin karşısında günahsız olduğunu söylerken, tanrılara ve krala her zaman saygılı olduğunu söylerken, yirmi sekiz yıl önce, onun için, oğlu için, ne kadar acımasız bir kaderi var ettiğini de biliyor muydu? Neden Amram'ı sevmişti?

Yıllar geçtikçe, evliliğine, çocuklarına, ailesine, soylu kişiliğine dalmış, gitgide uzaklaşmıştı oğlundan. Ve oğlu da ondan. Ama gene de gözyaşları Ptahmos'un gözlerine doldu, kaybettiği insan için değil, hiçbir zaman sahip olamadığı anne için.

Sonra kendini topladı, doğruldu, korkudan gözleri büyümüş Neferhotp'un elini tuttu. "O benim annemdi" dedi.

Odadan çıktılar. Onlara beyaz şarap ve ballı ekmek ikram edildi.

– Hâlâ çok güzel, değil mi? dedi Naht.

Ptahmos başını salladı. Mutlu evliliği sona eren zavallı adam! Sona eren evliliğinden sonrasını göremeyen mutlu adam...

– Tahnitten sonra Yukarı Mısır'daki kral mezarlığına götürülecek, diye anlattı Naht. Sana haberci gönderirim.

Ptahmos bir kez daha başını salladı.

Merdivenleri inerken, tahnitçilerin, ölü küplerini giriş katındaki bir odaya taşıdıklarını gördü. Bir zamanlar kendisine hayat vermiş olan o iç organlar, birer birer çıkarılacak, kapakları insan veya hayvan başı biçimindeki bu toprak küplere koyulacaktı.

Ptahmos, hemen Avaris'e dönmeye karar verdi. Onu geçmişine bağlayan son bağ da Yukarı Mısır'daki bir kral mezarında sona erecekti. Artık hiç kimsenin kullanamayacağı eşyalar ve üzerinde alçıdan, yapma meyveler ve hayvanlar duran masalarıyla hırsızları bekleyen boğucu odalar, karanlık ve hüzünlü saray...

Güneşin kaybolmadan önce renk değiştirdiği, altından bakıra, sonra bronza dönüştüğü o yaldızlı saatte Avaris'e

döndüler. Daha kapıdan girerken Neferhotp eve koştu ve ağlayarak annesinin kollarına atıldı.

"Ölmeni istemiyorum!" diye bağırdı ağlayarak. Buto'yu da ağlattı ve küçük May da onlara katıldı. Herkes hıçkırmaya başlamıştı. Ama Ptahmos, insanın sadece kendisi için ağladığını çoktan öğrenmişti. Sabırla fırtınanın dinmesini bekledi.

Ertesi sabah Nesaton'u yatağında ölmüş buldular. Onun, cehennemin bekçileri huzurunda uzun uzun günahsızlığını savunmasına gerek kalmayacaktı. Ptahmos'un acısı gözyaşlarıyla yıkanamayacak kadar büyük oldu. Gözden düşmüş rahip o güne dek tanıdığı insanların en zekisi ve en bilgesiydi. Görünmeyenle sürekli ilişkisi sayesinde, gözleri kapandıktan sonra da hep nurlu bir aydınlık içinde yaşamıştı. Ptahmos, başrahipten, nedenini kendi de pek bilmeden, tahnit ettirme isteğinde bulundu. Oysa, durmuş kalbi bir ölü küpünde yatan ve beyninin yerine kokulu bir ilaç doldurulmuş insana sonsuzluk verilmiş olabilir miydi? Başrahip, Ptahmos'u bir ölüye gösterdiği büyük ilgi için kutladığını söyledikten sonra, Nesaton'un adının tapınak rahipleri listesinde yer almadığı cevabını verdi.

Bu ülkede, ölmek için resmî bir belgeyi sunmak gerekiyordu. Kuşkusuz, öbür dünyada da bir nomark vardı çünkü. Ptahmos tahnitçilere kendi cebinden ödeme yaptı ve kendi mülkü olan arazi üzerinde, Aton'un rahibi için bir mezar inşa ettirdi.

Ama yorgundu, her şeyden yorulmuştu.

Tanrıların yazısı

Irmak, toprağın en zayıf olduğu yerde büklüm yapar, demişti Nesaton bir akşam. *Ve tanrıların yazısı da insanın en zayıf olduğu yerde yazılıdır.*

Bir sonraki yıl, *Ahet*'in, seller mevsiminin ilk haftasında bir gün, Ptahmos kimseye haber vermeden batıdaki şantiyeye gitti. Her su baskınının ardından oluşan bir lagünün kenarında kurulu olduğu için, sel sularının sürekli tehdidi altında bulunan yeni yerleşim yeri, çepeçevre toprak dolgu setlerle güvence altına alınacaktı. Burada toprağın neden birden zayıfladığı bilinmiyordu. Kuşkusuz binalar, yapıların ağırlığıyla ezilip düzleşen bir kil tabakasının üzerine yapılmıştı. Ramses'in, bir araya toplama emri verdiği yönetim binalarıydı söz konusu olan, çoğu çok büyük ve ağırdı.

Ve bu toprak kayması Ptahmos'a ihtiyar rahibin sözlerini hatırlatmıştı.

Nomarkın emri üzerine teras çalışmaları için acele bir ekip oluşturulmuştu. Şantiyenin yeri, daha uzaktan, havaya kalkan tozlardan ve bağrışmalardan belli oluyordu. Ptahmos'un, şantiyeye gelir gelmez ilk gözüne çarpan, tanımadığı bir ustabaşı oldu, elinde kırbaç, oradan oraya koşuyordu.

Yıllardan beri, ustabaşıları, Ptahmos'un emriyle, kırbaç kullanmaz olmuşlardı. Ptahmos atını biraz uzağa bağladı ve şantiyeye girdi. Ustabaşı kısa boylu, öfkeli bir adamdı, çene kemikleri birbirine kenetlenmiş gibiydi. Adamın, duvarın di-

bine bıraktığı bir torbanın yanındaki testiden şarap içmek için işçilerden uzaklaştığı sırada Ptahmos ona doğru yürüdü. Bu yanda set tamamlanmıştı, yerden yüksekliği üç arış kadar görünüyordu. Toprak daha tesviye edilmemişti. Sonradan, kürekle düzeltilecekti.

– Seni tanıyamadım, dedi Ptahmos.

– Ben de seni tanımıyorum, diye cevap verdi ustabaşı, küstahca.

– Ben krallık yapıları idaresi başkanıyım, dedi Ptahmos.

– Ben nomarkın emrinde çalışıyorum, seninle işim yok.

– Bu ekip benim emrimle oluşturuldu, sen de benim emrimdesin, dedi Ptahmos.

Adam, hırsla:

– Ne istiyorsun? diye sordu.

– Kırbaç kullanmamanı istiyorum.

– Ben Memfis'ten geliyorum, Memfis'te ustabaşıları kırbaç kullanır. Eğer kırbaç Memfis'teki işçiler için gerekliyse, Avaris'tekiler için de gereklidir.

– Burada benim emrimdesin, dedi Ptahmos.

– Seni tanımıyorum dedim, diye bağırdı ustabaşı. Bu işi çabuk bitirmem gerek! Benim Aşağı Mısırlılarla böyle çok önemli konularda çene yarıştıracak vaktim yok!

Ptahmos bakışlarıyla işçileri aradı; uzaktaydılar şantiyenin öbür ucunda, evlerin yanında, öyle olmasa ustabaşıyı daha rahat hizaya getirirdi. Setlerin ilerideki bölümü yapılıyordu. O anda ustabaşı, başının tepesinde içi tuğla dolu bir sepet taşıyan işçiye olanca hırsıyla bir kırbaç indirdi.

– Şimdi polis çağırıp seni tutuklatacağım, dedi Ptahmos.

– İstersen Apofis'i çağır! diye tekrar bağırdı ustabaşı.

Ptahmos sırtını dönüp atına doğru yürüdüğü an, bir çığlık koptu. Döndü, baktı. Ustabaşı, taşıdığı tuğlalarla birlikte yere yıkılmış olan işçinin üzerine saldırmıştı ve görülmemiş bir vahşetle vuruyordu. Ptahmos iki üç adımda ustabaşının yanına geldi. Bütün gücüyle omzundan yakalayarak doğrulmaya zorladı. İşçi, kan içinde, gözleri kapalı, yatıyordu. Ustabaşı çıldırmış bir hayvanım gözleriyle baktı Ptahmos'a.

Genç adam, kendine hâkim olmaya çalışarak:

– Sana söylediğimi anlamadın galiba? dedi.

Adam:

– Apiruları mı koruyorsun? diye bağırdı ve kırbacını kaldırdı birden.

Ptahmos, öylesine bir güçle bileğini yakaladı ve kırbacı çekip aldı ki adam düşecek gibi oldu, bütün öfkesiyle Ptahmos'a saldırdı ve o an Ptahmos'un savurduğu kırbacın altı deri kayışı adamın yüzünde patladı. Kan yanaklarından fışkırdı. Adam, dişlerini sıktı ve bir kez daha çılgın gibi Ptahmos'un üzerine atıldı ve Ptahmos, kolunun bütün gücüyle kırbacın sapını saldırganın başına indirdi. Bu, kalın ve uzun bir saptı.

Adamın gözleri kaydı. Sallandı ve kurbanının yanına düştü. Ptahmos üstüne doğru eğildi. Dudaklarından kızıl renkli bir köpük süzülüyordu. Bir an hırıltılı bir ses çıkardı, sonra hareketsiz kaldı. Ptahmos kalbini yokladı: çıldırmış köpek ölmüştü.

Demek adamı öldürmüştü. Birden kalbi sıkıştı. Hayatında, öldürdüğü ikinci adamdı. İlki, bir nefis müdafaasıydı, kendi hayatını savunmuştu. Bugünkü öyle değildi! Soğukkanlılıkla, insanoğlu ne kadar dayanıksız, diye düşündü.

Yerde yatan işçi, cinayeti görmüş müydü? Zor nefes alıyor, inliyordu. Gözleri kapalıydı.

Ptahmos bir kürek aldı, yığılmış ama düzeltilmemiş toprak sette uzun ve derin bir çukur açtı. On beş dakikada işi bitti, ustabaşının cesedini çukurun dibine, iyice derine itti, sonra üzerine toprağı yığdı. Etrafına baktı, kimseler yoktu.

Kuşkusuz yaralı işçiye biraz yardım etmesi gerekirdi. Ama tanığa gerek yoktu. Ptahmos toprak setin üzerinden aşarak atını bağladığı yere geldi. Akasyanın alt dalına tutunarak atına bindi ve kentin çevresini dolanarak güneye doğru yol aldı.

Eve döndüğünde hâlâ şaşkındı. Savunma iradesi bir anda yıkılmıştı. Bir Apiru'yu kurtarmak için: şu anda hayat ile ölüm arasında gidip gelen bir Apiru için.

Tanrıların yazısı, insanın en zayıf olduğu yerde yazılır.

Denize gitmek için vakit çok geç olmuştu, ama Ptahmos gitmek istiyordu, çok ihtiyacı vardı buna...

Şef

Hiçbir suçluluk hissi duymuyordu. O, adaletin eli olmuştu. Krallığın adaleti değil, ötekinin!..

Gece, uykuya dalmadan önce, insanların adaletinden gayrı bir adaleti bir kez daha düşündüğünde, kendi kendine şaştı. Ne zamandan beri insanlarınkinden başka bir adaleti düşünebiliyordu? Bu kavramı onun zihnine kim sokmuştu? Nesaton mu? O gece çok zor uyuyabildi.

Sonuçta, bir ustabaşı kaybolmuştu. Ertesi gün, Apirularla gece toplantısında bu konuyu kurcaladı. Yeni yerleşim bölgesindeki şantiyeden haber sordu.

– Bitti, diye anlattı İssar. Dün bitti. Tuhaf bir biçimde hem de. Başlarında bir ustabaşı vardı, o yok olmuş. Yerine Şimeon kabilesinden birini getirmişler, çünkü bir ustabaşı olması gerekli.

– Nasıl yani, diye sordu Ptahmos. Nasıl kaybolmuş?

– Sabah iş başladığında şantiyedeymiş, işin bitiminde yokmuş. Şarap testisi ile hurma torbasını bile almamış. Ama orada ağır yaralı bir işçi bulmuşlar, yerde yatıyormuş. Kendine geldiği zaman, ustabaşının, vahşî bir hayvan gibi üzerine saldırdığını söylemiş. Adamlar, ustabaşının, işçiyi öldürdüğünü zannettiğini, korkudan kaçtığını söylüyorlar. Her neyse, iyi olmuş: adam Memfis'ten gelmişti, hayvanın biriydi.

– Ben kırbacı yasaklamıştım, dedi sadece Ptahmos.

– Avaris'teki ustabaşıları kullanmıyor. Ama bu Memfis'ten gelmişti, dedi Lumi. Şimeon'un adamları, onun delinin biri olduğunu söylüyorlar.

Ptahmos derin bir nefes aldı. Kimse bir şey görmemişti. Adamlar konuyu değiştirmişlerdi zaten.

– Üvey kardeşin, diye söze başladı Arfaksad, Ptahmos'a bakarak. Kardeşin, Harun, onu neden buraya almadığını soruyor kendi kendine.

Miryam'ın boşboğazlıkları yankı bulmaya başlamıştı demek ki... Onu Avaris'e getirtmek aptalca bir fikirmiş belli oluyor.

– Harun Memfis'te ustabaşı, diye cevap verdi; burada sıradan bir işçi olacak... Bunun, onun için iyi bir seçim olduğunu sanmıyorum.

– O senin kardeşin Mos, diye ısrar etti Arfaksad. Ona Avaris'te de ustabaşılık verdirebilirsin, tıpkı Memfis'teki gibi.

Ptahmos bir süre sustu, sonra:

– Bunun size ne gibi bir yarar sağlayacağını bilemiyorum, dedi. Ayrıca bana ve Harun'a da ne yararı olacak, onu da bilmiyorum. Sanırım sizlere birçok kereler söyledim, benim bütünüyle sizlerden biri olarak ortaya çıkmamın, sizlere de bana da hiçbir yararı olmaz. Harun'un Avaris'teki adı, durumu ne olur? Mısırlı bir prensin baba bir erkek kardeşi. Ve, en iyi olasılıkla, Mısır devletinde bir ustabaşı. Düşünebiliyor musunuz? Bu alışverişte herkes kaybeder. Ben, burada sahip olduğum otoriteyi, en geniş biçimde emrinize verdim. Sekiz yıldan beri şantiyelerde hiçbir sorun çıkmadı. Eskisinden daha az yoruluyorsunuz, eskisinden daha iyi muamele görüyorsunuz. Beni bir Apiru yapmak için bütün bunları tehlikeye atmak ister misiniz?

– Ama o senin kardeşin, diye bağırdı Arfaksad. Kardeşini görmeyi istemiyor musun? Amram'ın oğlunu?

– Ben Amram'ı tanımadım, görmedim, dedi Ptahmos sinirli bir sabırsızlıkla. Çocukluğumu Harun'la ve Miryam'la paylaşmadım. Akrabalık, zamanı ve hayatı paylaşmaktır. Onlarla hiçbir şeyi paylaşmadım, onlar benimle hiçbir şey paylaşmadılar.

Adamlar düşünüyorlardı.

– Ne istediğinizi biliyorum, diye devam etti Ptahmos. Üze-

rimdeki baskınızı artırmak için Harun'u ve Miryam'ı burada bir araya getirmek istiyorsunuz. Ama bana baskı yapamayacaksınız. Sizi korkunç felaketlere sürükleyecek çılgınca kaçiş planlarınız var. Sen Arfaksad, başkaları söz konusu olduğu zaman, yüreğin kardeşçe duygularla dolu! Oysa üç ay önce, kendini ve kendi kabilenden olanları kurtarmak için, çok kötü koşulları olan o şantiyeye Şimeon kabilesinden arkadaşlarını yollamadın mı?

Suçlama Arfaksad'ı fena yakalamıştı. Sustu, başım önüne eğdi. Sonra:

– Kanın sesi vardır Ptahmos, dedi tane tane konuşarak. Kanının sesini dinlemezsen nasıl şefimiz olabilirsin?

Ptahmos öfkeyle:

– Kanın sesini duymamış olsaydım Arfaksad, şimdi burada olmazdım! diye bağırdı.

İrkildiler, ilk kez onun böyle öfkeyle bağırdığını duyuyorlardı.

– Şımarık çocuklar gibisiniz. Başınızda bir şef istiyorsunuz, sonra kendi arzularınızı o şefe kabul ettirmek istiyorsunuz! Ben sizin oyuncağınız olmayacağım!

Adamlar kaygılı bir şaşkınlıkla bakıyorlardı. Karşılarındaki bu adam, tanıdıklarını sandıkları o rahat, bilgili, sakin, adımlarını hesaplayarak atan genç, Ptahmos muydu?

– Yapılması gereken şey, olabilecek en uygun zamanda yapılacaktır, dedi ayağa kalkarken. Benden iyi bir şefiniz varsa, gidin, ona başvurun!

Ptahmos, bir anda, bir başka insan olmuş gibiydi. Bir heykel gibi dimdik, gözleri alev alev, adamlara bakıyordu. Neredeyse, parmak uçlarıyla yıldırımlar yağdıracaktı.

İssar, alçak sesle:

– Başka kimsemiz yok Mos, dedi. Başka hiç kimsemiz yok, onun için sana böyle acele ettiriyoruz.

Ptahmos, orada öylece durdu bir süre, sonra ağır ağır, güçlü adımlarla yürüdü, gitti. Sinekler, pervaneler, gece kelebekleri lambaların alevine düşüyor, cızırdayarak yanıyordu. Adamlar kımıldamamışlardı, konuşmadan duruyorlardı; şaşkınlık ve yeni, çılgınca, hemen de hayvanca bir ümit arasında gidip gelerek, susuyorlardı.

Ptahmos bir şef gibi konuşmuştu. Nihayet!

Kumun üzerindeki gölge

Dün yaptıkların ve yarın yapacakların ölümsüzdür. Yapacağın her şeyi önce düşün, çünkü Tanrı'nın belleği onu sonsuza kadar hatırlayacaktır. Nesaton söylemişti bu sözleri, bir gece. Ama ustabaşının ölümünün Ptahmos'un ruhunda yarattığı fırtına diniyordu. Belki bir gün, tanrıların gözündeki en ağır suçu işlemesine neden olan öfke çılgınlığını unutabilecekti sonunda. Ya da anısı, uzaklaştıkça kırların ortasında birer nokta gibi görünen yalnız ağaçlar misali, solgun ve tozlu bir hayal olarak kalacaktı.

O, kötü bir adamdı. Öldürdüğüne pişman değildi, hayır. Adalet duygusu eline silah vermişti. Ve adalet duygusu Tanrı'dan gelirdi.

Deniz kıyısındaki "kendi içine dönüş" seansları, Ptahmos'a kendi hayatından, hatta kendi bedeninden kopma, onu, sanki bir başkasınınmış gibi görme yeteneğini kazandırmıştı. Son bir iki sefer, Ptahmos düşey bir ışık sütununun hemen önünde oluştuğu duygusuna kapılmıştı, ışık sonra hızla titreşmeye başlıyordu; dayanılmaz, isimsiz bir duyguydu bu. O zaman büyük, çok büyük, sözle anlatılması imkânsız bir şeyin olacağı duygusu egemen oluyordu ve Ptahmos korkuyordu. Sonra ışıklı sütun hafifliyor, soluyor ve gözlerini acıtan parıltılar arasında kayboluyordu.

Işık sütununu görebilmeyi sürdürmek için, dehşet duygusuna karşı koymak gerekiyordu.

Bu trans halleri uzadıkça, gün içindeki yok oluşları da daha dikkat çekici oluyor, çevresindekileri kaygılandırıyordu. Bu trans hallerinden sonra, ruhunda garip, anlayamadığı bir yoğunluk saatlerce devam ediyordu. O saatlerde Ptahmos kendi duygularının ne kadar önemsiz olduğunu fark ediyordu. Gündelik mutluluklar, öfkeler, hepsi, her şey ne kadar değersiz ve ne kadar küçüktü aslında, toz zerreleri gibi. Çevresindekileri, insanların söylediklerini, imzalaması için ona uzatılan belgeleri, her şeyi çok açık görüyor, kavrıyordu, hatta eskisinden de daha berrak olarak. Eskisinden daha büyük bir şaşmazlıkla karar alıyordu. Ve bunun nedeni, o büyük aydınlığın, ruhundaki, içindeki yansımasıydı, o aydınlığın egemenliğindeydi. O aydınlık, o ışık nereden geliyordu? Müthiş, dehşet verici, doğaüstü bir enerji...

Bazen, biraz rahatlamak için kata başvuruyordu. Ya da kenevir çiğniyordu. Büyük Siyah'taki hamalın verdiği esrarlı yaprakları, tozları da denemişti. Biri vardı ki, trans halini alıştığından çok daha fazla uzatıyordu. İri, kadifemsi yaprakların kaynatılmasıyla elde edilen bu su, sedefotundan da daha etkiliydi, çünkü bedenin acıya duyarlığını azaltmakla kalmıyor, daha da dayanıklı ve yorulmaz yapıyordu.[1]

Çünkü dayanıklılık ve yorulmazlık çok gerekli olmaya başlamıştı. Avaris, Seti ve Ramses'in inşaat deliliğini doyuramaz olmuştu. Büyük Siyah'ın kıyısında başka bir kent kurmak istiyorlardı. Memfisli mimarlar, haftalar boyunca oraya aktı, orada, "Apofis'in kapısında" çölün, hiçliğin kadastrosunu yapmaya çalıştılar. Krallık yapıları başdenetici-si olarak, Ptahmos da bu ümit kırıcı yolculuklarda onlarla birlikte gidiyordu.

Çünkü Ramses, Büyük Siyah'ın güneyinde bir liman inşa etmenin çok tehlikeli, hatta imkânsız olduğu yolundaki ilk raporu kabul etmemişti. Mimarbaşının ve Ptahmos'un, gerektiği kadar geniş ufuklu ve ileri görüşlü olmadıklarını ima etmişti hatta. Her gün biraz daha artan kendini beğenmişliğiyle, gerçekleri görmezden geliyor, babası da onu yüreklendiriyordu.

Ancak mimarlarının yöredeki dördüncü keşif gezisinden sonra gerçeği kabul etti. Eğer naip prens, güneyde kesinlikle bir liman istiyorsa, her şeyi yeniden yaratması gerekiyor-

du. Büyük Siyah'ı, Sazlıklar Denizi'ni, hatta Büyük Yeşil'i...

Ama Ramses vazgeçecek adam değildi. Eğer Büyük Siyah'ın güneyinde liman yapılamıyorsa, o zaman kuzeyde, denizin kabarmasının daha az hissedildiği yerde yapılırdı. Orada da sular kabarıyordu, bir buçuk arıştan fazla yükseldiği oluyordu, ama daha yüksek bir rıhtımla liman inşa edilebilirdi. Ptahmos ve mimarlar uzun süre onu vazgeçirmeye çalıştılar: güneyde liman yapılamadığı için kuzeyde liman inşa etmenin yararı neydi? Mimar açıkladı; naip prens, Büyük Siyah'ı kuzeyden güneye geçecek bir kanal kazdırmak istiyordu.

Ramses "Liman değil, diye açıklık getirmişti; orada bir kent kuracağım!" Ptahmos elinden geldiğince onu mantığa davet ediyordu. İnşaat için gerekli işçi nereden bulunacak? Önce Avaris bitirilsin, o zaman yeterli işgücü yeni siteyi inşa etmek için görevlendirilir. Daha şimdiden, toprağın tesviyesi için iki yüz işçilik bir ekip göndermek gerekiyordu, bu ekip arazide ilk tesviye işlemini başlatacak, su altında kalan taban toprağın tabiatını öğrenmek için kumulları dağıtacak, yağmurlarla oluşan ırmakların ve Büyük Siyah'ın, genişlediği zamanki çevresine setler inşa edilecekti. Bu iş için, çöküntü alanlarının ve ırmak yataklarının doldurulması gerekti; sonra, ilk yağmurlarla, eski yataklarını yerinde bulamayan seller, yumuşamış toprakta yeni yataklar açmak için dört yana saldırdı ve sonuç tam bir kâbus oldu.

Her şeyin tamam olması için, bütün bunlara günlük zorluklar da eklendi. Ptahmos, mimarlar ve hizmetkârlar çadırlarda yatıyorlardı, bu karmaşadan korkup kaçan akreplerin, yılanların insafına kalmış olarak; sinekler ve bütün öteki böceklerin saldırısı da bunlara ekleniyordu. Yemek kötüydü, çoğunluk soğuk yeniyordu; yıkanamıyorlardı, açılan iki kuyudan da tuzlu su çıkmıştı. İşçiler, su birikintilerine düşmedikleri zaman, yapışkan, berbat bir çamurla boğuşuyorlardı. Mimarlar, içlerine şeytan girmişçesine öfkeliydiler, küfrediyorlardı sürekli, ustabaşıların bağırmaktan sesleri kısılmıştı ve işçiler, geçmişteki kötü günlerde olduğu gibi her an başkaldırmaya hazır görünüyorlardı. Ptahmos'un günlerce eve gidemediği oluyordu.

Mimarlar ile ustabaşılar arasında ve ustabaşılar ile işçiler

arasında gitgide tehlikeli bir hal alan gerginlik yüzünden Ptahmos'un otoritesi de zayıflıyordu. Bir gün, iki işçi arasındaki kavgaya el koymak zorunda kaldı.

– Hey! diye bağırdı Apiru dilinde. Sopa hiçbir şeyi halletmez.

Bir an durdular ve ona baktılar.

Biri, sinsi bir gülüşle:

– Sopa hiçbir şeyi halletmez mi? diye sordu.

– Hayır.

Adam, burnundan sızan kanı elinin tersiyle sildi. Arkadaşıyla birbirlerine baktılar.

– Sen kimsin? diye sordu sonra.

– Ptahmos.

– Ya Avaris'te öldürüp de toprak sete gömdüğün ustabaşının işini halletmedi mi o sopa?

– Neden söz ettiğini bilmiyorum ama, dedi Ptahmos, birbirinizle kavga etmenizi istemiyorum.

Böylece, onlar kavgadan vazgeçmişlerdi. Heyecanına hâkim olmaya çalışarak döndü, uzaklaştı. Sonra döndü. Alaycı gözlerle arkasından bakıyorlardı.

Hiç kimsenin görmediğini sanmıştı; aldanmıştı. Bu iki işçi cinayetin tek tanıkları mıydı, yoksa başka görenler de var mıydı? Gördüklerini başkalarına söylemişler miydi? Cinayetten sonraki gecelerden birinde konuştuklarında Lumi, İssar, Enoh, Arfaksad gerçekten ustabaşına ne olduğunu bilmiyorlar mıydı? Yoksa ona olan borçluluk duyguları yüzünden ya da gerekli gördüklerinde ona baskı yapabilmek için bu sırrı kendilerine mi saklamışlardı?

Ptahmos sorunu her yönüyle zihninde evirip çeviriyordu. Ve şu sonuca vardı ki söylentiler ustabaşıların kulağına gidecek olursa, onlar derhal nomarka bildireceklerdi ve nomark, Hape-naht aracılığıyla en kısa zamanda Memfis'e bilgi vermeyi görev bilecekti. Bu onun yetkisi içindeydi. Kralın yüce gönlü kulaklarının ve burnunun kesilmesini önlese bile, bundan böyle artık ikinci, üçüncü sınıf bir insan, Apirulardan da daha aşağıda bir Apiru olacaktı. Apiruları ustabaşıların vahşî saldırılarından korumasına da olanak kalmayacaktı.

Bir süre öylece uğuldayan rüzgârda durdu, düşünüyor-

du. Akşam oluyordu. Şurada burada, akşam yemeği için ateşler yakılmıştı. Mimarlar çadırlarında konuşuyorlardı. Kaçması gerekiyordu, kaçması, gitmesi!

Bakışlarını çadırdan atına çevirdi. Telaşsız adımlarla çadıra girdi. Hizmetkârlar dışarıda ateş yakmaya hazırlanıyorlardı. Battaniyesini aldı, yuvarlayarak mümkün olduğunca küçük bir rulo yaptı, sonra iki ekmek, bir torba hurma, bir torba incir ve bir matara sulandırılmış şarap aldı. Belinde iki hançerin yerinde durup durmadığına baktı. Sonra çıktı ve aynı telaşsız adımlarla atına doğru yürüdü. Hızla inen gece karanlığında kimse ona dikkat etmiyordu.

Ptahmos atının kocaman, siyah gözlerinde bir şaşkınlık görür gibi oldu ve alçak sesle ona, ses çıkarmamasını söyledi, hayvan anlayabilirmiş gibi. Sonra battaniyeyi eyere bağladı ve hayvanı, binek taşı görevi yapacak iri bir taşa doğru çekti. Bir sıçrayışta kendini eyerin üzerinde buldu ve bir mahmuz darbesiyle hayvan dört nala kalktı. Doğuya gidiyordu. Yolu biliyordu, şu son günlerde pek çok kez gidip gelmişti. Çakıllı bir düzlüktü ve atın tökezleme tehlikesi yoktu. Üstelik yolunu rahatça bulabilirdi, karanlıkta bile.

Ardında uzakta birtakım bağrışmalar duyduğunda yarım saattir at koşturuyordu. Dönüp bakmadan atı mahmuzladı. Birkaç dakika sonra, arkasına bir göz attı. Kampın ateşleri bile görülmez olmuştu. Kimse kovalamıyordu onu. Özgürdü! Derin bir nefesle ciğerlerini doldurdu. Ne yana gidecekti? Kuzeye değil, kuşkusuz: kıyı boyunca Asya'ya giden yollar garnizonların kontrolündeydi, onu hemen tanırlardı.[2] Hatta atlı bir haberci kendisinden önce oralara varmış bile olabilirdi. Bu durumda güneye yönelmek zorundaydı. Gözlerini kaldırdı, yıldızları tanımaya çalıştı, güneydoğuya doğru dönmüş bir yay fark etti. Oralarda neyle karşılaşabileceğini bilmiyordu, ama krallık olmayacağı kesindi.

Birden bir coşku doldu benliğine. Özgürdü. Artık krallığın memurlarından biri değildi. Yeryüzünü yeniden yaratmak isteyen ve başka insanların çekebileceği acılar konusunda en ufak bir kaygısı olmayan bir prens ile bir kralın çılgın ve şeytanca projelerine hizmet etmek zorunda değildi. Artık yazıcılar yoktu, casuslar yoktu, raporlar, abaküslerin takırtıları yoktu. Krallığın yatağına gönderdiği kadın yoktu. Gizli an-

lamlı bakışlar ve çift anlamlı sözler yoktu. Bundan böyle kafasının ve bedeninin tek efendisiydi.

Bütün gece at koşturdu, yıldızların soluk aydınlığında solunda, yüksek ve geceden daha karanlık bir yığın fark eder gibiydi, bir dağdı herhalde. Soğuk onu battaniyeye sarılmak zorunda bırakmıştı. Önünde arazi düzlük gibi görünüyordu ama buraları artık tanımıyordu, biraz yavaşladı. Hayvan sesleri -çakal ulumaları, gece yaşayan yırtıcıların homurtusu, pençelerle, dişlerle ya da sivri gagalarla parçalanan Arap tavşanlarının çığlıkları- gecenin sessizliğini bozuyordu. Ptahmos ateş yakamazdı, belindeki hançerleri yokladı. Tan yeri ağarırken kızıl kayalarıyla bir dağ göründü. Kayalıklarda sığınabileceği bir çatlak fark etti, atını oraya sürdü. Orada birkaç lokma ekmek ile iki incir yedi, biraz şarap içti. Sonra, uyumaktan çok, uyukladı. İki saat sonra ayaktaydı. İhtiyaçlarını gördü. Pırıl pırıl bir güneş çevreyi aydınlatmıştı, gözlerinin önünde, bir dağ sırasının etekleri boyunca uzanan, yer yer kavruk ağaç kümelerinin görüldüğü ince uzun bir ova vardı. Bu ova nereye açılıyordu? Hiçbir fikri yoktu...

İki saat sonra martı çığlıkları soruya cevap verdi. Sağda, uzakta, sonsuz, mavi bir çizgi güneşte ışıldıyordu. Ona doğru ilerledi, kıyısına gelince, üstlüğünü çıkardı ve kendini boylu boyunca maviliğe bıraktı. Denizdi bu! Mısır'ın tozlarından yıkandı. Çırılçıplak sudan çıktığı ve kumun üzerine düşmüş yapayalnız gölgesini gördüğü zaman, durdu, baktı: bu, dün geceden beri onun hayatının simgesiydi. Geçmişi kaybolmuş, yok olmuştu, tıpkı sıcak kuma dökülen su gibi. Bir kez daha Nesaton'un bilge sözlerini düşündü, ama burada hiçbir şey herhangi bir yere yazılmış gibi görünmüyordu. Buto, çocuklar, nar ağaçlı bahçe, hatta Kral Ramses, hepsi yakın bir gelecekte büsbütün yok olmaya mahkûm, silik anılardı. Onun sadece bir atı, biraz ekmeği, hurması ve incirleri vardı. Ve yarım matara su. Sonsuzluğun içinde çıplak bir adam.

Kurumak için kuma oturdu ve karşı kıyıyı görmeye çalıştı, hiçbir şey görünmüyordu. Ramses'in iş yerindeki odalarda gördüğü haritaları hatırladı ve Büyük Yeşil'in karşı yakasında, krallık topraklarının karşısında olduğuna karar verdi. Kıyı boyunca mı yürümeliydi? Güneş kıyıda daha az ya-

kıcıydı. Ama o zaman Ptahmos izlemek istediği yoldan ayrılmış olacaktı, oysa o su bulmak istiyordu. Ata bindi ve geldiği yoldan geri döndü. Deniz onu acıktırmıştı; iki incir ile biraz ekmek yedi ve tükürüğünün koyulaşmış olduğunu fark etti. Matarayı salladı ve içindeki sulu şarabın çıkardığı ses onu kaygılandırdı, çok küçük bir yudum içti. Sıcak bastırmaya başlamıştı. Geceden önce su bulamazsa durum kötü olacaktı. Ve, kendisi bile fark etmeden, bir şey oldu. "Tanrım, su bulmama yardım et!" Dua, dudaklarından bir nefes gibi çıkmıştı. *Tanrım!* Ama bunu fark edemeyecek kadar kaygılıydı.

Başı dönmeye ve gözleri kararmaya başlamıştı. Güneş doğalı ne kadar zaman geçtiğini hesaplamaya çalıştı, başaramadı: gün geçmek bilmiyordu. At tam o sırada başını sola çevirdi, Ptahmos artık onu idare etmiyordu, kendisi eyerin üzerinde iradesini zorlayarak durabiliyordu. Toprağın doğası değişiyor gibi göründü ona; daha koyu renkliydi şimdi. Sonra yeşillikleri gördü, kısa ve yeşil otlar. Sonra suyu gördü ve gözlerini yumdu.

Hayvanın içgüdüsü onu küçük bir dereye getirmişti. Kuşkusuz dere iki üç gün önce daha da genişti; yayılmış olan yatak en az elli arış vardı, oysa şimdi akan suyun genişliği on arış bile yoktu, ama suydu. Ptahmos zorlukla atından indi. Hayvan çoktan içmeye başlamıştı. Ptahmos suyun kenarına kadar yürüdü, önce yüzüne su çarptı, sonra içti. Su serindi. Ve temiz. Avaris'ten beri içmediği kadar, belki oradakilerden de daha duru. Doya doya içtikten sonra toprağa oturdu. "Sana şükrediyorum Tanrım" dedi, derin bir nefes alarak.

Etrafına baktı. Su çağlayarak dağdan iniyordu. Geçen akşamki yağmur ve sel, dereyi taşırmıştı, ama şimdi hâlâ akıyordu, demek bir kaynağı vardı. Çevre burada yemyeşildi. At istediği kadar içmiş, şuradan buradan, yeşilliklerini seçerek otluyordu artık. Ptahmos dere boyunca yürüyerek bir meyve ağacı aradı, bulamadı.

Buna karşın, yeniden yüreğini çarptıran bazı izler gördü. Toprak, bir yerde kararmıştı ve kömürleşmiş ağaç dalları vardı. Çepeçevre etrafındaki otlar ezilmişti. Dalları elledi: soğuktu, ateşin kalıntılarını karıştırdı, bir balık iskeletinden geri kalmış kemikler buldu. Sonra başka artıklar. Burada

mola vermiş olanların yanlarında getirdikleri ve oturup yedikleri balıkların artıkları. Kaç kişiydiler? Kimdiler? Nereye doğru gittiler? Araştırmasını sürdürdü ve az ötede hayvan pisliklerini gördü, en az yirmi hayvan orada durmuştu bir süre. Kaşlarını çattı: Mısırlıların tutsakları bakır ve malakit çıkarmak üzere Büyük Yeşil'in karşı yakasına gönderdiğini hatırlamıştı. Ama onlar kendisinin kaçak olduğunu bilemezlerdi...

Yanındaki yiyeceklerin sayımı çabuk bitti: bir ekmek ve bir de çeyrek ekmek, iki gün yetecek kadar hurma ve incir. Peki sonra? Hemen de bomboş olan matarasını doldurdu, ikinci bir matara almadığına pişmandı şimdi, biraz daha su içti ve battaniyesini sarıp tekrar eyerine astıktan sonra yola çıktı.

Gözleri yerde bir şeyler arayarak ilerliyordu. Çakıllı arazide iz kalmamıştı ve kumlardaki izleri rüzgâr silip götürmüştü. Ama, gene de toprakta tekerlek izine benzer çizgiler ona bir yol takip ettiği duygusu veriyordu. Sağda ve solda, ortadaki bir yoldan kenara kaldırılmış izlenimi veren kocaman taşlar vardı ve ortada, daha kısa olan otlar yer yer ezilmişti. Başka yolcular da buradan geçiyordu demek ki, ama kimler?

Onları ertesi sabah, gün ağarırken gördü. Sığındığı mağara çevreyi epeyi yüksekten görüyordu. İri, biçimsiz ceylanlara benzeyen üç düzine garip hayvan, bütün vücutlarıyla sallanarak, peş peşe kuyruk kuyruğa yürüyorlardı. Hecin develeriydi bunlar. Nasıl olduklarını duymuştu. Hayvanlara binmiş yirmi kadar adam vardı ve develerin birçoğuna tepeleme çuval ve denk yüklenmişti. Mısırlılar mı? Hayır, Mısırlılar bu açık renkli harmanileri giymezlerdi.

Bu adamlar güneye iniyorlardı, Mısırlıların güneyle hiçbir alışverişleri yoktu; doğuyla ilgiliydiler sadece. Süratle, onlara katılmanın akıllıca bir şey olup olmayacağını tarttı zihninde. Ekmek, incir ve bir matara suyla sonsuza dek dayanamaz ve ölünceye kadar çölde yürüyemezdi. Dağdan aşağı indi ve kervanın peşine takıldı.

Bir arış kadar uzakta olduğu sırada onu fark ettiler. Kuşkusuz durmaları için emir verildi, çünkü develerin hepsi duruncaya kadar bütün kervan, başından kuyruğuna birbiri-

ne çarparak sallandı. Adamlar dönmüşler, onun gelişini seyrediyorlardı.

– Selam! diye bağırdı İbranîce, anlayıp anlamayacaklarını düşünerek.[3]

– Selam! diye karşılık verdiler, çıplak göğsüyle çölde tek başına yol alan bu acayip yolcuya bakarak. O da adamlara bakıyordu. Çok benziyorlardı, ama Apiru değillerdi. Kısa kesilmiş sakalları vardı.

– Nereye gidiyorsunuz? diye sordu.

Kervanbaşı durmuş, Ptahmos'u bekliyor gibiydi.

Ptahmos ona doğru ilerledi ve soruyu tekrarladı.

– Alaat'a gidiyoruz, dedi adam. Sen kimsin?

– Adım Ptahmos. Mısır'dan geliyorum.

– Tek başına mı?

– Evet, yalnızım.

– O halde kaçaksın, dedi adam, biraz düşündükten sonra.

– Kral için çalışmak istemiyorum artık.

Adam kuşkulanmış görünüyordu. Birden Ptahmos'un bir hareketiyle belindeki sapı mücevher kakmalı hançer göründü.

Adam, bakışlarını Ptahmos'tan ayırmadan:

– Sen deli misin? diye sordu.

– Hayır, dedi Ptahmos gülerek.

– Ama çölü tek başına inmek için deli olman gerek. Çölü tanıyor musun?

– Hayır!

Sarsılarak güldü adam. Sonra hoşnutsuzluk belirten bir yüz ifadesiyle:

– Üstelik çıplaksın, dedi.

Ptahmos, gerçekten de onların, beyaz, yünlü bir harmaninin altına beyaz gömlek giymiş olduklarını fark etti. Çok sıcak gelmiyor muydu?

– Ne zamandan beri yoldasın?

– Üç gün, üç gecedir...

Kervanbaşının yardımcısı olması gereken bir adam da Ptahmos'a bakıyordu, başını güvensizlikle salladı. Kervandan fısıltılı konuşmalar duyuluyordu. Biri güldü.

Kervanbaşı:

– Bizimle Alaat'a gelmek istiyor musun? diye sordu.

– Evet. Hemen de hiç yiyeceğim kalmadı.

– Su ister misin?

– Dolu bir mataram var.

Kervanbaşı kolunu kaldırdı ve hareket emri verdi. Sonra Ptahmos'a dönerek:

– Üçüncü sıraya gir, dedi.

Alaat.[4] Ptahmos bu adı hiç duymamıştı. Bir kentti hiç kuşkusuz.

Güneş batarken Alaat'a vardılar. Kayalık bir platoda kurulu bir kaleydi. Duvarlar kalın bir harçla örülmüş kabaca yontulmuş taşlardan yapılmıştı. Şurasında burasında mazgal delikleri görünüyordu. Demek bu adamlar kendilerini savunmak durumunda kalıyorlardı. Kime karşı? Develer ve at, iç sitenin kapısında, kale duvarlarının koruyuculuğunda bırakıldı; sonra kervancılardan biri hayvanları geniş bir avluya götürdü ve önlerine ot yığdı. Yüklerini sallayarak yere çöktü hepsi. Çuvalları ve denkleri indirmek, sitenin evlerinin birindeki depoya benzer bir yere taşımak gerekti. Bir düzine adam, Ptahmos'un da yardımıyla iki saatte içeri taşıyabildiler. İç sitenin, demir kollarla sağlamlaştırılmış ağır tahta kapılarından her giriş çıkışında Ptahmos, bina duvarlarının kalınlığına şaşmıştı. Alaat'ta kimin saldırısından korkuyorlardı?

Bitkin düşmüştü. Üşüyordu, battaniyesine sarındı.

Yükün tamamı boşaltıldığında gece olmuştu. Hayvanlar sitenin içindeki bir ahıra götürüldü. Emirler duyuldu. Adamlar koşuştu, Alaat'ın kapıları kapandı, kalın, tunç kol demirleri vuruldu. Kervanbaşı ve iki adamı içeride, çift fitilli bir lambanın ışığında çuvalların sayımını yapıyorlardı. Deponun kapısını içeriden kilitledikten sonra, ihtiyar, Ptahmos'a "Benimle gel" dedi. Yanda küçük bir kapıya geldiler ve bitişikteki eve girdiler.

Giriş katındaki geniş oda, keçi kılından dokunmuş halılar, birbirine dikilmiş koyun postları ve Ptahmos'un hiç görmediği gibi bir hasırla döşenmişti. Bir köşede, iki ince uzun duvar çıkıntısı arasında bir ateş yanıyordu ve duman tavandaki bir delikten dışarı çıkıyordu. Bir tek kapı, arkaya açılıyordu, öteki odalara gidiyordu herhalde. Kadın sesleri, gülüşmeler duyuluyordu. Kapının aralığından bir çocuk yüzü göründü. Kervanbaşı işaret etti ve üç dört yaşlarında bir oğ-

lan çocuğu, hiç kuşkusuz babası olan bir adamın kollarında içeri geldi. Ptahmos'un yüzü birden bulutlandı. İlk kez, çocuklarını düşünmüştü. İçinde bir acıyla düşünceyi zihninden uzaklaştırmaya çalıştı.

Kervanbaşı, Ptahmos'a "Otursana!" diyordu.

Ateşin karşısında oturdular. Adamlardan biri arka odaya gitti, sırlanmış topraktan içki tasları ve bir testiyle döndü. Önce kervanbaşına, sonra Ptahmos'a içki ikram etti. Ev sahibi içti, sonra Ptahmos tası dudaklarına götürdü. Bir çeşit yumuşak biraydı.

– Oğullarım, dedi ev sahibi, dört genç adamı göstererek. Adım Hussam.

– Benim adım Ptahmos.

– Hoş geldin Ptahmos. *Tamuz,* diyordu adam. Niçin firavunun ülkesinde kalmadın?

– Onun emrinde çalışmak istemedim. Apiruların şefiydim. Onları yönetmem, idare etmem gerekiyordu. Bir sürü dik kafalı, isyancı adam. Çalışma koşulları da gitgide kötüleşiyordu.

Hussam, açıklamadan çok da tatmin olmuşa benzemiyordu:

– Öyle pek de güçsüz görünmüyorsun Tamuz, dedi.

– Aslında... gerçek şu ki, insan iki cepheye birden hizmet edemiyor.

Adam susmuş, bekliyordu.

– Krala hizmet etmem gerekiyordu. Öte yandan, bana güvenmiş, inanmış olanların davalarına da hizmet etmem gerekiyordu.

– Neden birinden birini seçmedin?

Beş erkek, bakışları yabancının üzerinde, dikkatle dinliyorlardı. İnsan, kafasındaki ve yüreğindeki sırları öğrenmeden bir yabancıya kapılarını açmaz.

– Çünkü, kralın cephesinde kalmayı seçseydim, ötekilere karşı acımasız olurdum. Ötekilerin davasına hizmeti seçseydim, soyluluk unvanımı kaybederdim.

– Unvanın neydi?

– Prenstim, dedi Ptahmos. İçkisini bitirdi, boş tası yere bıraktı. Oğullardan biri tekrar doldurdu.

– Prens mi? dedi Hussam. Nasıl yani?

– Ramses'in kız kardeşlerinden birinin oğluyum.

– Demek Ramses'in yeğenisin?

Ptahmos başını salladı. Bunlar fidye istemeye kalkışırlar mıydı?

– Ramses'in o kadar çok yeğeni var ki, bir sürü de oğlu. Benim yokluğuma üzülmeyecektir.

– Nasıl oluyor da Apiru dilini konuşabiliyorsun?

– Onlarla anlaşmak için bu dili bilmem gerekti. Mısır dilini de biliyorum tabiî.

– Yazmayı biliyor musun?

– Okuma yazma bilirim.

Hussam, oğulların birine işaret etti, genç adam kalktı, arka tarafa açılan kapıda kayboldu. Kadın sesleri duyuldu yeniden. Sonra birtakım gürültüler oldu. Genç adam, elinde ağır izlenimi veren büyük bir toprak tencereyle odaya döndü, ateşin üstündeki demir ızgaraya koydu, geldi oturdu.

– Şimdi ne yapacaksın? diye sordu Hussam.

– Bilmiyorum.

– Nereye gidiyorsun?

– Bilmiyorum.

– Olacak şey mi? dedi Hussam, hafifçe gülümseyerek. Bir ülken vardı, bir unvanın vardı, bir ailen, toplumda bir yerin vardı; bütün bunları arkanda bırakıp gidiyorsun. Ne amaçla, bir hiç için mi?

Ptahmos, o an ilk kez, durumundaki acayipliği hissetti. Bu adama ne cevap verebilirdi? Bütün bu saydıklarına gerçekte hiçbir zaman sahip olmadığını mı? Birden, böylesine zengin ve parlak bir kaderi terk edip, çöllere giden tek kişi bile hatırlamadığını düşündü. Evet, kendisi cinayetle suçlanmamak, unvanını ve onunla birlikte bütün otoritesini kaybetmemek için kaçmıştı. Kendisi için en değerli olan şeyi, kimliğini korumak için kaçmıştı. Ama aslında bu kaçışta ruhunun derinliklerinde sakladığı bir tutkunun da izleri vardı. Cinayetten önce de kaçmak, uzaklara gitmek istemişti. O Mısır'a ait değildi. Ve hep kaçıp kurtulmayı hayal eden tutsakların şefi olamazdı. Bu kaçış bir sondu, bir sona erişti. Bunu nasıl anlatabilirdi?

– Hiç kimse tutsak olmamalı, dedi sonunda, yüzü yorgundu; hiçbir şey uğruna...

Hussam'ın iki oğlu, akşamdan beri ilk kez, aynı fikirde olduklarını belirten sözler söylediler. Esrarlı konuklarına sevecen gözlerle bakıyorlardı.

Hussam, Ptahmos'a, içini okumak istercesine dikkatle bakarak:

– O zaman, kral olmak gerekir! dedi.

– Kral mı? diye tekrarladı Ptahmos, şaşırmıştı.

Oğullardan biri, neşeyle:

– Biz zaten kralız, dedi.

– Altı yüz koyunun kralı, diye cevap verdi baba.

– Öyle, ama kralız!

Ptahmos gülmeye başladı, oğullar da gülüyordu, aynı kuşaktan olanların suç ortaklığıyla. Ateş gövdesini ısıtmıştı. Tencereden yayılan koku acıktığını hissettiriyordu. Oturduğu yerde kımıldadı. Oğulların biri kalktı, birkaç tabak ve hemen de simsiyah ekmekler getirdi. Tabaklarda turp, çentilmiş biber ve koyu renkli bir salça vardı. Genç adamlar salçaya ekmeklerini bandılar. Ptahmos da onlar gibi yaptı.

Hussam, keskin bakışlı gözlerini Ptahmos'un gözlerine dikerek:

– Sen deli misin? diye sordu.

– Bunu daha önce de sordun. Hayır, hiç kimse bana deli olduğumu söylemedi. Sanırım, eğer deli olsaydım, beni bulunduğum göreve getirmezlerdi.

Hussam düşünceli görünüyordu. Uzun uzun süzdü Ptahmos'u, mantığa uymadığını düşündüğü şeyin açıklamasını yüzünde okumak ister gibiydi. Sonra göğüs geçirdi, doğruldu, yemeğin artık pişmiş olacağına karar verdi. Kuşkusuz, sofraya hizmetle görevlendirilmiş olan oğula "Ali, git bize şarap getir!" dedi.

Genç adam, az sonra, küçük bir testi ve büyük bir çukur tabak getirerek ortaya bıraktı. Sonra bir bezle tuttuğu tencereyi ateşten aldı, yerdeki geniş çukur tabağın üzerine oturttu. Hussam, uzun bir bıçakla tencereden, bir kümes hayvanının parçası olduğu belli kocaman bir eti aldı, herkesten önce konuğun tabağına koydu. Ptahmos, çalıhorozunun butunu tanımıştı. Tencerenin dibinde, çalıhorozunun suyunda pişmiş buğday çorbası vardı. Herkes büyük bir kepçeyle çorba aldı. Memfis'in ya da Avaris'in sofrasıyla kıyaslanamazdı

ama, sıcaktı ve lezzeti de oldukça iyiydi.

– Çalıhorozunu nasıl avlıyorsunuz? diye sordu Ptahmos.

– Ağla, bütün öteki kuşlar gibi. Siz, sizin orada nasıl avlarsınız?

– Uçan sopayla, dedi Ptahmos.

Bu yöntemi anlatmak, açıklamak gerekti. Sonra, çalıhorozu uzağa düşerse, ava alıştırılmış bir köpeğin onu getirdiğini de anlattı. Ev sahipleri çok heyecanlanmıştı. Onlara, bu uçan sopalardan bir tane yapmaya söz verdi.

Günlerce süren açlıktan sonra yemek, şarap, sıcak ve kaçışın heyecanı Ptahmos'u bitkin düşürmüştü. Başı öne düşüyordu. Ali tabakları kaldırdı ve Hussam onun burada yatacağını söyledi. Bir hasır daha, bir koyun postu ve saman doldurulmuş bir yastıkla öteki hasırların yanına serildi. Ptahmos, uzandığı an uyudu. Lambaları üflediler.

Gece, bir ara bir vücudun ağırlığıyla uyandı. Ev sahiplerinden biri, hangisi olduğunu göremedi, yanında uyuyordu, kolunu Ptahmos'un göğsünün üzerine atmıştı. Uykudaki kol, benimsemeyi dile getirmişti. Yabancıyı, insanlığın geri kalanıyla birleştiren, sahiplenen, sıcak ve çocuksu bir güven... Ptahmos tekrar daldı, tıpkı denize atılmış bir şişe gibi.

Rüya gördü. Rüyasında kraldı ve kendisinin de rüyanın içinde şaştığı şey, kral olmasının dünyanın en doğal şeyi gibi görünmesiydi.

Hiç kimse tutsak olmamalı

Hussam ertesi sabah ona bir tas, ekşitilmiş, kesilmiş süt ikram ederken:

– Bizler hayvancıyız, demişti. Bizimle çalışmak ister misin?

Ona rastladıklarında, Mısır'a giden sahil yolu üzerindeki Migdol ve Sin'den dönüyorlardı; ora tüccarlarına, ilkbaharla otlaklarda semirmiş beş yüz koyun ile battaniye ve yünlü dokuma götürmüşler, karşılığında buğday, silah, değerli taşlar ve bakır külçeleri almışlardı.

Dün geceki yemekte bulunan dört genç adam da oradaydı; gizlemedikleri bir merakla cevabı bekliyorlardı, özellikle de en gençleri, Ali.

– Çalışmak isterim, dedi Ptahmos. Ama Mısır'a giderseniz sizinle birlikte gelemem.

– Gerek olmaz, diye cevap verdi Hussam. Burada, Sebia'da ve Temina'da yapılacak çok iş olur senin için.

Sebia ve Temina... Bunlar nereleriydi?

– Ne yapacağım?

Hussam başını salladı. Sonra biraz bilgiççe bir tavırla "Senin yapacakların..." diye söze başladı. Yılda iki kez, ilkbahar ve sonbahar yağmurları otlakları yeşerttiği ve koyunlar iyice semirdiği zaman, Büyük Yeşil'in kıyısı boyunca, koyunları önleri sıra sürerek, Migdol'a, Sin ve Bal-Sefos'a, kuzeydeki Büyük Yeşil kıyısındaki Kenan Ülkesi'ne gidiyorlardı.

Yolculuk uzun sürüyordu, çünkü koyunlar dayanıklı değildi, zayıflamamaları için iyice doyuncaya kadar otlamaları gerekiyordu. Beş altı günde alınabilecek bir yol en az üç hafta sürebiliyordu. Sonra koyunlara karşılık alınan mallar, güneyde Medyen sınırındaki Esion-Geber'e kadar uzanan bölgede yaşayan Bedevî kabilelere ve başka tüccarlara satılıyor, o tüccarlar malları Araba'nın güneyine ve çevre bölgelere satmaya götürüyorlardı.

– Peki ama koyunlar nerede? diye sordu Ptahmos.

– Ovadaki çayırlarımızda, diye cevap verdi Hussam; bizimle birlikte gelirsen görürsün. İki üç güne kadar gideceğiz.

Demek birkaç yere dağılmışlardı. Alaat geçici bir depo olarak kullanılıyordu; Sebia ve Temina damızlık koyunların yetiştirildiği çiftliklerdi.

– Peki ya kadınlarınız? diye sordu Ptahmos.

Soru onları güldürdü. Her yerde, Alaat'ta, Sebia'da, Temina'da kadınları vardı. Tabii çocukları da. Çünkü kadınlar birlikte yola çıkmıyorlardı, on yaşından küçük erkek çocuklar da.

– Bu alışverişten size ne kalıyor?

– Altın, para, bakır, diye anlattı Hussam. Sen de her yolculuktan sonra payını, altın, para ve bakır olarak kârın on ikide birini alacaksın.

– Sizinle çalışmak istiyorum, diye tekrarladı Ptahmos.

Gençler ona sarılıp kutlamak için ayağa kalktılar: Samot, *Rastlantı,* en büyük kardeş, yeni ayda doğduğu için bu ad verilmişti; Nebiyet, *Peygamberlik,* çünkü doğacağı malum olmuştu; Rahman, *Bağışlayıcı* ve Ali, *Seçkin,* çünkü Alaat'da doğmuştu. Son olarak Hussam, mutlulukla gülümseyerek onu kucakladı.

Sonra "Dövüşmeyi bilir misin? diye sordu. Ptahmos, evet der gibi başını salladığında, anlattı:

– Çünkü dövüşmeyi bilmek gerek. Kervanlarımız bazen saldırıya uğrar.

– Kim saldırır?

– Yağmacı çeteler.

– Neyle dövüşüyorsunuz?

– Bıçakla... kılıçla, diye cevap verdi Hussam, biraz şaşkın.

Ptahmos düşündü. Bıçakla dövüşmek için deveden in-

mek gerekirdi. Kılıçla dövüşmekse, usta bir silahşörle karşılaşıldığında, çok tehlikeli olabilirdi.

– Sen nasıl dövüşürsün? diye sordu Samot.

– Öncelikle düşmanımın bana yaklaşamamasını sağlarım.

– Nasıl?

– Uzaktan vuran silahlarla. Uzaktan, diyelim otuz kırk arıştan, ok ve yayla. Daha yakın mesafedeyse, mızrakla.

Hussam:

– Bunlar bizim silahlarımız değil, dedi.

– Çetecilerin silahları da değil, diye cevap verdi Ptahmos gülerek; bu da bize üstünlük sağlar.

Öneri, adamları şaşırtmıştı. Hussam, düşünüyordu:

– Deve üstündeyken ok atılabilir mi? diye sordu.

– Neden atılmasın?

– Oku, yayı, mızrağı nereden bulabiliriz?

– Mallarınızın karşılığı olarak isteyebilirsiniz.

– Mısırlılar bize asla silah satmaz, diye itiraz etti Hussam.

Gerçekten de doğru olabilirdi bu.

– Bize ok atmayı kim öğretecek?

– Siz, kendiniz çalışarak öğrenebilirsiniz.

– Yayları biz yapamaz mıyız? diye sordu Samot.

Soru Ptahmos'u da düşündürdü. Askerler arasındaki konuşmaları sıkça dinlediği için, ok ve yayların yapıldığı tahtanın Kenan Ülkesi'nden ve daha da ötelerden getirtildiğini biliyordu. Başka bir tahtadan da söz edildiğini hatırlıyordu, ama servi miydi, porsukağacı mıydı, bilemiyordu.

– Deneyebiliriz, dedi. Bize servi ağacı gerek.

Günler o kadar hızlı yaşanıyordu ki sadece bir haftadan beri Alaat'a olduğu halde ona aylardır burada yaşıyormuş gibi geliyordu. Gençler, beşi birlikte, Büyük Yeşil'in kıyısına iniyor, suya giriyor; kırık bir böcek kabuğunu, kumun üzerinde kuruyarak, gerçekte içi boş bir torbadan başka bir şey olmadığını ölümüyle ispat eden bir denizanasını çocuksu bir hayranlıkla seyrediyorlardı. Ağları atıyor, her renkten balıklarla eve dönüyor, biçimleri çok garip olanları seçiyor, ötekileri ayıkladıktan sonra öğle yemeği için yukarı çıkarıyorlardı. Ve Ptahmos'a hayatı konusunda sorular soruluyordu.

– Hiç adam öldürdün mü? diye sordu Ali, en küçük kar-

deş. Ptahmos'a, karşı yakadan gelen bu beklenmedik armağana, tutkulu bir merakla sokuluyordu.

– Evet, birini öldürdüm, diye cevap verdi Ptahmos.

Avaris'te, bir gece, bir cinayet teşebbüsünden nasıl kurtulduğunu anlattı. Dinlerken, gözleri gece, ateşe çok fazla yaklaşma cesaretini gösteren, çakalların gözleri gibi parlıyordu. O gece, öyküyü bir kez de babalarına anlatması için Ptahmos'u zorladılar. Ptahmos'un, hançeri adamın göğsüne, kaburgalarının altına sokuşunu taklit ediyorlardı.

Alaat sadece bir molaydı. Develeri yüklediler ve Sebia'ya doğru yola koyuldular. Hussam Ptahmos'a, çöle dayanabilmek için üzerine geniş ve bol bir gömlek giymesi ve başından ayağına kadar açık renk yünlüden bir harmaniye sarınması gerektiğini öğretmişti. Hedeflerine varmalarına iki gün yetecekti. Burası, üç kuyunun çevresinde toplanmış birkaç düzine çadırdan ibaretti. Onları, evlerine dönen kaybolmuş çocuklar gibi karşıladılar. Gülmeler, kucaklaşmalar, sonra yeni geleni süzen meraklı bakışlar.

– O Mısırlı, diye tanıttı Hussam; bundan böyle benimkilerden biri.

Bedeviler bir an ona baktılar, sonra sırtına tokatlar indirerek aralarına aldılar. Yakışıklıydı ve gençti, bu her yerde olduğu gibi, izin belgesi olmuştu. Akşam, koyun çevirdiler, şarap tulumlarının ipleri söküldü, sonra adamlar dans etti, topuklarıyla toz sıçratan garip dansçılar, vahşî bir dans. Ptahmos yalnızdı. Dört erkek kardeş, Samot, Nebiyet, Rahman ve Ali ve babaları Hussam, Sebia'daki kadınlarının yanına gitmişlerdi. Ateşin önünde oturmuştu, düşünüyordu. Buto'yu, çocuklarını, İssar'ı, Lumi'yi, Enoh ile Arfaksad'ı düşünüyordu, onu öldü sanıyorlardı kuşkusuz, kayboldu, öldü, çakallar ve akbabalar tarafından parçalandı sanıyorlardı. Prens Ptahmos, çölün herhangi bir yerinde, isimsiz, bilinmedik bir iskelet, kum fırtınalarının aklaştırdığı, törpülediği, cilaladığı bir iskeletten ibaretti artık. Hape-naht'ın, yazıcıların, nomarkın, mimarların, hatta belki naip prensin düştüğü şaşkınlığı gözünün önüne getirerek gülüyordu, yeğeninin kaybolduğu haberi çoktan Ramses'e ulaştırılmıştı kuşkusuz.

Miryam, onun artık gelmediğini görerek şaşmıştı. Belki

erkek kardeşi hakkında bilgi almak için birilerine gitmişti. Onu terslemiş ve kovmuşlardı: "Kardeşin burada yok, gitti, öldü o!" Ağlamıştı, elleriyle yüzünü örterek ağlamış, inlemişti. Sonra kentin dış mahallelerinin birindeki evine dönmüş, her yana ümitsizliğini haykırmıştı.

Çocukları? Bundan böyle onlar "kaçağın çocukları" olacaklardı. Buto onları Memfis'e götürecek, Naht alacaktı onları. Çocuktular: kısa zamanda babalarını unutacaklardı.

Ateş çıtırdıyordu. Yalnız ihtiyar bir adam oturuyordu Ptahmos'un yanında. İri kemikli ayaklarının kurumuş derisi yaldızlı beyaz, elleri fırtınanın söküp attığı bir ağacın kökleri gibi boğum boğum ve yüzü kırışıkların arasında anlamını kaybetmiş gibiydi. Uzun süre hiç kımıldamadan oturdu, sanki ölüm onu orada sinsice yakalayıvermiş gibi.

Sonunda, heyecansız, duygusuz, hemen de bir kadın sesiyle: "İyi ki yukarıda tanrılar var!" dedi birden. Hayatlarının sonunda erkekler çoğu kez kadın sesiyle konuşur, kadınlarsa erkek sesiyle.

Ptahmos yabancının yüzünü görmeye çalıştı, ama sadece sönmekte olan ateşin kızıllığında parlayan giysiler görebildi.

– Hangi tanrılar? diye sordu sonunda.

İhtiyar elini göğe yıldızlara doğru kaldırarak:

– Her zaman tanrılar vardır! diye cevap verdi.

– Hangi tanrılar? diye bir kez daha ısrarla sordu Ptahmos.

– Siz, Mısırlılar, sizin gerektiğinden fazla tanrınız vardır. Ülkenizde tutsaktım, bilirim.

Ateşi beslemek için kenara yığılmış ağaç dallarından birini aldı, sönmeye yüz tutmuş alevlere attı. Kokulu bir ağaçtı, güzel kokulu bir ağaç.

– Sen de tutsaktın! Sadece tutsaklar kaçar!

Ptahmos birden irkildi. *Sadece tutsaklar kaçar!* Ve kendisi, ilk akşam Hussam'a, *"Hiç kimse tutsak olmamalı"* demişti. *"Hiçbir şey uğruna."*

Ama, bir yabancının gözünde kendisinin de kaçmakta olan bir tutsak olduğunu görmek, çok sarsıcı bir şeydi.

– Nerede yatacağım? diye sordu, çünkü ona söylemeyi unutmuşlardı.

– Bizim burada kadının yok. Onun için çadırda yatacak-

sın, dedi ihtiyar, eskilerle birlikte. Ben gidiyorum zaten, benimle gel.

O gece, hasırının üzerinde, battaniyesine sarınmış yatan Ptahmos, uykuya dalmadan önce, neredeyse sabahın olmaması için dua edecekti. Ama bilinmezdi. Bazen gün, sahiden doğardı.

Tanrıların eli

Alaat'tan çıkarken, develere pek çok mücevher ve Mısır keteni, özellikle de Bedevîleri çok sevindiren kendinden pili pili, saydam, incecik ketenler yüklemişlerdi. Malların bir bölümü Sebia'da indirilecekti, geri kalanı Temina içindi. Bazısı altın sim işlemeli kumaşlar genç kızları arzuyla titretirken, erkekler de aynı arzuyla onları seyrediyorlardı. Öğle saatlerinden beri, kadınlar, genç, yaşlı Hussam'ın çadırında geçit resmi yapmışlardı ve getirilen mallar Ptahmos'un şaşkın ve sevinçli gözleri önünde, akşama kalmadan satılmış bitmişti.

Genç adam:

– Keteni altınla değişiyorsun, diye sordu. Peki, altın takıları neyle değişiyorsun?

– İyi işlenmemiş altınla, diye anlattı Hussam, elindeki, içi madenî bir şeylerle dolu torbayı sallayarak. Ağırlığının dörtte biri eksiğine.

Bunlar az çok işlenmiş altın parçaları, iğneler, kolyeler, tokalar, bileziklerdi; hepsini küçük bir terazide tartıyordu, bir yana kendisine uzatılan takıyı, öbür kefeye küçücük bronz ağırlıkları koyarak.

Koyunların, etin ve ketenin böyle altına dönüşümü Ptahmos'u düşündürüyordu. Yıllardan beri bu trampayı sürdüren Hussam'ın çok zengin olması gerekirdi. Altını ne yapıyordu? Ölümünden sonra oğulları ile karıları arasında bölüşülecekti doğal olarak, ama şimdi ne yapıyordu? Hangi işte

kullanıyordu? Hussam altını tereddütsüz bir düzenle, dahice, hırsla topluyordu. Neyi satın alacaktı onlarla? Birden, geçen akşamki cümle geldi aklına: *Kral olmak gerek*! Hussam kabilelerden birine başkan olmak istiyordu. Bir bölgenin efendisi! Kral olmak isteyen kendisiydi. Peki sonra ne olacaktı? O da bir küçük Seti olacaktı, bir büyük Ramses'in babası ve hiç kuşkusuz bir Ptahmos'u olacaktı onun da. Büyük işler yapacak, bir ordu kuracak ve komşularıyla savaşacaktı.

Usandırıcı bir şeydi bu. İnsanoğlu sadece ve sadece güç istiyordu, iktidar istiyordu.

Aklı, kendisini bir kral gibi başlarında isteyen Apirulara gitti.

"Ya sen, diye kendi kendine sordu. Sen ne istiyorsun?" Ama cevabı biliyordu, basitti: o ışık sütununu görmek istiyordu.

Dolaşmaya çıktı ve kendini, yağmur mevsimi biteli üç hafta olduğu halde hâlâ yeşil kalabilmiş tepelerin ortasında buldu. Sebia'nın etrafında çepeçevre otlaklar vardı, orada satılmamış -damızlık- koyunları gördü, başlarında birkaç çobanla otluyorlardı. Belki de Hussam, Sebila'nın kralı olmak istiyordu. Kuşkusuz Temina'nın da. Ve Alaat'ın da neden olmasın, orada toprağı vardı.

Ptahmos, çadırların çevresinden dolanarak geri döndü. Kabaca yapılmış kale duvarlarının koruduğu bir arazide iki yüz kadar çadır; duvarlar, Alaat'ta kullanılanlara benzer kocaman taşlarla düzensizce örülmüştü, sadece burada mazgal delikleri yoktu. Bu insanların düşmanları yoktu anlaşılan ya da çalınacak bir şeyleri yoktu. Kadınlar yün eğiriyordu, bazıları Avaris'te de gördüğü alçak, ilkel tezgâhlarda kumaş dokuyorlardı. Ötekiler büyük bir değirmenin başında, değirmen taşını çevirmek için öne eğilmiş bedenleriyle tahıl öğütüyorlardı. Çadırın önüne oturmuş, yağ çıkarmak için susam ezen bir kadın, başını kaldırdı, baktı.

– Hussam'ın arkadaşı Tamuz sen misin? diye sordu.

Ptahmos durdu, gülümsedi, kendisine böyle hitap edilmesine alışık değildi. Gözleri antimuan sürmesiyle kapkara, şişman bir kadındı.

– Çok yakışıklısın, çok da güçlüsün. Kadınlarımızdan birini almayacak mısın?

Genç adam gülmeye başladı.

– Daha yeni geldim.

– Güneş yeni doğdu, ama öğle oldu bile, dedi kadın. İki genç kızım var, genç, güzel ve sağlıklı.

– Anlattığın gibilerse, kuşkusuz görürüm onları.

Gerçekten bir kadın olması gerekiyordu. Ama yuvası, evi olmadan, kadın alınır mıydı? O yuvayı nerede kuracaktı?

Hemen o akşam, çadırda yemek yerlerken Hussam genç adamın ayaklarının dibine küçük bir kese ve birkaç ince ağaç kütüğü bıraktı, Ptahmos ilk kez görüyordu bu ağacı.

– Servi ağacı, diye açıkladı adam. Bir yayla birkaç ok yapabilir misin?

Ptahmos gözlerini kaldırdı yaşlı tüccara baktı "Denerim" dedi. Sonra keseyi aldı, içindekinin ne olduğunu anlamak için salladı; anladı, altındı. Tekrar başını kaldırdı, Hussam'a baktı.

– Sadece birkaç gündür sizinleyim, dedi. Bana yemek verdin. Evinde konuk ettin. Bu altınları alamam.

– Altını ret mi ediyorsun? diye hayretle sordu Hussam.

– Hakkım olanı reddetmiyorum. Ama hak etmediğim bir şeyi kabul edemem.

Hussam yanına oturdu, gülümsedi. "Şimdi senin gerçekten prens olduğuna inandım" dedi. Dört oğlu gelmiş, çevrelerine oturmuştu. Kadınlar, bir kazan ekmek, şarap ve toprak taslar getirmişlerdi. Hussam herkese yemek koydu. Bol baharatlı bir koyun yahnisiydi. Hussam keyifli görünüyordu.

– Karım hamile, dedi Ali.

– Benimki de dedi Samot.

– Alışverişe yanaşmıyor.

– Haklı, diye fikrini açıkladı Samot. Gökteki ayın yolu kesilmez.

Ptahmos gülümsedi.

– Sana kızlarını vermek isteyen üç kadın var, diye haber verdi Hussam.

Ptahmos:

– Sizin buralarda, ceylanların avcıları avlaması âdet midir? diye sordu.

Gülmeye başladılar.

– Evet, töre öyledir, dedi Hussam. Ama senin ceylanını seçmene de engel olmazlar.

– Benim onun için verecek altınım yok, dedi Ptahmos.

– Ben sana borç veririm, dedi Hussam.

Ali "Ben de!" diye bağırdı.

– Yolun üstüne bir badem ağacı mı dikeceğim?

Hussam:

– O yol nereye gidiyor? diye sordu.

– Tanrı bana söyleyecek.

– Tanrı?

Ptahmos parmağını kaldırarak göğü gösterdi.

– Peki ya senin kafan, diye kışkırtıcı bir bakışla sordu Hussam; senin kafan ne işe yarıyor?

Sözler Ptahmos'u düşündürdü. Sonsuza kadar Tanrı'nın vereceği işareti mi bekleyecekti? Deniz kıyısında, o ışık sütunu vücut bulsun diye sonsuza kadar bekleyecek miydi? Apiruları çılgın bir kaçışla krallıktan çıkarıp götürmeyi, olağanüstü bir şey, göklerden bir işaret bekleyerek reddetmişti. Her zaman olayların zorlamasıyla mı hareket edecekti, Mısır'dan kaçarken yaptığı gibi? O halde özgürlüğü, şimdi özgürdü artık, özgürlüğü ne yapacaktı?

Hussam:

– Aramızda mutlu değil misin? diye sordu. Oğullarım birkaç saatin içinde seni kardeşleri gibi benimsediler ve ben, öz oğlum gibi kabul ettim.

– Sizinle çalışacağımı söylemedim mi? diye cevap verdi Ptahmos. Şimdilik bu yeterli olsun. Meyveyi olgunlaşmadan koparmayalım.

Hussam gülümseyerek:

– Yaz yaklaştı, dedi. Olgunlaşmak için çok bekleme!

Ertesi sabah Temina'ya doğru yola çıktılar, yanlarına dört yardımcı daha almışlardı. Hussam ertesi akşam oraya varacaklarını söylüyordu. Yolculuğun ilk günü olaysız geçti. Ama ikinci gün, öğleye yakın, Hussam, yolları üzerinde beliren bir toz bulutunu göstererek kaşlarını çattı. Bir anda kervanın her yanından bağrışmalar duyuldu. "Yağmacılar!" Kılıçlar kınlarından çekildi. Ptahmos'un iki hançeri vardı yalnızca. Bakır madenlerinden dönüşte yağmacıların saldırısına uğrayan Mısırlı subayların anlattıklarını hatırladı. Bir anda,

onların haydutları yenmek için kullandıkları bir taktik aklına geldi. Hızla atından indi ve sağrısına bir tokat indirerek hayvanı dağa doğru uzaklaştırdı.

– Ne yapıyorsun? diye bağırdı Hussam; bin çabuk!

– Hayır, yerde daha iyi dövüşürüm. Siz de inin! Hemen develeri çöktürün, yoksa baldırlarını keserler.

Yağmacılar, küçük atlarının üzerinde, fırtına gibi geldiler. On kişiydiler. Uzaktan görünüyordu, onlar da kılıçlarını çekmişlerdi. Hussam ile ötekiler geri dönmesi için bağırırlarken Ptahmos üstlerine doğru koştu. En baştaki haydut kılıcını havada döndürerek geliyordu. Üç arış mesafe ancak kalmıştı ki Ptahmos bir avuç kumu atın gözlerine savurdu. Hayvan birden yana devrildi ve aynı anda Ptahmos binicinin yüzüne de bir avuç kum attı. Adam, kılıcını gelişigüzel savurmaya devam etti birkaç saniye, sonra gözlerini ovuşturarak düştü. İkinci haydudun kılıcından korunmak için geriye sıçrayan Ptahmos, yere düşenin yanına atladı ve hançerini göğsüne sapladı, çekti, ikinci atlı üzerine gelmişti, döndü, bir hançer vuruşuyla dizgini kesti, atın başının altından geçerek bütün gücüyle haydudun bacağına yapıştı, birden dengesini kaybeden adam debelendi ve Ptahmos hançeri adamın bacağına sapladı ve yukarıdan aşağıya baldırını yardı. Adam korkunç bir sesle bağırdı, Ptahmos bir anda olanca gücüyle iterek onu düşürdü, bacağını elinden bırakmadan yüz üstü çevirdi, bütün vücuduyla yüklenerek zaptetti ve hançerini sırtına sapladı.

Göz ucuyla Hussam ile adamlarının da onlardan cesaret alarak saldırıya geçtiklerini gördü. Hussam yerde haydutlardan biriyle dövüşüyordu, bir eliyle adamın kılıç tutan elini uzaklaştırmaya çalışırken öbür eliyle adamı vurmaya çalışıyordu. Ptahmos atıldı, haydudu bacağından çekerek devirdi, o an kılıç elinden fırladı ve Ptahmos, kendisinin bile asla inanamayacağı bir hızla hançerini adamın sırtına, sonra böğrüne sapladı. Doğrulduğu an, üçüncü haydut saldırdı, bu kez onu Ali kurtardı; Ptahmos'un yaptığını yaparak yerden avuçladığı kumu adamın yüzüne savurdu, yere yuvarlanan adamın boğazını kesti.

Hayatta kalan altı haydut geri dönmüştü ve şimdi yolun üstünde bir toz bulutundan başka bir şey kalmamıştı. Ker-

vancılar, nefes nefese, tek kelime konuşmadan birbirlerine bakıyorlardı. Hussam'ın kalçasında uzun bir yara vardı. Nebiyet'in yüzünde ve boynunda yaralar vardı ama derin değildi. Sebia'dan gelen adamlardan biri, Rahman, koluna bir tekme yemişti, kırılmış olabilir diye kaygılanıyordu. Ptahmos cesetlerden birinin gömleğinden ince uzun bir parça yırttı, Hussam'ın yarasını matarasındaki suyla yıkadı, sonra sıkıca sardı. Bez hemen kanı emdi, ama kanama durmuşa benziyordu. Nebiyet, Rahman'ın yarasını yıkamıştı, ama sarılabilecek gibi değildi. Ptahmos, bulabildiği en düzgün ağaç dalını kırdı ve Sebialı adamın kolunu bu dalla bezlerle sararak hareketsiz bıraktı. Memfis'te böyle yapıldığını görmüştü.

Elinin tersiyle alnının terini sildi ve etrafa baktı. Üç kişiyi hançerle öldürmüştü. Oldukça kısa bir ömürde beş ölü.

Cesetleri incelediler. Ptahmos üstlerini aradı, altın ve bakır nazarlıkları aldı, sonra kılıçları aldı, bir araya getirdi, atının eyerine koydu.

– Atlardan biri eksik, dedi.

– Giderken götürdüler, dedi Ali.

Hussam ile adamları ses çıkarmadan ona bakıyorlardı.

– Niye bana bakıyorsunuz? diye sordu.

Ali'nin bir hareketi soruya cevap verdi. Genç adam Ptahmos'un boynuna sarılarak heyecandan ağlamaya başlamıştı. Küçük bir çocuk gibi titriyordu. Ptahmos kolunu omzuna attı.

Herkes biraz sakinleşince Hussam:

– Dövüşmeyi nerede öğrendin? diye sordu.

Ptahmos, sinirli bir gülüşle:

– Dövüşmeyi öğrenmek gerekir mi? dedi; sanırım her insan içgüdüsüyle dövüşmeyi bilir.

– Yırtıcı hayvan gibi cesur ve hızlısın, dedi Hussam. Çok da kurnazsın. Ben bir atlıyla, yerde dövüşmeyi asla düşünemezdim. Delirdiğini sandım. Ama gördüm ki tanrıların eli senin üzerindeymiş.

Geçmişteki bir hayatta, Abel adında bir Apiru ona, *Tanrı'nın gözü senin üzerinde,* demişti.

– Hayatımızı kurtardın, dedi Rahman. Sen olmasaydın en az ikimiz şu anda ölmüş olacaktık.

– Okumuz ve yayımız olsaydı belki yaralımız bile olmazdı.

Gülümseyerek, üç at kazandık hiç olmazsa, diye devam etti. Develere de hiçbir şey olmadı. Bana gelince, dedi avucunda salladığı, saldırganlardan alınmış altın ve bakır nazarlıkları göstererek, ben de payımı almış oldum.

Su içtiler, biraz bir şeyler yediler. Sonra cesetleri yolun kenarına kadar çektiler, üstlerini kum ve çakılla örttüler, atları develere bağladılar ve yola çıktılar. Sebia'ya vardıklarında batıda incecik bir yaldızlı gök parçası kalmıştı sadece, gecenin yiyip bitireceği ince uzun bir kavun dilimi.

Alev

Ptahmos, Hussam'ın getirdiği servi tahtasına çakmak taşının sivri ucunu sapladı. Sonra keskiyle taşa bütün gücüyle vurdu, taş, tahtadan, üç arış kadar uzun, bilek kalınlığında bir parça ayırdı.

Ali, yanında çömelmiş, dikkatle onu gözlüyordu. Yağmacıların saldırısından beri gölge gibi peşinde dolaşıyordu, uyumak için bile yanından ayrılmıyordu. Ptahmos tahta parçasının esnekliğini anlamak için dizine dayanarak bükmeye çalıştı, önce bir yanından, sonra öbür yanından. Kokladı, tahta güzel kokuyordu, hafifçe yağlı gibiydi. Sonra parçalara ayırmak için bronz hançeriyle, önce bir ucundan ince ince kesmeye başladı, zor oluyordu, çünkü sımsıkı dokulu tahta sertti. Arada durup, tahtaya yanını çevirerek bakıyor, sonra yeniden çalışmaya başlıyordu. Bir yaya hiçbir zaman yakından bakmamıştı, hele nasıl yapıldığını hiç görmemişti; kendi aklına göre yapmaya uğraşıyordu.

Temina'daki mola, Hussam'ın yarasının kapanabilmesi için biraz uzatılmıştı. Civarda yaşayan ihtiyarlardan biri birtakım tedaviler uygulamıştı: kaynatılmış sinirotuyla sıcak susam yağının karıştırılmasından oluşan bir yakıydı bu. Hussam hâlâ topallıyordu ve eski gücüne kavuşmadan yola çıkmak istemiyordu, üstelik yolun bundan sonraki bölümü epeyi uzundu. Yeni bir saldırı onu güçsüz haliyle yakalayabilir ve o zaman sonuç, bir önceki kadar şanslı olmayabilirdi.

Birden, Ptahmos'un yanındaki kumlara bir gölge düştü. Ptahmos başını kaldırıp baktı ve düzensiz adımlarla ona doğru gelen Hussam'ı gördü. Tüccar, yaralı bacağını uzatarak yanına, kuma oturdu.

Ptahmos:

– Yağmacılar nasıl oluyor da atla dolaşıyorlar, neden develeriyle gelmediler? diye sordu.

Çünkü, gerçekten de Sina çevresindeki kumlu düzlüklerde at çok daha kullanışsızdı.

– Onlar yöreyi iyi tanır, dedi Hussam. Katı tabanlı yollardan gelirler. Çok iyi binicidirler. Savaş taktikleri bu, yıldırım baskın...

– Nereden geliyorlar?

– Genellikle yükseklerdeki platolardan iniyorlar. Tepedeki gözcüleri bir kervanın geldiğini haber verir. Onlar bizim kabilelerimizden kovulmuş adamlar; şu ya da bu nedenle, kadın yüzünden, miras kavgası yüzünden, çok sarhoş olup elini kana buladığı için... Onlar sürülmüştür, ancak yağmacılıkla hayatta kalabiliyorlar. Hiçbir zaman koyunları götüren kervanlara saldırmazlar, koyun satılmamış olduğuna göre, kervanda altın olmayacağını bilirler çünkü. Koyunlar da hiçbir işlerine yaramaz.

– Peki ne yer, içerler?

– Bilmem. Balık, ceylan, tavşan. Ilgın ağacı mannası.[1]

– O nedir? diye sordu Ptahmos.

– Sana gösteririm. Çölde, ağaçların gövdesinde olur. Yumruyu koparırlar, ezerler, un gibi toz olur, peksimet yaparlar.

– Peki, ya içecek?

– Her yerde su vardır. Toprağı biraz kazmak yeter; altı, yedi arşta su çıkar. Hafif tuzludur, ama içilir.

– Kuyuyu nasıl açıyorlar? Kazmaları var mı? diye sordu Ptahmos.

– Çoğunluk mola verdiğimiz yerlerde bizim kazdığımız kuyulardan faydalanırlar. Hepsi miskindir! Hussam, aşağılayan bir ifadeyle ekledi: hırsız kadar tembeli yoktur!

– Ama yaşadıkları, yerleştikleri bir yer vardır, herhalde dedi Ptahmos.

– Hayır, ne bir yerleri var, ne yanan ateşleri.

– O halde kadınları da yoktur.

Hussam, önemli bir hüküm verirmiş gibi:

– İnancı olmayanın kadını olmaz! dedi.

Ptahmos, belirsiz bir alayla adama baktı. Hussam gülmeye başladı.

– Bir haftadır seni gözlüyorum, dedi. Sanırım, artık biraz tanımaya başladım.

Ptahmos, bakışları yaptığı işte, susuyordu. Yakında yay olacak tahtanın bir ucunu düzeltmişti; şimdi öbür ucu düzelecekti, sonra tahtaya yumuşak bir eğim verilecekti ki bu sonuncu, çok zor ve ince bir işti.

– Sen çakıl taşı gibisin, diye devam etti Hussam. Sana vurulduğu an, alevleniyorsun. Yağmacıların saldırısı sırasında neler yaptığını gördüm. Seni gören, bütün hayatın boyunca böyle saldırılara karşı kendini savunmuş olduğunu sanırdı. Ama ilk kez savaşıyordun. Göz açıp kapayıncaya kadar, ne yapmak gerektiğini anladın. İlk saldırganın gözlerini kumla kör ettiğin zaman, yıldırım gibi üstüne atlayıp, hançerini sapladın. Ötekini de baldırına bıçağını saplayarak nasıl yere devirdiğini gördüm. Onu da saniye geçirmeden altına aldın ve hançerledin. Hiç orduda bulunmadın değil mi?

– Hayır, böyle şeylerin orduda öğrenildiğini sanmıyorum, dedi Ptahmos, heyecansız bir sesle.

– Öyleyse, nereden biliyordun?

– Sana açıklamak isterdim, Hussam ama açıkçası cevabı ben de bilmiyorum.

Hussam düşünüyordu.

Sonra, ciddî bir sesle:

– Sende olağanüstü bir alev gizli, dedi.

Bir alev. Evet, görmeyi beklediği aydınlığın aleviydi bu.

– Fışkırmayı bekleyen bir alev, diye devam etti Hussam. Ama ne zaman? Kimin vereceği işaretle?

Ali, Ptahmos'a onu bakışlarıyla tutuşturmak ister gibi bakıyordu. Alevlerle yanan onun kendi yüzüydü. Bir önceki gece, Ptahmos'a bir sevgiliye sarılır gibi sarılmıştı. Bu biraz kaygı vericiydi, aynı zamanda hüzünlüydü de bu gencecik adamın böylesine kendini verişi; kendi isteğiyle tutkuya köle olmuş bir çocuk!

– Oğullarını büyüledin, Tamuz! Yaptıklarını gören Sebi-

alılar senin tanrısal bir güce sahip olduğuna inandılar. Senin adınla yemin ediyorlar artık. Tanrıların eli üzerinde, Tamuz! Ama sen... neyi bekliyorsun, söylesene?

– Doğru, bekliyorum, diye cevap verdi Ptahmos, elindeki işi bırakarak; bir işaret bekliyorum.

– Tanrılardan gelecek bir işaret; söylemiştin!

– Tanrı'nın işareti, dedi Ptahmos.

– Peki o zaman ne yapacaksın?

– Tanrı bana söyleyecek.

– Tanrı'nın seninle konuşacağına mı inanıyorsun?

Ptahmos, tam ortada bir kavis yapmaya çalışarak yayı hareket ettiriyordu. Sonunda, ışıltılı gözlerini Hussam'a çevirerek cevap verdi:

– Eğer bana işaret verecekse, herhalde konuşacaktır değil mi?

Akşama doğru Ptahmos yayı aşağı yukarı tamamlamıştı. Bu iş ellerini ve kollarını yormuştu. Ali'nin yardımıyla yıkandı, oralıların bir bitkiden çıkardıkları, yağları eriten bir özsuyla sırtını ovdu, aynı özsuyu yünü yıkamakta da kullanıyorlardı. Genç adam sonra ona sert bir bitki lifiyle masaj yaptıktan sonra bol bol su döktü. Ptahmos, her akşam olduğu gibi, bedeni yıkamanın beyni de tazelediğini ve insanın daha açıklıkla düşünmesini sağladığını bir kez daha fark ederek şaştı. İnsanın derisinde de mi beyin vardı? Aynı anda, yaya gereceği ipi ve okları nasıl yapacağını da düşünüyordu. Sebia'da ve Temina'da insanların, çadırlarını dikmek için kurutulmuş koyun bağırsağı kullandıklarını görmüştü. Ertesi sabah bununla ilgilenmeye karar verdi.

Akşam yemeğinin her akşamki gibi çadırda, Hussam, oğulları ve bir iki dost ya da akrabayla yeneceğini sanmıştı. Ama yaşlı adam ve oğulları onu, Temina'nın kabile şefi Nimr İbn Subar'ın çadırına götürdüler. Otuz kadar konuk, orada ayakta bekliyordu. İbn Subar, elli yaşlarında, uzun boylu, zayıf bir adamdı, bir gözünü yağmacılarla yapılan bir savaş sırasında kaybetmişti. Yeni konukları ayakta karşıladı ve Ptahmos'u öperek kucakladı.

– Evlerimiz, dedi gür sesiyle; bütün yürekli insanlara açıktır. Bu akşamdan itibaren, kardeşimiz Hussam'ın konuğu Tamuz, bizim, hepimizin kardeşidir.

Öteki konuklar, bir dua okunmuş gibi, bir ağızdan tekrarladılar:

– Hepimizin kardeşidir.

– Şahin kadar hızlı, aslan kadar cesur, karayılan kadar kurnaz, diye devam etti İbn Subar; onu çölde bulup alanların hayatını kurtardı, mallarını ve hayvanlarını savundu, o köpekleri kaçmak zorunda bıraktı ve bize üç at kazandırdı. Hayranlığımızın ve şükran borcumuzun simgesi olarak, ona bu armağanı vermek istiyorum.

Kabile şefi, bir torbadan Ptahmos'un bile ömründe görmediği kadar görkemli bir kolye çıkardı. Kolye, ara ara damla kırmızı yakutlar serpiştirilmiş üç altın zincirden oluşmuştu, zincirler, altın bir madalyonda birleşmişti ve madalyondaki kabartma, vahşi bir hayvanı mızrağıyla öldüren bir savaşçı figürüydü. Ptahmos kolyeyi boynuna geçirdi ve İbn Subar'ın önünde eğildi. Şef ellerini kaldırarak konukları sofraya buyur etti ve Ptahmos'u sağına oturttu.

Sonrası daha karışık oldu, konuşmalar şarap, sıcak...

Sabah uyandığında güneş epeyi yükselmişti, çadırın aralığından içeri sızan aydınlıktan belliydi. Ali yanında öylesine kıpırtısız yatıyordu ki Ptahmos, yaşadığından emin olmak için eliyle yokladı. Çadırın öbür yanında Hussam'ın ve Rahman'ın hasırları boştu. Samot ve Nebiyet uyuyorlardı. Ptahmos davranıp oturdu ve önceki geceyi hatırlamaya çalıştı. Herkes çok içmişti. Sonra dışarıya çıkmışlar, iri taşlar örülmüş bir sunağın önünde durmuşlardı; sunak, üç fitilli iki lambanın yarı yarıya aydınlattığı çok daha yüksek bir taşın önündeydi. Ptahmos şimdi bu taşı bütün ayrıntılarıyla hatırlıyordu. Tepesinde, insan yüzüne çok benzeyen bir şeklin görüldüğü bir kurs vardı.

İnsanlar orada başlarını ve kollarını göğe kaldırmışlardı. İki yüz, üç yüz kişi; yemeğe katılmış olanlardan çok daha kalabalıktılar. Gökte ayın incecik hilali görünüyordu. Kalabalıktan bir haykırış yükseldi, Ptahmos'un zihninde, bütün sahrayı doldurduğu izlenimi yaratan bir haykırış.

– Sin, göklerin tanrısı, senin hizmetindeyiz!

Ptahmos'un yüreği sıkıştı: içtikleri şarap afyonluydu kuşkusuz!

– Sin, bolluğun, bereketin tanrısı, gücün bizi de güçlü

kılsın!

Şimdi sahneyi görür gibiydi. Bir adam sunağa doğru yürümüştü. İki adam ona bir koyun getirmişti. Ptahmos İbn Subar'ı tanımıştı. Adamlar koyunu sunağa yatırmışlar, İbn Subar hayvanı kesmişti. Koyunun melemeleri, insanların çığlığa dönüşmüş yakarışlarına karışıyordu. Ptahmos'a, bu yakarışlar çok uzun süre devam etti gibi gelmişti; durmaksızın, değişerek tekrarlanıyordu. Ve sesler yükseldikçe insanların gırtlağından değil de bedenlerinin çok daha derinlerindeki bir yerlerden gelir gibiydi, karşı durulmaz bir ritmle tekrarlanan seslenişler gitgide hızlanıyor, insanlar ayakları üzerinde sallanmaya başlıyorlardı. Ptahmos, İbn Subar'ın, kesik koç başını kalabalığa doğru havaya kaldırdığını gördü. Yakarışları daha da hızlandı. Sağa sola, öne arkaya sallanan yüzlerce adamın attığı neredeyse vahşî çığlıklar, her nefes alışverişte boğazlardan yükselen boğuk feryatlar... Hareketler gitgide daha hızlandı ve sonunda Ptahmos'u da tutsak etti. Bu raks, sadece ciğerlerindeki havayı değil, kendisinin sandığı ruhu da bedeninden söküp alıyordu sanki. Ptahmos, artık bir sesten ve mutlu bir çılgınlıktan ibaretti.

Yıkılıp yere yuvarlanan adamlar gördüğünü hatırlıyordu.

Geçmişte bir gün gördüğü alev, hasretle, tutkuyla aradığı alev, evet alev bu kez ona görünecekti, bütün görkemiyle!

Alev!

İnsanlar yanında yere düşüyorlardı. Sırt üstü yatıp kalıyorlardı, inleyerek, nefes nefese...

O da yere düşmüştü. Kumun soğuğu, gökten inen sıcak... Ne olduğunu kestiremediği anlar birbirini izliyordu. Gece bir ara uyanmıştı. Ali üstüne doğru eğilmiş ona seslenmişti. Çevrelerinde çöl, ölmüş gibi yatan insanlarla doluydu. Kampa dönmüşlerdi.

Sin! Ay-Tanrı! Ona alevini gönderen o muydu? Hayır onun tanrısı Sin değildi. Peki onun tanrısı kimdi, kimdi tanrı?

Güçlükle doğruldu kalktı, çadırın giriş perdesini kaldırdı. Aydınlık bir an kör etti onu, gözlerini kapadı. Çevresinde dünya tutuşmuştu. Göz kapakları dış dünyaya pembe bir perde çekti. Birkaç saniye öylece durdu, düşecek gibi oldu,

sallandı. Kolundan yakalayan Hussam ona bir tas süt ile ekmek uzatıyordu.

Ptahmos bakışlarıyla Hussam'a sorular sordu. Onun gözlerinde pek çok şey okudu ya da okuduğunu sandı.

İnsanlardan cevap almak zordu: onlar sadece dünyanın çeşitliliğini görüyorlardı.

O gün, öğleden sonra Ptahmos gene de Hussam'a Sin'in, büyük tanrıları olup olmadığını sordu. Hussam birkaç saniye düşündü.

– Hayır, başka bir tanrımız var dedi. Alçak sesle, tane tane konuşarak anlatıyordu, bir sır verir gibi. O hepimizin koruyucusudur. Babamızdır.

– Ondan söz etmiyorsunuz, dedi Ptahmos.

– Evet, doğru.

– Adı nedir?

Hussam, cevap vermeden önce bir süre daha düşündü, sonra cevap verdi.

– Sen sorduğun için söylüyorum, dedi adını yabancılara söylemeyiz. Ona Ya'uk, deriz. Hepimizi o yarattı, dünyaya getirdi. Bizi korur, gözetir. Seni de bize gönderen belki odur.

Sonra gülümseyen gözlerle Ptahmos'a baktı, yeterince konuştuğunu anlatmak ister gibi.

İblislerin kralı

Yay başarılı olmuşa benziyordu. İyice kurumuş olan koyun bağırsağı, gereken esnekliği -daha doğrusu kendisince iyi olan esnekliği, çünkü ömründe yay kullanmamıştı- evet, gereken esnekliği sağlıyordu. Yayın iki ucuna iki derin yarık açmıştı. Bağırsağın düğümlü ucunu bu yarıklardan birine sakıştırdı. Ama öbür uçtaki düğümü de karşı yarığa yerleştirmek istediğinde bağırsak-ip koptu, Ptahmos'un eline çarparak sıyırdı. Sıkıca örülmüş üç bağırsakla tekrar denedi. Örgü esnekliği artırdığından ipi biraz kesmek ve düğümler daha büyük olduğu için yarıkları genişletmek gerekiyordu.

Böylece, birlikte örülmüş üç bağırsak, bu kez dayandı ve yayı germek için gerekli payı da bırakacak şekilde tahtanın eğikliğiyle uyum sağladı.

Ptahmos ipi birkaç kez çekip bırakarak, Ali'yi şaşırtan tınılar çıkardı. Şimdi iş, bir ok yaparak yayı denemeye kalıyordu. Ptahmos'un ilk aklına gelen, bataklığın yanında bitmiş olan kamışları kullanmak oldu. Kamışlar yeterince uzun, kalın ve düzgündü. Ama Ptahmos, birini keserek sivrilttiği, hep yapıldığı gibi ucuna şahin teleği taktığı ve sonra, yeni okun ucunu bağırsak-ipe yerleştirerek Ali'nin heyecanlı ve hayran gözleri önünde fırlattığı zaman, düş kırıklığına uğradı. Ok, Ptahmos'un, ilk gençlik günlerinde, kral muhafızlarının çöllerde ceylan avladıklarında gördüğü gibi, kusursuz ve düz bir çizgi çizmemişti. Yolundan sapmış, yalpalamıştı. Ka-

mış fazla hafifti. Rüzgâr yolunu değiştirtmişti. Otların arasından okunu aldı geldi.

Daha ağırını nereden bulabilirdi? Mısır'da oklar da servi tahtasından yapılıyordu. Ok yapabileceği tahta yoktu, kalmamıştı, zaten silah olarak kullanılacaksa çok sayıda ok gerekirdi. Oysa, yarası iyileşen Hussam, iki güne kadar Temina'dan ayrılmayı tasarlıyordu. Ptahmos yola çıkmadan altı yedi tane ok yapmak istiyordu. Hiç kuşkusu yoktu, yolda rastladıkları yağmacı haydutlar, intikamlarını almak için ve bu kez daha da kalabalık olarak, bir kez daha saldıracaklardı.

O zaman kamış oku, içine kum akıtarak ağırlaştırmayı denedi. Ama kamışın içinde, boğumlarının iç kısımları, kumun akmasını engelleyecek şekilde kapalıydı. Teminalıların tavuklarını kızartırken kullandıkları şişleri hatırladı Ptahmos. Ali onu, İbn Sabur'un mutfak çadırına götürdü. Ptahmos şişlerden birini ateşte akkor haline gelecek kadar kızdırdı, sonra, iki ucu da kapayan bölmeleri yakarak açmak için kızgın şişi kamışın içine soktu. Sonra kamışı kumla doldurdu ve açık ucunu, koyun kanı ve tozla yapılmış bir hamurla kapattı. Bir saat sonra, hamur kurumuştu. Ptahmos yeni bir deneme yapabilirdi.

Bu kez okun gidiş yolu kusursuz oldu. Ali bir çığlık atarak yerinde sıçramaya başladı, Ptahmos gülüyordu. Oku attığı nokta ile düştüğü yer arasındaki mesafeyi ölçtü: kırk adımdı, bu, aşağı yukarı elli arış ediyordu. Şimdi bu yaptığının gerçek bir silah olup olmadığını sınamaya gelmişti sıra. Ateşte sertleşmiş bile olsa kamışın sivri ucu, insanda öldürücü bir yara açmaya yeterli görünmüyordu. Oku bir ağaca attı. Ok ağacın kabuğuna çarpınca geri sıçradı ve düştü. Kabukta ince bir çizik bırakmıştı sadece.

Ceplerini karıştırdı, yağmacı saldırganlardan aldığı nazarlıkları çıkardı, baktı. İki tanesi, iki parmak kemiği uzunluğunda bakırdan yapılmış heykelciklerdi. Bunların hangi tanrının simgesi olduğunu bilmiyordu, Ptahmos için, bir tek şeyin simgesiydiler, hayatının! Ve bu heykelcikleri sivriltmek gerekiyordu. Gözleriyle etrafta, bakırı yontmaya yetecek kadar sert bir taş aradı ve hemen yeni işine koyuldu.

Ali irkilmiş, ürkmüştü.

– Ama... ama bunlar bizim tanrılarımız, diyebildi kekeleyerek.

Ptahmos, şaşmış gibi yaparak:

– Senin tanrıların bu bakır parçaları mı? diye sordu.

Ali ne cevap vereceğini bilemiyordu.

– Hayır, Ali, dedi Ptahmos; bunlar senin tanrıların değil. Tanrılarını simgeleyen şekiller.

Genç adam şaşkın gözlerle bakıyordu.

Ama simgeler...

– Ali, diye devam etti Ptahmos, taşta sivriltmesi için öteki heykelciği ona uzatırken, *ayak* kelimesi senin ayağın değildir. *Ayak* kelimesini yazdıktan sonra üzerine vurabilirim, hiç kimsenin canı acımaz.

Göstermek için kumun üzerine *ayak* diye yazdı, üzerine taşla vurdu.

Ali kahkahayla güldü, heykelciği aldı, Ptahmos'un boynuna atıldı.

– Senin oğlun olmayı isterdim, diye bağırıyordu.

Güneş battığında iki bakır heykelcik, insanın parmağını delecek kadar sivrilmişti.

– Yarın yerlerine takacağım, dedi Ali'ye. Sen başka nazarlıklar bulmaya çalış.

Şu bilmediği, yabancı tanrılar hiç olmazsa insanların canını kurtarmaya yarayabilirdi.

Ptahmos, sadece ikisinin, yola çıkmadan önce hazırlamak istediği oklara yetecek kadar nazarlığı sivriltemeyeceklerini düşünüyordu. Başkalarının da yardımı gerekliydi.

Bu adamlarda bu kadar çok nazarlık olması inanılacak şey değildi, kendi nazarlıkları ve trampayla edindikleri... Ali'nin, gündüz yaptıkları denemeleri büyük bir coşkuyla anlatması, kardeşlerinin, beş tanrı heykelciğini daha, Ptahmos'un yöntemiyle sivrilterek okların ucuna takmak amacıyla feda etmelerini sağlamıştı.

Ali, Ptahmos'u uyandırmak için güneş doğmadan kalktı.

– Oklar! diye kulağına fısıldıyordu, ötekileri uyandırmamak için. Deneme yapacaktık, dün söylemiştin.

Kendi icatları olan temrenleri kamışların ucuna sağlamca yerleştirmek de bir başka sorundu. Ptahmos bakır uçları bir gün önce kullandığı gibi bir kanlı hamurla yapıştırmak, sonra

bağırsakla sımsıkı sarmak zorundaydı. Bu yaptıklarında başarı sağlayamazsa, yolun çok tehlikeli olacağını düşünüyordu.

Güneş doğuyordu. Yayını gerdi ve Avaris'teyken, Büyük Yeşil'in kıyısında, o ışık ve ateş sütununu görebilmek için nasıl beklediğini düşündü o an. Bir gün önceki ağacı nişanladı. Ok, hafif bir ıslık çalarak gitti. Ptahmos ağaca saplanırken çıkardığı sesi duydu. Ali, sonucu görmek için koşmuştu. Ptahmos, telaşsız adımlarla yürüdü. Ok, kabuğu delmiş, ağaca saplanmıştı. Çıkarmakta zorluk çekti.

"Ben de bir okum" diye düşündü. Ama hedefinin ne olduğunu hâlâ bilmiyordu.

Akşama doğru, yedi ok yapılmıştı. Akşam, kamptaki kadınlardan birine deri bir torba diktirdi, gene deriden bir halka torbanın kemere takılmasını sağlıyordu; oklarını özenle torbaya yerleştirdi. On iki saat sonra, Hussam, dört oğlu ve iki ortağı, satılacak malları, yatacakları çadırları ve erzakı develere yüklüyorlardı. Haydutların cesetlerinden alınmış dört kılıç da gidiyordu ve biri Ptahmos'a verilmişti. Kocaman taşlarıyla mancınığı da yüklüyorlardı. Bir önceki saldırıda kullanamamışlardı, diye anlattı Hussam, çünkü düşman baskın yapmıştı ve mancınık altmış yetmiş arıştan daha yakın mesafede işe yaramıyordu. Atlara gelince, Temina'da iki üç at bırakıldı. Ptahmos atını aldı, deveye bağlanacaktı. Kervandakilerin isteği üzerine, önde, Hussam'ın hemen arkasında yer aldı. Hussam yolu biliyordu ve devesi her yolculukta öteki develerin kılavuzuydu. Bir sonraki menzile kadar önlerinde beş günlük yolları vardı.

İlk gün olaysız geçti. Ptahmos, yolları boyunca uzanan platoların tepelerini gözlüyordu. Akşam olurken, dağ eteklerinin rüzgâr almayan bir kıvrımında konakladılar. Ateşleri ancak ovadan görülebilirdi. Ama gene de iki gözcü sabaha kadar, nöbetleşe kampı bekledi.

Ertesi sabah, Ptahmos için, birkaç gün önce Hussam'ın sözünü ettiği kayın ağacı mannasını ilk kez gördüğü günün sabahı oldu. Bunlar, kayın ağacının kabuğu üzerinden kolayca kazılıp alınan, küçük saydam yumrulardı, ağıza alındığında, eğer çiğnemezseniz, hemen yumuşayıveriyordu.

Yola çıktıklarından kısa bir süre sonra Ptahmos, birden, sürekli gözlediği manzarada çok küçük bir değişiklik fark et-

ti. Bir sezgiyle başını kaldırmış ve yola çıktıklarından beri hep yükselerek yanları sıra giden dağların uzantısı olan platoda, siyah bir nokta görmüştü; bir nokta, ama hayvan ya da kuş değil, insan!

Hussam'a:

– Yakında saldıracaklar, diye haber verdi. O tepelerden buraya inmeleri ne kadar sürer?

Az önce gördüğü, şimdi kaybolan siyah noktayı işaret ediyordu.

– Ne zaman burada olurlar?

Hussam, sinirli:

– Bilemem, dedi.

Ötekileri çağırdı ve Ptahmos'un tepede bir gözcü fark ettiğini söyledi.

Kervancılar:

– Biz de tepeleri gözlüyoruz, hiçbir şey görmedik, diye karşı çıktılar.

Ptahmos, otoriter bir sesle:

– Ben gördüm dedi ve size söylüyorum, bu kez çok kalabalık gelecekler. Ve gözümüzün yaşına bakmayacaklar. Bu bir intikam saldırısı. Vakit kaybetmeyelim. Hemen dağın eteğine doğru çekilelim. Bizi yolumuzun üzerinde göremeyince şaşıracak ve dağılacaklar. O zaman onlara saldırmamız kolaylaşır.

Hussam biraz düşündü, sonra:

– Biz böyle bir şeyi hiç yapmadık, dedi. Ama dediğim gibi, Tanrı'nın eli senin üzerinde! Ben seni gördüm, değerini biliyorum. Kervanın sorumluluğunu sana bırakıyorum.

Dağa doğru yollarını değiştirdiler. Yarım saat sonra doğal bir kale duvarı gibi yan yana dizilmiş kocaman kayaları gördüler, Ptahmos, burada durmalarını ve hayvanları kayaların arkasında çöktürmelerini istedi. "Kervan yolu üzerinden bizi görmemeleri gerek" diye anlattı. Atını biraz öteye, bir kayanın arkasında bağladı. Sonra çevreyi keşfe çıktı; yoldan kırk arış kadar uzaklıkta arkasına saklanarak saldırganları gözleyebilecekleri büyük bir kaya vardı. Kervana döndü, yol arkadaşlarına anlattı: adamları gördüğü an kolunu kaldırarak işaret verecekti. Oklarını, yayını, kılıcını ve matarasını aldı, kayaya doğru yürüdü.

Ptahmos'un kolu, bir saat kadar sonra kalkacaktı. Bu kez on sekiz kişiydiler. Önce atlarıyla, dört nal çevrede dolaştılar, sonra, birbirlerinden ayrılarak, daha yavaş, geri döndüler. Avlarını bulamamışlardı. Peş peşe haykırışlar duyuldu. Dikkatle dağ yamaçlarına bakıyorlardı. Ptahmos, arkadan vuran ışıkta şeflerini görüyordu. Siyah bir ata binmiş, genç bir adam! İnsan neden haydut olur, diye düşündü Ptahmos, başkalarının hayatına değer vermediği için mi; Mısırlıların, Apirulların hayatına değer vermediği gibi...

Yayını aldı, torbadan bir ok çekti, yayın ipine yerleştirdi, sonra, ilk kez oku atmaya denediği günkü gibi durdu, bekledi. Ruhunun, bedeninde ağırlıksız bir şey gibi boşlukta olduğu duygusuyla!. Sonra beklediği işareti atmış gibi yaya dokundu. Ok uçtu ve adama, böbrekleri hizasında saplandı. Haydut, korkunç bir çığlık attı, yere düştü. Ptahmos, soğukkanlılıkla "Oku hafifçe yukarı atmak gerek" diye düşündü. Ucu ağır geliyordu herhalde, çünkü sırtını nişanlamıştı. Peş peşe çığlıklar koptu. Atlılar ve atlar ortada, şaşkın, o yana bu yana koşuyorlardı. Adamın yere yıkılışından, okun nereden atıldığını anlamaları mümkün değildi. Ptahmos bir ok daha aldı, ardındaki çalılıklara doğru süründü. En yakındaki haydutlar arasında otuz arış kadar bir uzaklık vardı. İkinci ok adamlardan birinin gırtlağına saplandı, kılıcı elinden fırladı, bir çığlık kopardı adam, ağzından kan fışkırdı, oku çıkarmak ister gibi elini boğazına götürdü, sallandı ve atından yuvarlandı.

Bu kez, okları nereden geldiğini tahmin etmişlerdi. Çalılıkların sınırına kadar sokuldular. Ptahmos daha ne olduğunu anlayamadan, birkaç adım ötesinde atlılardan birini gördü ve hemen aynı anda haydut acıyla haykırdı, çırpındı ve kılıç elinde, attan düştü. Ali'ydi, adamı düşürmüş, hançerini karnına saplamış sonra, can çekişen haydudun savurduğu son kılıç darbesinden kurtulmak için geriye sıçramıştı. Ali, kahramanından öğrendiğini uygulamıştı.

Yağmacılar, çalılıklar aramak için birkaç gruba ayrılmışlardı. Ptahmos, üçüncü okunu da fırlattı ve hedefi tam göğsünden vurdu. Adam, çok şaşmış gibi ağzını açtı ve geriye doğru devrildi.

Dört ölü, diye düşündü, daha on dört haydut vardı. Ali'ye

"Geri çekil!" diye bağırdı. Başı önde, kayalıklara doğru koştu. Atlılardan biri ona yetişti ve kılıç elinde, saldıracağı an, Ptahmos yayı göğsüne yapıştırarak yerde, kendi üzerinde döndü, fırladı kalktı ve yirmi arış ötedeki ağaçlığa koştu. Atlının, sık ağaçların arasına girmesi imkânsızdı, haydut gene de öfkeyle atını sürdü, ağaçlığı dolanmak istedi. Ama küçük ağaçlık arkada bir kayaya yaslanmıştı. Ptahmos, okunu yaya yerleştirmiş, adamı bakışlarıyla izliyordu. Korkunç bir öfkeyle buruşmuş yüzü, alnındaki yara izi, kısılmış gözleriyle, avının, tam karşısına gelmesini bekliyordu ve ok yaydan fırladığı an, gözlerinin korkuyla büyüdüğünü, ağzın açıldığını ve kılıcının düştüğünü gördü, adam iki eliyle, okun saplandığı karnını tutuyordu.

Beşi öldü, on üç kişi kaldı, diye düşündü Ptahmos. Bakışlarıyla savaş alanını taradı. Öteki haydutlar, bir kayanın tepesinden üstlerine taş atan Ali'nin etrafını sarmışlardı. Taşlardan biri atlılardan birinin başına çarptı, adam sendeledi. İki haydut, arkadaşlarının kuşattığı kayaya tırmanmak için atlarından inmişlerdi. Ali'yi kurtarmak gerekiyordu. Ptahmos koşarak ağaçların arasından çıktı. Adamlardan biri Ali'nin ayakları hizasına ulaştığı an, büyük bir taş üzerine indi. Ptahmos, hızla, o taşın nereden atılabileceğini düşündü, Hussam! Evet, Hussam'dı. Mancınık! Adam bağırdı, sendeledi, ama ikinci taş öbür hayduda isabet etmemişti, kayaya tırmanmıştı, Ali'den beş adım ötede, hançerini çekmişti. O anda iki kervancı saklandıkları yerden çıktılar, Ptahmos Nebiyet ile Rahman'ı tanıdı, Ali'ye doğru koştular, adamın gözleri bir saniye onlardan tarafa gitti, Ali o an kendini karın üstü yere attı ve haydudun ayağına yapıştı. Kayalığın kenarında duran adam birden dengesini kaybederek sallandı, arkaya doğru devrildi ve falezin kayalık duvarlarında yankılanan korkunç bir çığlıkla, aşağıdaki atlı seyircilerin üzerine düştü, korkudan çılgına dönen atların toynakları altında kaldı.

Yedi oldu, on bir haydut daha var, diye düşündü Ptahmos. Ve sadece iki oku kalmıştı. Hâlâ atlarının sırtında olan haydutlar, onu hayvanlarının kolayca tırmanabileceği bir tepenin üzerinde görmüşlerdi. Beş atlı, kayalığın üzerindeki üç kardeşi kuşatmıştı. Öteki altı haydut Ptahmos'a saldır-

maya hazırlanıyordu ki Ptahmos, yanında bir gölge gördü. Hussam'dı, elinde kılıcıyla.

Atlar üstlerine gelirken "Yere yat!" diye bağırdı Ptahmos. Göz ucuyla Hussam'ın kılıcını atlardan birinin karnına sapladığını gördü, hayvan acıyla iki büklüm oldu, binicisini yere fırlattı, sonra yana devrilerek onu da ezdi. Ona yardıma gelen haydut baldırına müthiş bir kılıç darbesi yedi. Ptahmos bir çığlık duydu, ama yaralı haydutla dövüşüyordu. Bir adım geri sıçradı. Adam topallıyordu. Ptahmos atıldı, kılıcını ona doğru salladı, haydudun eli kopmuştu. Yere yığıldı. O an bir atlı üstüne doğru geldi, genç adam sallanan kılıcın rüzgârını hissetti, birden atın altına attı kendini ve her zamanki yöntemiyle, neye uğradığını şaşıran adamın bacağına yapışarak bütün gücüyle çekti. Ama birden tam üstünde ikinci atlıyı gördü, adam kılıcını savurduğu an, Ptahmos da kılıcını, bir önceki haydudun kasığına doğru, aşağıdan yukarıya sallamıştı. Haydut attan aşağı yuvarlanırken, arkadaşı da üzerine düştü. Ptahmos, iki bedenin ağırlığı altında ezildiğini hissetti, ikinci saldırgan da Hussam'ın, yardıma koşan adamlarından biri tarafından öldürülmüştü.

Geri kalan dört yağmacı çekilmişlerdi, kaçmaya hazırlanıyorlardı. Ptahmos yerde, kendi kanlarının üzerinde yatan Hussam'ı ve kaçan son haydudun sırtını aynı anda gördü. Korkunç bir öfke çılgınlığı içinde peşinden gitti, onu yakaladı, harmanisinden çekerek yere düşürdü ve bir vuruşta kafasını kesti.

Hayatta kalan bütün yağmacılar -sekiz haydut- kaçmışlardı. Adamlarının yarıdan fazlasını kaybetmişlerdi. Kılıçlar kanla yapış yapıştı. Ptahmos, ağır adımlarla, ötekilerin çevresinde diz çökmüş olduğu Hussam'ın yanına gitti. Ölmüştü, göğsüne yediği bir kılıç darbesiyle öldürülmüştü. Kanı ağzından, boynuna ve yere sızıyordu.

– Beni kurtarmak istemişti, dedi Ptahmos. Hayatımı kurtardı. Bir an, Hussam'ın artık hiçbir zaman kral olamayacağını düşündü.

Ağladı ve çok uzun zamandan beri ağlamamış olduğunu hatırladı. Hayatı boyunca sahip olduğu tek babaydı Hussam. Gözlerindeki yaşları gören dört kardeş Ptahmos'un kollarına atıldılar.

Güneş zenit noktasındaydı. Ölmüş yağmacıların üstlerinin aranması, Ptahmos'un geri almak istediği okların çıkarılması -iki tanesi kırılmıştı ama değerli bakırlar hâlâ sağlamdı- bir saatlerini aldı. Önlerinde dört günlük yol vardı, bu sıcakta Hussam'ı evine götürmek imkânsızdı. Ölülerin kılıçlarıyla bir mezar kazdılar ve tüccarın bedenini çukura bıraktılar, yerini kaybetmemek için üzerine taşlar yığarak bir piramit yaptılar. Sonra yağmacıların cesetlerini doğal bir çukura ittiler, üzerlerini ağaç dalları ve taşlarla örttüler. Ölü at çalılıklara çekilip, bırakıldı.

Elleri kanlıydı, kumla ovalayarak temizlemeye çalıştılar.

– Biraz ileride bir ırmak var, dedi Rahman; yıkanırız.

– Atları satabiliriz, değil mi? diye sordu Ptahmos.

Samot:

– Hem de pahalıya satarız, dedi.

– O halde ileriki menzilde satarız. Yedi tane at var.

O zaman Samot, Ptahmos'a dönerek:

– Babam kervanın sorumluluğunu sana bıraktığını söylemişti, dedi. Kervanbaşı sensin. Sen bizi mutlak bir ölümden kurtardın.

– Ben yolu bilmiyorum, diye cevap verdi Ptahmos. Ama koruma görevini severek üstüme alırım. Aranızda anlaşın, Hussam'ın yerini kim alacaksa ben onun emrindeyim.

Rahman:

– Sen, dedi Samot'a. En büyüğümüz sensin.

Ötekiler bir baş hareketiyle onayladılar.

El Safran'a vardıklarında, yağmacılarla yaptıkları savaşın öyküsünün, kendilerinden önce buraya ulaşmış olduğunu görerek hayret ettiler. Canını kurtarmış yağmacılar, herkese, iblislerin kralı ile çetesine rastladıklarını ve onlardan iki kez dayak yediklerini anlatmışlardı. Hussam'ın ölümünden beri ilk defa güldü yolcular. Neye güldüklerini soranlara da Ptahmos'u göstererek bir ağızdan:

– İblislerin kralı o, dediler; biz de iblisler!

Ptahmos, köylülerin, iki saldırıdan da haberi olmasına akıl erdirememişti. Nebiyet ona, işlerinin kesat gittiği zamanlarda yağmacıların kervanlarda korucu olarak çalıştıklarını söyledi.

Usanmış, korkmuş yağmacılar artık bu yörede dolaşma-

maya karar vermişlerdi. El Safran'daki kabile şefi Ptahmos'u görmek istedi ve çok yakışıklı olduğunu görünce, onun aksine, Ay tarafından namuslu insanları korumak için gönderilmiş bir tanrı olduğunu söyledi ve o gece, köyde o güne kadar benzeri görülmemiş bir şölen verdi. Kendisi dans etti şölende ve Ptahmos'un da birlikte dans etmesini istedi. Ptahmos dans etti.

Karşı karşıya, birbirlerinden on adım uzakta duruyorlardı, önce bir ayaklarını, sonra öbür ayaklarını kaldırıyorlar, titreşimleri insanın iliklerine kadar işleyen davulların vuruşlarıyla birlikte ellerini çırpıyorlardı. Önce bir yana, sonra öbür yana, öne, arkaya eğiliyorlar, davulcuların çevresinde dönüyorlardı. Dere kamışı gibi incecik, beş notalı bir flüt, bu coşku, sağlık ve dostluk gösterisine katılıyordu. Sonra başka erkekler de geldi, Ali en başta; gece ilerledikçe halka büyüdü, genişledikçe genişledi, El Safran'daki tüm erkekler, kadınların ateşli gözleri önünde, bu raksa katılıncaya kadar devam etti.

Dans o kadar beğenildi ki Ptahmos, birçok evlenme teklifiyle birlikte, armağanlar da aldı; hiç olmazsa bir süre için yağmacılardan kurtulan tüccarlar değerli takılar sunmuşlardı.

Ptahmos'a, Mısır'dan ayrılalı yıllar olmuş gibi geliyordu; bekâr ve özgür hayata alışmıştı bile. Aslında, kaçtığından bu yana sadece iki hafta geçmişti. Artık kendisinin de içlerinden biri sayılabileceği bu gezgin adamlar, bunlar, ebedî bekârlardı: gerçek hayat arkadaşları develer ve sonsuz gökyüzüydü. Kendisi de onların hüviyetine bürünmüştü. Kadın vücutlarını düşünüyordu ve sadece, bedenin, en değerli hazinesini, var oluşun özsuyunu başka bir vücuda sunduğu kısacık anları hatırlayabiliyordu. İnsanoğlu ırkını yaşatabilmek için, kısacık bir an haz dolu bir ölümle ölüyordu.

Kendi kendine "Benim ırkım ne?" diye mırıldandı.

Terk ettiği ve kazandığı insanları düşündü. Sonra başını salladı. Hayır, o tutsakların kralı olmazdı, olmayacaktı. Eğer bir gün hükmedecekse, özgür insanlara hükmedecekti. Özgürlük, her şeyden önce özgürlük.

Tsippora

Yolculuk, hiç bitmeyecekmiş gibiydi. Bu bir yolculuk değildi, gökyüzüyle, bulutla, kayalıklarla, kumla, kavruk ve küskün ağaçlarla, havayla yoğrulmuş bir yaşama biçimiydi. Ve kuşkusuz, özgürlükle.

Ptahmos Avaris'e bir daha asla dönemeyeceğini düşünüyordu. Gökyüzü, insanın büyücüsüydü. Gündüz, onun bedenini ve ruhunu yıkıyor, temizliyor, gece onu doğurgan kılıyordu. Kent insanları, içinde yaşadıkları duvarların onları vaktinden önce mumyaladığını fark etmiyorlardı. Çöle âşık olmuştu ve dağlara, kervan son menzile doğru yürürken, gitgide yükselen, ne Seti'nin, ne de Ramses'in asla inşa ettiremeyecekleri kadar görkemli saraylar ve tapınaklar benzeri doruklarıyla ufka egemen olan dağlara âşık olmuştu Ptahmos. Sabah, altın rengindeydi dağlar ve akşam bakır kırmızısı. Hangi kral, günün ışıklarına göre renk değiştiren saraylar yaptırabilirdi?

Ve bu sonsuzluk, bu sınırsız ufuk! Eğer kral olunacaksa, bu sonsuzluğun kralı olunmalıydı, bu herhangi bir şaraptan çok daha sarhoş edici sınırsız ufkun!

Şimdi artık, ışık sütunun ona görünebileceği kadar temiz olduğuna inanıyordu ve gördüğünde titremeyecek ve dehşete kapılmayacak kadar da güçlüydü.

İki kez suları bitmişti ve Nebiyet ile Rahman, kürekleriyle suyu bulmuşlardı. Bir keresinde beş arış kazmışlardı,

ikincisinde altı arış ve ipin ucuna bağladıkları bir kazanı aşağı, çukurun dibine sallandırmışlardı. Kazan su dolu olarak çıkmıştı. Ama su tuzluydu. O zaman çevrede bir ağaççık aradılar, buldular, birkaç dal kopardılar, kabuğunu soyarak suya daldırdılar. Ptahmos kazana bakıyordu: çıplak ağacın salgıladığı beyaz, yapışkan bir madde suyun yüzünde bir zar oluşturdu. Bir saatin sonunda beyaz zarımsı madde kazanın dibine çökmüştü. Su artık içilebilirdi, kazanı sallamamak koşuluyla.

– Her yerde su var mı? diye sordu Ptahmos.

– Hayır, dedi Rahman. Bulunduğumuz yere dikkatle bak! Çanak gibi çukur. Yağmur yağdığında su burada toplanır, zamanla, gözenekli olan toprağın derinine iner. Orada, tabii buharlaşma olmaz. Su ararken böyle çukur ya da meyilli toprağı seçmek gerekir.

Temina'dan ayrıldıklarının altıncı haftasında Esion-Geber'e vardılar. Son sekiz gün deniz kıyısını takip etmişlerdi, çünkü site, Doğu Büyük Yeşil'in körfezlerinden birinde, sahilde kurulmuştu. Pembe surlarının rengi, turkuvaz mavisi suda ışıldıyordu. Limanda siyah tekneler ağır ağır sallanıyordu ve Ptahmos, Ramses'in, Büyük Siyah'ta yaptırmak istediği limanı düşündü.

Nebiyet burada, güneyde Medyen toprakları ile kuzeyde Edom ülkesinin sınırında bulunduklarını anlattı. Kimdir bunlar, diye sordu Ptahmos. Rahip, tüccar, bazı da yağmacıydılar. Ama Edom ülkesi bir prensin yönetimindeydi.

Yılda iki kez Hussam buraya, yünden ve Mısır keteninden daha değerli, hemen de mücevher kadar değerli mallar almaya gelirdi: Büyük Yeşil'in kıyılarından, daha güneydeki ülkelerden gemilerle getirilen, günlük ve kokulu reçine; denizler ötesindeki uzak uzak ülkelerden, Hint'ten ve Serendib'den gelen mercan, kırmızı, mavi, yeşil değerli taşlar. Olağanüstü taşlar, diyordu Nebiyet. Bazısı içinde yaşayan bir yıldız taşır gibidir! Esion-Geber'de dünyanın en zengin tüccarlarına rastlayabilirsin.

– Evet ama bütün bunları nasıl ödeyecekler? diye sordu Ptahmos. İşler iyi gitmişti; Nebiyet, yağmacılardan aldıkları atları pahalıya sattıklarını söyledi.

– Şimdi sen de zenginsin, dedi Ptahmos'a.

Bir süre sonra, sitenin büyük kuyusundan mataralarını doldururlarken, Nebiyet:

– Senin adın Mısırlı adı, dedi Ptahmos'a. Burada Mısırlıları pek hoş karşılamazlar. Sanırım, adını değiştirmen gerekecek.

– O zaman ben kendimi nasıl tanırım, dedi Ptahmos gülerek.

– Hep kuşkuyla karşılanırsın ve gereksiz yere düşman sahibi olursun.

– Peki adım ne olsun?

– Mos.

– Ama bunun anlamı yok ki, diye karşı çıktı Ptahmos; Mısır dilinde *oğul* demek sadece.

– Ne çıkar, dedi Nebiyet, mataraların ağzını kapatırken. Burada kimse bilmez nasılsa.

Öteki kardeşlere sorulduğu zaman, onlar da aynı şeyi düşündüklerini ama söyleyemediklerini itiraf ettiler. El Safran'da da adı kuşku uyandırmıştı ve onlar, yabancının kendilerinden biri olduğuna yemin etmek zorunda kalmışlardı.

– Mos, diye tekrarladı Ptahmos, düşünerek.

– Seni artık böyle çağıracağız, dedi Ali, kolundan tutarak.

Onlar da Apirular gibi yapmışlardı sonunda, Mos demişlerdi. Bu rastlantı onu düşündürdü. Ptah'ı, dünyayı dili ve kalbiyle yokluktan çıkarmış olan ulu yaratıcıyı, orada dedikleri gibi "birinci tanrı"yı kaybederken, Mısır'ı da biraz daha kaybetmiş oluyordu. "Oğul!" Artık, oğulun kendine başka bir baba araması gerekiyordu.

– Bir Serendib safiri. On ölçek altın eder, dedi kısa boylu, şişman, soluk yüzlü tüccar.

On ölçek altın! Bir servet! Ama Mos gene de gözlerini ayıramıyordu taştan.

İbn Subar'ın armağanı olan kolyeyi torbasından çıkararak:

– Bu kolye kaç ölçek eder? diye sordu.

Tüccar kolyeye hayran gözlerle baktı, sonra daha yakından inceledi.

– Senin kolyen bu taştan çok daha güzel! dedi üzüntüyle.

Küçük terazinin kefelerinden birine koydu.

– On beş ölçü, dedi; yarısını taşlar için düşmek gerekiyordu.

Ve tüccar iki buçuk ölçek önerdi.

– Bu adamın kim olduğunu biliyor musun? dedi Ali tüccara. Sebia'dan buraya yağmacıları kaçmak zorunda bırakan odur. Bu kolyeyi de Sebia'nın şefi İbn Sabur ona, yaptığı büyük hizmetin karşılığı olarak armağan etti.

Tüccar Mos'a baktı, gülümsedi, göğüs geçirdi, kolyeyle safiri çalışırken kullandığı sedir ağacından masaya bıraktı.

– Şu halde sen Mos'sun, iblislerin kralı dedikleri adam. Bize gerçekten çok büyük iyilik yaptın. Ama ekmeğimi kazanmak zorundayım. Bu taşı sana armağan olarak veremem.

– O halde kolyeyi al, dedi Mos.

Tüccar başını salladı.

– Hayır, kolyeyi de kabul edemem, sen onu cesaretinin karşılığı olarak almışsın. Satış değeri olan bir şeyi, değeri ölçülemeyecek bir şeyle değiştiremem.

Masanın altından küçük bir kese aldı ve içinden bir yüzük çıkardı. Üzerinde başka bir safir vardı, daha küçüktü kuşkusuz, ama içinde, öteki taşta olduğu gibi bir yıldız parıldıyordu. Başparmağı ile işaretparmağının arasına aldı, pırıltılı yıldızı göstermek için ışığa doğru tuttu ve Mos'a uzattı.

– Al, bu senin, dedi.

Mos yüzüğü işaretparmağına geçirdi. Krallar yüzüklerini bu parmağa takarlardı. Ona, bu taş ruhunu değiştirmiş gibi geldi. Yıldız artık onundu, her dakika bakabilir ve gözlerini onunla mutlu edebilirdi. Dört kardeş tüccarı kutladılar.

Konukları izin isteyip ayrıldıkları sırada tüccar:

– Bizi Mısırlılardan da koruyabilirsin artık, dedi.

Mos güldü. Çıktıklarında Ali ona döndü:

– Adını değiştirdiğin gün bu armağanı aldın dedi. Bu iyiye işarettir.

Kardeşler, sitenin biraz dışında, babalarının günlük ve şifalı otlar satın aldığı bir tüccarı görmeye gitmeleri gerektiğini söylediler. Bir saatlik yolun sonunda, tüccarın evine gelmişlerdi: Araba Irmağı'nın doğu kıyısındaki yeşil bir vadi içinde, otuz kadar çadır vardı.

Tüccar onları sevinçle, ama şaşkınlıkla karşıladı: Hussam neredeydi? Ölmüş olduğunu söyledikleri zaman, üzüntüsünü belli etmek için elleriyle yüzünü örttü. Sonra bakış-

larını Mos'a çevirdi. O da tanımadığı kardeşlerden biri miydi? Ya da iş ortağı? Kardeşten de yakın diye anlattılar, çöl haydutlarının iblislerin kralı adını taktıkları adam. Tüccar, konuklarına şarap ikram etti, sonra tartışma başladı. Mos, günlükten hiç anlamıyordu, üstelik tüccar olmak da istemiyordu. Ticaret sıkıyordu onu. Bu sürekli trampa işinin sonu yoktu, amacı yoktu ve Hussam'ın çocuklarına olan bağlılığı, onları yolculuklarında sonsuza kadar izlemek zorunda bırakamazdı onu.

Ama ne istiyordu gerçekte? Bir an parmağındaki yıldıza baktı, sanki bundan böyle onu bu küçük taş yönlendirecekti. İçine hüzün çöktü, tüccarın çadırından uzaklaştı. Hemen yakınlardaki çayırlara doğru yürüdü, sonra durdu, uzun uzun gökyüzüne baktı, denize doğru gümüş ışıltılı, vadinin üstünde tatlı bir mavi rengiyle sonsuz gökyüzüne.

– Yabancı, bir şey mi arıyor?

Ses kalın ve ahenkliydi. Yanında bir adam vardı. Otlarda kaybolan sessiz ve yavaş adımlarla gelmişti ve göğü seyre dalmış olan Mos onu fark etmemişti. Adam neredeyse Hussam'ın yaşmdaydı ama daha uzun boylu ve çizgili yünlüden iç giysisi ve kenarı sarı koyun kürklü harmanisiyle daha soylu görünüyordu. Mos'un gözleri, bugüne dek hiç görmediği kadar, şaşılacak kadar açık renk gözlere takıldı, böylesi gözlerin, o giz dolu kuzey topraklarındaki insanlara özgü olduğunu duymuştu. Sık, kare kesilmiş, yer yer beyazların karıştığı kızıl bir sakal. Ve gene düzenle kesilmiş, gür saçlar.

– Hiçbir şey aramıyorum, diye cevap verdi Mos. Etrafı seyrediyorum. Ülkeniz çok güzel.

– Geldiğin ülke bu kadar güzel değil mi? diye sordu adam.

– Benim ülkem yok, dedi Mos, sesinde belli bir hüzünle.

Adam onu daha dikkatle seyretti, sonra:

– Oysa bir çöl hayduduna benzemiyorsun, dedi gülümseyerek. Tüccar mısın?

– Buraya tüccarlarla birlikte geldim, dedi Mos; ama ne almak, ne de satmak için.

– Askersin, o halde?

Bir an durdu, düşündü Mos, sonra:

– Hayır, dedi. Başımda bir emredenim yok.

– Demek, kral olmak istiyorsun, dedi adam.

Mos gülümsedi.

– Ancak kendi kendimin kralı olabilirim.

Yaşlı adam, soru sorar gibi konuştu:

– Kaderine rastlamayı bekliyorsun!

– Buna kader denebilirse, evet bekliyorum, dedi Mos.

Adam kaygılanmış gibiydi.

– Genç ve güçlü bir adam, dedi; önemli sözler söyleyecek bir insan tavrıyla. Akıllı olduğu görülüyor, ama ne kralı var, ne ülkesi, ne alıyor ne satıyor, ne asker, ne de tüccar! İnsan ömür boyu böyle birine rastlamayabilir. Konuğum olmayı ve bir şarabımı içmeyi kabul eder misin? Adım Yetro. Günlük ya da şifalı otlar satmıyorum. Yol arkadaşlarının görmeye gittiği adam akrabamdır. Benim kabilemdendir. Benim sürülerim var. Topraklarım da. Karnımı onlarla doyuruyorum, ailemi de ve artanı satıyorum.

Dikkatle ve düşünerek konuşuyordu. Yaşlı adamın dile hâkimiyeti ve az rastlanan bilgece tutumu, Mos'a, onun aslında kendisi hakkında her şeyi söylemediği izlenimi vermişti. Genç adam, Büyük Siyah'ta rastladığı, ona otlar ve bilinmedik kökler armağan eden geveze işçiyi hatırlamıştı, bu Medyenliler garip adamlardı. Mos başını sallayarak kabul etti ve adını söyledi. Adam eliyle, yüz adım kadar ötede bir tepenin üzerinde, bodur ağaçlar ve meyveliklerle çevrili geniş bir çadırı işaret etti. İçeri girip oturdukları zaman Yetro el çırptı. Genç bir adam göründü, öne eğik başını gören Mos, kuşkusuz bir köle, diye düşündü. Bir testi ile şarap ve iki Suriye bardağı getirmişti, ikram etti.

O an kapıda bir genç kız görünmüştü. Mos'u görünce durdu.

– Gel, dedi babası. Bir konuğum var, Mos hiçbir yerden gelmemiş ve hiçbir yere gitmiyor! Kızım, Tsippora...

İncecik bir vücut, uçuk mavi yünlü giysinin içinde, akan su gibi bedeniyle on beş, on altı yaşında bir genç kız. Güneşte yanmış, ama açık renk bir yüz olduğundan da açık renk görünüyor; kız, babasının gözlerini almış. Bronz ışıltılı saçlar. Boynunda iri, mavi inciler. Bal rengi ve gök mavisi bir rüya! Ve özellikle ayağın yere basışı, kıvraklık ve kendine güven ifade eden bir duruş. Genç kız bir an Mos'a baktı, karar-

lı gözlerle ve genç adama değer biçti.

– Affedersin baba, dedi; sonra gelirim.

Yetro konuğuna döndü.

– Nerede doğdun Mos? diye sordu.

– Mısır'da.

– Tahmin etmiştim, adından dolayı. Mısır dilinde *oğul* demek değil mi?

Mos, evet anlamında başını salladığı için devam etti:

– Bazen Mısırlı tüccarlar buraya geliyor. Kocaman gemileriyle Büyük Yeşil'i aşarak geliyor ve günlük ve kokulu reçineyi doğrudan burada satın alarak Sinalı tüccarların aracılığından kurtulmak istiyorlar. Lüks eşya için deli oluyorlar. Biz de ürünün henüz bize ulaşmadığını ya da satılıp bittiğini söylüyoruz. Artık malları veriyoruz sadece.

– Neden?

– Çünkü amaçları bizi köle yapmak. Sina'daki, Arabistan'daki insanları, Edom'dakileri ve Kenan Ülkesi'ndekileri, hepsini, hepimizi. Bana anlatıldığına göre büyük ırmağın kıyılarına görkemli siteler kurmuşlar, dağlar kadar yüksek tapınaklar, altınlarla bezenmiş saraylar yapmışlar. Doğru mu bunlar?

– Doğru.

– Biz güzel kokularımızı kendi ülkelerimizin insanlarına satmak istiyoruz. Onlar çok daha az kibirli...

Yetro, bir yudum şarap içti, sonra birden sordu:

– Kimin oğlu?

– Nasıl?

– Adın. Adın tam olarak ne?

– Ptahmos.

– Kısaltmakla iyi etmişsin. Dediğim gibi, biz Mısırlıları sevmeyiz. Neden kaçtın?

Her yerde aynı soruyla mı karşılaşacaktı? Hussam'a da anlatmıştı. Bakışları herhalde canının sıkıldığını belli etmişti. Bir yudum şarap içti.

– Anladım, cevap vermek istemiyorsun, dedi Yetro. Bir Mısırlı asla ülkesini terk etmez. Tabanları toprağına yapışıktır onun. Sadece göçebeler bir ülkeyi, başka bir ülke için terk eder, Apiru musun?

Mos, bu sorgulamayla tedirgin, cevap verdi.

– Babam Apiru'ydu.

– Mısır'da çok Apiru var diyorlar, doğru mu?

– Otuz bin ile kırk bin arası.

Yetro, Mos'a şarap koymak için eğildi. Bakışları yaptığı işteydi.

– Hepsi tutsakmış, öyle duydum.

– Evet, öyle.

– Ama sen onlardan değildin.

Mos gülmeye başladı.

– Davranışların, dedi Yetro.

Mos açıklama bekledi, ama aslında ne diyeceğini biliyordu.

– Davranışların, boyun eğmiş insanların davranışları değil. Bakışların mağrur, hatta kibirli. Ellerin, çalışmış bir adamın elleri değil, ne tarlada, ne şantiyede. Aldanıyor muyum?

– Hayır, dedi Mos.

– Şu halde annen saraya mensup bir soyluydu.

Mos başını salladı. Elleriyle gözlerini ovuşturdu, yeniden güldü, bir insanın böylesine saydam olmasına şaşmıştı. Yetro bütün hayatını, sanki onu çoktan tanıyormuş gibi her şeyiyle bilmişti.

– Apiruların sayısını biliyorsun. Demek onlarla ilgilenmek durumundaydın ve yanılmıyorsam, yüksek mevkide bir yetkiliydin, dedi Yetro, içkisini bitirdikten sonra. Ama olmadı, yürütemedin. Bırakıp, çıktın. Ve şimdi nereye gideceğini bilmiyorsun.

– Neden böyle düşünüyorsun?

– Çünkü yaşlıyım, çok şey gördüm Mos, dedi. Senin yaptığın gibi durup, gökyüzünü seyreden hiç kimseyi görmedim. Ne Mısırlı, ne Apiru, ne Edomlu. Ne de bizim insanlarımız. Onlar sadece, ertesi gün havanın nasıl olacağını keşfetmek ya da ufukta bir gemi ya da kervan görebilmek için bakarlar. Sen, bir şey bekleyerek bakıyordun.

Mos bu sözleri düşündü, şarabını içti, önündeki tabaktan bir incir aldı, yedi. Bu küçük, beyaz incirin Mısır'dakilere hatta Sina'dakilere benzemeyen baharatlı bir kokusu vardı.

– Sen de bir şey bekliyorsun Yetro, dedi sonunda. Bu kadar keskin bakışların olduğuna göre, sen de hep bir şey bekliyorsun.

Bu kez Yetro güldü.

Mos dışarıdan kendisini çağırdıklarını duydu. Kalktı, çıktı, elini sallayarak seslendi:

– Ali, Nebiyet!

Gördüler, ona doğru yürüdüler.

– Gidiyoruz, dediler; seni arıyorduk.

Yetro çadırın perde kapısını kaldırarak dışarı çıkmıştı, gözler ona çevrildi. Durumu ilk anlayan Ali oldu.

Bakışları kaygılı:

– Burada kalacaksın galiba, dedi.

– Ben davet ediyorum, dedi Yetro.[1]

Ne yapacaklarını bilemediler. Sadece üç hafta önce aralarına katılmış olan yabancının bulunmayacağı bir hayatı nasıl yaşayacakları bilemiyor gibiydiler.

– Mos! dedi Ali, sesi sitem doluydu.

– Yarın sabah gelin, dedi Mos, Ali'nin kolunu yakalayarak. Bu gece konuşacağımız şeyler var.

Onları develerini bağladıkları büyük ağaca kadar geçirdi, kendininkini otlaması için orada bıraktı. Başları önlerindeydi. Mos'u göğüslerine bastırdılar. Belki gözyaşlarını saklamaya çalışıyorlardı. Belki o da kendi gözyaşlarını saklamaya çalışıyordu.

Yetro'nun çadırına dönerken, birkaç saniye için bile olsa Tsippora'yı görebilmeyi umuyordu. Kapıda Yetro'yu buldu. Köleyi göstererek:

– İstersen yıkanmana yardım etsin, dedi. Akşam yemeği için seni bekliyorum. Oğullarımı görürsün.

Çadırdan biraz ötede, kırmızı tuğladan, küçük, çatısız bir yapı, hamam olarak kullanılıyordu. Yer, yassı taşlarla döşeliydi. Ama kölenin Mos'un sırtına döktüğü su sıcaktı, hafifçe günlük kokuyordu ve gök, koyu bir turkuvaz rengine dönüşmüştü.

Susuzluk

Mos gece yarısı uyandı. Yetro ile oğullarının güçlü soluk-ları dışarıda esen rüzgârın uğultusunu bastırıyordu, ama gece kuşlarının tanıdık ötüşlerini, uzaktaki çakalların ulumalarını duyabiliyordu. Sırt üstü döndü ve sabah uyanır uyanmaz üzerindeki örtüyü fırlatıp atan bir insan gibi, benliğindeki karanlığı attı.

Gece uykusunu her zaman ölüme benzetmişti; beden aynı hareketsizlikle yatıyor, sadece ruh en yüce hayata uyanıyor ve kendi aynasında kendini görüyordu. Yüzüğündeki yıldıza bakmak istedi, ama o, başka bir yıldızı, başka bir alevi hatırlatmak için gönderilmişti: Mos'un yüreğinde kendiliğinden parıldayacak olan yıldızı.

Ev sahibinin oğullarını düşündü: güçlü, sağlıklı iki genç adam; babalarına benziyorlardı, ama onun çevresine yaydığı kıvılcımlardan nasiplerini almamışlardı. Yetro, bir çakmak taşıydı! Neden böyle birden onu konuk etmek istemişti? Ne bekliyordu?

Uzun süreden, belki Mısır'dan ayrıldığından beri ilk kez bir kadının yanındaki varlığını özlüyordu. Sadece bir kadın vücudunun değil, onun ruhunun bir parçasını kendi benliğinde barındıran bir varlığın özlemiydi bu. Yatıp kalktığı bir kadın değil, bir arkadaş, dost, gerçek bir eş. O güne kadar hayatında sadece, geceleri bir dişi ve gündüz, gülünç sorunlar, güzellik büyüleri, gevezelikler ve dedikodular olmuştu.

Cinsel dürtü ve saçmalıklar. O gerçek insan-kadını özlüyordu. Tsippora'yı düşündü. Kızın dün onu görmek için çadıra girdiğini sanıyordu Mos. Kadın kurnazlığı. Bu onun için sevinç verici bir kurnazlık; ama başka hiçbir şey ifade etmiyordu.

Tsippora: insan bedeninde bir ışık! Albatr bir lambada yanan bir ışık!

Onunla, hemen şimdi konuşabilmek isterdi. Ama Tsippora ötede annesiyle ve hizmetçilerle kadınlar çadırında yatıyordu. Ve konukluğun yasaları, en sağlam kale duvarlarından bile daha sağlam bir koruyucuydu. Sabretmesi gerekiyordu.

Susamıştı, kalktı ve ayakları çıplak, çadırı çevreleyen alçak duvarın üzerine serinlesin diye bırakılmış testilerden su içmek için yürüdü. Dolunay vardı, gece serindi ama hemen de testinin tamamını içti, su hafifçe günlük kokuyordu. İçerken, yüzüğün taşının, aydan bir ışın yakaladığını ve içindeki yıldızın hayat bulduğunu fark etti. Birkaç saniye onu seyretti. Sonra bakışlarını, tepenin eteklerinde bir yarım ay gibi uzanan kırlara çevirdi. Ve ta yakında, ne olduğunu anlayamadığı bir ses duydu. Testiyi duvarın üzerine bırakırken anlayamadığı sesin, bu sese benzediğini fark etti. Kadınların çadırından geliyor olmalıydı. O tarafa doğru yürüdü. Gerçekten, tıpkı kendisininkine benzeyen bir alçak duvarın önünde bir kadın hayali vardı. Arkadan görebiliyordu, ama hemen tanıdı. Oydu. Onunla aynı anda susamıştı. Orada durduğunu hissetmiş miydi? Birden döndü, anî bir hareketle ve on adım ötesinde erkeği gördü.

Karşı karşıya kıpırdamadan, ayın dondurduğu yüzleriyle birbirlerine bakarak durdular. Sonra Tsippora çadırına döndü.

Mos da yatağına döndü ve uzun süre uyuyamadı.

Ateş

Sabah rüzgârı sert esiyordu. Orada, denizin üstünde, limanın epeyi açığında, kuzeyden gelen küçük bulutlar, mevsimsiz olmanın şımarıklığı içinde dolaşıyordu. Tepeğin eteğindeki ağaçlıkta, bir karga, bir devenin başını gagalıyordu nazikçe, deve hiçbir şeyin farkında değilmiş gibiydi, kuşun kendisini temizlemesine karşı çıkmıyordu.

Acı ve korku kadının yüzünü soldurmuş, yıpratmıştı. Oysa geçmiş günlerde güzeldi, kuşkusuz. Cildi hâlâ pürüzsüz, saydam, saçları sık ve dalgalıydı. Ama uykusuz geceler gözlerindeki ışığı söndürmüştü. Tsippora yanındaydı, başı öne eğilmiş, tasalı, kadının kollarındaki üç dört aylık, solgun çocuğa bakıyordu. Mos'un bakışları, kesin bir şey düşünemeden, ama insanın kırılganlığına şaşarak, birinden ötekine gidip geliyordu.

– Babamı çağırayım, dedi Tsippora.

Kadın Mos'dan yana döndü:

– Babanın başı için, dedi, yalvarırım, oğlumu öldürmesin, lütfen!

Babanın başı için! Ne cevap vereceğini bilemedi Mos.

Yetro geldi, tatsız şeyler söylememek için kendini tutmaya çalışan bir insan gibi dudakları aralıktı. Kadın ürkek bir çığlık attı.

– İki gündür hiç meme emmiyor, dedi. Ağlamıyor. Hareket bile etmiyor. Benim ilk yavrum. Eğer ölürse, beni kovar-

lar. Tüm mücevherlerim senin olsun, yalvarırım, ölmesin, bir şeyler yap, ölmesin, sağlığına kavuşsun.

Yetro çocuğa doğru eğildi.

– Senin sütün kötü, dedi. Çocuğu bir sütanneye ver.

Sonra kadının gözlerinin içine baktı:

– Ve günahlarından arın!

Kadın gözlerini kaçırdı, başını yana çevirerek:

– Şefaatini istiyorum, diye mırıldandı. Bağışla beni!

– Karnından çıkmış olsa bile bir çocuk altı ay anasına bağlıdır. Anne günahkârsa, çocuğu hayat ile ölüm arasında kalır. Ne demek istediğimi anlamışsındır.

Kadın gözlerini kapadı, göğüs geçirdi.

– Dediklerini yapacağım Yetro.

Yetro kızına döndü.

– Bıçak, dedi; ve torba.

Tsippora çadıra girdi, elinde kenevir bir torba ve görünüşü Mos'u titreten bir bıçakla döndü. Kadın giysisinin kapüşonunu geriye itti, başını arkaya eğdi, boynunu Yetro'nun bıçağına hazırlıyormuş gibi. Mos yutkundu, kendisine gösterilen konukseverliğe ihanet etme pahasına araya girmek için bekledi. Tsippora'ya baktı, gergindi, ama bir cinayet bekler gibi değildi, bir töre cinayeti olsa bile. Yetro kadının arkasına geçti, saçlarını avuçladı, çekti, boynu daha rahat kesmek ister gibi.

Ama sadece saçları kesti. Demet demet, hepsini kesti. Saçları Tsippora'nın yanında açık tuttuğu torbaya atıyordu. Bu ceza gibi görünen uygulama sırasında kadının gözleri hep kapalıydı. Başını nihayet kaldırdığında bir erkek çocuğa benziyordu. Kapüşonu başına geçirdi, gözlerinden yaşlar fışkırdı.

– Çocuğu sütanneye bıraktıktan sonra soğuk suyla yıkan. Ve kocanın oğlunu bir daha görme!

Çadıra gitti, elinde kadına uzattığı küçük bir torbayla döndü.

– Sütanneye bunu ver dedi, meme vermeden önce içeceği süte bu tozu karıştırsın.

Kadın, zor işitilir, boğuk bir sesle:

– Şefaatin... dedi.

– Bu akşam, diye cevap verdi Yetro.

Bir an öylece, kımıldamadan durdu kadın; içinden ölümü tartıyor gibiydi.

– Vakit kaybetme. Eve dön. Sütanneyi bul! diye emretti Yetro.

Kadın yavaş adımlarla döndü evine doğru yürüdü. Yetro torbanın ağzını Tsippora'nın çadıra dönmeden önce uzattığı bir şeritle bağladı. Sonra karanlık, neredeyse suçlayan bakışlarını Mos'a çevirdi. Köleyi çağırdı, bir testi suyla havlu istedi, dökülen suyla ellerini yıkadı, özenle kuruladı.

Mos, tanık olduğu olayın etkisi altındaydı hâlâ, aynı anda Yetro'nun toplumdaki ağırlığını keşfetmenin şaşkınlığı da vardı. Dün tanıdığı konuksever ve bilge ihtiyar, gözlerinin önünde, karşı konulmaz bir otoritenin sahibi, bir yargıç hüviyetine bürünmüştü. O kimin ve neyin kralıydı?

Yetro, çadırının önündeki tahta sıraya otururken:

– Koyunlar çok daha akıllı, dedi; dört mevsim, her an zina peşinde değiller. Canları çekse de istemekle kalırlar.

Tekrar köleyi çağırdı, şarapla iki bardak getirtti. "İnsanların çobanı olmak kadar zor iş yok!" dedi. Ayaklarının dibinde oturmuş olan Mos'a şarap verdi, kendi de aldı.

– Kadın, ilk karısının sömürüp eskittiği bir adamla evleniyor, diye anlattı. Gene de bir oğlan doğuruyor. Kocasının büyük oğlu göz koyuyor kadına, kadın karşı koyamıyor. Çocuğunu ihmal ediyor. Çocuk hastalanıyor... sonra bana geliyor ve beni kovacaklar diye ağlıyor!

– Bütün bunları nereden biliyorsun? diye sordu Mos.

Ama aslında cevabı biliyordu: bu küçük yerde, Avaris'te ve kuşkusuz her tarafta olduğu gibi, hiçbir şey gizli kalmazdı.

– Ben şefleriyim, diye cevap verdi Yetro. İnsanlar ihtiyaçları için, hatalarını ya da suçsuz olduklarını anlatmak için bana gelirler. Her yanlışın, bütün topluma yayılma tehlikesi olan bir kargaşa yaratacağını bilirler. Örneğin, bir adam verdiği bir sözü tutmamıştır. Bu durum, evlilik bağıyla birbirine hısım olmuş iki aile arasında çirkin tartışmalara yol açacaktır. Erkek kardeşler birbirine düşman olacak, cepheler oluşacak, insanlar başka yerlere göç edecektir. Otlakların paylaşımı için kavga edilecektir. Bölünme sürüp gidecek, büyüyecektir. Gerekli olan, anlaşmazlığı bir yetkiliye götürmek ve yaranın cerahatlanmadan kapanmasını sağlamaktır.

– Şu halde sen onların şefisin, dedi Mos.

– Babam şefleriydi. Büyükbabam da. Biz buraya yerleştiğimizden bu yana kaç kuşak gelip geçmiş kimbilir.

– Bu kadının senden istediği nasıl bir şefaat?

Yetro tekrar şarap doldurdu, Mos'u garip bir bakışla süzdü.

– Yasanın istediği arınmışlığı sağlayacak bir sungu.

– Yasa?

– Mısır'da, sizin yasalarınız yok muydu?

Seti, bir gün ona *"Tanrıdan gelmeyen adalet yoktur!"* demişti.

– Yargıçlar şefaat etmezler, dedi. Sen şefsin, yargıçsın ve tanrıların temsilcisisin, öyle mi?

– Bir yargıç ne yapar? dedi Yetro. Yasayı uygular. Yasalar nereden gelir? Tanrılardan. Bir yargıç her zaman tanrının sözcüsüdür.

Bunlar hemen de Seti'nin sözleriydi.

– İnsanoğlu yasa yaratamaz, diye devam etti Yetro, ancak yasayı anlayabilir. Eğer insanların yasa yapmalarına izin verilseydi...

Elini kaldırarak gelişigüzel bir hareket yaptı.

– Yasaları kim biliyor? diye sordu Mos.

– Şefaatçiler, dedi Yetro.

– Demek tanrılar sana yasaları bildirdiler, öyle mi?

– Atalarıma bildirmişler.

– Burada mı?

– Kuzeyde hepimizin geldiği yerde, dedi Yetro.[1]

– Siz kuzeyden mi geldiniz?

– Hepimiz, Apirular da kuzeyden geldi, diye anlattı Yetro. Zaten önemi de yok! Önemli olan, yasaların var oluşudur.

Mos, bir süre konuşmadı. Gençliğinden beri, tanrıların adaletin güvencesi olduğunu kabul etmişti, ama yasaların uygulayıcılara doğrudan tanrılar tarafından gönderilmiş olduğu fikri o kadar yeniydi ki Mos için. Ne düşüneceğini bilemiyordu, şaşırmıştı.

– Tanrılar kendilerini nasıl ifade ederler? diye sordu sonunda.

– Bizde konuşurlar, içimizde, şayet biz, içimizde kendi seslerimizi susturabilirsek, dedi Yetro.

Mos kulaklarına inanamadı. İçimizdeki sesleri sustur-

mak... Mısır'dan beri, ışık sütununu görebilmek için, bütün düşüncelerini susturarak kendi içine dönmek, kendi içinde yok olmak çabasıyla yapmak istediği bu değil miydi? Şimdi de hâlâ her fırsatta yaptığı gibi. Işık sütunu, beklediği tanrısallık değil miydi? Şimdi tanrıların da bir sesi olduğunu öğreniyordu.

Mos'un yüzündeki anlam Yetro'yu şaşırtmış olmalıydı.

– Sözlerime böylesine şaşmış görünen, sendeki Mısırlı mı, Apiru mu? diye sordu Mos'a.

Mos, kelimeleri bulmakta zorlanıyor, ellerini açıp kapıyordu.

– Işık sütunu... Ruhunda yaşattığın ışık, tanrısallığın ışığı olmalı, toprağın ışığı değil... dedi, kendi de fark etmeden Nesaton'un sözlerini tekrarlayarak.

Yetro gözlerini ondan ayırmıyordu. Mos yavaş yavaş kendini topladı.

– Bunlar Mısırlı bir rahibin sözleriydi, rahip Nesaton'un.

– Öğretmenin miydi?

– Onu ömrünün son günlerinde tanıyabildim, dedi Mos, sesi üzgündü.

– Neler öğretti sana?

Mos, şaşkın ve kararsız, Yetro'ya baktı; söyleyeceği o kadar çok şey vardı ki.

– Kendi iç seslerimi susturmayı... dedi.

– Tanrıların sesini duyabilmek için mi?

– Tanrının ışığını görmek için.

– Görebildin mi?

– Çok yakınına geliyorum... benden kaçıyor.

Yetro göğüs geçirdi ve Mos'a doğru eğildi. Çok açık renk gözleriyle, ilk kez görüyormuş gibi baktı. Sonra doğruldu, bardaklarına şarap doldurdu.

– Kaç kez?

– Bilmiyorum... Birçok defa.

Gene bir sessizlik oldu.

– Evet, gerçekten de Apirulların alışık oldukları bir şey değil, dedi Yetro. Buralardan gittikleri çok oldu. Orada, Mısır'da onlara yol gösterecek kimse yok. Kuşkusuz, Mısır inançlarını benimsemişlerdir.[2]

Mos, gece buluştuğu, hep bir kaçışın hayalini gören kor-

kutulmuş insanları düşündü. Ve ötekiler, krallığın şantiyelerinde en zor koşullarda çalışanlar, neden kaçmak istiyorlardı? Neden? Yaralanan onurları yüzünden mi? Kendi tanrılarına kavuşmak için mi? Asla anlayamamıştı. Sadece, her zaman Mısır'ınkilerden olmayan, yabancı, kendilerine özgü tanrıları olduğunu biliyordu, çünkü boyunlarına taktıkları kenevir, keten ya da yünden örülmüş iplerin ucunda sallanan küçük nazarlıkların, doğunun tanrı ya da tanrıçalarına, bir gökgürültüsü tanrısına ya da bereket tanrıçasına ait simgeler olduğunu görmüştü.

– Kuzeydeki Apirular, diye devam etti Yetro, Kenan Ülkesi'nin ve Asurluların tanrılarını benimsediler.

– Kuzeydeki Apirular mı? dedi Mos. Doğru, başka ülkelerde de Apirular vardı. Onlar neden tutsak kardeşlerini kurtarmıyorlardı?

– Araba'nın ve Edom'un kuzeyinde. Ve Kenan Ülkesi'nde. Sen bütün Apirulların Mısır'da[3] yaşadığını mı sanıyordun?

– Kralları var mı?

– Ne kralları ne de siteleri var. Silahlanmış çeteler halinde, kötü silahlanmış hem de, Kenan halkıyla sürekli savaş içinde yaşıyorlar.

Köle, sedir ağacı tahtasından bir tabla içinde yemeklerini getirdi. Mos ve Yetro konuşmadan yediler.

Mos'un düşünceleri hedef değiştirmişti. Tsippora'yı düşünüyordu şimdi. Bir yolcunun, bir vahada, hurma ağaçlarının altında, suyun şırıltısıyla, mutlu olacağı anı düşündüğü gibi.

Akşam Yetro, çadırının kurulu olduğu tepede, beline gelen dümdüz, dört köşe, yassı bir taşın üzerinde bir ateş yaktı. Mos uzaktan izliyordu. Alevler yükselince Yetro üstlerine biraz süt, biraz şarap döktü. Sonra kokulu tozlar serpti, rüzgâr, mavimsi dumanı Mos'a doğru savurdu. En sonra, sabah, kadının saçlarını koyduğu torbayı ateşe attı. Alevler, birkaç saniye, göz kamaştırarak yükseldi ve Mos, kadının şu anda, bulunduğu yerde, bir şey hissedip hissetmediğini düşündü.

Yetro'ya doğru yürüdü. Yaşlı adam ona döndü.

– Günahlardan arınma, dedi. Sadece ateş arındırır. Sadece tanrı sevgisi arındırır. Sadece ateş maddeyi yer. Ve sadece ateş ruhu taşır.

Ertesi gün Hussam'ın oğulları geldiler. Develerinden indiklerinde çok üzgün görünüyorlardı.

– Ne zaman istersen gelebilirsin, dedi Ali; sen bizim kardeşimizsin.

Ve Mos'a sarılarak kucakladı.

Mos, yanındaki yayı ve okları getirdi. Ali'ye uzattı.

– Nasıl yaptığımı gördün. Böyle bir yay yapmaya çalış. Hatta birkaç tane yap. Birçok da ok. Yollarda olduğunuz sürece bu silahlara ihtiyacınız olacak.

Nebiyet ona bir kese uzatıyordu ve Mos içinde ne olduğunu tahmin etti. Başını salladı.

– Bu senin payın, diye ısrar etti Nebiyet.

– Bana konukseverliğinizi sundunuz. Benim payım bu.

Başları önlerinde, konuşmadan durdular.

– Haydi, artık gidin, dedi Mos. Güzel günlerimizin anılarını unutmayın.

Develerine bindiler ve Mos, yola çıkan küçük ağaçlığı geçip kayboldukları ana kadar bakışlarıyla onları izledi.

Az sonra, hâlâ ağaçlığa baktığı sırada, dünkü kadını gördü, bir eşeğin sırtında geliyordu. Çocuk kucağında değildi. Mos'un yüreği sıkıştı. Kadın eşeğinden indi, ona doğru yürüdü. Mos sormaya cesaret edemiyordu. Yüzüne baktı.

– Çocuk meme emiyor. Yanaklarına renk geldi. Yetro'yu görmek istiyordum.

– Görmesen daha iyi olur, dedi Mos.

– Öyleyse, şunu ona ver, dedi kadın, harmanisinden bir kese çıkararak. Çıkan incecik, hafif seslerden, içinde takılar olduğu belli olmuştu.

– Vermesen daha iyi, diye tekrarladı Mos.

Kadın başını öne eğdi, bir süre öyle kaldı. Sonra sordu:

– Neden?

– Ödenemeyecek şeyler vardır. Ödenecekleri de sen zaten ödemişsin.

– Burada yeni misin?

– Evet.

– Şimdiden onun oğluymuşsun gibi konuşuyorsun.

Keseyi harmanisinin cebine koydu, döndü, eşeğine doğru yürüdü.

Lambanın yağı

Sekiz gün sonra, Yetro'nun insanlarına su veren kuyunun başında karşılaştılar, bir kez daha ay batmak üzereydi. Genç kız iki bakır kovayla, yıkanmak için su almaya gelmişti ve Mos, Yetro'nun oğullarından biriyle kente gitmiş olan kölenin yerine, erkekler çadırındakilerin testilerini dolduracaktı.

Tsippora, genç adamın gözlerine bakarak konuştu.

– Konuğumuz artık yabancımız değil, dedi.

– Sen öyle kabul ediyorsan...

– Bunu söyleyen babam.

– Onun bilgeliği benim rehberimdir.

– Senin ruhunda bir ışık gördüğünü söylüyor.

– Gönlümdeki kandile yağı o koydu.

– Gönlünde bir kandil varmış ama... bir ışık.

– Benim kandilim sensin.

– O halde kandilinin iki fitili varmış, öyle mi?

– Ama bana bir tek ışık veriyor.

– Öbür ışığı da bulmalısın.

– O ışık burada, karşımda, dedi Mos. Rüyalarımda yakıyorum onu. O gözlerim kapalıyken bile gördüğüm alevdir.

Genç kız Mos'a baktı, sonra eğildi, ipi alçak kuyu bileziğinden ağır ağır koyuvererek kovayı kuyuya sarkıttı. Mos kovayı çekmesine yardım etmek için genç kızın yanına gitti. Aynı şeyi ikinci kova için de yaptı. Her seferinde kovayı çe-

kerken kolu genç kızın göğsüne değmişti. Ama kız geri çekilmedi. Belki dudakları biraz titremişti.

Mos gülümsedi:

– Bu suyu benim üzerime dökmen gerek, dedi doğrulurken. Ya da kuyuya daldırman; o bile yetmez!

Genç kız gülmeye başladı.

– Mısırlılar konuşmakta usta görünüyor, dedi.

– Bir Apiru'nun kandili en iyi yağda ışık verir sadece.

Yüzünü ondan yana döndürdü. Mos ve elini az önce koluyla dokunduğu göğsün üzerine bıraktı hafifçe. Genç kız başını belli belirsiz bir irkilmeyle geri attı, ama vücut, ürkek okşama denemesinden kaçmadı. Tsippora daha hızlı nefes alıyordu şimdi.

Gözleri hep Mos'un gözlerinde:

– Eğer öyleyse babamla konuş! dedi.

– O halde her şey çok güzel, dedi Mos. Yıldızlar bize mutluluk gönderiyor ve ağaçlar şarkımızı söylüyor.

Genç kız kovaları almak için eğildi, Mos saçlarını okşadı. Kız doğruldu ve Mos onu tepenin üzerine kadar bakışlarıyla izledi. İki elinde taşıdığı ağırlıklarla yürürken her zamankinden daha fazla salınıyordu. Sonunda kendi testilerini doldurmak için eğilirken şarkı söylemeye başladı Mos, uzun süreden beri ilk kez. Belki de hayatımda ilk kez şarkı söylüyorum, diye düşündü.

Yetro o akşam, sır dolu bir ifadeyle:

– Bana ne zaman söyleyeceksin diye düşünüyordum, dedi. On erkek istedi Tsippora'yı, ama biz seni bekliyormuşuz.

– Biz mi? diye şaştı Mos.

– Ben de seni bekliyordum, dedi Yetro, göğüs geçirerek. İçinde alevi taşıyan adamı. Alevi arayan adamı. Onlar az bulunur. Kayan yıldızlar gibi, çok nadir görünürler.

Oğullarını mı düşünüyordu? Bir süre sonra, tekrar konuştu.

– Ben, Tsippora'nın, ezelden beri senin kadının olduğuna inanıyorum. O bunun için dünyaya gönderilmişti. Kendisi de seni gördüğü an bunu anladı.

Sekiz gün sonra evlendiler. Yetro onlar için, kendisininkinden çok da uzak olmayan bir çadır kurdurdu. Cilalı çam tahtasından direkleri olan, çift katlı beyaz yünlüden bir çadır.

Düğün şöleni sona erdiği, son şarkıların son danslarla, davulların, zillerin son vuruşlarıyla birlikte yavaşlayıp sustuğu, bütün şarapların içilip, bütün ballı ve susamlı çöreklerin yenip bitirildiği ve meşaleler söndürüldüğü zaman, İblislerin kralı birden bir korkuya kapıldı. İçindeki sesleri çok mu fazla susturmuştu? Kıpır kıpır bir atın üzerinde donup kalmış bir binici... Büyük, altın pırıltılı bir koyun postuna uzanmışlardı, çıplaktılar, öpüşler dudaklarından sözleri silmişti, birbirlerini hayranlıkla seyrediyor, okşamalarıyla birbirlerine olan susuzluklarını gideriyorlardı. Mos, bu değişen yüzü, bu titreyen vücudu seyrediyordu ve kendini veren bu varlığa o da kendini verdi. Elleri Tsippora'nın bedenini örtüyordu, göğüslerini, karnını, kalçalarını. Bir giysi gibi onu içine alabilmek istiyordu. Kız ellerini öptü Mos'un, ısırdı, Mos onun ayaklarını öptü.

Bütün gücüyle sahip olduğu kıza, varlığının bütün gücüyle, hayatı buna bağlıymış gibi. Söylediği gibi, Tsippora, içindeki kandili yakan yağdı. Çok uzun süre başkalarına ait olmuştu başkaları almıştı onu. Sonunda, o kendisini veriyordu. Bundan böyle, hayatının anlamı vermekti. Şimdi yaşamaya başlıyordu. Mısır, gecenin karanlığında erimişti, tutsaklık da öyle, bütün bunlar, çözülmesi imkânsız işaretlerle dolu, tozlanmış bir duvarın üzerindeki soluk kabartmalardı artık.

Sabah, bir genç kızın söyleyebileceği bir şey söyledi Mos.

– Asla, senden başka hiç kimseyi sevmeyeceğim.

Ve sözünden dönmedi.

III- Çölde bir ses

"Mısır kralı öldü!"

Altı ay sonraydı. İkinci yağmur mevsimi yaklaşıyordu. Kaç gündür, hayvanları sinirli yapan, insanın uykusunu bölen öfkeli rüzgârlar esiyordu.

Laih ve İddo, Yetro'nun iki oğlu, limandan dönmüşlerdi. Öğle yemeğinde babalarıyla buluştuklarında ihtiyar adam onların heyecanlı olduklarını gördü. Mısır'dan gelen ve önemli haberler getiren tüccarlara rastladıklarını söylüyorlardı. Haberler, Mos'u çok ilgilendirecekti.

Köle, Mos'u çobanlarla, yağmurlardan sonra otların fışkırdığı doğudaki otlaklara götürülecek koyun ve kuzuların sayımını yaptığı çayırdan çağırmaya gitti. Ve Mos gelince Laih ona "Mısır kralı ölmüş" diye haberi verdi.

Mos yere oturdu.

– Seti ölmüş mü? diye sordu. Nereden biliyorsun?

Laih, Büyük Yeşil ve Büyük Siyah'tan gelen Medyenli tüccarlardan ancak bu kadarını öğrenebilmişti. Adamlar daha limandaydılar, gemilerini ve yelkenlerini elden geçiriyorlardı, çünkü gelirken yolda adamakıllı dalga yemişlerdi; onlar tüccarlarla konuşmaya vakit bulamamışlardı. Mos isterse gidip onlarla konuşabilirdi. Birinden birine sorarsa, eğer adamların işi de bitmişse, kuşkusuz çok daha fazlasını öğrenebilirdi. Mos, Yetro'nun düşünceli bakışları altında yemeğini çabukça yedi ve limana gitmek için atına bindi.

Gerçekten de tüccarları buldu; aralarında tayfaların da

bulunduğu on beş yirmi kişi, epeyi hırpalanmış görünen gemilerin çevresinde koşturuyordu. Ve yakası açılmadık küfürler birbirini kovalıyordu.

Birini, içlerinde en aklı başında görüneni kenara çekti Mos ve ona, bir saatini kendisine ayırması karşılığında bir testi Suriye şarabı önerdi. Adam şaşırdı, ama kabul etti.

– Benden ne istiyorsun?

– Bu yolculukta ne gördünse, hepsini bana anlatmanı istiyorum.

– Korkunç bir yolculuktu. Esion-Geber'den yola çıkalı iki gün olmuştu ki kuzeyden esen rüzgâr azdıkça azdı. Deniz kabardı, dalgalar adam boyunu aştı. Kuzeydoğu rüzgârı, kötü ruhların rüzgârı! Yükleri baş altına, kalasların üzerine taşımak gerekti, ıslanmasınlar diye. Denizin ortasından gidemiyorduk. Rüzgâr yüzünden. Kıyı kıyı yol alıyorduk, kürekle... Neyse ki Sazlıklar Denizi'nin önlerinde deniz kaldı, öyle olmasa canımızı kurtaramazdık. Sonuçta altı günlük yolu on bir günde alabildik. Üstelik suyumuz da bitmişti. Yağmur sularını topladık. Tam limana vardık ki gene fırtına patladı. Limanda hapis kaldık. Tek avuntumuz, bütün malları satabilmek oldu. Avarisli bir rahibin rehberliğinde bir grup tahnitçi her şeyi satın aldı. Her şeyi. Peşin peşin, altın ve bakırla ödediler. İşte onlardan öğrendik ki Mısır kralı bir hafta önce ölmüş...

– Seti mi?

– Seti, evet evet, adı öyle. Yirmi bir yıldır kralmış. Şimdi başka bir kralları var, Ramses. Ölen kralın oğlu...

Seti iki hafta önce ölmüştü. Mos, tahnitçilerin dehşet verici çalışmalarını gözünün önüne getirebiliyordu; iç organları çıkarmak için cesedin karnını kesip, açıyorlar, bunları birer birer alıp, güzel kokulu maddelerle birlikte ölü küplerine yerleştiriyorlar, ölünün beynini burnundan soktukları ucu kancalı şişlerle çekip kafatasını boşaltıyor, yerine natron eriyiği dolduruyorlardı... Bütün bunlar dayanılmaz bir koku içinde yapılıyordu. Mos ürperdi. Ve kuşkusuz ülkenin her köşesinde ağlayıcıların feryatları işitiliyordu.

– Avaris nasıldı?

– Kıyamet günü gibi. Her yanda şantiyeler... yağmur yağdığı anda çamur denizine dönüşüyor.

– Peki ya Apirular?

– Apirular mı? Hep aynı, yük beygiri gibi çalışıyorlar. Yağmur altındaki hallerini görmeliydin!

Tüccar cebinden, bir zamanlar, Büyük Siyah'ın kıyısında Medyenli hamalın ona verdiğine benzer bir yaprak çıkardı. Sıkıca sardı, limanda tavuk kızartan satıcının yanına gitti, eğildi, adamın ateşinden yaprağı yaktı. Döndü, dumanı içine çekerek geldi.

– Bu zihni açar. Asya'da yetişen bir bitki.

Mos başını salladı.

– Biliyorum. Başka ne haberler var?

– Hiç. Kralın tahnit edilmesinden sonra ülkede kırk gün yas tutulacak. Tam yola çıkmaya hazırlandığımız sırada gene fırtına koptu, Büyük Siyah bile dalgalıydı, oysa genelde sakindir. Orada fazladan dört gün hapis kaldık. Dönüşte de çok kötü deniz vardı...

Tüccar, yolculuk serüvenlerini anlatmayı sürdürdü ama Mos dinlemiyordu artık. Demek orada değişen hiçbir şey yoktu. Hatta durumun daha da kötüleşmesi beklenebilirdi. Ramses bundan böyle Mısır'ın tek hâkimiydi ve o, bir büyüklük delisiydi. Ülkesine gücünün ve iktidarının görkemli damgasını vurmak için binalar inşa ettiriyordu durmadan, sürekli, her yerde ve özellikle de Aşağı Mısır'da.

Ama Apirular acaba gerçekten kaçmak istiyorlar mıydı? Kuşku, ilk kez Mos'un yüreğini sızlattı. Kaçmaktan söz eden ve onu şef olarak görmek isteyenler, özgürlük hayaline kapılmış bir avuç insandı; ötekiler Mısır toprağına kök salmış, başka bir toprağı düşünmüyorlardı bile. Hayal kırıklığını ve ümitsizliği birden sinsi bir acı gibi yüreğinde hissetti. Ama bu hayal kırıklığına da şaştı. Ne umuyordu ki? Apirulların büyük göçünün rehberi olacağını mı? Ne budalalık! Bu onun için ikinci bir hayal kırıklığı olmuştu ve Yetro'nun çadırına, kendine duyduğu küçümsemeyle keyifsiz döndü.

Yetro onu anlıyordu. Sonraki günlerde konuya değinmekten kaçındı, sonra bir akşam Mos'a sordu:

– Firavunun ölümünden ne bekliyordun?

Mos, ne cevap vereceğini bilemedi.

– Ben düşünmüştüm ki dedi, sanmıştım ki Apirular... bilemiyorum. Kralın ölümünü fırsat bilerek ayaklanırlar sanmıştım. Herhalde...

– Onlar oradan memnunlar, dedi Yetro.

Bu kesin hüküm Mos'u şaşırttı.

– Ama tutsak olarak yaşıyorlar! diye bağırdı.

– İyi yetişmiş bir prensin düşünceleri ile sıradan bir Apiru'nun düşündükleri birbirine benzemez. Hem sonuçta, gitmek isteseler de nereye gidebilirler?

– Kenan Ülkesi'ne tabiî, geldikleri yere!

– Orada Kenanlılar onları acımadan öldürür, hepsini. Apirular savaş alışkanlıklarını çoktan kaybetmişlerdir. İçlerinden kaçı mızrak kullanmasını bilir? Kenan Ülkesi'nde kalmış olan Apirular ne zaman Kenanlılarla savaşa girişseler, ki onların savaş alışkanlıkları vardır, her seferinde yenilmişlerdir. Onlar ne savaşçı olabilir ne de ülke fethedebilirler. Bulundukları yerde kalmaları en iyisi!

Mos, ağır bir darbe yemişçesine sarsılmıştı.

– Tutsak onlar, dedi, tutsak! Sen onları görmedin. Hiç tutsak olmadın. Bilemezsin...

Yetro Mos'a kaygılı gözlerle baktı bir süre.

– Sen kendini tutsak kabul ediyor muydun? diye sordu.

– Hayır... Ama bir açıdan... Hayır, özgür bir insan değildim. Kralın emrindeydim, oğlunun da... dedi, alçak sesle.

– Şimdi kendini Apirulların kurtarıcısı olarak kabul ediyor musun?

– Bazıları benim onları Mısır'dan çıkarmamı istiyordu. Ötekiler, bilmiyorum, gitmek istiyorlar mıydı? Gerçeği söylemek gerekirse, onlar, Mısır'ı kendileri seçmişler, yüzyıllar önce... Eğer hayatları biraz daha kolay olsaydı... Hayır, bilmiyorum, Apirulların kurtarıcısı olabilir miyim, bilmiyorum. Gücüm yeter mi!

Yetro parmaklarıyla gözlerine bastırdı.

Yorgun bir sesle:

– Mısır'a ilk kez gelişlerinin öyküsünü biliyoruz, dedi. Apiru kabileleriyle bizimkiler her zaman birlikteydiler. Sina'da, Kenan Ülkesi'nde, Edom, Moab ülkelerinde, Tadmor'a, Mari'ye, Asur'a, Babil'e kadar... Onlar kadınlarının güzelliği sayesinde Mısır'a yerleştiler.

– Ne? diye bağırdı Mos.

– İlk Apirular Mısır'a gittiklerinde, çok çok eski bir tarihte, Abram (İbrahim) ülkeye girecekleri sırada karısı Sara'ya,

"Sen güzel bir bir kadınsın, Mısırlılar seni benim yanımda görünce, 'Bu kadın bu adamın karısı derler, beni öldürürler, seni sağ bırakırlar. Bana iyi muamele etmeleri için onlara kız kardeşim olduğunu söyle" dedi. Ve böyle yaptılar. Firavun Sara'ya âşık oldu, Abram'a armağanlar verdi, koyunlar, sığırlar, erkek ve dişi eşekler, hizmetkârlar ve hizmetçiler. Aldatmacayı fark ettiği güne kadar. Sonra Abram ile karısını ülkesinden kovdu.[1]

Mos, Yetro'ya gerçek bir hüzünle bakıyordu.

– Ama bu, Abram'ın başvurduğu son kurnazlık olmadı, dedi. Kenan Ülkesi'ne döndüğü zaman da aynı şeyi yaptı, Kenanlıların kralı Abimelek karısını kaçırınca, ona da aynı yalanı söyledi. Kral, aldatmacayı fark etti fakat buna rağmen Abram'ın ülkeye yerleşmesine izin verdi.[2]

Bu kez, eliyle yüzünü sıvazlama sırası Mos'a gelmişti.

– Anlaşılan bu, ailede bir töreydi, diye devam etti Yetro. Çünkü Abram'ın oğlu İshak, aynı şeyi yaptı. Aynı kral, karısını kaçırdı ve İshak'ın karısı olduğunu öğrenince serbest bıraktı. O da İshak'a, ülkesine yerleşmesi için izin verdi.[3] Mos, ben seni sadece damadım olarak kabul etmiyorum, sen benim oğlumsun. Mısır'daki Apirular için çok kaygılandığını görüyorum. Senin şu gerçeği bilmeni isterim, onları Mısır'dan çıkarmak, çok çok zor, olağanüstü zor bir iştir. Sürekli dile getirdikleri şikâyetleriyle seni kullanmalarına izin verme. Bu, bir dağı yerinden oynatmak gibi bir şey ve burada, dağın senin üzerine yıkılması tehlikesi de var.

Mos, birden içinde müthiş bir öfkenin kabardığını hissetti. Bastırmaya çalıştı, ama öfke, kaynayan bir su gibi taşmak istiyordu. Bu, onu ustabaşını öldürmeye kadar götüren, yağmacıları aynı gözü kara cesaretle hançerleten öfkeydi. Haydudun peşinden koşarak, öfke ve intikam hırsıyla kafasını kestiğinde ona egemen olan aynı çılgın dürtü.

– Onları bu adamların elinde bırakamam, diye bağırdı; Ramses'in elinde!

Yumruğunu sallayarak bağırıyordu, yüzü öldürücü bir öfkeyle buruşmuştu. "Ramses!" dedi tekrar.

Yüzü kıpkırmızıydı, gözleri kan çanağına dönmüştü, birden, anî bir hareketle ayağa kalktı.

Yetro ellerini dizlerine koydu, bakışları soğuktu.

– Mos, dedi. Seni yönlendiren Apirulara olan bağlılığın değil!

Sesindeki ciddî ve soğuk ifade Mos'u şaşırttı.

– Seninki bir kan davası.

– Kan davası mı? diye tekrarladı Mos.

– Mısırlılarla arandaki kan davası! Sen Ramses'ten nefret ediyorsun.

– Evet, Ramses'ten nefret ediyorum. Onun o insanlara...

– Mısır'dan kaçtın, çünkü artık Ramses için çalışmak istemiyordun.

Mos'un öfkesi sönmüştü.

– Babasından da nefret eder miydin?

– Hayır. Ama bu, Apiruları tanımadan önceydi. Ben...

– Senin nefret ettiğin, Ramses! Ramses ve onun temsil ettiği her şey. Sen ona başkaldırıyorsun.

Teşhis doğruydu. Mos, şaşkın gözleriyle kayınbabasına baktı.

– Haklısın, diye mırıldandı. Ramses'ten nefret ediyorum. Ama gene de...

Tsippora ile annesi, bıldırcın dolması pişirdiklerini söylemek için geldiler. Hizmetçilerin de yardımıyla, Laih'in ikinci oğlunun doğumunu kutlamak için ziyafet hazırlamışlardı. Mos kendini topladı; annenin çığlıklarına ve ebenin gün doğumunda onları uyandırmış olmasına rağmen genç adam olayı unutmuştu. Tsippora kendi de farkında olmadan artık görünmeye başlamış olan karnını tutuyordu. Onların çocuğu, önlerindeki üç ayın sonunda doğacaktı. Mos Tsippora'ya baktı, gülümsedi. Ama genç kadın kocasının yüzündeki kaygılı ifadeyi görmüştü, soran gözlerle dikkatle ona baktı. Limandan dönen Laih ile İddo'nun gelişi, tasalı havayı dağıttı. Laih karısına altın bir kolye almıştı.

Hayat, buradaydı, Esion-Geber'in yakınındaki bu yemyeşil yerde. Kahramanlık hayalleri dağıldı. Mos karısının yanına gitmek için ayağa kalktı.

Korku

Mos haftada bir kez limana gitmeyi âdet etmişti. Gemileri bekliyordu. Tüccarlarla, gemi sahipleriyle ve tayfalarla konuşa konuşa, gemilerin geliş gidiş zamanları, uğradıkları limanlar, hava koşulları, gelen giden mallar konusunda bilgi sahibi olmuştu. Ve bir yelkenin nasıl onarıldığını, teknenin nasıl kalafat edildiğini, en iyi yelken direklerinin ve en iyi küreklerin hangi tahtadan yapıldığını (Moab çamı ve Suriye sediri), yelkenlerin nasıl istinga edildiğini, daha buna benzer birçok şeyi öğrenmişti.

Evet, en çok kuzeyden gelen, Mısırlılara baharat satan Arap ve Asyalı gemileri gözlüyordu, ama Afrika'nın güneyinden, Punt ve Kuş'tan ya da dünyanın öbür ucundan, Serendib'den, Barigaza ve Barbarikon'dan gelen ve bazen sadece Esion-Geber'e uğrayan tüccarları da merakla dinliyordu. Sonra, saatlerce, koca koca kafesleri sarsak adımlarla ve öfkeyle gemiden indiren çıplak, kara derili köleleri seyrediyordu. Kafeslerde tuhaf kuşlar oluyordu, ıslık çalan, konuşan, öten kuşlar; insanı güldüren ama aynı anda garip bir huzursuzluk uyandıran maymunlar, sürmeli gözlü geparlar... Yaşını başını almışlar için oyuncaklar, kısaca!

Yükler boşaltıldıktan sonra gemiciler yemek ve içmek için toplanıyorlardı. Kadınları aramalarına gerek yoktu, kendiliklerinden geliyorlardı, artık öğrenmişlerdi: haftalar süren perhiz, adamların barutunu kurutuyordu, her an patlama-

ya hazırdılar. Bu arada Mos, en inanılmaz öyküleri, ateş kusan canavarları, insanlardan daha büyük maymunları, tapınaklar kadar büyük balıkları dinleyerek susuzluğunu gideriyordu. Dünya çok çok büyüktü ve oralarda, uzaklarda çok güçlü krallar vardı. Mısır, dünyadaki tek krallık değildi.

Hayatındaki en sarsıcı olaylardan birini Esion-Geber'deki gezintileri sırasında yaşadı. Her günkü gibi ara sokaklarda ve liman çevresinde dolaştıktan sonra rıhtımlara çıkmıştı ki insanların, önü sıra kaçıştıklarını gördü. Ne olduğunu anlayamadı, sadece insanların dehşet dolu çığlıklarla kendilerini en yakın evin kapısından içeri attıklarını gördü. Ondan mı kaçıyorlardı? Ama neden? Ve o an müthiş bir korkuyla dondu, kaldı. Yol boyunca yanı sıra yürümüş olan adama başını çevirip bakmamıştı; adam ona döndü birden. Yüzü, geniş ve kanlı bir yaraydı sadece. Burnun yerinde, iki delik vardı, yapışkan, kaygan bir sıvıyla dolu zannını veren; deliklerin üstünde, artık dünyayı göremeyen kanlı, irin rengi gözler. Bu yaratık bir bastona yaslanarak ve birçok parmağını kaybetmiş ayaklarını yolda sürükleyerek zorlukla yürüyordu. Elini üzerindeki harmaniden çıkardı, bir el değildi bu, güdük bir et parçasıydı, her parmak birkaç parçasını kaybetmişti. Adam Mos'a dönerek konuştu.

Mos onu işitmedi, çünkü o da dehşete kapılmıştı, karanlık bir âlemden gelen bu korkunç hayaletten olabildiğince uzağa kaçmak için rıhtıma doğru koşmuştu. Bir kapı açıldı, bir kadın onu yakaladı, içeri çekti, kapıyı kapadı. İçeride, yüzleri bembeyaz, korkudan buz kesilmiş başka insanlar vardı.

– Sana dokundu mu? diye sordu biri.

– Hayır, dedi Mos.

– Baal'e şükrolsun!

Mos anladı, o korkunç şeye dokunmuş olsaydı, onu da dışarı atacaklardı, hemen.

– Nedir bu? diye sordu.

– Cüzamlı, dedi adam.

Bir cüzamlı. Mos, sütannelerin akşamları durmadan anlattıkları öykülerde böyle bir şey duymuştu, ama hiç görmemişti. Odada toplanmış insanlara baktı; Avaris'te göğün kıpkırmızı olduğu günden bu yana böyle bir korkuya tanık olmamıştı. Hemen de çırılçıplak haldeki bir tayfa, duvara ya-

pışmıştı, gözlerinin sadece akları görünüyordu. Bütün bu insanlar cüzamlının görüntüsüyle dehşete kapılmışlar, buldukları ilk yere sığınmışlardı. Ocağın üzerinde bir tencere kaynıyordu. Mos'u sokaktan alan kadın kuşkusuz, korkunç hayalet göründüğünde öyle yemeğini hazırlıyordu. Yüzünü kapıdaki küçük cama yapıştırmıştı. Birden bir çığlık attı:

– Burada! Kapının önünde! On beş adım önümüzde!

Adamlardan biri bakmak için kalktı, kapının camına sokuldu.

– Geçti, gitti, dedi.

– Ne tarafa gidiyor? diye sordu başka biri.

Genç bir adam, sinir krizinin eşiğindeydi.

– Öldürelim, diye bağırıyordu; öldürelim, hemen!

– Öldürmek için, dokunman gerek, dedi yaşlı bir adam.

Kadın, ellerini yanaklarına yapıştırmış, inliyordu.

– Yakın onu, yakın! diyordu titreyerek.

– Üstüne bir meşale atalım, hemen tutuşur, dedi genç adam.

Camdan bakan adam kapıyı araladı, başını dışarı uzattı.

– Gitmiş, dedi.

– Görünmüyor mu?

– Orada kımıldayan bir şey görüyorum, ileride. Herhalde odur. Tepelere doğru gidiyor.

Kapıyı açtılar. Kadın koştu gitti, birkaç yaprak getirdi, ateşe attı. İnsanın genzini yakan bir duman yayıldı. Mos çıktı. Birçok evden böyle dumanlar fışkırıyordu. Kadının biri, kuşkusuz kaçarken düşürdüğü bir sandal tekini bir evin kapısında buldu, aldı. İnsanlar rıhtımda toplanıyordu. Hepsi aynı yere, cüzamlının gözden kaybolduğu yere bakıyorlardı.

– Kuyuya doğru gidiyor! diye haykırdı biri; kuyuyu zehirleyecek!

Başka haykırışlar da yükseldi. Mos yeteri kadar görmüştü. Atını bağladığı yere döndü, evine doğru yola çıktı.

Ertesi gün İddo, ona ve Yetro'ya, Esion-Geberlilerin cüzamlıyı yaktıklarını anlattı. Kuyuya doğru yürüdüğü yolda izlemişler, alevli paçavra sarılı taşları üzerine atarak adamı canlı canlı yakmışlardı.

Yetro, acılı bir sesle:

– Cüzam ve veba, tanrıların öfkesini dile getirir, dedi.

Gerşom

Tsippora'nın hamileliğinin dokuzuncu ayı bitmişti; o gece ne Mos, ne Yetro uyuyabildi. Yetro birkaç kazan suyu uzun uzun kaynatarak arındırmış, sonra içlerine ne olduğunu sadece kendisinin bildiği bir toz atmıştı. Öğleden sonraki altıncı saatte ebe kadın gelince, yemek ikram edilmiş ve Yetro onunla konuşmuştu.

– Kızıma dokunmadan önce benim dökeceğim suyla ellerini temizleyeceksin. Kızım kurtulunca buraya geleceksin. Hizmetçilerin getirdiği ilk kazandaki suyla bebeği yıkayacaksın. İkinci kazandaki su kızımın yıkanması için kullanılacak.

Kadın ağzını açtı, kuşkusuz işini bildiğini söyleyecekti, ama Yetro'yu da biliyordu, onunla tartışmaya girmedi. Çenesini kapadı.

Mos'un çadırının önünde, ateşin çevresinde beklediler. Yetro vardı, baharat tüccarı akrabası vardı, Hussam'ın çocuklarının alışveriş yaptıkları yaşlı adam, Laih ve İddo vardı, hizmetkârlar ve Mos. Yetro'nun karısı, Laih'in karısı, kız kardeşi, ebe ve hizmetçiler içerdeydiler. Mos ile Tsippora'nın ilk çocuklarının doğumu önemli bir olaydı. Öğleden sonraki on ikinci saatte kısa bir çığlık duyuldu, ilk sancılardı bunlar. Mos çadırın önünde dolanıyordu. Ebe kadın çadırdan çıktı, Yetro ayağa kalktı. Küçük bir maşrapayla kazanlardan birinden su aldı, ebenin eline döktü.

– Elini kurulama, dedi. Haydi, git.

Çığlıklar daha sık, daha güçlüydü artık. Gün doğmadan üç saat önce, erkekler çok açık bir biçimde Tsippora'nın annesinin sesini duydular. "Astarte'ye şükürler olsun!" Sonra çadırdan çıkarak yanlarına geldi ve bir oğlan olduğunu haber verdi.

Hizmetçiler gelip birinci kazanı aldılar. Sonra ikinci kazanı içeri götürdüler. Laih ve İddo, Mos'a sarılarak kucakladılar. Mos, Mısır'da bıraktığı çocuklarını düşündü ve ilk kez ağladı. Görünmeyen güçlerin elinde bir oyuncaktı ve ne kadar güçsüz olduğunu hissediyordu.

– Adını ne koyacaksın? diye sordu İddo.

Mos bir an düşündü.

– Gerşom,[1] dedi.

Bu çocuk göçmen değil miydi? Babası da! Gün doğarken nihayet çadıra girdi. Tsippora'nın annesi uyukluyordu. Hizmetçilerden biri, bitkin düşmüş, boylu boyunca uzanmış, uyuyordu. Tsippora Mos'un geldiğini hissederek gözlerini açtı. Çocuk ince bir keten beze sarılı, anasına yaslanmış, yatıyordu.

Mos "Senin dünyaya getirdiğin, benim" dedi usulca. Anne gülümsedi, Mos'un elini aldı, kalbinin üzerine bıraktı, öylece uyudu. Mos elini, güneş gökte yükseldikten sonra çekti. Su içmek ve bir şeyler yemek için dışarı çıktı. Etrafına baktı ve bereketli topraklar, diye düşündü. Yanında mutluluğunu paylaşacağı birinin bulunmasını isterdi, tıpkı yeni görevine atanmanın sevinciyle Seti'nin sarayından çıktığı o geçmişteki gün gibi... Sonra gözleri kuzeyde dolaştı, dorukları güneşte parıldayan dağlardan başka bir şey göremedi.

Bir sesin ona, aslında senin çok büyük bir ailen var, dediğini duyar gibi oldu, ama yorgunluktan zihninin bulandığını düşündü. Yetro'nun çadırına gitti, uyudu.

Alevli çalılar

Gerşom üç yaşına basmıştı ve hayat, durgun bir ırmak gibi akıyordu. Yetro, yaşlı toprak sahibi olarak işlerin bir bölümünü Mos'a bırakmıştı, buğday ekili toprakların gözetimi, çiftçilerle ilişkiler ve sürülerin bakımı, hayvan alım satımı. Mevsimlik işçilerin işe alınması, buğdayın ambarlara depolanması, tüccara verilecek buğday ile gelecek ürüne kadar yeterli ekmeklik un yapmak üzere değirmene gönderilecek buğdayın ayrılması, sürüleri yaylaya çıkaracak çobanların seçimi, onlara gerekli erzakın sağlanması ve en önemlisi, koruyucu önlemler alınması. Çünkü çevrede koyun hırsızları türemişti ve Mos iki kez peşlerine düşmek zorunda kalmıştı. Bu adamlar, her biri bir ya da iki koyunu kaçırıyor, ayaklarını bağlayıp develerinin sırtına atıyor, çöle götürüyorlardı, ama dördü beşi bir arada geldikleri ve bu talanı sık sık tekrarladıkları için Yetro'nun kaybı büyük oluyordu.

Mos, sapan kullanmayı bu arada öğrendi. Bu hırsızlardan birini, tam sırtına fırlattığı bir taşla yere düşürmüş, öteki kaçmayı başarmıştı, genç adam, hırsızın sağ mı, ölü mü olduğunu anlamak için yanına gitti. Onu sırt üstü yatmış, inler buldu, taş bir iki kaburgasını kırmış olmalıydı. Hırsızın yaşı Mos'u şaşırttı, on dört, en fazla on beş yaşında görünüyordu. Mos'un geldiğini görünce, gene de doğruldu, belinden hançerini çekti aldı, yüzü kinle çarpılmıştı. Mos telaşsızca yürüyerek yanına gitti.

– Hançeri bana ver! dedi.

Çocuk saldırdı, Mos kımıldamamıştı, saldırganın bacak arasına bütün gücüyle bir tekme attı. Acıyla iki büklüm oldu çocuk, hançer elinden fırladı. Sonra yüzüne yediği yumrukla bir kez daha yere yuvarlandı, inliyordu.

– Sana silahını ver demiştim, diye söylendi Mos. Hançeri aldı, hırsızın gömleğinden ince uzun bir parça kesti, ellerini arkaya getirerek bağladı. Sonra ayaklarını bağladı, devesine yükledi, Yetro'nun çadırlarına götürdü.

Şaşkınlık içindeki hizmetkârlar hırsızı devesinden indirdiklerinde çocuk acı ve korkudan bembeyazdı. Yetro geldi ve olup biteni hemen anladı. Mos'a beğenisini belli eden gözlerle baktı.

– Yaralı, dedi Mos, bir bakar mısın?

Hırsız, dehşet içinde, belden yukarısı çıplak, eli ayağı hâlâ bağlı, yerde oturuyordu. Yetro yarasına baktı. Sıcak su getirtti, kanları yıkadı, temizledi, biraz kuruduktan sonra zeytinyağıyla kaynatılmış sinirotundan bir lapayı sürdü; acıdan kıvranmasına rağmen sesi çıkmayan çocuğun kaburgalarını sardı.

Mos hırsızın elini ayağını çözdü, ayağa kaldırdı. Çocuğun bacakları titriyordu, korkudan gözleri büyümüştü. Karmakarış saçlarıyla küçük bir tilki yüzü. Hizmetkârlar hayran bakışlarla olanları seyrediyorlardı.

– Seni boğazlamam gerekir, dedi Mos çocuğa; ya da sağ elini kesmem.

Çocuk korkuyla inledi.

– Bundan böyle benim hizmetimdesin, anladın mı?

Öteki başını salladı.

– Ayakların var, koşup kaçabilirsin, ama yeniden aynı işe başlarsan, kendini ölmüş bil. Anladın, değil mi?

Çocuk bir kez daha başını salladı.

– Buradaki görevin, Yetro'nun koyunlarını korumak, eski suç ortaklarına karşı. Anladın mı? Konuş!

Ama hırsız konuşmadı; Mos'un ayaklarına kapandı ağlıyordu, ayaklarını öptü, gözyaşlarıyla ıslattı. Mos onu tuttu ayağa kaldırdı.

– Adın ne?

– Stito.

– Ona yemek verin, dedi Mos hizmetkârlara. Sizin yanınızda uyuyacak. O artık bizden biri. Temiz olması gerek, nerede yıkanacağını ona gösterin.

Yetro:

– Evet, tanrıların eli senin üzerinde... dedi.

Mos, anî bir heyecanla döndü.

– Neden böyle söylüyorsun? diye sordu.

– Çünkü böyle kötülüğü iyiliğe dönüştürmen için sende insanüstü bir güç bulunması gerekir. Bu, tanrıların seçtiği özel insanlara bağışlanmış bir ayrıcalıktır. Sen, şeflerin gücüne sahipsin Mos.

Sonra uzun uzun damadına baktı.

Tanrıların eli senin üzerinde. Mos, içinin titrediğini sarsıldığını hissetti, sanki bir deprem onu sallıyordu.

Mos'un Stito üzerindeki etkisi inanılmayacak kadar büyüktü. Genç adamın o güne dek hiç kölesi olmamıştı, çocuk gerçek bir köle oldu. Yarasının iyileştiği, kaburga kemiklerinin kaynayıp eski haline geldiği günden itibaren, yüzünden okunan hayranlık, elle tutulur bir tapınmaya dönüştü. Efendisinin çadırının önünde yatıyor, en basit isteklerini yerine getirmeye koşuyor ve vakit buldukça Gerşom'u, küçük oğlanı, sevinç çığlıkları atarken sırtında gezdiriyordu.

– Sen bu çocuğa ne yaptın? diye sordu bir gün Tsippora; onun hayatını değil, ruhunu kurtardın. Sana olan bağlılığı insanı korkutuyor. Sen büyücü müsün, Mos?

Mos bazı günler Stito'yu da alarak otlakları[1] dolaşmaya gidiyordu. Bir iki kere çocuğun eski suç ortaklarını görür gibi olmuşlar, Stito onları kovalayarak kaçırmıştı.

Çok sıcak bir günün ikindisinde, mevsim sonuna doğru, sıcaktan eriyecek sanılan gökyüzünün bembeyaz kesildiği saatlerdi. Stito devesini bir ağaçlığa çekmiş, kendisi de uzanmış, uyuyakalmıştı. Mos atını ağaçlardan birine bağladı. Yetro'nun kendisinden istediği bazı otları aramaya başladı. Hava öylesine sıcaktı ki topraktan renksiz bir alev fışkırıyordu sanki ve taşlar kuşkusuz akkor halindeydi. Kıpırtısız hava, ufukta ve dağların eteklerinde, sıvıymış gibi dalgalanıyordu.

Mos, dikenli çalılığı o an gördü ve gördükleri karşısında yıldırımla vurulmuşçasına dondu kaldı. Cilalı yeşil yaprak-

çıkların üzerinde kızıl alevler dolaşıyordu ve bitki yanmıyordu.[2] Bu doğaüstü bir şeydi. Gözleri kamaştı birden. Gözlerini alevlerden ayıramıyordu, başı dönüyor, şakakları zonkluyordu. Bu alevli çalılar ya tanrısal ya da şeytanî bir işaretti.

Birden "Ben senin aradığınım, diyen bir ses duydu Mos. Ben senin aradığın ateşim!" Çalılığa yaklaşmaya cesaret edemiyor, yanmaktan korkuyordu, bu kez ruhunun en gizli derinliklerine kadar yanmaktan korkuyordu. "Beni buldun, dedi ses. Ben senin atalarının Tanrısıyım." Mos, harmanisiyle yüzünü örttü ve konuşmak istedi, ama sesi çıkmıyordu. "Senin Tanrınım." Mos nefes alamıyordu, ter boşanmıştı, göz kapakları gözlerinin üzerinde kırmızı bir perdeydi. Ses, işitmek istemese bile karşı konulmaz bir sesti; kafasının içinde gürültü gibi yankılanıyordu.

– İnsanlarını Mısır'dan kurtarman gerek! dedi ses.

– Nasıl kurtarabilirim, diye inledi Mos, ses bütün benliğinde yankılanmaya devam ederken.

– Onları benim adıma özgürlüğe kavuşturmanı emrediyorum! dedi ses. Yankıları kırlara yayılıyor, dev bir uğultu halinde uzak dağlardan duyuluyordu.

Ne oluyordu, kimdi bu tanrı, bu muazzam güç neydi, bu sese, onun bana böyle göründüğüne kim inanırdı?

Bu ses... Ve ses tekrar konuştu: "Benim, ben olduğumu söyle... Onlara, benim Ben olduğumu söyle..." Sesin inanılmaz gücüyle yıkılacağını sandı Mos. "Bana inanmazlar" dedi, zayıf bir sesle. "Onlara benim, Ben olduğumu söyle! Ben Ben'im!" diye emretti ses ve Mos dizlerinin üzerine çöktü. Bayılacak gibiydi, bastonunu düşürdü, bir an gözlerini açtı ve dehşet içinde, bastonun yerde yılan gibi kıvrıldığını gördü. Baston yılan olmuştu! Bir çığlık attı. "Bastonu al!" diye emretti ses. Mos eğildi, korku ve tiksintiyle titreyerek o şeyi aldı, ama yeniden bir tahta parçası olmuştu... Apirulardan uzaktaydı, bu sonsuz çölde kaybolmuştu, onları o ülkeden nasıl çıkarabilirdi? Birden kendini çok güçsüz, kimsesiz hissetti, yapayalnız... "Harun, dedi ses, Harun sana yardım edecek. Hiç beklemediğin şeyler olacak ve onlar senin yardımına gelecek... Ben bu halkın efendisiyim, Tanrısıyım. Onlar benim halkım..."

Sonra Mos'un yüreğinin içinde gök gürlüyormuşçasına

yükseldi ses, yükseldi. Ses, yıkan, yok eden bir gök gürültüsüne dönüştü ve korkunç, karşı konulmaz bir güç Mos'u yere firlattı. Bu kez bunun o sınırsız, o ölçülmez güç olduğunu anlamıştı; öylece, diz çökmüş olarak, yüzü toprakta, öfkenin geçmesini bekledi. Sessizlik, yavaş yavaş geri döndü. Mos artık, yalnızca hâlâ titreyen, hâlâ yakıcı toprağı ve toprağın üzerinde kor gibi yanan kendi alnını hissediyordu.[3] Bastonuna dayanarak yavaş yavaş kalktı, elini alnına götürdü ve sarsak adımlarla ağaçlara kadar yürüdü. Orada, sarhoş gibi, yere uzandı ve uyumaktan öte, kendinden geçti.

Göğsünde dolaşan bir el, dudaklarında bir serinlikle ayıldı. Stito üstüne eğilmiş, aralık dudaklarına matarasından su damlatıyordu. Genç çocuğun yüzü kaygılıydı.

– Efendim, efendim, nasılsın, neyin var? diye soruyordu.

Mos gözlerini açıp kapayarak cevap verdi. Bir süre sonra, Stito'ya tutunarak oturdu. Kendini güçsüz, şaşkın hissediyordu, gördüğü, işittiği şeylerden başkasını düşünecek halde değildi.

– Güneşte çok durmuşsun, dedi Stito; yanmışsın.

Mos matarayı aldı, büyük büyük yudumlarla içti. Dünya alışılmış renklerine dönüyordu. Güneşin ufuktaki yerinden, tanrısal ışığın görünüşünden bu yana iki ya da üç uzun saat geçmiş olduğunu anladı. Kuzeyden hafif bir esinti başlamıştı ve zihni yavaş yavaş rahatlıyordu.

– Çok güneşte kalmışsın, diye tekrarlıyordu Stito, ıslak bir mendille alnını serinletiyordu; artık dönelim.

Mos zorlukla doğrulurken "Güneşi gördüm" diye mırıldandı.

Dönüş yolu boyunca, işittiği sözler kulaklarında çınladı sürekli: *Onlara benim, Ben olduğumu söyle!*

Çadıra dönünce uzandı, uzun süre yattı. Tsippora merak etmişti. Mos'un durumunu güneş çarpmasıyla açıklamaya çalışan Stito'nun sözlerine tam da inanamıyordu. Hiçbir şey söylemeden yanına oturdu, elini eline aldı.

– Hasta değilim, dedi Mos yavaş sesle. Müthiş bir mucizeyle karşılaştım. Hiçbir insanın dayanamayacağı tanrısal bir güçle! Ben de insanım, dinlenmeye ihtiyacım var.

Hâlâ arada bir, o tanrısal, o dayanılmaz ses kulaklarında, yüreğinde yankılanıyordu ve Mos, bilinçsiz hareketler-

le sarsılıyordu. İnliyordu, dudakları aralık, sık sık nefes alıyordu.

Tsippora'nın haber verdiği Yetro, Mos'u görmeye geldi. Yüzü gergindi.

– Ne gördün? diye sordu, Mos'a.

– Işığı gördüm, ateşi gördüm... sesini duydum.

– Sana ne dedi?

Mos başını Yetro'dan yana çevirdi. "Ben, Benim!" dedi. Aldığı emirden söz etmedi, belki başkalarına söylemesine izin yoktu.

– Şimdi artık tanrıların elindesin, dedi Yetro.

Ötekileri inandırmak gerekiyordu, ötekileri, hepsini. *Benim Ben olduğumu söyle.*

Ziyaretçi

Nasıl? Nasıl? Mos, haftalar boyunca, artık tanrısal güçler tarafından kendisine verildiğine iyice inandığı görevi nasıl yerine getireceğini düşündü. Mısır'a mı dönecekti? Evet, Büyük Yeşil'i gemiyle geçerek Büyük Siyah'a varabilir, oradan, Apiruları, Tanrı'nın onlara hazırladığı kurtuluş için bilinçlendirmeye çalışabilirdi.

Ama iki sorun vardı. İlki şuydu ki orada hemen tanırlardı onu, hatta, setleri yapan işçilerin ustabaşının öldürülmesiyle ilgili sözleri üst makamlara ulaşmamış bile olsa, Ramses'e kadar ulaşmamış bile olsa, hareketi derhal engellenirdi. Biliyordu, orada bir kaçak olarak damgalanmıştı. Nomark, o uğursuz Hape-naht ya da onun yerine Memfis'in casusluğunu üstlenmiş olan her kimse ve tabiî başrahip ona aman vermeyeceklerdi. Onurunu kaybetmiş, güvenlik güçlerinin gözetiminde Memfis'e gönderilmiş bir Ptahmos'un tahtın korumasından yoksun ve en alt sınıftan bir insan olarak, Apirular üzerinde de hiçbir etkisi olamazdı. Olabileceklerin en kötüsü!

İkinci sorun Apiruların hareketsizliğiydi. Yetro söylemişti: onlar savaşçı değillerdi. Kuşkusuz, şurada burada, bir zamanlar onun komutan olmasını isteyenler onu tartışmadan, hatta hevesle izleyeceklerdi. Ama ötekiler, ötekilere ne diyecekti? "Her şeye kadir olan Tanrı'nın" ona göründüğünü mü? Onlar da kendisine, o "her şeye kadir olanın" kaçmaları için

neden biraz kolaylık sağlamadığını sormayacaklar mıydı?

Üçüncü bir sorun da son zamanlarda Mos'un zihninde şekillenmeye başlamıştı: otuz, hatta kırk bin kişiyi, erkek, kadın, ihtiyar, çocuk, krallıktan nasıl çıkaracaktı?

Tsippora ile oğluna baktığında, onları görmek bu karmaşık ruh halini iyileştirmiyordu. Onlar oradayken, ruhunun gıdası olan kadını ve özgür bir erkek olarak sahip olduğu ilk çocuğu orada, yanındayken, bu inanılmaz macerada işi neydi.

Özgür! Özgür olacağını ümit etmişti, inanmıştı, birkaç ay tadını çıkarmıştı özgürlüğünün. Ama o Ses vardı. O Işık vardı. Deniz kıyısında oturarak düşünmek, sonra ışık sütunu vücut bulsun, görünsün diye beklemek, beklemek... neden?

Ve en acısı, ne Tsippora, ne Yetro ona, bu bunalımlı günlerinde yardım edebilirlerdi, edebiliyorlardı. O da limana iniyor, dalgın gözlerle, boğulmaktan kurtulmuş bir kazazede gibi rıhtımlarda dolaşıyor, anlatılanları dinliyordu.

Bir gün, bir depoda, tüccarlar ve gemicilerle oracıkta hazırlanmış öğle yemeğini -kerevit, çabukça pulları ayıklanmış, temizlenmiş, ateşteki ızgaraya atılmış balık, çavdar ekmeği, peynir- paylaştığı sırada birisi omzuna dokundu. Hava serindi; soğuk mevsim yaklaşıyordu, kuzey rüzgârları esmeye, bulut kümeleri toplanmaya başlamıştı. Deniz, limanda kıpır kıpırdı, açıklarda beyaz köpükler görünüyordu.

– Mos, biri seni arıyor. Sen Mos'sun, değil mi?

Dönüp baktı, tanıdığını ve aynı anda tanımadığını düşündüğü bir adam gördü. Ama adam ona doğru atılmıştı bile, yüzü heyecan ve sevinçle altüst ve gözlerinde yaşlarla.

– Ptahmos!

Mos şaşkın kalktı ve kalktığı an adam kollarına atıldı.

– Mos! Beni tanımadın mı? Ben Harun'um. Kardeşin Harun!

– Harun!

Birden başının döndüğünü hissetti Mos.

– Buraya nasıl geldin?

Öteki kollarını havaya kaldırdı. Bu uzun bir hikâyeydi.

– Eğer kardeşinse, diye sözünü kesti gemiciler, buyursun, otursun; herkese yetecek kadar balık var.

Harun daveti tekrarlatmadı; açlıktan ve susuzluktan ölüyordu.

– Mos, ben Avaris'ten geliyorum.

Bir dikişte içkisini bitirdi. Mos, bu göbeklenmiş, saçı açılmış adama bakıyordu, kırk yaşında vardı. Hiç tanımıyordu onu. Kırk yaşında! Ondan on beş yaş büyüktü.

– Büyük Siyah'tan kalkan bir gemi buldum, dedi Harun; üç hafta sürdü. Bir de fırtına vardı! Yirmi kez batıyoruz sandım!

Konuşkandı Harun. Yıllarını bir ateş sütununu gözleyerek geçirmemişti. Ama böylesi açık yürekli insanlara alışık olmayan, sözlerini tabaktaki baklalarını sayar gibi sayarak sarf eden bu adamları eğlendiriyordu. Mos içindeki korkuyu göstermemeye çalışıyordu. Ses "Harun sana yardım edecek!" demişti. Ve Harun gelmişti, gökten indirilmiş gibi.

– Avaris'te ne yapıyordun? diye sordu Mos. Ben seni Memfis'te biliyordum.

– Avaris'e nakledildim, dedi Harun. Bak bana, sen dilimizi çok iyi konuşuyorsun. Avaris'te söylemişlerdi, inanmamıştım.

– Derdimi anlamalarına yetecek kadar, dedi Mos, ama kendi söyleyişinin, Harun'un çok yumuşak olan İbranîce'sinin yanında, oldukça sert olduğunu fark etmişti, tıpkı çöl insanlarının haşin söyleyişi gibi.

– İlk kez deniz yolculuğu yapıyordum, diye anlatıyordu Harun. Sen de bilirsin ya!

– Hayır, bilmem, dedi Mos. Ben kara yoluyla geldim.

– Kara yoluyla mı? Karadan yol mu var?

Mos cevap vermedi. Harun'un bu inanılmaz ve kuşkusuz Tanrı buyruğu olan yolculuğu konusunu sonra konuşacaklardı.

– Seti'nin öldüğünü biliyor musun? Duydun mu?

– Biliyorum, dedi Mos, Harun'un gerçekten kardeşi olup olmadığını düşünürken. Birbirlerinden o kadar farklıydılar ki. Mesela, kendisi Mos, zamanlı zamansız içen bir insan değildi. Aslında, düşünülecek olursa, Harun onun baba bir kardeşiydi sadece.

– Ramses ülkenin mutlak hâkimi. Görmelisin! Avaris'in kuzeyinde, batıda, biliyorsun, Re Suları ile Büyük Siyah'taki Avaris Suları arasında, kendi adını vereceği bir kent inşa ettiriyor. Ordu ülkedeki en büyük güç durumuna geldi. Sa-

dece piyadede beşer bin kişilik dört alay var!

Harun'un dilini az çok anlayan gemiciler, gizlemeye çalıştıkları bir alayla dinliyorlardı onu. Mos rahatsız olmuştu. Harun fark etmiş olmalıydı, ona gülümseyerek baktı.

– Beni aptal mı buluyorsun, Mos?

– Hayır, hiç değil, diye cevap verdi Mos, Harun'un gözlem yeteneğine şaşmıştı.

– Seni bulmakta zorluk çektim, diye devam etti Harun. Bir akşam Avaris'in kuzeyindeki şantiyeden çıkıp gitmişsin, ben, senin kıyı yolunu izlemediğini düşündüm, çünkü o yol Mısır ordusunun denetiminde. Demek ki güneye doğru yürüdün. Büyük Siyah'ta bir gemi bulduğunu sandım. Ve kendi kendime kıyıdaki uğraklardan birinde inmiş olması gerekir, diye düşündüm.

Mos renk vermeden dinliyordu.

– Ben gittikten sonra neler oldu? diye sordu.

– Günlerce seni aradılar. Nereye gidebileceğini kestiremediler, kıyı boyundaki bütün güvenlik güçleri alarma geçirildi. Seni hemen yakalayıp, Memfis'e götüreceklerdi.

– Neden? diye sordu Mos bakışları birden ciddileşmişti.

– Çünkü sen gittikten sonra şantiye yönetilemez oldu. İşçiler hiç kimsenin emrini dinlemiyorlardı.

– Apirular için bu kadar değerliydim, öyle mi? dedi Mos, sesi alaycıydı.

Harun ona, sitem dolu gözlerle baktı.

– Sen gittikten sonra kardeşlerimiz Mısırlılara boyun eğmek istemediler.

Gemiciler konuşmalara biraz fazla ilgi duymaya başlamışlardı. Mos kardeşini çadırına götüreceğini söyleyerek kalktı. Tayfalar başlarını sallayarak selam verdiler. Mos Harun'u terkisine aldı ve çadırına doğru dört nala uzaklaştı. Attan indikleri zaman, kardeşine döndü:

– Mümkün olduğu kadar az konuş, dedi ona.

– Bir şey mi saklıyorsun? diye sordu Harun.

– Hayır. Sadece burada başka biriyim.

Onu, hafta sonuna kadar boş kalacak olan çobanların çadırına götürdü.

– Harun, diye anlattı ona; burada, adı Yetro olan bir toprak sahibinin kızı Tsippora'yla evliyim. Yetro, benim haya-

tımda tanıyabildiğim tek babam oldu. Bir oğlum var. Eğer bu yolculuğu bana önemli bir şey söylemek için yaptıysa, şimdilik sus ve sonra bana söyle, sadece bana. Bu akşam beraber yemek yiyeceğiz. Sen beni görmeye geldin, o kadar!

Harun bir süre sustu, sonra anlamlı bir sesle cevap verdi:

– Seni önemli bir nedenle görmeye geldim.

Mos başını salladı; Tsippora ve Yetro'ya kardeşinin Mısır'dan onu görmeye geldiğini haber vermeye gitti.

Harun güler yüzle, ama biraz da şaşkınlıkla karşılandı. Yetro, soylu bir konukseverlilikle, damadının kardeşini tanımaktan sevinç duyduğunu söyledi. Ama, sorduğu havadan sudan görünen pek çok soru, onun, Harun'un bu kadar maceralı bir yolculuğu göze alma sebebinin, sadece kardeş özlemi olamayacağı kuşkusunu taşıdığını gösteriyordu. Laih ve İddo ona Mısır hakkında birçok şey sordular, Harun'un kardeşiyle birlikte kaçmamış olmasına şaşmışlardı.

Yetro saygı, anlayış ve incelikle o akşam yemekten sonra erken çekildi. Laih karısının yanına gitti. Mos ve Harun baş başa kaldılar.

Deliliğin belirtileri

Yıldızların gökte değerli taşlar gibi serpildiği aysız bir gece. Serin bir rüzgâr. Çadırlarda son ışıklar da birer birer sönüyor, çakallar uzaklardan seslenmeye başlıyordu. İki adam, tepenin, çadırlara en uzak eteğinde oturmuşlardı.

– Neden kaçtın? diye sordu Harun.

– Bir adam öldürmüştüm, Mısırlı bir ustabaşı ve Apiru işçiler biliyorlardı; bana söylediler. Harun bir süre sustu.

– İssar, Lumi, Arfaksad, Enoh, hangisi olursa, birinden biri onları susturdu. Biliyorsun.

– Sen biliyor muydun? diye sordu Mos.

– Bir ara böyle bir dedikodu dolaştı etrafta. Biz susturduk. Sen bizim kardeşlerimizden birini korumak için yapmıştın bunu. Gene bizden iki işçinin seni tehlikeye atmasına asla izin vermezdik. Senin yokluğunda bile.

– Biz, diyorsun. Biz kim?

– Kabile şefleri.[1]

Harun ilk kez, otoriter bir tavırla anlatıyordu.

– Ama sen bize güvenmedin. Kendini bizden biri olarak görmüyordun. Bize güvenip açılmış olsaydın, o işçiler ağızlarını bile açamazlardı ve bugün, hâlâ Mısır'da olurdun.

Mos susuyordu.

– Kendini hâlâ bizden saymıyor musun? diye sordu Harun, ısrarla.

– Bir süre öncesine kadar, hayır, diye cevap verdi Mos.

– Bir süre öncesine kadar mı?

Mos bir saniye tereddüt etti.

– Sesi duyduğum güne kadar...

Harun sözlerin devamını bekledi. Gelmedi.

– Kimin sesini? diye sordu.

– Ses.

– Kimin sesi?

– Her şeye kadir olan Tanrı'nın.

– Anlat.

– Bana *Ben, Benim,* dedi. Anlıyor musun?

Mos kollarını göğe kaldırmıştı, gözleri dalgındı.

– Bu sesi duydun, öyle mi? diye sordu Harun.

– Duydum.

– Nerede?

– Çölde. Alevler içinde kaldığı halde yanmayan bir çalılıktan geliyordu. Dünyayı, yeryüzünü, dağları sarsıyordu. Bana *"Ben senin atalarının tanrısıyım"* dedi.

– Başka ne söyledi?

– Bana... bana emretti... daha doğrusu, ben öyle duydum: *insanlarını Mısır'dan kurtarman gerek... Onları benim adıma özgürlüğe kavuşturmanı emrediyorum...* dedi. Anlıyor musun? diye bağırdı Mos.

Harun büyük bir hayretle, tekrar sordu.

– O ses böyle mi söyledi?

– Çok güçsüz olduğumu söyledim, onları Mısır'dan çıkaramayacağımı söyledim. Ses, *"Harun sana yardım edecek!"* dedi.

Harun, eliyle Mos'un bileğini yakalamıştı, kekeleyerek *"Harun sana yardım edecek!"* diye tekrarladı.

Mos, evet der gibi başını salladı. Harun da kollarını göğe doğru kaldırmıştı şimdi, ağlamaklı sesler çıkarıyordu.

– O zaman anladım... sizlerden biri olduğumu anladım, dedi Mos, alçak sesle. Ama hiç kimse bana inanmayacak, Harun. Düşün, Harun, bunu onlara söylediğimi düşün. Onlara atalarımın tanrısının bana göründüğünü ve onları özgürlüğe kavuşturmamı emrettiğini söyleyeceğim...

– Sana inanacaklardır, dedi Harun. Bu onların beklediği işaret!

– Hayır, bana inanmazlar. Sana da inanmazlar Harun. Seni yalancılıkla suçlarlar, bana deli derler. Onlar yerlerin-

den memnunlar. Mısır'ı niye terk etsinler? Toprak bereketli, süt bol, kovanları bal dolu, avlanabiliyorlar...

– Öyle mi sanıyorsun, diye araya girdi Harun. Yanılıyorsun.

– Gitmeyecekler, dedi Mos, gözlerini kapadı, gitmezler. Üstelik, otuz, hatta kırk bin insanı nasıl götüreceksin, hiç düşündün mü?

– Yani sen Tanrı'nın emrine uymayacağını mı söylüyorsun? diye bağırdı Harun. Tanrı'nın sesini duydun ve söylediklerine inanmıyorsun, öyle mi?

– Ben onun bana seslendiğine inanıyorum, dedi Mos; ama insanların bana inanacaklarına inanmıyorum.

– Dinle beni, orada hayat, senin zamanında olduğundan çok daha kötü. Ramses çıldırmış. Bütün Mısır toprağını anıtlarla, tapınaklarla, garnizonlarla, kentlerle doldurmaya karar vermiş görünüyor... Mimarbaşı May daha planları çizmeye başlarken Ramses bina bitsin istiyor. Nefes almadan çalışıyoruz, kırbaç gece yatağımıza kadar peşimizden kovalıyor. Dayanacak gücümüz kalmadı! Sana inanacaklar, istedikleri tek şey inanmak şimdi! Ve senin adın bile onlar için ümidin simgesi. Bugün orada olsan, sadece bir ustabaşını değil, tüm ustabaşıları öldürürdün!

– Ben oraya dönemem. Dillerini doğru dürüst konuşamıyorum, dedi Mos.

– İzin ver bana, onlara senin Tanrı'nın sesini duyduğunu söyleyeyim. Onlara, Tanrı'nın emirlerini bize naklettiğini söyleyeyim...

Mos göğüs geçirdi.

– Git, onlara söyle, dedi.

– İssar, Lumi, Arfaksad, Enoh ve daha birçokları senden bir işaret bekliyorlar.

– Benim hayatta olduğumu nereden biliyorlar?

– Tüccarlar gidip geliyor. Mısır'dan gelmiş, bir prens kadar yakışıklı genç adamdan söz ettikleri ve ona, iblislerin kralı dediklerini anlattıkları zaman, o genç adamın sen olduğunu anladım, hepimiz anladık.

Tepenin eteklerinde yürüyorlardı. Rüzgâr giysilerini savuruyordu.

– Eğer onlara söyleyeceksen... dedi Mos; dinle, ben çok düşündüm. Eğer onlara söyleyeceksen, öncelikle kabile şef-

leriyle konuşman gerek, anlıyorsun, değil mi? Onlar adına karar verecek olan, şefler.

– Doğru, dedi Harun.

– Şefler onlara, hazır beklemelerini söylesin.

– Ne için hazır beklemelerini?

– Bir olay... onların kaçmalarını sağlayacak, olağanüstü bir olay... bir şey olacak.

– Nasıl bir olay?

– Bilmiyorum.

– Bizden, sonu belirsiz bir süre, bir olayı beklememizi istiyorsun ve sen, kendin, bu olayın ne olduğunu bilmiyorsun...

– Evet. Sadece kesinlikle olacağını biliyorum.

Harun, bıkkınlıkla göğüs geçirdi.

– Anlayamıyorum, Ptahmos, dedi.

– Şimdi benim adım Mos.

– Mos! Bunun hiçbir anlamı yok ki! Bir yandan, kabile şeflerinin insanları etraflarında toplamalarını istediğine göre, kaçış planını zihninde tartıyorsun, öte yandan, bu planın hayata geçirilmesini, ne olduğunu ve ne zaman gerçekleşeceğini bilmediğin bir olaya kadar erteliyorsun.

– Bir şeyler olacak, birtakım olaylar, diye tekrarladı Mos. Biliyorum, çünkü ses bana söyledi. Bana, *"Harun sana yardım edecek"* dedi, sen geldin. Bana, *"Sana yardım edecek olaylar meydana gelecek"* dedi, olacak! Hepsi bu!

– Ses sana böyle mi dedi?

– Evet.

Harun durdu, bir süre düşündü.

– İnanılması zor ama, diye alçak sesle konuştu; bir gece seni rüyamda gördüm. Beni çağırıyordun. Ben de geldim. Yolculuğumun gerçek sebebi buydu.

– Görüyorsun ya!

– Ben zaten gelecektim, dedi; bize yardım etmen için.

– Avaris'te benden başka kimse yok mu?[2]

– Halkımızın komutanlığını üstlenecek başka insanlar var ama bu işte kararlı olanlar kesinlikle seni istiyor.

– Neden?

– Neden, ben de bilmiyorum. Ama Tanrı'nın elinin senin üzerinde olduğuna inanıyorlar.

Mos göğüs geçirdi. Bu bir gerçekti; Tanrı'nın eli onun üze-

rindeydi. Bütün ağırlığı ile üzerindeydi hem de. Harmanisine sarındı.

– Bütün bu insanları nasıl götüreceksin, peki? Sonuçta, bu tasarının bizim açımızdan bir tek şanslı yanı var, o da uygulanamayacak kadar akıldışı olması.

– Ne demek istiyorsun, dedi Harun, zihni karışmıştı.

– Demek istediğim şu ki Harun; bu Mısır'dan kaçma tasarısı baştan sona çılgınlık ve tek başarı şansımız da bu.

– Anlayamıyorum, diye mırıldandı Harun.

Ramses'in, elindeki en büyük işgücünü oluşturan bir halkın gitmesine izin vermeyeceği kesindir. İlk Apiru kalabalığı doğuya doğru yürüyüşe geçtiği an, ordusunu üzerlerine gönderecektir. Kaçış planı, askerin yolu kesmesi yüzünden başarısızlığa uğradığında, Apirulların durumu -bir daha düzelmemecesine- eskisinden de kötü olacaktır. Bunu sanırım İssar, Arfaksad ve ötekiler de düşünmüştür.

Harun susuyordu.

– Bu yüzden onların ümitlerini kırmayı göze aldım. Üstelik bu hareketi, bir Apiru'nun çölde duyduğu bir sesin emriyle başlatmak ve otuz ya da kırk bin Apiru'yu, bu sesin, Tanrı'nın sesi olduğuna inandırmaya çalışmak, bu işi o Apiru'nun baba bir kardeşi aracılığıyla yapmaya kalkmak, bütün bunlar açıkça deliliğin belirtileridir. Ramses'e kafa tutmak ve nereye gittiğini bile bilmeden, sonu olmayan bir yolculuğa çıkmak, evet bu, açıkça zırdelilerin işi!

Harun elleriyle yüzünü örttü.

– Sen bütün cesaretini kaybetmişsin, Mos! Ve benim de cesaretimi kırıyorsun! Asla başaramayacağımı söylüyorsun. Ve buna bizim şansımız, diyorsun; bu mu şans?

– Bir anlamda, evet bu bir şans!

– Beni çıldırtacaksın Mos, diye inledi Harun.

Mos, sabırla:

– Demek istediğim şu, diye anlattı; bu akılcı, mantıklı bir tasarı olsaydı, Ramses'in de ona karşı alacağı mantıklı önlemler olurdu. Ve çok daha güçlü olduğu için, kazanan taraf o olurdu. Ama bu akıldışı, mantığa sığmaz bir proje, bu nedenle Ramses'i apansız yakalayacaktır. Hele vaat edilen olaylar gerçekleşirse...

– O olaylar ne olabilir, Mos?

– Bilmiyorum. Kuşkusuz gökten gelecek bir şey. Çok, çok büyük, çok büyük bir şey, Ramses'ten daha güçlü bir şey. Ses bana bildirdi.

– Nereden öğreneceğiz olup olmadığını?

– Sana bir haberci yollarım.

Mos, o an, tüccarlar ve gemiciler arasında dostlar edinmenin çok önemli olduğunu düşündü. Harun'a mesajını götürecek Medyenli bir gemici bulabilirdi.

– Okuma biliyor musun?

– Hayır, diye itiraf etti, Harun; acınacak bir yüz takınmıştı. Doğru ya Mısır dilinde okumayı öğrenip de ne yapacaktı?

– Ama aramızda bilenler var.

– Gidince bana bir mektup gönder ve kabile şeflerinin seni nasıl karşıladıklarını anlat.

– Gelmemeye kesin kararlı mısın?[3]

– Dilinizi çok iyi konuşamıyorum. Üstelik Avaris'te ya da başka bir yerde görülürsem derhal tutuklanırım, bu da işimizi büsbütün zorlaştırır, diye cevap verdi Mos. İlk gemiye atlayıp hemen gitmelisin. Sonra yolculuk çok daha zor olur.

– Miryam'ı sormadın, dedi Harun.

– Ne yapıyor, nasıl?

– İyi. Her gün senden söz ediyor.

– Onun için dua ettiğimi söyle.

Ve yatmak üzere birbirlerinden ayrılacakları sırada Mos, birden Harun'a döndü.

– Ya Kenan Ülkesi'ndekiler, diye sordu. Onlarla ilişki kurabildiniz mi?

Harun şaşırmıştı.

– Kenan Ülkesi'ndekiler mi? diye tekrarladı. Hiç haberimiz yok, nereden haberimiz olabilir ki? Arada onlardan söz edildiğini duyuyoruz. Sürekli yer değiştiriyorlarmış.

– Bizi nasıl karşılayacaklar, dersin? Hiç düşündün mü? Biz Kenan topraklarını terk edeli... neredeyse dört yüz yıl oluyor.

– Bize katılırlar herhalde, yani sanıyorum, dedi Harun, keyfi kaçmıştı.

Gerçekten de pek çok bilinmeyen var, diye düşündü Mos.

– Ne olursa olsun, zaten Tanrı'nın iradesi dışına çıkacak değiliz!

Mektuplar

Mevsimler gelip geçiyor, Gerşom büyüyordu. Tsippora kendini, yazların ve kışların, gözlerin sonsuza dek kapanacağı en son mevsime kadar böyle birbirini izleyeceği hayaline kaptırmıştı. Bir kez daha hamileydi. Çadırlar çocuk çığlıklarıyla inliyordu, Gerşom'un, Laih ve İddo'nun çocuklarının ve Yetro'nun tüccar akrabasının torunlarının sesleriyle.

– Hiçbir zaman istediğim kadar çok çocuk olmuyor, diyordu Tsippora. Esrarlı bir rakibi olduğunu biliyordu ama annesine ya da babasına asla bundan söz etmiyordu. Bu, Mos'un kaderiydi. Karmaşık düşüncelerin onu uykusuz bıraktığı geceler oluyordu, ama aklını kullanmaya zorluyordu kendini. Kocasını olağanüstü bir insan olduğu için sevmişti, daha adını bile öğrenmeden anlamıştı bunu. Oysa, olağanüstü insan ne demekti, bir kadere âşık olmuş bir insan, değil mi?

Stito çocukların koruyucu meleği olmuştu, Mos'un koruyuculuğundan vazgeçmeden. Islattığı, sonra yuvarladığı kamışlarla onlara çemberler yapıyor, bir sopayla çevirmeyi öğretiyordu; bu eski hırsızın, peşinde gülmekten bayılan çocuklarla dolaşması görülecek şeydi.

Yetro her zamanki gibi adalet dağıtıyor, hastaları iyileştiriyor ve adaklar yapıyordu. Akşam, bütün erkekler birlikte yemek yediklerinde bazen sözle, bazen bakışlarıyla sorular soruyordu. Mos ona çölde gördüğü mucizeyi ve işittiği sesi anlatmıştı.

– O çalılığı bilirim, demişti Yetro; öyle mucizeli bir yanı yoktur. Ama sesi hiç duymadım ve sana, tanrılar tarafından seçilmiş olduğunu söylediğim zaman haklıydım; görüyorsun!

Mos, neden *Tanrı* değil de "tanrılar" dediklerini sormuştu.

– Her halkın kendi tanrısı, bazen birkaç tanrısı vardır, diye anlatmıştı Yetro.

– Benim halkımın bir tek Tanrısı olacak, demişti Mos. Bu kadar çok tanrısı olmak, Mısırlılara özgü bir şey!

– Mısırlılardan niçin böylesine nefret ediyorsun? Seni tanıdığım günden beri, ne zaman onlardan söz etsen, sesinde aynı şiddeti hissediyorum.

– Zorbalardan nefret etmemek mümkün mü? diye bağırmıştı Mos.

– Zorbalardan nefret edersin, ama tanrılarından nefret etmeyebilirsin.

– Hayvan kafalı tanrılar!

– O hayvan kafaları birer simge Mos, demişti Yetro; bana seni aydınlatmış olan bir rahipten söz etmiştin. Onun tanrılarından da nefret ettin mi?

– İşte bakın! diye heyecanla cevap vermişti Mos. O rahip, bir tek Tanrı'ya inanan bir meshebin temsilcisiydi. O meshebi acımasızca ezdiler. Mısırlılar eski dinlerine döndü. Bugün birçok tanrıya tapınmıyorlarsa bu, inançlarının yüzeysel ve yapay olmasındandır.

Yetro, yumuşak bir sesle:

– Sen vicdanların yargıcı mısın? diye sormuştu.

Mos, başını sallayarak cevap vermişti:

– Ben acımasız zorbaların yargıcıyım. Hayır, Yetro, benim halkımın bir tek Tanrısı olacak ve o hayvan kafalı bir tanrı olmayacak.

Artık "benim halkım" diyordu Mos. Yetro bu farkı belirtmek istercesine sormuştu:

– Kendini Ramses'in rakibi olarak mı görüyorsun?

– Ramses ölür, tapınakları yıkılır, ama benim tek olan Tanrım sonsuza kadar var olur!

– Ramses'ten nefret ediyorsun! diye tekrarladı Yetro.

Mos, Yetro'nun gözlerine bakmış ve bu çok açık renk gözlerde alevlerin dans ettiğini görmüştü.

Yaşlı adam, Mos'un bir işaret beklediğini ve bu işaretin ne olacağını bilmediğini anlamıştı.

Böyle bir işaret, ilk işaret, Harun'un ziyaretinden dört ay sonra, Büyük Siyah'tan gelen bir gemicinin getirdiği mektup oldu; bu, sadece Mos'a verilmiş bir işaretti ve Punt kamışından bir çubuğun içine konmuş bir papirüstü.

"Tanrının seçtiği kardeşim Ptahmos'a, Kuzey Avaris'te Apis Hizmetkârları semtinde kardeşim Arfaksad eliyle.

Mısır'a dönüşümde derhal bir toplantı yaptık, eski dostlarımızı ve Avaris'ten yeni kurulan Pi-Ramses kentine kadar Aşağı Mısır'daki altı nomda yaşayan otuz yedi aileden sekizini bir araya getirdik. Geri kalan yirmi dokuz aile şefini getiremedik, bir bölümü tartışılacak önemli bir konu olduğuna inanmadıkları için gelmediler, bir bölümü yerlerinde değildi, çağrımızı duyuramadık. Şu günlerde beş aile, şefleriyle Pi-Ramses'te, kent inşaatında çalışıyor, ötekiler Seti'nin mezarının[2] yapımı için ekipleriyle birlikte Teb'de bulunuyor.

Toplantıda hazır bulunanlara seninle buluşmamızı anlattım ve sana inen vahiyleri naklettim. Coşku ve heyecanları büyük oldu ve kendilerini unutmayan Tanrı'ya şükranlarını ifade için bir sungu yapmaya karar verdiler. Toplantının hemen ardından adak töreni yapıldı. Onlara senin, bütün kabile şeflerinin kardeşlerimizi bilgilendirmesi ve özgürlüğe doğru yapacağımız yolculuk için hazırlıklı olmalarının sağlanması konusundaki mesajını da naklettim.

Emirlerin, bilgeliğinin yeni bir delili olarak kabul edildi; toplantımızda hazır bulunan bütün kabile şefleri tarafından büyük bir coşkuyla yerine getirilecektir.

Bir sonraki toplantımız konusunda, ki bütün şeflerin katılacağına inanıyoruz, seni en kısa zamanda bilgilendireceğiz. Sana mutluluk ve Tanrı'ya itaatinde huzur diliyoruz."

Mos kaşlarını çattı: otuz yedi aileden sadece sekiz şef! Biri ikisi çağrıyı duymamış olabilir, ama yirmi dokuzu... Kuşkusuz, hepsi de sanki her şeyi inceden inceye düşünen insanlarmış gibi ağırdan almışlar, ayak sürümüşlerdi. Ne düşündüklerini biliyordu: Mos hayaller gören bir meczuptu, üstelik de onun baba bir kardeşi tarafından açıklanmış olan

saçma hülyalarına kapılıp sonu belirsiz serüvenlere atılacak kadar deli değillerdi herhalde! Kendisi orada olsaydı, onlara ayak sürümenin ne demek olduğunu gösterirdi.

Ama orada değildi. Ve Harun da ağırlığını koyabilecek güçte bir adam değildi. Uzlaşma yanlısıydı. O günün öğle sonrası ve ertesi gün birkaç papirüs, mürekkep ve kamış aramakla geçti. Medyen ülkesinde kimsenin yazı yazdığı yoktu, Mos kamışkalem bulamayınca, kendisi bir tane yapmaya karar verdi, bir kamış kesti, sivriltti. Bir papirüsü yaydı ve cevabı yazdı:

"Ptahmos'tan, kardeşi Harun'a, Kuzey Avaris'te, Apis Hizmetkârları semtinde kardeşi Arfaksad eliyle.

Tanrı'nın öfkesinden korkanlar dinlesinler: gün, kararsızlık günü değildir.

Tanrı benim sesimle halkının sürgündeki otuz yedi ailesinin şeflerine, bütün kardeşlerini, erkek, kadın, çocuk ve ihtiyarları birleştirmelerini ve tutsaklıktan kurtulacakları güne hazırlamalarını emrediyor. Onlara kutsal iradesinin simgesi olarak çok yakında görünecek işaretlere itaate hazır olmalarını emrediyor.

Cesaretsizler ve kararsızlar halkının saflarından çıkarılacak ve tanrısal adaletin ateşinde yanacaklar ve onlar sonsuza kadar Mısır'da tutsak olarak yaşayacaklardır."

Papirüsü bükerek aynı bambu çubuğa yerleştirdi ve limana, Büyük Siyah'a gidecek bir tüccarla görüşmeye gitti, ondan emanetin Mısırlı casusların eline geçmeden, doğrudan alıcıya verilmesi için özen gösterilmesini istedi. Tüccar mektubun üç haftadan önce alıcıya ulaşamayacağını ve eğer cevap gelecekse, bunun için de bir üç hafta daha beklemesi gerektiğini söyledi.

Mos o akşam yattığında çok keyifsizdi. Gece yarısı birden uyandı. Bu çılgın tasarının başarıyla sonuçlandığını düşünsek bile, bu insanlar nereye gideceklerdi? Kenan Ülkesi'nde bir keşif yapmak gerekmez miydi?

Ertesi sabah Tsippora'ya ve Yetro'ya birkaç gün için evden ayrılacağını söyledi. Yanına sapanından başka bir matara su ve bir iki günlük yiyecek aldı. Stito'yu da terkisinde

birlikte götürecekti. Bir saat sonra, Araba Irmağı'nın doğu kıyısı boyunca yol alıyordu.

"Gittiğin yerlerde bol bol su bulacaksın" demişti Yetro.

Gerçekten de bir günlük yolculuktan sonra, Edom[3] topraklarının sınırında Araba'nın sağdan ve soldan iki kol aldığını gördü. Ülke Mos'un hayatında hiç görmediği kadar ormanlıktı: insan vadilerin içinde açılmış bir iki yoldan gitmek istemezse, ormanda kaybolurdu; bunlar meşe, dişbudak ve yükseklerde sedir ağaçlarının yaptığı sık ormanlardı. Ve av hayvanlarıyla doluydu. Mos'un atı iki kez kurt görerek korktu.[4] İlkinde kurt atı görünce kaçtı. İkincide hayvan saldırmaya karar vermiş göründü. Stito'nun korkudan dili tutulmuştu. Mos hayvanı kaçırmak için sapanıyla bir taş fırlattı. Taş kurdun kaba etine geldi, hayvan kulak tırmalayıcı sesler çıkararak ağaçların arasında kayboldu.

Kurtların tıpkı çakallar gibi geceleri saldırdıklarını bilen Mos ve Stito, günbatımından az sonra bir köye varınca çok sevindiler. Gördükleri ilk ev, dağın yamacında, sivri kayalarla çevrili bir düzlükteydi; birkaç inek ve bir keçi sürüsü, kurtlar ile çakallara geçit vermeyecek kadar yüksek bir çitle çevrili çayırda otluyordu. Mos, atından inmeden çitin üstünden baktı ve saçları, sakalı karışık, içi kürk kaplı kocaman bir gocuk giymiş, genç bir adam gördü.

– Geceyi burada geçirmemize izin verir misin? diye sordu.

Adam birkaç saniye süzdü onu.

– Mısırlı mısın? diye sordu.

Mos, Mısırlıların buralarda pek sevilmediğini düşündü.

"Hayır" diye cevap verdi, bu cevap doğruydu aslında, o artık Mısırlı değildi.

– Apirusun, o halde?

– Medyen'den geliyorum, dedi Mos.

– Medyen'de nereden?

– Esion-Geber'den.

– Apirular gibi konuşuyorsun. Biz burada Mısırlıları da Apiruları da istemiyoruz.

– Belki de gerçekte hiç kimseyi istemiyorsun, dedi Mos, öfkesini bastırmaya çalışarak. Sonra adama haşin gözlerle bakarak atını mahmuzladı.

Gece oluyordu, Mos ve Stito kaygılanmaya başlamışlardı.

Bu, Mos'un hayal ettiği ülkeye hiç benzemiyordu, doğa sert ve kapanıktı. Bir an yol arkadaşıyla birlikte bir ağaca tünemeyi düşündü ama bu, atını, çakallara ve kurtlara, hatta belki ayılara ve aslanlara ikram etmek olurdu. Böylece, gitgide koyulaşan akşam karanlığında yola devam ettiler. Sonunda, bir platonun eteğinde uzanan bir ovaya ulaştılar. Ateş yakabilecekleri hiçbir şey yoktu. Çalılıklar arasında bir kuytu keşfettiler, kendine yer edinmiş uyuyan genç bir yaban domuzu fırlayıp gitti, oraya yerleştiler. Sonra birer parça peynirle ekmek yediler ve Mos, Yetro'nun buraları tanıyıp tanımadığını düşündü, eğer biliyor idiyse onu neden uyarmadığını sordu kendi kendine. Ve güneş doğana kadar tavşan uykusuyla uyudu.

Punon ve Salmona'ya kadar üç gün yol yaptılar ve bütün Edomlularda yabancılara karşı aynı öfkeli düşmanlığa tanık oldular. Punon ve Salmona, bu iki kent, üzerinde okunu atmaya hazır nöbetçilerin dolaştığı yüksek surlarla korunmuştu ve Mos ile Stito, sonunda bir miktar erzak alacaklarını söyleyerek kente girebildiler. Bu surların çevresinde çayırlar yemyeşildi ve pek çok koyun sürüsü görülüyordu, ama ülkenin büyük kısmı, hiç de konuksever görünmeyen sık ormanlarla ve ara ara en az ormanlar kadar karanlık yüzlü, taşlık, kayalık düzlüklerle kaplıydı.

İki yolcu, ancak Tamar'da, Moab ülkesinin sınırında biraz güleryüzle karşılandılar, hem insanlar, hem çevre ve doğa tarafından, o da çok cömertçe değil! Onlara yöneltilen ilk soru hiç değişmiyordu: "Mısırlı mısınız?" İnsanlar ancak, Mos, Medyen'den geldiklerini söylediği zaman biraz rahatlıyorlardı. Mısırlılar bölgede çok kötü bir anı bırakmış olmalıydılar. Nihayet Arad'da ilk kez rahatça konuşma imkânı buldular, kuşkusuz Mos'un genç bir dulun dikkatini çekmesi sayesinde; kadın Mos'a ve yol arkadaşına yemek de ikram etti, yola çıktıklarından bu yana yedikleri ilk gerçek yemek: safranlı tavşan, havuç, salata ve hafifçe tatlı bir Suriye şarabı.

Kadının emrine hazır, değişik yaşlarda birkaç erkekten oluşan bir çeşit maiyeti de vardı ki Mos'u çok eğlendirdi. Aslında kimin av, kimin ya da kimlerin avcı olduğu belliydi, çünkü kadın yüklüce bir mirasa konmuştu. Bu nedenle erkekler,

yeni gelenleri kuşkulu gözlerle karşıladılar ve onlar ertesi gün gideceklerini söylediklerinde ancak rahatlayabildiler.

Keyifler şarabın dumanıyla yerine gelince Mos sordu:

– Edomlular neden yabancılara bu kadar düşman?

Soru sofradakileri birden harekete geçirdi. Biri "Hırsızdan sadaka beklenir mi?" diye bağırdı. Mos'un anlamadığını görünce, adam açıkladı:

– Edomlular Bedevilerin topraklarını çaldılar ve sürekli olarak Apirulann tehdidi altındalar. Üstelik, birçok kez Mısırlılarla başları belaya girdi, adamlar yüzlerce Edomluyu tutsak edip, götürdüler; bu durumda onlardan yabancılara güleryüz göstermelerini bekleyemezsin.

Genç dul, yan gözle Mos'un parmağındaki yüzüğe bakarak:

– Yarın nereye gidiyorsun? diye sordu.

– Beer-Şeba'ya gidiyorum.

– Apirulara gidip ne yapacaksın? Tüccarsan, onlara hiçbir şey satamazsın, alacak bir şey bulamazsın.

Besbelli, diye düşündü Mos, bu yöre insanlarının, birinin ötekine ne sevgisi ne de saygısı var! Kayınbabasının tüccar olduğunu, Kuzey Büyük Yeşil kıyısındaki Kenanlı tüccarlarla ilişki kurmak istediğini anlattı adamlara. Bu olabilecek bir şeydi, ertesi gün, gidişine kadar, başka soru sormadılar artık.

Kuzeydoğuya doğru çıktığında, geçtikleri topraklardan çok farklı bir ülkeyle karşılaştı. Ovalar vardı, buğday ya da arpa ekili olduğu zaman hafif rüzgârla dalgalanan ovalar, meyvelikler, her yerde sürüler, çiftlikler ve köyler vardı. Tepelerin yamaçlarında bağlar sıralanıyordu. Gerçekten insanın yüzüne gülen bir ülkeydi. İlk uğradıkları site, Beer-Şeba, Mısır siteleri kadar büyük değildi -en geniş yeri dört yüz arış civarındaydı- ama Edom ülkesinin suratsız "askerî üslerinden" sonra insana huzur veriyordu.

Mos ve Stito dinlenebilecekleri ve yıkanacakları bir yer sordukları zaman, onlara ilgisiz bir sesle batıda, kentin duvarlarının dibinde kalacak bir oda bulabileceklerini söylediler. Orada, boynunda, deri bir kordonun ucunda sallanan kocaman altın nazarlığa bakılırsa, zengin olması gereken bir adam onları karşıladı.

– Nereden geliyorsunuz? diye sordu adam.

Dili, Edomlulara oranla daha yumuşak, kendisi daha barışçı görünüyordu.

– Medyenliyiz.

– Bu kadar uzaklara ne yapmaya geldiniz?

– Sahile ineceğiz, kayınbabam ve kayınlarımla birlikte iş yapabileceğimiz tüccarlar arıyoruz. Sen kimsin?

– Ben Apiru'yum, dedi adam.

– Burası bir Apiru sitesi mi?

Adam, gerçek bir şaşkınlıkla:

– Hayır, dedi. Burada Kenanlılarla birlikte yaşıyoruz. Birbirimizle çekişmemize gerek bırakmayacak kadar su ve otlak var. Sadece el emeği eksiğimiz var. Ormanları açmak için pek çok adam gerek. Çevrede orman çok... Mısırlılar ile Hititler olmasaydı bugün çok daha zengin olurduk.

Mos'un şaşkınlığını görünce anlattı:

– Kuzeyde, Kadeş'te çarpıştıkları zaman ben çocuktum. Ah! O topraklarımızdan geçen Mısır ordusu! Çekirgelerden farksızdılar! Giderken ve dönüşlerinde! Yakıp yıkıp yağmaladıkları yetmezmiş gibi en güçlü kuvvetli erkeklerimizi de tutsak edip götürdüler.

Mos o zaman, Edom'da, Kenan Ülkesi'nde Mısırlıların neden istenmediğini anladı. Kuşkusuz, kaleler, askerî üsler çok uzun süre Ramses'in ordularının baskınına dayanamazdı. Karşısındaki adamın boynunda sallanan heykelciğin hangi tanrının simgesi olduğuna bakıyordu Mos.

Bakışların yönünü fark eden adam:

– Baal-Hadad, dedi, gök gürültüsü tanrısı.[5] Senin tanrın hangisi?

– Işık, dedi Mos, karışıklığa meydan vermemek için. Ama adam Mos'un yüzüğüne bakıyordu, belki de taşın güneşte parıldayan yıldızıyla Işık arasında bir ilişki kurmaya çalışıyordu.

Yıkanmış, dinlenmiş ve ev sahiplerince akşam yemeğinde konuk edilmiş olan Mos ve Stito, ertesi gün tekrar yola çıktılar. Dağların ufuktaki çizgileri yumuşak, vadiler, dün gördükleri gibi yemyeşil ve sürülüp ekilmemiş yerlerde toprak renk renk çiçeklerle örtülüydü.

– Kutsanmış bir ülke burası, dedi Stito. Buraya gelmek, burada yaşamak isterdim.

– Buraya geleceğiz, dedi Mos.

Birkaç gün sonra, dönüş yolunda, iyi ki henüz orada yaşamıyormuşuz, diye düşüneceklerdi. Obot'a, Edom'un batı sınırına yaklaşıyorlardı ki bir şeylerden kaçan bir kalabalıkla karşılaştılar. Develerin, eşeklerin sırtında, en çok da yaya, insanlar, erkek, kadın, çocuk, ihtiyar, denkleri omuzlarında, hayvanlarını, sığırları, keçileri, koyunları, arkaları sıra sürükleyerek, yol üzerinde insan ile hayvanın yarattığı bir kıyametle, arada yolun kenarlarındaki yeşilliklere kaçıp, kaybolanlarla korkunç bir sel gibi geliyorlardı. Mos ve Stito attan inerek ne olduğunu öğrenmek için adamlara yaklaştılar.

"Mısırlılar! diye cevap verdiler. Cehennem kaçkınları, iblisler! Geri döndüler! Geliyorlar! Gene Hititlerle dövüşecekler herhalde! Felaket! Felaket!"[6]

Mos'un kanı dondu. Mısırlılar! Onu yabancı bir ülkede yakalayacak olurlarsa işi bitikti. Ata döndü ve Araba kıyısı boyunca kâh tırısla, kâh dörtnala, işgalcilerle arayı ellerinden geldiğince açmak için durmadan yol aldılar.

İki gün sonra evlerine dönmüşlerdi. Yetro ve Tsippora'nın ve bütün ailenin karşılayışı çok sevinçli ve coşkulu oldu. Ama mutlulukları kısa sürecekti.

Gerçekleşen kehanetler

Mos hava değişikliklerini bazı belirtilere göre önceden tahmin etmeyi öğrenmişti: Büyük Yeşil'deki balıkların bolluğu, büyüklüğü, sıcaklık iniş çıkışları, gökte kuşların az ya da çok oluşu...

Denizde balıklar azalmışsa ve Araba Irmağı'ndakiler ölüyorsa, Doğu Büyük Yeşil'de köpekbalıkları görülmeye başlamışsa bu, suların fazla sıcak olduğu anlamına gelir. Bu durum, anî, şiddetli ve bazen yıkıcı fırtınalara neden olur. Aynı zamanda böcek sürülerini de getirir, ardından kurbağalar ve fareler ülkeyi istila eder. Sıcaklık, geceden gündüze, büyük iniş çıkışlarla değişirse bu, gelecek günler için şiddetli rüzgârların habercisidir.

Denizciler ona anlatmışlardı: çok sıcak geçen yazlarda Kuş ve Punt'tan Mısır'a doğru giden çekirge bulutları görmüşlerdi. Bazen bu bulutlar rüzgârla yön değiştiriyor, suyun üzerine iniyor ve su yüzeyini kırmızıya boyuyordu, çünkü böcekler batmamak için kırmızı olan kanatlarını açıyorlardı. Bu, balıkların suyun yüzüne çıkmasına neden oluyor ve daha yuttukları böcekleri sindiremeden tutuluyorlardı.

Ama göllerin suyu da hangi uğursuz sebeple bilinmez kıpkırmızı oluyordu bazen ve o sırada su içilemiyordu.[1]

Kuşlar azaldığında, farelerin pek çok kuş yumurtasını ve yavruyu yedikleri anlaşılmalıydı, bunun sebebi de buğday ve arpa tarlalarının sıcaktan kavrulmuş olmasıydı.

Bu yıl yaz çok sıcak geçeceğe benziyordu.

Mos Medyen ülkesine döndüğünde, Harun'un mektubu onu bekliyordu.

"Tanrı'nın seçtiği kardeşim Ptahmos'a, Kuzey Avaris'te, Apis Hizmetkârları semtinde kardeşim Arfaksad eliyle.

Mektubunda yirmi dokuz kabile şefinin toplantımıza katılmamış olmasından üzüntü duyduğunu yazmışsın. Ben de üzülmüş ve kaygılanmıştım, katılmayışlarının gerçek nedenini bana bildirmemiş olmaları ve bu konuda bazı söylentiler duymuş olmam kaygılarımı daha da artırmıştı.

Bu söylentilerin gerçek olduğu anlaşıldı ve aşağıda anlatacağım bilgileri edindim. Nomark Setepentot, sen de tanıyorsun, birkaç ay önce kendisini Aşağı Mısır'ın hükümdarı yapacak bir ayrılıkçı hareketin hazırlığı içindeymiş. Bu iş için bir orduya ihtiyacı olduğu ve kendisine katılan birkaç yüz subay yeterli olmadığı için, kardeşlerimizi kullanmayı düşünmüş ve kabile şeflerine, toplantımıza katılmayan şeflere başvurmuş."

Mos'un yüzü kıpkırmızı oldu, elleri titriyordu. Onları görür gibi oluyordu, o küçük taşra zorbalarını! Kokuşmuşluğun sıcak koynunda, Memfis'in boyunduruğundan, kendisinin onları hapsettiği boyunduruktan kurtulmak için çıldırıyorlardı. Kendisinden böylesine nefret etmelerinin nedenini anlıyordu ve Hape-naht'ın rolünün ne olduğunu da, Memfis'e komploculardan ve komploculara Memfis'ten bilgiler getirip götüren o iki yanlı casusun rolünü de!

"Böylece, bol bol dağıttığı altın, gümüş ve bakırla onları satın alma yoluna başvurmuş. Kabile şefleri, onlara, nihayet Ramses'in adamlarının zorbalığından uzakta, yeni bir ülkede özgür insanlar olarak yaşama imkânı vaat eden bu planı, Setepentot'un planını kabul etmişler. Aslında bu bağışlar, yüzyıllardır çektiğimiz acıların ve yok pahasına çalıştığımız günlerin çok cılız bir karşılığı sayılabilir.

Ne var ki Setepentot'un planı başarısızlıkla sonuçlandı. Hape-naht kuşkulanmış ve ajanlarıyla Memfis'teki krala bildirmiş. Nomark Memfis'ten gelen bir askerî birlik tarafından tutuklandı, çoktan idam edilmiş olduğunu düşünüyoruz.[2]

Durumdaki bu anî değişiklik, Aşağı Mısır'ın kurtuluşunda pay sahibi olmayı düşleyen kabile şeflerini ümitsizliğe düşürdü ve korkuttu. Hayallerinin yıkıldığını görmekle kalmıyor, Memfis hükûmetinin baskıları artıracağı kaygısı içinde yaşıyorlar. Bugüne kadar Hape-naht'ın, kabile şeflerinin suç ortaklığı konusunda ne derece bilgi sahibi olduğunu öğrenemedik. Her şeye kadir Tanrı'dan, bizleri firavun ile vezirlerinin öfkesinden korumasını diliyoruz. Ama artık herkes, en kısa zamanda buradan gitmek zorunda olduğumuzu düşünüyor.

Ebedî ve Ezeli Olan'ın, senin sesinle bize ulaştırdığı emirlere uyarak, otuz üç kabile şefi son toplantımızda bir araya geldi. Hepsi tanrısal irade önünde eğildiler ve acılar içinde geçen yüzyıllar sonunda kendilerini unutmamış olan Tanrı'ya şükranlarını ifade ettiler. Kendi insanlarına O'nun emirlerini naklettiler. Onlara, Kenan Ülkesi'ndeki atalarının topraklarına dönmek üzere her an yola çıkmaya hazır olmalarını söylediler.

Onlar adına senden, tanrısal vahiy indiğinde, ne zaman yola çıkacağımızı öğrendiğin an, bizleri derhal bilgilendirmeni istiyorum."

Geri kalan dört kabile şefinin neden katılmadığı konusunda tek kelime yoktu.

Mos oturdu ve bütün bu anlatılanların zihninde yarattığı fırtınanın dinmesini bekledi. Ramses'e karşı silaha sarılan Apirular! Gözü kara, hatta çılgın bir tasarı! Orada olsaydı, kendisi ne yapardı? Bir kenarda duramaz, o da silaha sarılırdı, kuşkusuz. Bu düşünce, onun emirlerine uyacak yerde planın çekiciliğine kapılmış olan kabile şeflerine duyduğu öfkeyi yok etti: yüzyıllardır kendi elleriyle işledikleri bu topraklarda ve kendi emekleriyle inşa ettikleri kentlerde, nihayet özgür insanlar olarak yaşayabilmek! Ama o uğursuz, o sinsi Hape-naht, iğrenç görevini yerine getirmişti ve Setepentot'un çılgın başkaldırı hayalinden geriye sadece yıkıntılar kalmıştı.

Mektubun son cümlesi en kısa zamanda çözülmesi gereken bir sorunu dile getiriyordu: gerçekten, Mısır'dan ne zaman çıkacaklardı? İdeal olanı, hemen şimdi, bu çıkışın Ramses'in çılgın öfkesiyle felakete dönüşmesini beklemeden gerçekleştirilmesiydi. Ve özellikle de sahil yolu dışında kul-

lanabilecekleri tek yol olan Sazlıklar Denizi'nin geçilmez olacağı mevsim gelmeden; Mos oraya gittiğinde kendisi buna tanık olmuştu. Ama bu imkânsızdı: Mısır orduları kan dökmeyi göze alarak onları engelleyecekti. Ve Mos, bin kez düşünüp, çare bulamadığı soruna geri dönüyordu: başarısız olurlarsa, Apiruların durumu eskisinden de kötü olurdu.

Şu halde Ramses'in onayını almak gerekiyordu. Ve firavun, kendinden başka hiç kimsenin sözüne değer vermezdi. Onu, Apiruların çıkışına izin vermeye zorlayacak tek şey, Tanrı'dan gelecek bir işaretti. Ama işaret gelecek miydi? Ne zaman?

Mos, kaygılarını Tsippora'ya belli etmemeye uğraşıyor, ama gece uyuyamıyordu. En kötüsü, zamanın çok çabuk geçmesiydi, vakit azalıyordu. Geçen her saat, başarı şansını artırabilir ya da azaltırdı. Onunla çölde konuşmuş olan Tanrı'ya, kendisini bu çıkmazdan kurtarması için dua ediyordu. Sabaha karşı uyuyabildi ve müthiş bir rüya gördü: firavuna mektup yazması gerekiyordu. Rüyasında firavun, dev gibi büyüktü, ama Mos ona karşı koyabiliyordu.

Sabah, Mos en güzel papirüsünü ayırdı, kamışkalemi yeniden kesti ve yazdı.

"Usermaatre Setepenre'ye[3] Aşağı ve Yukarı Mısır'ın mutlak hâkimi ve efendisi, Memfis sarayında, Nezmet-mut'un oğlu, eski hizmetkârı Ptahmos'tan.

Nil vadisinin, alçak ve yüksek toprakların mutlak hâkimi ve efendisi dayım, çok uzak geçmiş zamanlardan beri Apiru halkı senin ülkende tutsaktır. Bu halk beni şef olarak seçti ve benim ağzımla senden, atalarının tek olan Tanrısının buyruğuna uyarak, geldikleri Kenan Ülkesi'ne geri dönmelerine izin vermeni rica ederler.

Bu Tanrı, halkını tutsak etmiş olanların, iradesine boyun eğmedikleri takdirde öfkesiyle cezalandırılacaklarını bildirmiştir. Sana yalvarırım, Usermaatre Setepenre, ülkenin çok sevdiğim halkını, Efendilerin Efendisi olan Tanrı'nın gazabına uğramaktan koru.

Yüksek katından gelecek cevabı, ey Usermaatre Setepenre, Kuzey Avaris'te Apis Hizmetkârları semtinde kardeşim Harun'a bildirebilirsin."

Bu mektuba, Ramses'ten herhangi bir tepki geleceği düşünülemezdi. Bu nedenle Mos, bekliyordu, ama çok keyifsizdi. Ancak bir sabah, Doğu Büyük Yeşil'i geçerek gelmiş olan gemiciler inanılmaz bir olayın haberini getirdiler: Nil'in suları kan kırmızı olmuştu. Şaşkınlıklar içinde, ellerini göğe kaldırıyorlardı. Bu suyun içilemez olduğunu da söylüyorlardı, arıtılmış olsa bile. İçen hayvanlar hastalanmıştı. Üstelik nehir, binlerce ölü balıkla doluydu, sırt üstü dönmüş, binlerce ölü balık.

Mos'un kalbi deli gibi atmaya başladı. Çöldeki sesin haberini verdiği işaret buydu. Ayağa kalktı ve bağırdı: "Tek olan Tanrı'ya şükrolsun!" Çevresindekiler şaşırdılar.

Dört gün sonra, Büyük Siyah'tan gelenler Harun'dan mektup getirdiler. Apirular da Nil'in kırmızı aktığını görmüşler ve göğün bu işareti karşısında ağlamışlardı. Ramses'ten gelmiş bir mesaj konusunda tek satır yoktu.

Mos, bu haberlerin daha çabuk gidip gelmesini sağlamak için, daha yakın bir yere, mesela Alaat'a yerleşmenin doğru olup olmayacağını düşündü. Ne var ki gemiler oraya, ancak onarılmayı gerektirecek bir hasar olduğu zaman uğruyorlardı. Sazlıklar Denizi'nin karşı kıyısına geçmeyi ise düşünmek bile istemedi: oralar casus kaynıyordu kuşkusuz, kendini tehlikeye atmış olurdu. Oraya en son gidecekti, başarıdan emin olduğunda. Esion-Geber'de hiç olmazsa gemiciler bir çeşit suç ortağıydı, onlarla olabildiğince çabuk ve güvenilir haber alabiliyordu.

Bir hafta sonra, ikinci kehaneti de gerçekleşti: Yukarı Mısır, kurbağa kaynıyordu. Ama Mos'un sevinci ihtiyatlıydı: Ramses'i mantığa ve insafa davet edecek olan kurbağalar değildi. O adamını tanıyordu. Ancak, bizzat Osiris'in görünmesi onu etkileyebilirdi, o da dinsizlikle suçlanma korkusu yüzünden! Kuşkusuz Apirular da Ramses gibi birine Tanrı tarafından gönderilen bu uyarıları fazla zayıf bulmuşlardı. Bu nedenle oralardan ses gelmedi.

Üçüncü uyarı hemen ardından geldi: Mısır ülkesi, bir gün birdenbire Nübye'den gelen korkunç sinek sürülerinin istilasına uğradı; insanlar çok acele işleri yoksa dışarı çıkmamayı yeğlediler ya da bunaltıcı sıcağa rağmen baştan ayağa harmanilere bürünmek zorunda kaldılar. Mos'a tarla-

lardaki çalışmanın da çok zorlaştığını söylediler, sinek sürülerinin görülmediği Aşağı Mısır dışında. Bu durum, Mos'u iki nokta üzerinde düşündürdü; öncelikle Aşağı Mısır'ın, yani Apiruların yaşadığı bölgenin felaketin dışında kalması dikkat çekiciydi; ikinci önemli konu, hastalık konusuydu. Kendisi Mısır'dayken, böyle sinek istilalarının sonrasında insanların, bazen ayakta duramayacak hale gelmelerine sebep olan ateşli ve tehlikeli hastalıklara yakalandıklarına tanık olmuştu. Pek çok küçük yaşta çocuk aynı hastalıktan ölmüştü.[4]

Besbelli Arfaksad tarafından alelacele yazılmış bir mektup, Mos'a, Memfis ve Avaris'teki rahiplerin, Mos tarafından krala gönderilmiş olan mesajdan haberleri olduğunu ve peş peşe gelen felaketler sebebiyle kaygılarını dile getirdiklerini anlatıyordu. Mos tarafından açıklanan ve onun esrarengiz Tanrısının dünyaya gönderdiği felaketler onları korkutmuştu, kralın bakanlarına, kralı Apirulara izin vermeye ikna etmeleri için baskı yapıyorlardı.

Mos neredeyse limanda yaşıyor gibiydi, Mısır'da olanlar hakkında en kısa zamanda haber almak istiyordu.

– Niçin bu kadar kaygılanıyorsun, demişti Yetro, Mos'a. Sana, Tanrı'nın elinin senin üzerinde olduğunu söylememiş miydim? Seni terk etmesi için hiçbir sebep yok.

– Benim bu görevi başarıyla tamamlamam gerek! Ama bu onur bir insana verildi, ben bir insanım, her şeyi bilen değilim, her an ümitli olamıyorum.

Yetro, evet anlamında başını salladı.

– Gelecek aylar bütün gücüne ihtiyacın olacak, Mos! Onu dikkatli kullan!

Mos da geceleri daha uzun ve daha huzurlu uyuyabilmek için kendini zorluyordu.

Dördüncü ihtar ilkinden tam üç hafta sonra kendini gösterdi: o güne kadar görülmemiş irilikte bir dolu ülkeyi perişan etti. Gemiciler, çalışanların tarlalarda yaralandığını ve atların, gökten düşen bu kurşunlarla deliye dönüp sitelerde, kışlalarda büyük zarara sebep olduğunu anlatıyorlardı. Adamlar, Mos'un Mısır'la ne gibi bir ilişkisi olabileceğini ve orada olup bitenlerle neden bu kadar ilgilendiğini düşünmeye başlamışlardı. Mos, eskiden Avaris'te tanık olduğu dolu

felaketini hatırlıyordu ve bir kez daha ne kadar güçlü olursa olsun, bu olayların Ramses'in inadını kıramayacağını düşünüyordu. Onun, çok daha büyük bir felaketin dışında planı için güvenebileceği tek ümit rahiplerin paniğe kapılması olasılığıydı. Kendisinin yapabileceği sadece dua etmek ve beklemekten ibaretti. Her gün biraz daha artan kaygılar içinde, eskiden yaptığı gibi, Tanrı'yla ilişki kurmasını sağlayacak gücü yoktu. Zaman, durup düşünme zamanı değildi, eyleme geçmek gerekiyordu.

Gemiciler ve tüccarlar daha ilk gemi limana varır varmaz, yüklerini bile boşaltmadan Mos'a haber götürmeyi âdet edinmişlerdi. Ve adam gelirken yolda yakalıyordu Mos.

– Mısır'dan yeni bir haber var mı?

Mos birkaç gün sonra, beşinci felaketin krallığı pençesine almış olduğunu da böyle öğrendi. İnsan belleğinin hatırladığı en büyük çekirge bulutları Yukarı Mısır'a inmiş ve Memfis'e kadar bütün ekili alanları mahvetmişti. Halk tapmaklara koşuyordu ve her yerde dinî törenler birbirini izliyordu. Açlık tehlikesi ülkeyi tehdit ediyordu ve Mos bu kez Ramses'in geri adım atacağını düşündü. Apiruların, Setepentot'un ihanetinde suç ortağı olduklarını öğrenmemişse...[5]

On iki gün geçti, Avaris'ten gelecek, onu harekete davet edecek olan mesajı beklemekle geçen, belki de ömrünün en uzun günleri... Hiçbir mesaj gelmedi. Ümitsizliğe kapılmıştı ve Yetro onun yüreklendirmekte zorluk çekiyordu.

– Senin Tanrın bütün bu işaretleri boşuna göndermedi, dedi ona. O yenilgiyi kabul etmeyecektir, çünkü Ramses'ten de, yeryüzündeki bütün krallardan da güçlüdür. Güvenmeye devam et! Senin sabrın için bir sınav bu! Bütün bir halkın geleceği söz konusuyken bir tek insanın sabrı nedir ki?

Kuşkusuz Mos'a, bu uzayan bekleyişe katlanma gücünü veren, Yetro'nun sevgisiydi. Tüccarlar ve Büyük Siyah'tan gelen tayfalar ona altıncı bir felaketin haberini getirdikleri zaman, artık sabrını kaybetti. Batıdan esen korkunç bir kum fırtınası üç gün boyunca Mısır üzerinde esmiş, gündüzleri geceye dönüştürmüş, ağızları burunları kumla doldurmuş ve her şeyi sarı bir kefenle örtmüş, yok etmişti. Bu uzun saatler boyunca insanlar nefessiz kalmıştı.

"Sonra?" diye bağırdı Mos, çılgın gibiydi, böylesine katı

olabileceğini ummadığı Ramses'e karşı nefretle doluydu, "Peki sonra?"

"Her şeye kadir" Tanrı ile "her şeye kadir" hükümdar arasındaki inanılmaz savaşımı bilmeyen denizciler, Mos'u böyle çıldırtan şeyin ne olduğunu anlayamıyorlardı.

En kötüsü, diye düşünüyordu Mos; oradaki insanlar bana duydukları güveni kaybedecekler. Atalarının tanrısı mı güçsüzdü, yoksa başka bir tanrı, arada bir verdiği ümit pırıltılarıyla, onlarla oyun mu oynuyordu? Yakınlarının verdiği desteğe rağmen, cesaretini kaybediyordu Mos. Birkaç gün üst üste limana inmediği bile oluyordu.

Bir sabah Yetro, kendisi onu uyandırmaya geldiğinde, kötü geçmiş bir geceden sonra uyuyakalmış olan Mos zor uyandı.

Yetro, çok iyi tanıdığı bambu çubuğu göstererek: "Mos uyan! diye bağırdı. Sana bir mesaj var!"

Hâlâ uyku sersemi, unutmaya çalıştığı kötü bir rüyanın hâlâ etkisinde, çubuğu aldı, deri bağcığı çözdü, kapağı kaldırarak iki parmağıyla papirüsü çekti, aldı.

"Tanrı'nın seçtiği kardeşim Ptahmos'a, Kuzey Avaris'te, Apis Hizmetkârları semtinde kardeşim Arfaksad eliyle.

Yedinci felaket zindancılarımızı dize getirdi, ama bizim de yüreklerimizi yaktı. Son birkaç hafta içinde, küçük yaşta pek çok çocuk, her sivrisinek afetinden sonra görülen o ateşli hastalıktan öldü. Salgın Memfis'te kaldı, Avaris'e inmedi.

Halkın baskısı karşısında rahipler krala, senin buyruklarına uyması için ricada bulunmaya gittiler. Kral ve rahipler, bize beddua ederken, Mısır'dan kovulduğumuzu bildirdiler. Artık yola çıkmakta özgürüz. Tanrımıza büyük bir adak töreni yaptık. Kardeşlerimiz işi bıraktı, gitmek için senden en kısa zamanda gelecek emirleri bekliyoruz."

Mos'un şaşkınlığı o kadar büyük oldu ki Yetro, damadının bayılacağını sandı. Kızını çağırdı ve ikisi birlikte Mos'a ayağa kalkması için destek oldular. Uzun süre, onlara saçma, tutarsız görünen sözlerle anlattı, anlattı. Ona kişniş katılmış sıcak süt içirdiler, ancak öğleye doğru Mos kendine gelebildi.

O zaman, ağlamaya başladı ve Yetro'dan öteki tanrılar için yaptığı gibi yassı taşta bir adak duası yapmasını rica etti. Stito efendisinin bu durumuna çok üzülüyordu. Çünkü Mos, titriyor ve ağlıyordu sürekli.

"Mektup ne diyor? diye sordu Yetro.

Mos ona mesajı özetleyince de cevabın, adak töreninden daha acil olduğunu söyledi.

"Haklısın" dedi Mos. Böylece, otuz yedi kabile şefine, en kısa zamanda Sazlıklar Denizi'ne doğru yola çıkmalarını emreden cevabî mektubu yazdı. Kendisi onlara rehberlik etmek için orada bekleyecekti. Mesajın yerine ulaşması için yedi gün beklemek gerektiğini hesaplamıştı. Sonra Apiruların Sazlıklar Denizi kıyısına gelmeleri de en az beş gün sürecekti, çünkü kalabalıktılar. Bu hesapla on iki gün gerekiyordu. Hemen yarın ya da yarından sonra yola çıkması şartıyla kendisi de onlarla aynı zamanda belki biraz daha önce orada olabilirdi.

O akşam, Yetro'nun sunağında iki beyaz güvercin kurban etti.

Heyecandan titreyen sesiyle "Tanrım, dedi, seçtiğin hizmetkârın ve bundan böyle senin olan halkın, tutsaklık zincirlerini kırarak onları kurtardığın için sana şükranlarını sunarlar. Sen insanların yardımına koşmak için göklerden inen tek Tanrısın! Tanrım, elin gökten inerek bize uzandı ve sesin yeryüzünde yankılandı!"

Yetro dinledi.

– Neden siz? diye sordu sonra, duman çivit mavisi göğe yükselirken.

– Çünkü biz O'nu duyduk, O'nu dinledik. O başka hiçbir halkı özgür kılmadı.

Ertesi sabah İddo, Mos'u geçirmek için limana kadar Stito'yla birlikte gitmeye karar verdi, çünkü enişteşinin sağlığından kaygı duyuyordu. Bu büyülenmiş gibi dalgın, zayıflamış, bakışları görünmeyen bir yerlere dikili insanın, birkaç hafta önceki yakışıklı genç adamla hiçbir benzerliği yoktu. Yakında hareket edecek bir gemi aradılar. Kaptanlardan biri, kaç gündür berbat bir deniz var, dedi ama, yelken açmaya hazır küçük bir Arap gemisi buldular, gemi yolcuyu almayı kabul etti.

Kelimelerin de ötesinde

Hiç deniz yolculuğu yapmamıştı Mos. Geminin dört yana sürekli sallanışı ona kendi hayatının simgesiymiş gibi göründü. İnsan, içinde sallanıyor, oradan oraya savruluyordu, ama hep bir yöne, hep aynı yöne doğru yol alıyordu. Sonunda, güneşin ve rüzgârın yardımıyla, çocukluğunun uykuları gibi derin bir uykuya daldı. Buna ihtiyacı vardı, haftalardan beri huzur içinde uyuyamamıştı.

Deniz genellikle fırtınalıydı, bir yandan girip öbür yandan çıkarak büyük bir öfkeyle saldıran dalgalara kapılıp sürüklenmemek için küpeşteye tutunmak gerekiyordu, ama Mos'un korkusu yoktu. O artık, Tanrı'nın elinin üzerinde olduğu sözünün gerçekliğine inanmıştı. Ambara dolan sular sağa sola çalkalanarak geminin yalpalanışını daha da artırmaya, böylece dengeyi bozarak tehlike yaratmaya başladığı zaman suyun boşaltılması işine o da katılıyordu. Bir âşığın, sevdiği, özlediği kadına gidişi gibi gidiyordu halkına doğru. Onu tanımamıştı eskiden, ama Tanrı'nın onu kendisine emanet ettiği günden beri sadece onun için yaşıyordu. Tanrı tarafından görevlendirilmişti ve onun temsilcisi olarak bu halkı yaratıyordu.

Gemi, Mos'un geçmişte deve sırtında yol aldığı kıyılar boyunca ilerliyordu. Şurada burada, yamaçlarında gecelediği ve iki kez haydutları kaçmak zorunda bıraktığı tepeleri tanıyordu... Aklı, Hussam'ın oğullarına, sonra Tsippora'yla ve oğlu Gerşom'la geçirdiği son geceye gitti.

"Bu, bir kadına, özellikle de hamile bir kadına göre bir yolculuk değil, demişti Yetro, hareketinden önce. Tsippora burada güvende olur, hamileliğini sağlıklı geçirir. Halkın Büyük Yeşil'in karşı kıyısına ulaştığında onu sana getiririm."

Kucaklaşmalar, gözyaşları, heyecan, coşku. Damarlarında dolaşan ateş.

Hayalleri, Sazlıklar Denizi'nin ve hırçınlıklarının anısıyla sona erdi.

Tayfabaşına:

– Suları nasıl, diye sordu. Akıntı fazla mı?

– Bugüne kadar güçlüydü ama geçilmez değildi. Şans yardım ederse Sazlıklar Denizi'ni de rahatça geçip Büyük Siyah'a varabileceğiz.

Ama tayfabaşı gene de günde birkaç kez yolcusunun dikkatli bakışları altında, akıntıyı ölçmek için denize bir sırık daldırıyordu. Yolculuk ilerledikçe Mos'un zihni ve bedeni güçleniyordu; eski günlerindeki uyanık ve kararlı genç adama dönüşüyordu yeniden.[1] Hatta geminin yanı sıra yüzen bir yunus, mutlu bir çocuk gibi havaya sıçrayıp düşerek oyun oynadığı zaman güldü.

"Yunus su yüzüne yakın yüzüyor, işler yolunda demektir, dedi tayfabaşı. Akıntı çok güçlü olduğu zaman hiç görünmezler."

Bazen, köpekbalıklarına da rastlıyorlardı.

Tayfabaşı Sazlıklar Denizi'nin göründüğünü söylediği zaman Mos'un kalbi, göğsünü delip çıkacakmış gibi çarpmaya başladı. Pruvaya koştu, harmanisi rüzgârda çırpınırken mavi ve beyaz ışıklı ufka baktı.

Birkaç yüz arış sonra nihayet insan hayalleri görünmeye başladı. Evet, insanlar vardı, Sazlıklar Denizi kıyısında, sazların uçuk yeşil yapraklarının sakladığı insanlar, ama sazların üstünde göğüsleri ve yüzleri açıkça görülüyordu, sazlıkların bugüne kadar açtığı en güzel çiçekler! Oradaydılar!

Mos tayfabaşına "Beni Mısır kıyısına çıkar!" diye bağırdı.

"Biliyorum" dedi adam ve pruva tayfasına, büyük küreği[2] sola yönlendirmesini emretti.

Mos, harmanisi sırtında, omzuna attığı dengiyle pruvada duruyordu, sarhoşlukların en çılgınıyla sarhoştu. Birkaç ki-

şi kıyıya doğru yürüdü, Mos uzaktan Harun'u tanır gibi oldu, yanında bir kadın vardı.

Tekne, nihayet Mos'u suya düşürebilecek kadar sola yattı, sular daha az çırpıntılıydı şimdi; gemi, küreklerinin gücüyle kıyıya sokuldu, devrilme tehlikesine karşı yelkenler indirilmişti. Çok da derin olmayan dört arış kadar bir su, gemi bordasını kıyıdan ayırıyordu. Tayfabaşı iskele görevi yapacak kalası getirdi ve daha yerine yerleştirilirken Mos, rüzgâra kapılmış yaprak gibi uçtu, iki sıçrayışta Mısır toprağına ayak bastı.

Harun'un, sonra kız kardeşi Miryam'ın kollarına atıldı, insanlar çılgın bir coşkuyla onu kucakladılar. Kalabalık, bir uçtan bir uca deprem olmuşçasına dalgalandı ve uğuldadı, yer altından duyulan bir gökgürültüsü gibi.

Harun "Sıraları bozmayın!" diye haykırıyordu. Birçok kişi artık özgür olan tutsaklar sıraları bozmasın diye gerilere doğru koştu. Ta uzaklara kadar "Sıraları bozmayalım!" sesleri duyuldu.

"Selam Mos!" diye bağırdı gemidekiler. Gördükleri manzaradan şaşkına dönmüşlerdi, anlatılan bütün o tanrısal işaretlerden bile daha inanılmaz bir olaydı bu.

İskele çekildi, Mos veda kelimeleri bağırdı gemidekilere, ama gözleri ötelerde, orada bekleyen insanlardaydı.

Sonra, yanındaki iki kişiye -biri Arfaksad'dı- "Beni omuzlarınıza alın!" dedi.

Omuzlarına çıktı ve göz alabildiğine uzanan, kollarını göğe kaldırmış bir insan denizi gördü. O da kollarını kaldırdı. Dört yüz yıl süren kölelik burada sona eriyordu! Rüzgâr, tozları savurur gibi, çekilmiş acıları alıp, götürüyordu. Efendilerine mutlu haberi verebilmek için koşuyor sanılan aceleci bulutların aktığı göğün altında yeni bir dünya doğuyordu. Tanrı verdiği sözü tutmuştu.

– Tanrımıza şükrolsun! diye bağırdı.

– Tanrımıza şükrolsun! diye tekrarladılar.

Rüzgâr haykırışı, dalgaların sesi ve sazlıkların yumuşak şarkısıyla birlikte sonsuz ufuklara kadar götürdü. Bu, insanların haykırışı değildi artık, yeni bir var oluşun dünyaya seslenişiydi.

Kaynakça ve eleştiri notları

Mısırlı genç adam

Bronz bir heykele benzeyen adam

1. Efsaneye göre Musa'nın Nil sularında yüzmekte olan beşiğini bulan ve burada ileri sürülen teze göre onun gerçek annesi olan firavun kızının adı bilinmiyor. Eski Ahit'teki metinlere dayanan Yahudi inancı bu adın Bat-Yah veya Bit-Ya olduğunu iddia ederse de, İbranîce'de "Tanrı'nın kızı" anlamına gelen bu adın bir Mısırlı prensese ait olması imkânsızdır. Aynı metinler onun, Kaleb'in soyundan gelen Mered'in karısı olduğunu söyler. Bu kitaptaki Nezmet-Tefnut adıysa hayal ürünüdür.

Kaleb, daha doğrusu Eski Ahit'in Kaleblerinden biri, Yahuda kabilesinin, en önemli klanlarından birine adını vermiş olan ünlü atasıdır. (André-Marie Gérard, *Dictionnaire de la Bible*, 1989). Bu noktadan hareketle, sözü edilen firavun kızının ünlü bir İbranî'yle evlenmiş olması gerekir ki, Mısır tarihinde rastlanmış bir olay değildir ve gerçekliği şüphe götürür. Eski Ahit, Musa'yı evlat edinmiş olan kadından söz ederken, onun İbranîlerle ilişkisini de anlatarak, dolaylı olarak Musa'nın Mısırlı anne ve İbranî babadan dünyaya gelmiş olduğunu ima eder.

2. Eski Mısır uzunluk ölçüsü olan 1 arış kırk santimetre civarındadır.

3. Doğubilimcilere göre *Apiru* veya *Hapiru*, İbranîce'deki *İbri*'nin karşılığı olan ve İbranîlere verilen addır. Yüz yıl kadar önce doğubilimciler, Mısır metinlerinde sıkça rastlanan Apiru kelimesi ile onun çiviyazısıyla yazılmış metinlerdeki karşılığı olan *habiru* ke-

limesinin *ibri* adıyla ilişkili olduğunu keşfetmişlerdir (Joseph Mélèze Modrejewski, *Les Juifs d'Égypte de Ramsès II à Hadrien*, Paris, 1991). Kelime, "kumla örtülü" anlamındadır ve o çağda Mısır'dan Mezopotamya'ya uzanan bölgede yaşayan yarı göçebe halka uygun düşmektedir. *İbri* kelimesi Kitabı Mukaddes'te otuz kez İbranî anlamında kullanılmıştır.

4. II. Ramses'in babası I. Seti, XIX. Sülale'nin ve Eski Mısır'ın ünlü hükümdarlarından biridir. MÖ 1313'ten 1292'ye kadar hüküm sürmüştür. Şu halde saltanatının dördüncü yılı MÖ 1307 yılına tekabül eder.

Bu dönemin seçilmiş olmasının iki önemli dayanağı var. İlki, İbranîlerin, Musa'nın önderliğindeki büyük göçünün (Çıkış), "Yusuf'u tanımamış olan yeni kral" zamanında yapılmış olmasıdır (Çıkış, I, 8). Yusuf'u tanımış olan kralın adı söylenmemişti ama, tanımamış olanın iktidarı döneminde "depo-kentler Pitom ve Ramses"in inşa edildiği biliniyor (Çıkış, I, 11). Kesin olarak bilinen, inşaatın I. Seti döneminde başladığı ve II Ramses iktidarı yıllarında tamamlandığıdır. Bu kentlerin ikincisi Pi-Ramses adıyla Ramses'in yeni başkenti olacaktır. Tevrat'ın ikinci kitabı olan Çıkış'ta bundan söz edilmemiştir, çünkü o sırada kent henüz resmî statüsüne kavuşmamıştır.

İkinci dayanak, Çıkış Kitabı'nın, İbranîlerin Mısır'da tutsak olduğu (ve kentlerin inşa edildiği) yıllarda bir kralın öldüğünden söz eden cümlesidir (Çıkış, II, 23). Bu kral I. Seti veya Ramses olabilir. Ne var ki ölen kralın II. Ramses olması mümkün değildir, çünkü: Firavun I. Seti çok uzun bir iktidar döneminden sonra (altmış yedi yıl) MÖ 1212'de öldü. Oysa arkeologlar, Eriha'nın, Yeşu tarafından MÖ 1250'lerde fethedilmiş olduğunu saptamışlardır; bu tarihte Musa çoktan ölmüştü. Bu durumda Yahudilerin tutsak olduğu ve Musa'nın Mısır'da yaşadığı dönemde tahtta olan II. Ramses değil babası I. Seti'dir.

Musa'nın gizemli kişiliği ve hayatına ve eylemine ilişkin çok önemli noktaların karanlıkta kalışı, Eski Ahit'e ters düşen birtakım kuramların ortaya atılmasına neden olmuştur. Nitekim, Eski Mısır konusunda uzman bir Alman araştırmacı olan Rolf Krauss 1997'de, Musa'nın, II. Seti'nin (MÖ 1209-1205) oğlu Amenmes veya Amonmes'ten başkası olamayacağını iddia etti. ("Musa bir firavun muydu?", *Le Figaro*, 28 ağustos 1997). Krauss'un kuramında çok derine inmeden, iddianın birçok nedenle gerçek olamayacağını

söyleyebiliriz: bu kuram, Musa'nın Eriha'nın alınışından sonra hayatta olduğu sonucuna varacaktır ki, bu Eski Ahit'teki, arkeologların da doğruladığı bilgilere göre imkânsızdır; üstelik, MÖ 1205-1200 yılları arasında Mısır tahtında hüküm süren zorba kral, Suriyeliydi (A. Erman ve H. Ranke, *La Civilisation Égyptienne*, 1976).

Bir başka kuram, Musa'nın, MÖ XV. yüzyılda, yani III. Tutmosis'in (MÖ 1479-1425) iktidarı yıllarında doğduğu iddiasındadır ve iddiasını iki temele dayandırır: ilki, I Krallar Kitabı'nın (VI, 1) anlattıklarıdır. Bu kitapta Mısır'dan çıkış ile Süleyman Tapmağı'nın yapılması arasında 480 yıl olduğu yazılıdır ve İbranîlerin Kızıldeniz'den geçişleri sırasında deniz sularının çekilmesi ve geri gelmesiyle (gelgit olayı) ilgili bilgi verilir (Çıkış, XIV, 21-27). Oysa, Krallar Kitabı'nın, çıkış sırasında İbranîlerin 480 yıldan beri Mısır'da bulunduklarını yazan Tevrat'ın, Çıkış Kitabı'nı (Çıkış, XII, 40) gerçek kabul ettiği anlaşılır. Bu iki metin birbiriyle çelişkilidir, çünkü tapınağın yapımı Mısır'dan çıkışın hemen ardından başlamış olamaz.

İkinci dayanak, ilk bakışta daha çekici bakış açıları sunuyor: kuram, Çıkış'ın, MÖ 1470'lere doğru gerçekleştirilmiş olacağını iddia ederken, bunu Tira'daki (bugünkü Santorini) büyük volkan patlamasıyla birleştiriyor. Bu patlama sırasında volkanın bütün lavlarını kustuğu ve çökme sebebiyle kraterin denizin altına indiği biliniyor. İlk anlarda deniz, kraterin içine dolarken büyük miktarda suyu emmiş ve o çağdan yüzyıllar önce açılmış olan kanaldan -ilk Süveyş Kanalı diyelim- Kızıldeniz'in suları da hızla oraya doğru çekilmişti; sonra suyun, birden, kraterin içindeki cehennem sıcağıyla buharlaşarak, korkunç bir infilakla patlaması sonucu, deniz bu kez dev bir met dalgası halinde geri dönmüştü. Kurama göre, İbranîler suyun çekilmesi sırasında, Kızıldeniz'i çok da zorlanmadan geçmişler, dev met dalgasıysa artlarındaki Mısır ordusunu boğarak öldürmüştür.

Görünüşteki olabilirliğe rağmen bu kuramın birçok zayıf noktası var. Burada en önemli üç tanesini inceleyelim. Önce, eğer bir deniz çekilmesi olduysa, bunun İbranîlerin ayakları bile ıslanmadan karşıya geçebilecekleri ölçüde olmasına, yani, tüm suyun yok olmasına imkân yoktur. En az bir metrelik su kalmış bile olsa, çekilme sebebiyle oluşan güçlü akıntıda insanların yürümeleri mümkün değildir. Sonra, Tira patlamasıyla oluşan met dalgalarının, bütün Akdeniz havzasının alçak topraklarını, doğudakileri ve hepsini silip süpürmüş olduğu biliniyor: kaçak İbranîlerin de firavun orduları

gibi, kıyılardan kilometrelerce içerilere kadar saldıran inanılmaz boyutlardaki sudan duvarlar altında kalıp, ezilmiş olmaları kaçınılmazdı. Ve nihayet, en önemlisi, Süveyş'ten önce yapılmış olan kanal, Nil'i Akdeniz'le değil, Kızıldeniz'le birleştiriyordu ve MÖ VI. yüzyılda Pers İmparatoru Dara tarafından, Mısır'ı istilası sırasında derinleştirilmişti. Yani, Çıkış'tan sekiz yüz yıl sonra. O çağda, iki deniz arasında gerçek bir bağlantı yoktu ve bir gelgit olayıyla denizin emilmesi ve kabarması söz konusu olamazdı. Görüldüğü gibi bu kuramın da hiçbir inandırıcı dayanağı yoktur. Musa'nın Firavun III. Tutmosis döneminde doğmuş olduğu iddiası da asılsızdır.

Bütün bunlara rağmen, Tira patlamasının Mısır kıyılarında ve özellikle korkunç "gelgit"in ve dev met dalgasının Akdeniz havzasında yarattığı felaket, Mısır halkının ve o yıllarda Mısır'da, en çok da Nil deltasında yaşayan İbranilerin belleklerinde, silinmeyecek izler bırakmıştır. Bu durumda Çıkış'ın ünlü öyküsünü anlatanların da bu olaydan etkilenmiş olmaları düşünülebilir. Ama bu kitabın II. bölümünde İbranilerin peşindeki Mısırlıların boğulmaları başka bir olayla açıklanmıştır.

Hatırlatmak amacıyla, iki kuramdan daha söz edelim. İlki, 1895'te İngiliz arkeolog Flinders Petrie tarafından Teb nekropolünde bulunan ünlü "İsrail" stelinden esinlenmiştir. Stelin tarihi, II. Ramses'in on üçüncü oğlu ve halefi Kral Merenptah'ın beşinci iktidar yılıdır; "Ptah'ın sevdiği" anlamına gelen bu ad Mineptah veya Merneptah olarak da söylenir. XIX. Sülale'nin son temsilcisi olan bu kral, babasının ölümünden, yani MÖ 1213'ten 1204'e kadar hüküm sürmüştür. Bu stelin 1955'te, Etienne Drioton tarafından yapılan çevirisi şöyledir:

Prensler Salam diyerek secdeye vardılar.
Dokuz-Yay arasından biri bile başını kaldırmadı
Libyalılar boyun eğdiğinden beri Hitit ülkesi barışta
Kenan Ülkesi bütün kötülüklerden arındı
Askalon fethedildi, Geser elimizde
Yenoam silindi yeryüzünden
İsrail tükendi, tahılı kalmadı
Hor Mısır'dan yoksun
Tüm ülkeler barış içinde
Kim başkaldırırsa yok olur.

Özetle, bu, bir kendini övme anıtıdır; zamanımızdan 1208 yıl önce bir hükümdar mutluluğunu dile getiriyor, Mısır bütün komşu topraklarda düzeni sağlamıştır. Oysa gerçek oldukça farklıdır. III. Ramses'in son yıllarından beri askerî açıdan Mısır'ın durumu kötüleşmektedir. Merenptah düzeltmeye çalışmıştır (başarısı kısa sürmüş, çünkü askerdeki çözülme onun ölümünden sonra da devam etmiş ve kendisinden sonra tahta, Amenmes adlı bir zorba gelmiştir).

Bu stelin Musa öyküsü içindeki önemi, İsrail'in adının geçtiği ilk tarihî bilgi kaynağı olmasıdır. Böylece, Merenptah'ın Karnak'ta yaptırdığı (XIX. yüzyılda bunlar babasına mal edilmiştir ki, yanlıştır) dört alçakkabartmadan MÖ 1209'da Filistin'de bir isyan çıktığını öğreniyoruz. İsrail, Mısır tarafından cezalandırılmış (Eski Ahit bundan söz etmiyor) ve tahıl ekili alanları yakılmıştı. Bu belge, İsrail'in, MÖ 1209'da, Filistin'de iyice yerleşik olduğunu ispat etmektedir.

Bununla birlikte, bazı uzmanlar, steldeki cümleleri başka türlü açıklıyorlar: *İsrail tükendi, tahılı kalmadı,* cümlesini "İsrail tükendi, tohumu kalmadı" diye çevirerek, İsrail soyunun tüketildiği anlamına geldiğini savunuyorlar. Buradan, bütün erkek çocukların, birinin bile sağ bırakılmadan öldürüldüğü sonucuna varılıyor. Merenptah'ın incelenen mumyasının çok hırpalanmış bir cesede ait oluşu, onun su baskınında ölmüş olmasıyla açıklanmıştır. Bu durumda, Çıkış olayının firavunu Merenptah olmalıdır; kuramın dayanağı budur.

Yukarıda yazılanlar, bence, şu sonuca varıyor: Çıkış, MÖ 1204'te gerçekleşmiştir... Yani Eriha'nın fethinden aşağı yukarı elli yıl sonra!

İkinci kuram, Sina ve Arabistan tarihi uzmanı Prof. Emmanuel Anati tarafından ortaya atıldı. İki temel gözleme dayanıyor: bir kere, hiçbir yerde, Asyalıların (Sina ve Yakındoğu halkları, İbraniler dahil, bu adla anılmıştır) Mısır dışına göç ettiğine dair ve ünlü "on felaket" hakkında bir kayda rastlanmamıştır; buna karşılık VI. Sülale'ye ait (MÖ 2375-2181) *İpouwer Öğretisi* adlı metinde ünlü "on felaket"e benzer bir sıra felaketin Mısır'ı perişan ettiği anlatılmaktadır. Başka birtakım verilere de dayanarak Prof. Anati, Çıkış'ın, II. Ramses'ten on yüzyıl önce, Firavun I. Pepi döneminde yapıldığını ileri sürmektedir (Emmanuel Anati, *La Montagne de Dieu- Hai Karkom,* 1986).

İki önemli kusuru olmasa bu kuram kabul edilebilirdi. Torah'ta (Tevrat'ın beş kitabında) Pitom ve Pi-Ramses hakkında tarihçiler tarafından doğrulanmış bilgiler vardır. Oysa VI. Sülale'nin ilk firavunu olan I. Pepi zamanında bu iki kent yapılmış olmak şöyle dursun, proje olarak bile düşünülmemişti. Kuramın ikinci zayıf noktası da şudur: Eriha'nın fethi MÖ 1250'de gerçekleşmişti. Bu kuramın kabul edilmesi halinde, Musa ile Yeşu arasında bin yıllık bir zaman bulunduğunun da kabulü gerekir. Ve Yusuf'un Mısır'a, zamanımızdan üç bin yıl önce, yani son Gize piramidinin inşa edilişinden elli yıl sonra gelmiş olması gerekir. Bu durumda, Tevrat'ın beş kitabında yazılı olan ve tarihçilerce gerçekliği kabul edilebilir bazı olayları yeniden gözden geçirmek, hatta yeni bir kronolojik sıralama yapmak gerekir ki, zaten çok az ve çok bulanık olan nirengi noktalarını da kaybetmek tehlikesiyle karşılaşırız.

İşte, bütün açıklanan nedenlerle, Musa'nın, I. Seti'nin iktidarının ortalarında veya son yıllarında doğmuş olduğunu söylüyoruz.

Prens Ptahmos

1. Türkçe'de Musa dediğimiz *Moşe*, Eski Mısır dilinin tipik kelimelerinden biri olan, "oğul, erkek çocuk" anlamındaki *mes* veya *mesu*'dan gelir. Eski Mısır adlarının pek çoğunda bu eke rastlarız: Tutmes veya Tutmos (Tut'un oğlu), Ahmes (Ah'ın oğlu), Rames veya Ramses (Ra'nın oğlu), Amonmes (Amon'un oğlu) gibi... Moşe'nin gerçek bir ad olmadığı, Mısır'a özgü bu ekin bütünden koparılmasıyla oluştuğu kesindir. Musa'nın kuşkusuz, Nezmetmes, Setmes, Ptahmes veya buna benzer birleşik bir adı vardı, ama bunu asla öğrenemeyeceğiz, çünkü çok belli sebeplerle, bu ek-kelimeye bağlı olan ve doğrudan akrabalığı ifade eden bölüm yok edilmiştir. İbranîce etimolojinin Kitabı Mukaddes'e (Çıkış, II, 10) dayanarak yaptığı açıklama ("Senin adın Moşe olsun, çünkü seni sudan çıkardım"), İbranî grameri açısından benimsenir bir izah değildir: *Moşe*'ye en yakın, İbranîce kelime olan *maşe*, "çekmek, çıkarmak" anlamındaki *maşah* fiilinin, geçmiş zaman 1. tekil şahıs olarak çekilmiş kalıbıdır. Bu durumda "sudan çıkaran" anlamına gelir ve Kitabı Mukaddes'in açıklamasıyla varmak istediği sonuca uymaz. Fakat bu konuda asıl önemli olan yapılmış başka bir yanlışlıktır:

bir Mısırlı prensesin İbranîce konuşarak o cümleyi söylemiş olması mümkün değildir.

Musa'yla ilgili bir başka önemli gariplik de, Amram'ın çocukları arasında adı, daha doğrusu Harun ve Miryam gibi İbranîce bir adı olmayan tek çocuk olmasıdır. Halkı tarafından tam İbranî olarak kabul edilmiş olsaydı, kuşkusuz "gerçek" bir adı olurdu; öyle olmamıştır. Aslında, İbranîler arasında büyümediği kesindir. Çıkış Kitabı'nın bu konudaki sözleri açıktır: "Bir gün Moşe büyüdü, kendi insanlarını aradı ve onları en ağır işlerde çalışırken buldu." (Çıkış, II, 11). Demek o güne kadar onlarla yaşamıyordu.

Firavunun, İbranîlerin erkek çocuklarının öldürülmesi için verdiği emir üzerine Nil Nehri'ne bırakılan üç aylık çocuk öyküsü, Nil'i hiç görmemiş ve Mısır sarayını ve törelerini incelememiş olanlara yönelik, romantik bir öykü, bir masaldır. Ve burada, insan, öbür erkek çocuk Harun'un neden Musa'yla aynı macerayı yaşamamış olduğunu da düşünmeden edemiyor.

Çıkış'ta, İsrail ulusunun kurucusu hakkında, özellikle doğumunun karanlıklar içindeki öyküsünde, olaylardan beş yüzyıl sonra anlatılanlar, hele ayrıntılarda, mantık hatalarıyla doludur. Musa'yı taşıyan beşiğin, Nil kıyısındaki bir sazlığın ortasına bırakıldığı söylenir. Öyle olsaydı beşik, orada hapsolarak sonsuza kadar kalabilirdi; ölüm tehlikesi içindeki bir çocuğun, kısa bir süre sonra oradan alınmasına imkân olmadığını bilerek, böyle bir yere bırakılması akıldışıdır, çocuk orada ya açlıktan ölecek ya da timsahlara ve farelere yem olacaktı. Bu öyküde, kız kardeşi Miryam'ın, "kil ve katranla su geçirmez hale getirilmiş" beşiğe ne olduğunu görebilmek için yakın bir yerde saklandığı da anlatılıyor, oysa iyice saklanmış beşiğe ne olabilirdi ki?

Bebeği görür görmez onun bir İbranî çocuğu olduğunu anlamış olan prensesin gözlem yeteneği de şaşılacak şeydir. Nasıl anlayabilirdi? Sünnetli olduğu için değil tabiî, çünkü o çağda Mısırlı erkek çocuklar da sünnet edilirdi (aslında, bu İbranî töresi de belki uzun süre birlikte yaşadıkları Mısırlılardan alınmıştır).

Aynı öykü "firavun kızının" (bu sözlerle firavunun tek kızı olduğu izlenimi veriliyor, oysa çocuk ölümlerinin çok fazla olduğu Mısır'da kralların sayısız çocuğu olurdu; II. Ramses'in yüze yakın çocuğu olduğu biliniyor) saray kadınlarıyla birlikte Nil kıyısında yıkanmakta olduğu anlatılıyor. Bu hayalî sahneyi anlatanların, Mı-

sır sarayının töreleri hakkında hiçbir şey bilmedikleri kesindir; Mısırlılar olağanüstü titiz insanlardı ve Eski İmparatorluk döneminden başlayarak, Mısırlı prensesler, köylüler gibi Nil'in çamurlu sularında değil sarayın kuyu suyu ya da ince kumla özenle süzülmüş nehir suyuyla doldurulmuş havuzlarında yıkanırlardı. Zamanımızdan üç bin yıl önce, Mısır saraylarında hamamlar vardı. Musa'nın beşiğinin Çıkış Kitabı'ndaki bulunuş öyküsü, Eski Mısır konusundaki bilimsel araştırmaların ışığında tümüyle hayal ürünüdür.

Nihayet, "firavun kızı"nın altın kalbi öyküsü de, halkın hayal gücünün, her zaman yaratmayı sevdiği masallardan biridir; bir kral kızının, babasının ölmesine karar verdiği bir İbranî çocuğu kurtarmak için onun emrine karşı çıkması olacak şey değildir. Ayrıca, bütün İbranî erkek çocuklar firavun emriyle öldürüldükten sonra, aynı firavunun kızının bir İbranî çocuğu evlat edinmesi mümkün olamaz. Evlat edinme kurumu kuşkusuz Eski Mısır'da da vardı, Londra'daki Ashmolean Museum'da bulunan 1946.96 sayılı papirüs bunun belgesidir, ama ölüme mahkûm edilmiş bir çocuğun bir firavun kızınca evlat edinildiğini söylemek, delice bir iddiadır. Çünkü bu iddia Musa'ya, firavun soyundan gelen bir Mısırlı prensin sahip olduğu hakları kazandırmaktadır.

Çıkış'ın öyküsü, Mısır gelenek ve töreleri konusundaki bilgisizliği ortaya koyuyor; ama Çıkış Kitabı'nın ilk iki ana metninin (Yahve ve Elohim metinleri -Richard Elliot Friedman, *Who Wrote the Bible?* New York, 1987) çok daha ileri bir tarihte, MÖ VIII. yy'da, Musa'nın yaşadığı kabul edilen yıllardan beş yüzyıl sonra yazılmış olduğu da unutulmamalıdır. Bu kitap, Mısır'ı artık uzak bir ülke olarak düşünen, mesela, kendilerinin suları berrak Ürdün Irmağı'nda yıkandıkları gibi, Mısırlı prenseslerin de Nil'de yıkanabildiğine inanan bir halk için kaleme alınmıştı.

Çıkış metinlerinin romantik hatta çocuksu renklerle bezenmiş bir "ermişler" kitabı olması anlaşılır bir şeydir. Musa'nın Mısırlı atalara sahip olduğu kabul edilemezdi, çünkü bunu iddia etmek, onun putperest bir soydan geldiğini itiraf etmek demekti. Buna rağmen, onu firavun sarayının bir yakını, hatta ailenin bir üyesi olarak kabul eden inanışlar MÖ I. yüzyıla kadar varlığını sürdürdü. Luka, Resuller'in İşleri'nde (VII, 22) Musa'nın "Mısır bilgeliği içinde" yetiştiğini söyler: sıradan İbranîlerin sahip olamadığı, olağanüstü, inanılmaz kaderin yazıldığı yer, Mısır sarayıdır. Çıkış Kita-

bı (XI, 3) şöyle söyler: "Musa Mısır'da çok önemli bir kişiydi."

Musa'nın, önce I. Sefi'nin, sonra II. Ramses'in sarayında özel ve saygın bir mevkii olduğu biliniyor. Oysa, II. Ramses döneminde Mısırlıların İbranilere beslediği büyük nefret düşünülürse -Çıkış Kitabı da anlatmıştır- Musa'nın, bir prenses tarafından evlat edinilmiş çocuk olarak bu saygınlığa sahip olması mümkün değildi. Burada, Musa'nın parlak zekâsıyla, çocukluktan çıktığında sarayda kendine ayrıcalıklı bir yer yaptığı düşünülebilir. Ama Çıkış Kitabı bile Musa'nın çocuk yaşından beri firavun ailesi içinde yaşadığını söylüyor. "Bir gün Musa büyüdü, kendi insanlarını aradı ve onları en ağır işlerde çalışırken buldu." (Çıkış, II, 11). Buradan da bellidir ki Musa, delikanlılık çağına kadar, İbranilerin durumundan habersiz yaşadı. Demek ki kral ailesinin içindeydi, o prensesin öz oğlu olarak...

Burada bir noktayı hatırlatmak gerekir: Eski Mısır'da çocuğun yasallığı anneden gelir. Bu nedenle firavunlar tahta çıktıklarında sembolik olarak (her zaman da sadece sembolik olmazdı) kız kardeşleriyle evlenirlerdi; babanın önemi yoktu. Gebe kalma olgusunun sırrı henüz çözülememiş olduğundan, çocuk öncelikle anneye aitti. "Mos" eğer İbranî bir babadan doğmuş olmasaydı, gerçek bir Mısır prensi olurdu. Ama, Apiru olan babası, sadece paralı asker olarak orduya alınan veya işçi olarak çalıştırılan, ikinci sınıf insan sayılan bir halka mensuptu.

2. Bazen Hathor'la aynı olduğu ileri sürülen gök tanrıçası.

Gece, saray bahçesinde bir konuşma

1. Günümüzün bilgileri ışığında, İbranilerin Mısır'daki varlığının ne derece eskilere dayandığını sadece Tevrat'ın beş kitabının tanıklığıyla gerçek olarak saptamak imkânsızdır. Kitabı Mukaddes, Levi'nin ardından üç kuşak ve Yusuf'un soyu olarak da yedi kuşak yaşamış olduğunu söylüyor (Çıkış, VI, 16-20 ve Sayılar, XXVII, 1). Tanrı, İbrahim'le anlaştığında ona 400 yıllık esareti bildirmiştir (Tekvin, XV, 13). Bu sayı Çıkış'ta 430 olarak gösterilir (Çıkış, XII, 40). Eski Ahit'te yazılanları harfî harfine doğru kabul etmek yanlıştır, bu kitabın, anlattığı gerçek olamayacak bazı olaylar yüzünden, tümüyle hayal ürünü olduğunu düşünmenin hata olacağı gibi.

İbranilerin (Apiru ya da Hapiru) varlığı hakkındaki ilk bilgilere

günümüzden üç bin yıl önce rastlanıyor. Aralarında Hiksosların da bulunduğu göçebe kabilelerin, geçtikleri yerleri yağmalayarak Mezopotamya'dan Akdeniz'e geldikleri çağdır bu. Bu göçebe insanların batı Samî dilleri konuştukları biliniyor, demek İbranîce de konuşuyorlardı. Onlardan Apiru, yani kelime anlamıyla "tozlu" diye ilk söz eden, Mezopotamya tabletleridir: bu ad, göçebeleri çok iyi özetleyen bir yakıştırmadır.

Tunç Çağı'nın sonunda, milattan iki bin yıl önce (XII. Sülale dönemi) Mısır metinleri de bu insanlardan aynı adla söz eder. Bedeviler değildir söz konusu olan, Bedeviler düzenli aralıklarla gelir giderlerdi, bu kabileler gelişigüzel zamanlarda geliyorlardı. Bir komutanın önderliğinde gelen, iki bin civarında savaşçının oluşturduğu düzenli kalabalıklardı. İbrahim'in (Abraham) bu şeflerden biri olduğunu anlatan Tevrat, onun "kendi evinde yetişmiş 318 hizmetkârı" olduğunu söyler. Apirular öteki göçebe kabilelerden daha yüksek bir uygarlık düzeyine sahipti. Klanlara ayrılmışlardı, ki bunlardan biri çok ilginç bir ad taşır: Y V H, tanrıyı ifade eden simgesel bir ad, bizim alfabemizle Yahveh, yani Tanrı! Apirulların Mısır'daki, özellikle de Delta'daki varlığından, merkezî iktidarın zayıfladığı XII. Sülale döneminde söz edilmeye başlar. Ancak kesin olarak yerleşip yerleşmedikleri bilinmiyor, sadece yağmalama amacıyla gelip gitmiş olmaları da mümkündür.

Bilinen şu ki, dört yüzyıl sonra, III. Tutmosis iktidarı döneminde İbraniler, Mısır kontrolündeki topraklarda, özellikle Filistin'de krallık için sorun olmaya başlamışlardır. Çare arayan iktidar, onları paralı asker olarak orduya almak ya da Teb'deki Hathor ya da Amon tapınaklarında çalıştırmak yoluna gitmiştir (Paul Johnson, *A History of the Jews*, New York, 1988; J. M. Modrzejevski, *Les Juifs d'Égypte*, a.g.e). Yönetimde işe alınmaları İbranilerin yerleşik düzene geçmiş oldukları anlamına gelir.

Eğer yukarıda anlattığımız hipoteze uygun olarak Musa'nın I. Seti iktidarı yıllarında doğduğu kabul edilirse, o doğduğunda İbranilerin dört yüz yıldır Mısır'da yaşadığı anlaşılır. Demek ki iki Hiksos sülalesi iktidarını, XV. ve XVI. sülaleler (MÖ 1790-1580) dönemini yaşamışlardır. Hatta Hiksosların "yük arabalarında" taşındıkları söylenebilir. Yusuf'a, babasıyla kardeşlerini "Goşen toprağı"na, yani Delta'ya getirmesi için izin veren firavun, bir Hiksos'tur.

Burada üç açıklayıcı bilgiye işaret etmeliyiz. Bir kere, Mısır'daki Hiksosların iktidar dönemi İbranîlerin bu ülkedeki konumu için çok önemli olmuştur. Mısır metinlerinin ve özellikle de Geç Mısır dönemi tarihçilerinden Manethon'un iddialarının aksine, Hiksoslar (Eski Mısır dilinde "rahip krallar" anlamındaki *heka hasut* adı Yunanlılar tarafından Hiksos'a dönüştürülmüştür), Mısır kültürünü, törelerini ve dinini alt üst eden barbar istilacılar değillerdi. Evet, ülkeye bir tanrı, yeni bir tanrı getirmişlerdi: Set. Mısırlılara göre Kötü'nün temsilcisi, efsanede Osiris'ın katili olacak "kargaşa" tanrısı! Ama, bir firavun adının (I. Seti) ve onu yüceltmek için Avaris'te Apirulara inşa ettirilen tapınağın da tanık olduğu gibi, Set, Mısırlılarca kabul edildi. Hiksoslar da Mısır inançlarını benimsediler, kralları, en büyük tanrının adını, "Re"yi, bu tanrıya saygıyı ifade edecek şekilde, kendi adlarında kullandılar, Mısır kökenli krallar gibi. Hiksoslar devlet teşkilatını bozmadan korudular, orduyu güçlendirdiler ve yaptıkları birçok faydalı işin yanında Mısırlılara hafif savaş arabalarının kullanımını da öğrettiler.

Tek hataları yabancı kökenleri ve ülkeye egemen olmalarıydı. Firavun Ahmosis'in (MÖ 1552-1526) iktidarı ele geçirmesinden sonra, Mısırlılarca anıları bile lanetlenir oldu. Nefretten, onların dostu olanlar, bu arada özellikle Apirular da payını aldı. Hiksoslar, Apirulların geldiği ülkelerden gelmişlerdi; dilleri birbirine çok yakındı, belki dinleri de. Onlarla anlaşabilmeleri için bütün koşullar uygundu. Ama sonra Hiksoslar gitmiş ve Apirular Mısır'da kalmıştı. Ülkenin efendilerinin dostu konumundan, Birinci İmparatorluk'la birlikte, en ağır işlerde çalıştırılacak ikinci sınıf bir halk konumuna düştüler. Bu ülkeyi, ancak Doğu'ya dönerek terk edebilirlerdi: Musa'nın liderliğindeki göç -Çıkış- işte budur!

Burada ikinci bir noktaya işaret edelim: İbraniler, hazır kuvvet halinde bir tutsaklar ordusu olarak, planlanan büyük işler için çok ucuz el emeği demekti, ama bunun yanı sıra nüfuslarının artması demografik yapıyı bozacağından siyasî açıdan tehlikeliydi. Çıkış Kitabı'nda açıkça ifade edilmiştir: "Onlar (İbraniler) eziyet çektikçe, nüfusları artıyordu, öylesine artıyordu ki Mısırlılar zor kullanmak zorunda kaldılar. İsrailoğullarına acımasızca, gerçek köleler gibi davrandılar, hayatlarını cehenneme çevirdiler. [...] Özetle, her çeşit ağır işte onları köle gibi, ölesiye çalıştırdılar." (Çıkış, I, 12-14). Görülüyor ki, Delta'da yerleşmiş oldukları yıllarda da İbranî kalaba-

lıklar Filistin'de Mısırlılar için sorun oluyordu. Filistin İbranîlerinin, her an, Delta'daki İbranîlerin yardımına koşması mümkündü; o zaman Mısır devleti, Aşağı Mısır'ın bir bölümü kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kalırdı. Bu durumda, nüfus dengesini korumak için yeni doğanların öldürülmesi (yakın zamanlara kadar Çin'de uygulanan bir önlem) olmayacak şey değildir.

Üçüncü önemli nokta şudur: I. Seti'nin iktidarı döneminde, sözde-tekranrıcı Ahenaton'un iç politikada olduğu kadar dış politikada da acınacak kadar başarısız iktidarının (bütün Asya eyaletleri kaybedilmişti) yarattığı büyük zaaf devam ediyordu. Mısır'daki İbranîlerin yasa tanımazlığı ve Filistin İbranîlerinin yarattığı karışıklıklar Mısırlılarda kaygı ve bu halka karşı kin uyandırıyordu.

Bütün bu saptamalardan çıkan sonuç, Mısırlılar ile İbraniler arasında güven ve iyi niyete dayanan bir ilişki bulunmadığıdır. Mısırlılar, bir Apiru olarak Musa'nın, yüksek bir yönetim kadrosunda yer almasına asla izin vermezlerdi. Yusuf'tan beri -o da zaten bir Hiksos kralının desteğiyle yarı Mısırlı olmuştu- bir İbranî'nin krallık yönetiminde en basit bir göreve getirildiği görülmemişti (bir istisna olarak, MÖ XII. yüzyılda, Meneptah'ın sarayında bir Ben Hazen'den söz edilir, o da imparatorun içki sunucusuydu).

Ptahmos'un eğitimi

1. Bugün, günlük hayatın anlatıldığı Mısır metinlerinin, hiyerogrifle değil, hiyeratik yazıyla yazılmış olduğu biliniyor; hiyeratik yazı, bir çeşit stenografi gibiydi, sadece ünsüzleri kullanırdı. Eski İmparatorluk döneminde icat edilmiş ve Ramses döneminde belirgin biçimde bozulan dildeki değişimleri izlemişti.

2. Günümüz aydınları (okuma-yazma bilmeyenlerin sayısının inanılmaz bir hızla azaldığı bir dünyada) Eski Mısır'da yazılı metinlere, yazmaya ve okumaya verilen büyük önemi anlamış görünmüyorlar. Bu, Yeni İmparatorluk döneminde olduğu kadar, Orta ve Eski İmparatorluk dönemlerinde de böyleydi. Mısır, bugünün deyimiyle, gerçekten "okuryazar" bir ülkeydi. Bu olağanüstü örgütlenmiş ülkede, nomlarda ya da Aşağı ve Yukarı Mısır eyaletlerinde ve hatta işgal edilmiş topraklarda yazılı bir belge olmadan hiçbir işlem yapılmazdı. Bu nedenle, her yerde bir yazıcılar ordusu bulu-

nurdu, kamuya ait ya da özel bütün akit ve anlaşmalar, toprak satışından bir parti kumaşın sevkine, miras paylaşımından tahnit ve mumyalamaya kadar her tür işlem bu yazıcılar tarafından belgelenirdi; ordunun yazıcıları da papirüs ya da tahta tabletler üzerinde, asker celbi işlemleriyle, tersanelerin, beylik ahırların ve depoların durumuyla, savaş arabalarının onarım masraflarıyla, silah alımlarıyla ilgili belgeleri hazırlardı. Özel iş mektuplarının sonunda: *"Gelecekte sizin için belge olabilecek bu mektubu saklayınız"* biçiminde bir cümle bulunurdu (Erman ve Ranke, *La Civilisation Égyptienne*, a.g.e). Kulağının arkasında yontulmuş kamışkalemi, elinin altında hazır papirüsüyle yazıcı, aslında, küçük bir memurdu; bölgelerinin "başyazıcısı" olan yargıçlar dışında.

Çıkış'ın da dediği gibi "büyüdüğü" çağa kadar sarayda yaşamış olan Musa, kuşkusuz Mısır dilini çok iyi biliyordu.

3. Yeni İmparatorluk döneminde bu görevin varlığı biliniyor (krallık belgeleri başkan yardımcılığı, Aşağı ve Yukarı Mısır eyalet valilerine bağlıydı) ama Musa'nın atandığı görev tam olarak bilinmiyor, kuşkusuz birçok başka görevde daha bulunmuştu. Çünkü, Çıkış'ın kullandığı deyimle "çok önemli bir kişi" olabilmek için, devlet yönetiminde yer alması gerekiyordu: yargıç, nom valisi ya da vali yardımcısı, hazineye bağlı bir kurumun başkanı ya da başkan yardımcısı ve nihayet, kralın başhazinedarı ya da başyazıcısı gibi. Bütün bu gerevleri sıralarken, Çıkış Kitabı'nın da ifade ettiği gibi, İbranilerin böylesi devlet ve yönetim kadrolarında bulunmalarının hemen de imkânsız olduğu gerçeğini de hatırlamak gerekir.

4. Musa'nın, Çıkış'ta ifade edilen "önemli kişi" olabilmesi, kralın onayı ve atamasıyla mümkündü. Bu nedenle onun Firavun Seti'yle doğrudan görüşmüş olması gerekir.

Görünüşün ardındaki gerçek

1. Mısır'da, XVIII. Sülale'den itibaren, yüksek sınıfa mensup soylu erkekler dış görünüşlerine kadınlar kadar önem vermeye başladılar. Kıyafetler, pilili ve kolalı iç giysilerle göz kamaştırıcı bir zenginlik ve zarafet kazandı. Erkeklere özgü takılar, gerdanlıklar, bilezikler, yüzükler çeşitlendi, çoğaldı.

2. Orta İmparatorluk'la birlikte, kuş avlarında, bir çeşit yassı

madenden, S biçiminde, elle fırlatılan lobutlar kullanılmaya başladı. Avustralya yerlilerinin bumerangı gibi.

3. Geleceğin II. Ramses'i olacak firavun oğlunun, babası I. Seti hayattayken ve onun arzusuyla, kaç yaşında kral naipliğine getirildiği bilinmiyor. İpuçlarına bakıldığında çok genç olması gerektiği görülür. Çünkü, o güne dek görülmemiş bir uygulamayla on yaşında ordu komutanlığına getirilmiş, askerî eğitim almış ve bütün savaşlarda babasının yanında bulunmuştu. Kuşkusuz, askerî ve idarî deneyimleri genç prense, bu görevin gerektirdiği gücü ve otoriteyi kazandırdıktan sonra naipliğe getirilmiştir. Fikrimce, prensin on altı ya da on yedi yaşlarında olması gerekir.

4. Şunun altını çizmek isterim: bütün deliller, firavunlar Mısır'ında cinsel özgürlüğün sınırsız olduğunu gösterir. Utanç kavramı kesinlikle yoktur. Bunun sonucu olarak, hiyeroglifle yazılmış metinlerde erkek ve kadın cinsel organına ait çizimlere çok sık rastlanır.

İktidar ve yasa

1. Kronolojiye inanılacak olursa, "önemli kişi" Musa'nın, naipliğe getirildiği günden itibaren geleceğin II. Ramses'inin emrinde çalıştığı kabul edilir. Delta'daki ve vahalardaki askerî üslerin inşaatında çalıştırılan İbranîlerle görevi sırasında tanışmıştır. Bu garnizonların kalıntıları son otuz yılda bulunmuştur (H. de Saint-Blanquat, "Les grands capitals du Delta" ve "Découverts dans les Oasis", *Science & Avenir*). Ordu komutanı ve krallık naibi olarak Ramses'in, doğudan ve batıdan gelebilecek istilacılara karşı askerî üsler yaptırmak ve Delta'daki -Çıkış'ta da anlatılan- görkemleri siteleri kurmak için yeterli gücü ve yetkisi vardı.

Musa'nın, Aşağı Mısır'daki bayındırlık işlerinde çok önemli bir yönetici olduğu varsayımı üç temele dayanır:

a) Onun Mısır'da "önemli bir kişi" olduğunu biliyoruz; bu durumda orduda, tapınaklarda ruhban sınıfı arasında ya da devlet yönetiminde bulunması gerekir. Ruhban sınıfından bir rahip olması ihtimalini hemen bir kenara bırakalım: taşıdığı İbranî kanı yüzünden bu imkânsızdı, ayrıca, Mısırlı bir rahip olarak İbranîlerin kaderiyle ilgilenmesi de beklenemezdi. Onun gelecekte İbranî-

lere kazandıracağı dinî ve hukukî yapıda, Mısır'da alınmış bir din eğitiminin en ufak izi yoktur. (Musa'nın teolojisinde Yahveh'in birleştirici rolü Mısır inançlarına tümüyle yabancıdır.)

b) Musa'nın orduda önemli bir yeri olması ihtimali de çok azdır. Aslında, Mısır kurmayları arasında, kral soyundan prenslerin yanı sıra, sarayın gözde kişileri de yer alırdı (Desroches-Noblecourt, "L'armée égyptienne à la XIX^{e} dynastie", *Ramses II, la véritable histoire*, Gerard Watelet, 1996). Ama öyle olsaydı, Musa hep savaş alanlarında olurdu, İbranîlerin sorunlarıyla ilgilenecek vakit bulamazdı. Bu iki ihtimali de birlikte düşünerek şöyle diyebiliriz: Musa rahip ya da asker olsaydı tapınaktaki ve ordudaki hayatla bütünleşir ve belki de yeterince tatmin olacağından, İbranî halkının başına geçmezdi.

c) Bir yanıyla İbranî oluşu, onun, İbranîlerle ilişkilerden sorumlu olacağı bir göreve getirileceğini düşündürür. Böyle bir görev, bayındırlık işlerinde olabilir, çünkü bu alandaki işgücünü İbranîler oluşturuyordu. Acımasız ustabaşının öldürülmesi olayı (Çıkış, II, 11-14) ertesinde, şantiyeye gelen Musa'nın kuşkusuz orada yapmak zorunda olduğu bir işi vardı; bu düşünce bizi, onun, yönetim kadrosunda, özellikle de bayındırlık işlerinde görev aldığı varsayımına götürür.

2. Mısır garnizonlarında gerçekten de Libyalılara görev verilmişti.

3. İbranîler Mısır'a gelişlerinden itibaren, Aşağı Mısır'a ve Delta bölgesine yerleşmişlerdir. I. Seti ve II. Ramses dönemlerinde, bu bölgelerdeki İbranî nüfusun ne kadar olduğu bilinmiyor. Hiksoslar iktidarında gelenlerin sayısı, birkaç yüz ile, iki ile üç bin arasında değişebilir. Kuşkusuz, Mısır'a gidenlerin tümü on iki kabile değildi (oldukça şüpheli ve uzmanlarca onaylanmamış rakamlar); Eski Ahit'in birçok yerinde tekrarlanan bilgiler, Sina ötesinde İbranî istilasını ve yerleşik bir İbranî varlığını anlatır. Kabilelerin birçoğu, hatta çoğunluğu Filistin'de ve çevresindeki topraklarda kalmışlardır. Ve Mısır'da bulunanlar, İbranî halkının sadece bir bölümüdür.

Dört yüz yıl sonra, nüfus artışı, Mısırlıları ürkütecek ve hareket geçirecek bir düzeye ulaşmış olabilir (bu "olabilir" kelimesi iyi seçilmiş bir kelime, çünkü bu nüfus artışı hakkında, Mısırlıların tepkisi ve özellikle de erkek çocuklara yönelik bir soykırım hakkında hiçbir tarihî bilgi, hatta belirti yoktur). Mısırlılar kaygılanıyordu, İbranî halk Mısırlılarla kaynaşmıyordu ve sürekli isyan halindeydi,

ama devlet uzlaşmayı yeğliyordu çünkü I. Seti'nin ve II. Ramses'in büyük projeleri için, çok ucuza kullanılan bir işgücü oluşturuyorlardı. Peki, İbraniler Mısırlıları ne zaman gerçekten korkutmaya başladılar?

Tevrat'ın ilk beş kitabı güvenilir bilgi vermiyor ve Çıkış'ta yazılı olan altı yüz bin kişi çok abartılı bir sayı: bu sayı, çevredekilerin de eklenmesiyle en az bir buçuk milyon insan demektir, böylesi bir kalabalığın bir ila iki günde göç etmesi imkânsızdır. Bu konuda karşılaştırma yönteminden faydalanabiliriz. I. yüzyılda Flavius Josephus, Roma Mısırı'nın nüfusunun yedi buçuk milyon olduğunu söyler *(Peri tu İudhaiku polemu)*. Mısır'da, XX. yüzyıl ortalarında, doğum oranının 1 000 kişide 44,5 ve ölüm oranının 1 000 kişide 25 olduğu göz önüne alınırsa, yüzyıl başına her 1 000 kişide 1950 kişilik bir nüfus artışına ulaşılır. Bu, kaba bir hesapla, bu ülke halkının her yüzyılda bir misli arttığı anlamına gelir.

Kuşkusuz, bu model böylece uygulanamaz, çocuk ölümleri oranın günümüz Mısırı'na oranla çok daha fazla olduğu Eski Mısır'la ve ortalama ömrün 45 yılı geçmediği bir dönemle bugünü karşılaştırmak çok yanlış olur. Demek ki, gerçek istatistik verilerin yokluğunda, nüfusun, her dört yüz yılda bir ikiye katlandığını farz edebiliriz. Üstelik, bu ülkenin çok sık yaptığı savaşlarla sürekli kan kaybettiğini ve nüfusu acımasızca tırpalayan salgın hastalıkları da hesaba katmak gerekir. Mısır'ın "on felaketi" hiç kuşku yok, hayal ürünü değildi, hiç olmazsa bütünüyle değildi. Salgınların korkunç sonuçları hakkında, İspanyol fetihleri sonrasındaki Meksika'dan bir örnek verebiliriz. 1520'de Aztek nüfusu 20 milyon civarındaydı; çiçek hastalığına yakalanmış bir tek Kübalı tutsağın ülkeye getirilmesi sonucunda, başlayan salgınla, yüzyıl sonra 1618'de bu sayı 1,6 milyona düşmüştü (Jared Diamond, *Guns, Germs and Steel, The fates of Human Societies*, New York, 1997).

Ama Mısır tarihinde böylesine büyük bir salgına rastlanmaz. Bu nedenle, birkaç olağanüstü nedenle oluşan geçici olaylar dışında Mısır nüfusundaki düzenli artış süregelmişti. Bu noktadan yola çıkarak, MÖ XIII. yüzyılda Mısır nüfusunun bir ila bir buçuk milyon olduğunu, yaklaşık üçte birinin Aşağı Mısır'da, öbür üçte birinin Orta Mısır'da ve kalanın Yukarı Mısır'da yaşadığını iddia edebiliriz. Üçte birlik bir nüfusun, yani 300 000 ila 500 000 arasında Mısırlının yaşadığı bir bölgede, Delta'nın, ülke insanıyla kay-

naşmamış, her şeyiyle yabancı otuz bin kişilik bir kalabalığın varlığından rahatsız olmaya başladığı düşünülebilir. Zaten, İbranî nüfus bu sayının altında olsaydı, Mısır'a gereken işgücü için yeterli olmazdı.

Bir şefin doğuşu için bir saat yeter!

1. Trampa ve alışveriş için kullanılan bakır külçe 91 g ağırlığındaydı. Helenistik döneme kadar Mısır'da basılı para kullanılmamıştır.

2. Eski Mısır'ın zaman ölçüsü bizim ölçülerimizle hemen de aynıydı: yılı 365 gün 6 saate bölmüşlerdi, yıl 30'ar günlük 12 aydan oluşuyordu ve güneş yılı ile takvim yılı arasındaki 5 günlük fark (epajomen gün) ekleniyordu. Gece ve gündüz 12'şer saate bölünmüştü, gündüz güneş saati kullanılırdı. Yeni İmparatorluk'tan, bir başka ifadeyle II. Ramses'ten itibaren geceleri su saatleri kullanılmaya başladı.

Sistemin göreceli kusuru, epajomen günlerin varlığı ve yazın, saatlerin kış saatlerine oranla daha uzun oluşudur.

3. Eski Mısır konusundaki araştırmalar Mısır'da devlet görevlerinin çok geniş alanı ve şaşırtıcı çeşitliliğinin yanında bugünün insanına çok garip görünecek bir yapısı olduğunu ortaya çıkarmıştır. Mesela, bir tapınağın başrahibi aynı zamanda bu tapınaktaki bütün maddî işlerden sorumlu bir çeşit müteahhit gibiydi. Ama bunun dışında, onun, zindancılık görevi de vardı, çünkü sanıkların yargı önüne çıkarılacağı ve dava sonucunun belirleneceği güne kadar geçici olarak kapatıldığı hapishaneler tapınakların içindeydi. Krallık belgeleri idaresinin görevlileri de sadece arşiv memurları değillerdi, yasaların yazılı metinlerini onlar koruduğuna göre, uygulanmasını sağlamak da onların göreviydi. Krallığın "önemli bir kişisi" olan Musa'nın da yönetim çarklarının işleyişini ve bu konudaki yasal düzenlemeleri çok iyi bilmesi gerekir. Firavunlar Mısırı, tarihte görülmüş en bürokratik devlettir; yani hiç kimse, resmî bir atama veya onay olmadan hiçbir şey yapamazdı.

4. At, MÖ XVII. ve XVI. yüzyıllarda, Hiksoslar iktidarında, savaş arabalarıyla birlikte Mısır'a geldi. Rivayete göre, Yukarı Fırat ve

Dicle ülkelerinden gelen Arî bir halk, Hurriler, Kenanlılar aracılığıyla Mısır'a at sağlamıştır (Erman & Ranke, *La Civilisation égyptienne*, Payot, 1976). Yeni İmparatorluk'ta halkın binek olarak kullanmasına izin verilen eşek ve katır, sonra orta sınıfın tercih ettiği binek oldu ve at, soylu sınıfın tekelinde kaldı. Zaten binicilik, ayrıca yetenek ve beceri gerektiriyordu çünkü o çağda üzengi yoktu.

At ve boğa

1. Mısır'da vergi sistemi vardı ve zenginler kadar yoksullar da vergiye tabiydi. Vergi, buğdayla, iplikle, deriyle, etle, papirüsle, maden parçalarıyla ödenirdi... Her işkolundaki yükümlü, üretiminin, deben olarak (daha önce sözü geçen bakır değer birimi) hesaplanmış karşılığını yazıcı vergi memuruna öderdi. Zorluk çıkaran yükümlülerse bambu kamışından sopalarla yola getirilirdi.

2. Eski Ahit'te, Musa'nın inşaat işlerinde sorumluluk almış olduğunu belirten hiçbir söz yoktur. Ama, buna rağmen, bir İbranî'ye acımasız davrandığı için öldürülen ustabaşı olayı (Çıkış, II, 11, 12) iki açıdan bunun gerçekliğini gösteriyor. İlk olarak, İbraniler, I. Seti ve II. Ramses dönemlerinde çok yaygın ve yoğun olan inşaatlarda çalışıyorlardı (Çıkış, I, 12); İbranî ekiplerin bir "subayın gözetiminde" çalıştığını anlatan sözler (Çıkış, I, 11) tarlalardaki bir çalışmayı ifade ediyor olamaz, ancak bayındırlık işlerinde ve zorla yaptırılan bir çalışma olabilir. İkinci önemli nokta şudur: İbraniler sürekli olarak şantiyelerde bulundukları için, bu cinayet olayının yaşanacağı yer de en güçlü olasılıkla o şantiyeler olabilir.

Çıkış Musa'yı, Mısır'daki İbranîlerin dinî ve ruhanî şefi olarak gösteriyor; bu nokta tartışma götürür, hatta imkânsızdır, diyebiliriz. Çünkü Mısır konusundaki araştırmalardan edinilen bilgiler, I. Seti ve II. Ramses'in, geçmişteki bütün firavunlardan daha mutlak hükümdarlar olduğuna işaret ediyor. Bu zorba kralların, kendileriyle eşit statüdeymiş gibi karşılarına çıkabilecek özerk bir dinî şefin liderliğindeki İbranî toplumunun varlığına izni verecekleri kesinlikle düşünülemez. Varsayım olarak bile akıldışıdır. Bu olsa olsa, Çıkış'ın yazıldığı dönem için hoş görülebilir bir hayaldir.

Tanrıların hizmetkârından karanlık sözler

1. Pek çok belge, özellikle Berlin papirüsleri de gösteriyor ki Mısır'da iç politika hayatı, çoğunluk geçmiş çağlarda var olduğunu hayal ettiğimiz o yüce bilgelik içinde, şölenlerle, dinî törenlerle yaşanan ideal bir hayat değildi. Tam aksine, komplolar, yolsuzluklar, eyalet soylularının merkezî yönetime karşı inatçı başkaldırıları, ahlaksız, açgözlü ve entrikacı memurlar, rahiplerin oyunları, dümdüz ve açık -ama örgütlü- haydutluk, üç bin yıl süren bir tarihî macerayı doldurur. Bunlar, sanat eserlerindeki -çoğu cenaze törenleriyle ilgili, bu nedenle de din ağırlıklı- figürlerden bile daha çeşitlidir. Mısır çok büyük bir devletti, büyük çıkar çatışmaları, insanlar arasında büyük rekabetler yaşanırdı. İnsan, hep aynı insandı. Hükûmet darbeleri eksik değildi. Basit bir asker olan Horemheb'i böyle bir darbe iktidara getirdi. Horemheb, XIX. Sülale'nin kurucusu olacak I. Ramses'in amcasıdır. Ve I. Ramses, I. Seti'nin babası.

Ahenaton'un, XVIII. Sülale'nin bu sözde tektanrıcı kralının, başarısız yönetimi ve görülmemiş rezaletleriyle merkezî otoritede yarattığı çöküntü, Birinci ve İkinci ara dönemlerden beri devam eden bu güçsüzlük, XIX. Sülale'nin hükümdarlarını, özellikle de I. Seti ve II. Ramses'i imkânsız görünen bir savaşıma girişmek zorunda bıraktı: krallığı içeride olduğu gibi dışarıda da yeniden yapılandırmak.

Musa'nın, bu iki firavun döneminde kazandığı saygınlık, onun, hiç olmazsa başlangıçta, krallığı güçlendirme savaşımında önemli işler yaptığını gösterir. Bu hizmetlerini, ancak gerçek bir Mısırlı olarak ve tarihin ne yazık ki bize bilgi veremediği, resmî ve saygın bir görevde gerçekleştirebilirdi. Çıkış'ın yer yer birbirine ters düşen söylemlerle sözünü ettiği, II. Ramses'le olan bir ölçüdeki yakınlık da ancak, Musa'nın, krala bağlı bir idareci olmasıyla mümkündü.

Bu özellikleriyle Musa'nın, yerel yöneticilerle, özellikle de geçmiş iktidarlık döneminde ihmal edilmiş olan Aşağı Mısır'ın yolsuzluklara bulaşmış, kokuşmuş yöneticileriyle anlaşmazlığa düşmesi kaçınılmazdı. I. Seti, gerçekten de, bu bölgede merkezî iktidarı yeniden güçlendirmeyi başaran ilk kral olacaktı; burası, İbranilerin yaşadığı bölgeydi (Yukarı ve Orta Mısır'da var olduklarına dair hiçbir iz yoktur). Musa'nın Mısırı, Delta'daki Mısır'dan başkası olamazdı.

Avaris'te kısa bir gezinti sırasında ilginç sözler

1. IV. Amenofis olarak da bilinen Ahenaton, XVIII. Sülale'nin firavunlarından biridir (MÖ 1337-1354?). İktidarında dinî bir ihtilalle, büyük Aton dışındaki bütün tanrılar tasfiye edilmiştir. Döneminin ikinci önemli olgusu, devletin, özellikle Filistin ve Suriye'de tehlikeli ölçüde güç kaybetmesidir.

Amonhotep ("Amon ondan memnun") olan adını Ahenaton ("Aton'un hoşuna gidiyor") olarak değiştirdi. Beklenmedik ve oldukça da esrarlı ölümünden sonra, rahipler yeğeni genç Tutanhamon'u tahta çıkardılar. O da esrarlı bir biçimde öldü (çok da esrarlı sayılmaz, çünkü 1997'de iskeletinin radyografik incelemesinde, enseye indirilmiş darbelerin izleri görüldü). Ahenaton'un tilmizlerinden biri, Aye, Tutanhamon'dan sonra kısa süre iktidarda kaldı, sonra XVIII. Sülale, gene esrarlı ve karanlık koşullar altında sona erdi. İktidar, sıradan bir asker olan Horemheb'i tahta çıkaran hükûmet darbesiyle el değiştirdi. Ve Mısır tarihinin en güçlü iki hükümdarını, I. Seti ve II. Ramses'i yetiştirecek olan XIX. Sülale Mısır'a egemen oldu.

XVIII. Sülale'nin iktidarı kaybetmesinin ardından, ruhban sınıfı başkaldırdı. Sözde tektanrıcıların iktidarlarında devletten aldıkları para yardımından yoksun kalan, sadece Aton kültüne yaşama hakkı veren yasalar yüzünden açlığa mahkum olan Amon, Osiris, Ptah ve öteki tapınakların rahipleri ayaklandılar. Ve Horemheb'in desteğiyle eski tanrıları ve özellikle de gelirlerinin büyük bölümünü sağlayan Amon'u kaybettiği güce ve saygınlığa kavuşturdular. Ahenaton lanetlendi ve adı bütün anıt ve yazıtlardan kazındı.

Ahenaton'un din devrimi, XX. yüzyılda, Freud'dan Velikovskiy'e kadar pek çok düşünürü, tarihçiyi meşgul ettiği gibi, saçma ve boş tartışmalara da yol açtı. Onu, bazen, tektanrıcılığın kurucusu, bazen İbranî tektanrılı inancının tilmizi olarak gördüler. Oysa "tektanrıcılık" kavramının Ahenaton'un ilkel teolojisiyle hiçbir ortak yanı yoktur. "Aton", Güneş-Tanrı Ra'nın simgesi olan güneş kursunu ifade eder. Bu durumda, Ahenaton'un sözde tektanrıcılığı, gerçekte, totaliter bir putperestliktir.

Bir İbranî etkisi ilk bakışta çekici görünse de, bu iddiayı çürü-

ten önemli deliller vardır. En önemlisi şudur ki, İbranî tektanrıcılığı, Ahenaton devrinde, Musa'yla yüz yıl sonra kazanacağı bütünlük ve güçten yoksundu.

IV. Amenofis'in biyografisi incelendiğinde özel hayatı garip ve oldukça karmaşık olan kralın, onu güneşe tapınmaya kadar götüren mistisizm bunalımları geçirdiği düşünülebilir.

Âmâ rahibin sözleri

1. Musa "Ben konuşmada yavaş ve tutuğum" diyor Tanrı'ya (Çıkış, IV, 10). Bir ulusun kurucusu ve büyük lideri olan Musa'nın, en azından bugün kullandığımız anlamda kekeme olduğuna inanmak çok zor. Ama, heyecanlandığı zaman, bir an, kelimeleri bulmakta zorlanmış olması mümkündür. Ayrıca, Mısırlılar arasında büyüdüğü ve uzun yıllar, yetişkin çağına kadar sadece Mısır dilini konuştuğu, İbranîce'yi çok sonra öğrendiği de unutulmamalıdır. Bu durum onun İbranîce konuştuğunda oldukça yavaş ve kararsız oluşunu açıklar.

2. Akdeniz ve Kızıldeniz.

3. IV. Amenofis'in beklenmedik ve esrarlı ölümü onun askerler ve rahipler tarafından planlanmış bir hükûmet darbesi sırasında öldürülmüş olabileceğini düşündürüyor. Söz konusu kişiler, hükümdarların geliş gidişini keyiflerince tanzim etmeyi alışkanlık haline getirmiş olmalılar ki, Amenofis'in ardılı olan ünlü ama kişiliksiz Tutanhamon da onunla aynı akıbeti paylaşacaktır.

4. XX. yüzyılda, Musa'nın, Mısır diniyle, özellikle de sözde tektanrıcı, Ahenaton diye tanınan IV. Amenofis'in güneş kültüyle ilişkisi olduğu konusunda bazı varsayımlar ortaya atılmıştır. Özetle, bazıları Musa'nın tektanrıcılığının, Ahenaton'un "tek puta tapma" kültünden esinlenmiş olduğunu, bazıları ise aksine, Ahenaton'un İbranîlerin tektanrıcılığının etkisinde kaldığını savunur.

Freud'un, *Musa ve Tektanrıcılık* adlı eserinde savunduğu, birinci gruptakilerin varsayımları, ne tarih açısından, ne de karşılaştırmalı ilahiyat açısından kabul edilebilir. Eğer Freud, örneğin, IV. Amenofis'in güneşe tapan "tektanrıcılığının", babası III. Amenofis'in iktidarında başlamış olduğunu söyleyebiliyorsa, bu, onun, güneş diski putperestliği ile İbranî inancı arasındaki çok açık fark-

lardan tamamen habersiz olduğunu ve sadece dış görünüşteki benzerliklerden hareket ettiğini gösterir.

Birinci grup varsayımları çürüten itirazları üç noktada toplayabiliriz:

a) Musa, Yahudiliği, İbrahim'in Tanrısına, dört yüz yıllık atalarının Tanrısına dayandırmasaydı, bu inancı sürgünde yaşayan İbranîlere asla kabul ettiremezdi.

b) İbrahim'in Tanrısı antropomorfiktir, yani insana özgü özelliklere sahiptir, tarihin akışına ve insanın evrenine müdahale eder (Musa'nın yarattığı inanılmaz devrim budur), oysa Tanrı Aton, statik ve kozmiktir.

c) Musa'nın tanrısı Yahveh, İbranîlerin Tanrısıdır; oysa Ahenaton, büyüklük tutkusuyla, sadece Mısır'ı değil, vesayeti altındaki ülkeleri de Aton kültünü kabule zorlamış, başka bir deyişle bir din emperyalizmi kurmak istemiştir. Bu fark, iki dinin gelişiminde kendini gösterir: Musa'nın Yahudiliği İbranî tarihine yepyeni bir dinamizm kazandırmış, Kenan'ın ve öteki çevre toprakların fethi için itici güç olmuştur, oysa Ahenaton'un Atonizmi ülkesini siyasî ve askerî bakımdan iflasın eşiğine getirdi.

İkinci grup varsayımlara yapılacak itirazlar da aynıdır, tam tersi olarak kuşkusuz: Mısır'ın kendi din tarihçileri bile Ahenaton'un güneş kursu putperestliğinin Musa'nın tektanrıcılığından esinlenmiş olabileceğini kabul etmez. İlkel Mısır'da, krallıktan önce de güneş, hayatı düzenleyen tanrıdır, öteki tanrıları yaratan odur; bu anlamda Mısır dini kökeninde tektanrıcıdır. Mısır çoktanrıcılığı aslında bir görüntüdür, çünkü bütün öteki tanrılar, "görülmeyen" Güneş Tanrı'nın akisleridir. Ahenaton'un yanlışı, çünkü yanlış yapmıştır, onun, bu perde arkasındaki tektanrıcılığı elle tutulur hale getirmesidir, güneş kursunu, inancının tek hedefi haline getirmesi, onun başka biçimdeki görüntüleri olan bütün öteki tanrıları yok farz etmesidir. Üstelik, Ahenaton, yaptığı devrimin tanıtılmasında iddia ettiğinin aksine, hiçbir şey "icat" etmemiştir; Güneş Tanrı kültü zaten evrenseldi ve uzun süre de öyle olacaktır çünkü bu inancı Asurlularda, Afrika kökenli dinlerde, Azteklerde ve Hint-Arî dinlerde görmekteyiz.

Musa, eğer, yaptığı devrimde Mısır dininden etkilenmişse, bu etki belki bir tek yerde, "görünmeyen Tanrı" kavramında kendini hissettirir.

5. Eski İmparatorluk'tan bu yana, krallığın bütün toprakları, rahiplerinkiler dışında, tahtın mülkiyetindeydi ve işletilmesiyle elde edilen ürünün yüzde 20'si krala verilirdi.

Yağmur

1. I. Seti'ye kadar, Mısır kralları, Aşağı Mısır'la pek ilgilenmediler. Burası firavunların görkemli anıtlarla süslemediği, geniş bir çiftlikti, Orta ve Yukarı Mısır'la karşılaştırılamayacak kadar gözden uzaktı. Libyalıların batıdan ve Hititlerin doğudan sürekli yinelenen saldırıları karşısında I. Seti ve II. Ramses bölgeyi güvenli hale getirmeye karar verdiler, hatta Ramses, kendi başkentini, Çıkış döneminin Pi-Ramses'ini, İbranileri acımasızca, en zor şartlarda çalıştırdığı yeni siteyi burada kuracaktı. Böylece, Musa da, hayatının önemli bir bölümünü burada, Delta'da geçirdi.

Aşağı Mısır'ın gelişimi kısa ömürlü oldu: I. Seti Avaris'i geliştirirken, Yeni İmparatorluk, Delta'nın sivri ucunda yer alan Memfis'i ihmal eder göründü, çok daha güneyde olan Teb ilgi çekmeye başlamıştı. Aşağı Mısır'ın yeniden gelişme yoluna girmesi için Ptolemaioslar devrini beklemesi gerekecektir.

Deniz

1. Bütün ömürlerince belli bir sorumluluk yüklenmiş olan bazı kişilerin, ölümlerinden sonra "eski astları ile tanrılar arasında" aracılık yapacağı inancıyla bir kült haline geldiği görülmüştür. (Claude Traunecker, *Les Dieux de l'Égypte,* Que sais-je? 1992)

2. Denizin, Mısır'ın kozmogonisinde de, mitolojisinde de hemen hiç yer almamış olması çok ilginçtir. Ne bir deniz tanrısı, ne de tanrıçası vardır.

Öfke

Miryam

1. Mısır'da, özellikle Yeni İmparatorluk döneminde büyük ve önemli yönetim birimleri, bu arada tapınaklar, çalışanları için gerekli erzak ve malzemeyi, tahta bağlı topraklardan ve merkezlerden kendileri getirtirlerdi. Yazıcıların çalıştıkları bölmelerin bir çeşit depo gibi kullanılması bundandır.

2. İç bahçe modası Yeni İmparatorluk'ta çok yaygındı.

3. Üzengi MÖ IV. yüzyılda Çin'de kullanılmaya başladı. Ondan önce biniciler atlarına binmek için binek tahtası kullanmak ya da seyisten yardım istemek zorundaydılar.

4. Musa'nın Mısır'daki hayatı konusunda Çıkış'ta oldukça kısa yazılmış biyografisinin en karanlık noktalarından biri de, onun Medyen'e kaçmadan önceki evlilik hayatıdır. Bir erkek, eğer sakat değilse, çok ender olarak yirmi yaşına kadar bekâr kalırdı ve Mısırlılarda olduğu gibi İbranîlerde de olağan evlilik yaşı on beşti. Hiç kuşku yok, ünlü bir kişi olan Musa'nın da, evli olmasa bile, Mısır'da alışılmış şekliyle birlikte yaşadığı bir kadını vardı. Ve bu durumda çocukları olmadığını farz etmek yanlış olur.

Gene deniz...

1. Libya Çölü'nün beş vahası -Sivah, Barhiyah, Farahrah, Dahla ve Hargah- II. Ramses iktidarında Libyalıların saldırılarına kar-

şı bir garnizon haline getirilmişti. Zamanımızda kazı ekiplerince pek üzerinde durulmamış olan bu yerleşmelerle 1970'lerden sonra ilgilenmeye başlanmış ve kale duvarlarına ait kalıntılar bulunmuştur.

2. Eski Mısır'da dinin çerçevesi içinde bir gizemciliğin de var olduğu birçok papirüste rastlanan sözlerle belgelenir. Resmî dinin yanında, sadece bu gizemcilikle gönül bağı olanların bildiği birtakım kuramlar ve kurallar vardı.

Dört sihirim var benim
Ki hep gizli kalmalı.
Sırrına ereceksin,
Sakın sen ele verme
Kulağına gitmesin
Saygısız günahkârların.

Gecenin ve Gündüzün Kitabı'nda (A. Piankoff, Fransız Doğu Arkeolojisi Enstitüsü, Kahire, 1942) böyle yazılı.

Böyle bir tarikata mensup bir rahip de (E. Chassinat, *Hoiak ayında Osiris'in Sırrı*, Fransız Doğu Arkeolojisi Enstitüsü, Kahire, 1966) şöyle diyor:

Ben sırla aydınlatılmış bir rahibim, ki, göğsüm gördüklerimi çıkarıp göstermeme izin vermiyor.

Ölüler Kitabı Tanrıça İsis-Hathor'un, Ra-Horus'u zor durumlardan kurtaran "kudret sözleri" söylediğini, bu sözlerin, "büyük bir sır" olduğunu, insanoğlunun onları görmemesi gerektiğini, çünkü onlara bakmanın (bir ölümlü için) affedilmez bir günah olduğunu yazıyor (Wallis Budge, *Egyptian Magic*, New York, 1971).

Çeşitli yazılı metinlerde bütün kralların böyle gizli tarikatlara mensup oldukları yazılıdır, ancak güvenilir hiçbir belge bu konuda bizi aydınlatmıyor. Kesin olan şudur ki, bu tarikatların büyük kısmında amaç, inanmışlarda, tanrısal varlıkla doğrudan ilişkiye girme duygusunu uyandırmaktı. Bu, sürekli meditasyon ve psikofizik seanslar yapıldığı anlamına gelir. Ahenaton adıyla tanınan "tektanrıcı" kral IV. Amenofis'in "veziri" Ramos'un (ya da Ramses) mezarında Amerikalı bilgin J. H. Breasted tarafından çözülmüş olan yazıtta şu satırlar vardır:

Re'nin sözleri
Senin önünde [ifşa ediliyor]
Yüce babamın
Bana öğrettiği...
Yüreğim onları bildi
ve yüzüm, nurunu gördü.
Anladım [...]

(Max Guilmot, *Les İnitiés et les rites initiatiques en Égypte ancienne*, 1977). Tanrısal esine ulaşmak için yapılan meditasyonların varlığını açıkça ifade eden bir metin.

Burada özetlenen tanrısal esin öğretisi, bütün büyük mistisizmlerde bu şekliyle vardır. En eskisi Yoga'nın pranayamasıdır ve en yenisi, Gregorios Palamas ve Keşiş Nikeforos'un bir çeşit Ortodoks mistisizmi olan Hesihiacılığında görülür.

Bazı metinler, bu tanrısal esin seanslarının, kişilik bölünmesi, "beden dışında yolculuk" diye anlatılan duyu yanılmaları gibi psikolojik fenomenlere yol açtığını gösterir. Böyle bir fenomenin tanığı olan aşağıdaki satırlar, XXII. sülalaye ait metinlerden birinden, Leyde'nin T 32 papirüsünden alınmıştır.

Çıktım
alttaki giz dolu dünyadan
bedenimi seyretmek için
ki o dünyadadır
ve karanlıklarım aydınlansın diye.

Bu, hiç kuşku yok, bir ölümün ardından değil, yaşayan bir insan tarafından yazılmış bir metindir. Mistisizmin çok klasik bir temasını, kişinin, tanrısal aydınlıkta dirilişe hazırlanarak kendi ölümünü yaşamasını dile getirir. Anlattığı "ikiye bölünme" izlenimi kuşkusuz olağanüstüdür, ama psikotrop bir maddenin etkisi olabileceğini de unutmamak gerekir. Dünyada, tanrısal esini arayan tüm tarikatlar gibi, Eski Mısır'da da, kat, kenevit ve ammanit benzeri psikotroplar, uyuşturucular kullanılırdı.

Luka, "Musa, Mısır bilgeliğine eriştirilmişti" derken (beklenmedik bir kesinlik, çünkü I. yüzyılın putperest Mısırı ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar için güvenilir bir bilgi kaynağıydı) herhalde "bil-

gelik" kavramını, din ağırlıklı ya da değil, sınırı çizilmemiş bir bilgi zenginliğini ifade ettiği eski ve geleneksel anlamda kullanmıştır. Ama Musa'nın, Çıkış'ta anlatılan mucizeleri -yılanı bastona dönüştürmek gibi- onun, Mısırlıların usta oldukları ve ancak "sırları öğrenmiş" olanların yapabildiği sihirleri bildiğini gösterir.

Elçi

1. İbranîler toplu kabileler halinde Mısır topraklarında yerleşmişti. Ama Filistin'den uzakta yaşanan dört yüzyıldan sonra, bu kabilelerin birbirinden bu kadar ayrı olduğu düşünülemez.

2. Medyen'e kaçışına kadar, Musa'nın İbranîlerin gözünde statüsünün ne olduğu, birbiriyle kavga etmekte olan iki İbranî işçiyi ayırmak istediğinde onların, öldürdüğü ustabaşı için kendisini ele vermekle tehdit etmelerinden bellidir. Onlar üzerinde ne fiilî ne yasal bir zorlayıcı gücü vardı, zaten böylesi bir otoriteyi Mısırlılar asla hoş görmezdi.

Büyük Siyah

1. II. Ramses zamanında bugünkü Timsah Gölü ile Acı Göller'in yerinde, Süveyş'in kuzeyinde Büyük Siyah diye anılan tek ve büyük bir su vardı (Dr. Maurice Bucaille, *Moïse et Pharaon;* Du Bois Aymé, *Description de l'Égypte).* Bu büyük suyun, bu denizin, geniş Menzile Gölü'nü de içine almış olması mümkündür; kuzeyde bulunan Menzile, Paleolitik Çağ'ın daha büyük olduğu sanılan bir gölünün kalıntısıdır. Mısır'ın coğrafî yapısı sonraki bin yılda değişti; belki göl sularının, sulama amacıyla hesapsız kullanılması yüzünden, XX. yüzyılda Azak Denizi'nde olduğu gibi, belki Nil'in debisinde bir değişiklik yüzünden ya da iklim değiştiği için.

Bu denizin aşağı bölümü, Sazlıklar Denizi diye anılan bir suyolu, bugün Kızıldeniz'e karışmış olan bir doğal kanal, Çıkış'ta hayatî bir rol oynamıştır.

2. II. Ramses'in mumyasının, 1975-1977 yıllarında Paris'te Musée de l'Homme'da Fransız ve Mısırlı uzmanlardan oluşan bir-

kaç bilimsel heyet tarafından yapılan incelemesinde, tarihçiler ile doğabilimcileri çok şaşırtan bir gerçek ortaya çıktı: mumyanın karın boşluğunda *Nicotiana longiflora*, yani tütün yaprakları vardı. Ve hiç kuşkusuz oraya tahnit yapanlar tarafından konulmuştu. Bu buluş, tütünün kesinlikle Amerika kökenli olduğu iddiasını çürütüyordu.

3. Bugünün Kızıldeniz'i (ki kesinlikle kırmızı değildir, oraya gitmiş olan herkesin gördüğü gibi) Ramses döneminde, Akdeniz'e benzetilerek, Büyük Yeşil diye anılırdı. İlki, Kuzey Büyük Yeşil, ikincisi Doğu Büyük Yeşil'di.

4. Öykünün rahat anlaşılabilmesi için bazı konuları açıklamak gerekir. Eski Delta hakkında, 1960'lı yıllardan başlayarak, özellikle de Viyana Üniversitesi'nden Prof. Manfred Bietak başkanlığında yapılan araştırmalar üç konuya açıklık getirmiştir: öncelikle, Nil'in kollarının yatakları, son üç bin yıl içinde, gözle görünür şekilde yer değiştirmiştir; "Pelusium kolu" denilen eski kol, çok daha doğudaydı ve kuşkusuz, bugünkü Port-Said'in güneyinde Menzile Gölü'ne dökülüyordu.

Avaris ve Pi-Ramses siteleri bu kolun doğu kıyısında kurulmuştu. İkinci konu, Delta'nın doğusunda büyük siteleri birbirine bağlayan bir kanalın varlığıdır. Üçüncü konuysa, bugün adı bile bilinmeyen bir sitedir, güneydoğudaki bir lagünün kıyısında kurulu büyük bir kent olduğu saptanmıştır ve Büyük Siyah'ın kuzeyinde olması gerekir: kentin, Asya'nın anahtarı olarak kurulduğu sanılıyor. Bu kent, yeri hâlâ tartışma konusu olan ünlü Pi-Ramses olabilir. (Henri de Saint-Blanquat, "Les Grandes Capitales du Delta, La nouvelle Égypte ancienne", *Science&Avenir*, mayıs 1980).

Bütün bunlardan çıkan sonuç, İbranîlerin, Sina'ya, kuş uçuşuyla yüz kilometre kadar uzaklıkta oldukları ve Sazlıklar Denizi yönünde güney yolunu tercih ettiklerine önlerinde yüz elli kilometrelik bir yol bulunduğudur.

Kaçmak

1. Tarihle ve Eski Ahit'le hiçbir ilgisi olmayan ve çok da açıklanmadan sürdürülen bir inanç, İbranî dininin Mısır'da İbrahim'den Musa'ya kadar hiç değişmeden varlığını koruduğunu savunur. Bu

demektir ki, tek bir Tanrı (Yahveh ya da Elohim) kavramı Mısır'daki tutsak İbranîlerce hep yaşatılmıştır. Oysa Eski Ahit'te bile İbraniler tarafından benimsenmiş yabancı tanrılardan söz edilir.

Altın Dana çevresinde dans öyküsü, Çıkış'tan uzun süre sonra, Musa'nın Tur (ya da Sina) Dağı'nda bulunduğu, orada halkının dinî ve kültürel varoluşunu yaratmaya çalıştığı sırada yaşanmış bu olay, İbranî çoktanrıcılığının en belirgin ispatıdır. Ünlü Altın Dana, itiraf etmek gerekir ki, Apis öküzüydü. Birkaç yüzyıl sonra, Yahudi dini yerleştikten ve put yapımı kesinlikle yasaklandıktan sonra bile Altın Dana kültü kaybolmamıştı. Kral Yeroboam'ın yaptırdığı boğa heykelleri ve bunları İbranî halka bağışlarken söylediği sözler bunun tanığıdır: "İşte sizi Mısır'dan çıkaran tanrılarınız, İsrail!" (I Krallar, XII, 28).

Aynı şekilde, Süleyman Peygamber'in Kudüs'teki ünlü tapınağını süsleyen, Eski Ahit'in öve öve bitiremediği altın kerubinlerin de (Yahudi inancında çocuk yaştaki melek) Musa'nın emirlerine uygunluğu tartışılabilir (II Tarihler, III, 10-14). Ama Süleyman'ın, Kudüs'ün doğusundaki bir tepede inşa ettirdiği tapınağı Moabilerin tanrısı Kemoş ya da Ammonoğullarının tanrısı Moloş için yaptırmış olamayacağı kesindir (I Krallar, XI, 6-7).

Peygamberler, Musa'nın yasalarına ihanet olarak gördükleri olguları kınamaktan geri kalmadılar. Ezehiel açık açık, İsrailli kadınların Babil Tanrısı Tammuz'a ve erkeklerin Güneş'e tapındıklarından yakınır. Elia, İbraniler arasında Baal'e tapanlar olduğunu söyler ve seslenir: "Ne zamana kadar iki ata birden oynayacaksınız? Eğer Elohim Yahveh'se arkasından gidin, yok Baal Yahveh'se onun ardına düşün!" (I Krallar, XVIII, 21)

Bununla birlikte, insanın kendini o çağların karmaşası içinde farz etmesi ve çoktanrıcılığın gerçek inançtan çok söylemle ilgili olduğunu anlaması gerekir: Baal, El, Ellel, Elohim, hep aynı addır aslında; Kenanlıların, Fenikelilerin, Hititlerin ve İbranîlerin Büyük Tanrı'sının adı. Musa'nın Tanrısına ihanet kavramı, tarihî koşulların bilinciyle yeniden düşünülmelidir: İbranîlerin Filistin'de yaşadığı ilk yüzyıllarda, çok yakındaki değişik Samî kültürleriyle, inançları ve dinî töreleri paylaşma sonucunu yaratan sürekli bir temasın olması ve kültürlerin ve dinlerin sınırlarını belirginleştiren, bugünkü anlamda bir iletişimin var olmayışı! Bu konu, yukarıdaki satırlarla anlatılamayacak kadar karmaşıktır.

Oysa, nasıl Çıkış'tan birkaç yüzyıl sonra İbranîler arasında yabancı tanrılara ait kültler tamamen yok olduysa, hemen de aynı nedenlerle Mısır'da bulundukları yüzyıllarda o kültlerin etkisinde kalmışlardı. Yahudiliğin İbrahim'den bugüne, pek az gelişmeyle değişmeden geldiğini iddia etmek, İbranîlerin kültürel ve dinî kimliğini yaratan Musa'nın eserini inkâr etmek olur.

Kumun üzerinde gölge

1. Sedefotunun *(Ruta graveolens)*, tarihin en eski çağlarından beri bilinen bu bitkinin çiçekleri sinir yatıştırıcı bir alkaloit içerir. Kadifemsi yaprakları olan bitki ise tatuladır, her iklimde yetişir ve bitkinin bütünü, özellikle sinir sistemini etkileyerek sanrılara yol açan güçlü bir alkaloit içermektedir. O çağlarda sanrı verici psikotropların kullanımını, bugünün gözleriyle bakarak yargılamak yanlıştır. Bu bitkilerin, tanrısal varlığa ulaşmak için dinî ve mistik amaçlarla kullanılması çok eski bir gelenektir: MÖ 3500 yıllarında, Arî din törenleriyle ilgili belgelerde, Hindistan'da, İran'da, Baktria'da *soma*'nın sanrı yaratıcı olarak bilinen "sinek öldüren ammanit mantarı" özünün kullanıldığı anlatılır. Eski metinlerde ve beş kıtadaki törelerde tatuladan banotuna kadar, sözü geçmeyen psikotrop bitki yoktur. Birçok dinden pek çok gizemci bu bitkilerden medet ummuştur.

Mesela, Ezehiel'in ve Kıyamet (İncil'in son kitabı) yazarının gördüğü tanrısal hayallerin, geniş ölçüde, sanrı yaratıcı bir psikotropun, belki ammanit mantarının ürünü olduğu düşünülebilir. Yüzyıllar boyu psikotrop kullananlar oldu, ama hepsi Musa ya da Baudelaire olamadılar.

2. Kuzeyde bugünkü El Kantara ile Gazze arasında kıyı ovasını koruyan bir dizi askerî üs, IV. Amenofis'ten beri vardı. I. Seti iktidara geldiğinde bu üsler Bedevîlerin işgalindeydi (İbranîlerle birlik miydiler, değil miydiler, bilinmiyor; Mısır kaynakları iki halk arasında ayrım yapmamıştır). Bunlar Mısır için hem Asya'ya açılan kapılardı, hem de Asya'dan Mısır'a yapılacak istilaları önleyecek güvenceydi; I. Seti döneminde, sonra II. Ramses tarafından takviye edildi. (A.H. Gardiner, *"The Ancien Military Road between Egypt and Palestine"*, *Journal of Egyptian Archaelogy*, c. 6, 1920).

3. Musa'nın yaşadığı yıllarda Ortadoğu'da konuşulan diller sorunu, Eski Ahit'in anlaşılması açısından, gerektiği önemle üzerinde durulmamış bir konudur. İbranîce, kuzey Aramî dilleriyle birlikte, Samî dillerinin batı grubu içinde yer alır; yapısında, Asur-Babil, Eski Aramî ve Eski Kenan dili mirasını sahiplenmiş olan Kenan dillerinin ağırlıklı olduğu görülür. Filistin'e yerleşen İbranîler bu dili benimsemişlerdir (André-Marie Gérard, *Dictionnaire de la Bible*). İbranîce bilen bir kimse, Arabistan'daki Bedevî halklarla anlaşmakta zorluk çekmez.

Burada araştırılması gereken, dört yüzyıl Mısır'da yaşamış olan İbranîlerin dilinin, sürekli kapalı bir çevrede konuşulduktan ve Mısır diliyle sürekli iletişimden sonra nasıl bir gelişme yaşadığı konusudur.

Afrika-Asya (Hamî-Samî de denir) dil ailesinden olan Eski Mısır dili, kuramsal olarak Samî dillerinin akrabasıdır; ama Mısır diliyle konuştuğunda Musa'nın (çocukluğunun ve gençlik yıllarının diliyle konuşması doğaldır) Kenanlılar ya da Bedevîlerce anlaşılmış olması mümkün değildir. Mısır dili (daha doğrusu halkın konuştuğu dil) apayrı bir dildi ve MÖ XIV. yüzyıldan sonra çok gelişmişti (*"Hebrew Language"*, Encyl. Britannica)

4. Sina Çölü, onu sadece Eski Ahit'te okuduklarıyla tanıyan insanların zannettiği gibi, Gobi'yle karşılaştırılacak kadar kurak ve çıplak bir bölge değildir. Şur, Sin ve Paran çölleri iklimin acımasızlığı yüzünden hiçbir insanın yaşayamadığı yerlerse de, kuzeyden güneye gitgide yükselen sıradağlardan inen ve ilkbaharla sonbaharda güçlü sellere dönüşen ırmaklarla sulanmaktadır. Çölün kendisi de yılda 2 milyon metreküp yağış alır. Kum 1 ila 2 metre kazıldığında tatlı suya rastlanması bu sayededir. Ve herhalde gene bu nedenle, Hıristiyanlığın doğup yayıldığı dönemde birçok keşiş bu çöllere gelmişlerdir (*"Sinai"*, Encyl. Britannica, 1994).

Son olarak, Antikçağ'ın göçebe halklarıyla ilgili yol şemalarında da görüldüğü gibi kıyı ovalarında, Bedevîlerin sürülerini otlatmalarına yetecek bereketli otlaklar vardır. Şu halde, Medyen'e doğru ilk kaçışında Musa'nın, Akabe Körfezi'nin doğu yakasında kervanlara rastlamış olması kesin değilse bile olasıdır.

Şunu da eklemek gerekir: Sina Yarımadası, tarihöncesi çağlardan beri insan topluluklarının yaşadığı bir yerdir. Yörede Sir W. Flinders Petrie tarafından 1904-1905'te bulunan ve 1916'da Alan Gardiner'ın çözdüğü yazıtlar milattan üç bin yıl öncesine aittir. Si-

na adı bile, Ay-Tanrı Sin'i çağrıştırıyor. Sina Yarımadası'nın arkeolojisi, Arap Yarımadası için de olduğu gibi, henüz karmaşadan kurtulamamıştır, ama iç topraklarda ve kıyı bölgelerinde sitelerin var olduğu kesindir. Bugünkü Serabet-el Kadim gibi, "Çıkış" yolundaki Dopha gibi, bu siteler yarı göçebe halkların dinî inanaçları ve kültleriyle ilintilidir.

Alaat adı ise hayal ürünüdür.

Alev

1. Birkaç tür "manna" vardır, çöllerde yaşayan bazı ağaç ve ağaççıkların üzerinde, bir ağaç kurtçuğunun yaptığı reçineli bir yumrudur. Günümüzde Sina Bedevîleri hâlâ, kolayca ufalanan ve unundan gevrek yapılan ılgın ağacı mannasını *(Tamarix mannifera)* yerler. Üç bin yıl önce, çok daha ormanlık olan Sina, insanlara bol bol manna verirdi. Orada yaşadığı günlerde mannanın bu ülkede istendiği kadar bulunabileceğini öğrenmiş olan Musa, özelliklerini de biliyordu, bu nedenledir ki kendisini Yahveh'in sözcüsü yerine koyarak, mannanın sabah erken, güneş yumruları yumuşatmadan toplanmasını emretti (André-Marie Gérard, *Dictionnaire de la Bible,* 1989).

2. Sina Yarımadası'ndaki üç çölden birine adını vermiş olan Aytanrı Sin, adı çağa, dile ve kültüre göre değişen, Sümer kökenli bir tanrıydı. Sümerlerce Nannar diye anılırken, Arabistan'ın güneyinde, Filistin'de Sin'e dönüşmeden önce Babil'de Suen Sin oldu. Bu bölge, Kenanlıların ve Mezopotamyalıların etki alanı içindeydi. Çöllerle kaplı oluşu, kentlerin yokluğu (Akdeniz kıyısı dışında), göçebe nüfusu, Afrika ile Asya arasında geçit oluşturması ve birbirini kovalayan istilalar, tanrısallık kavramının başka yerlerden, özellikle de Mısır'dan çok daha kaypak ve kararsız olması sonucunu doğurmuştur (Geoffrey Parrinder, *World Religions from Ancient History to the Present,* 1971).

Musa'nın, Sina'da geçirdiği yıllar boyunca ki bunun iki ya da üç yıldan fazla olmaması gerekir, birbiriyle kaynaşmış bu din ve kültleri tanıma fırsatı bulduğu kesindir. Bazı yazarlar Musa'nın insan topluluklarının koruyucu tanrısı, başka bir deyimle "babaların tanrısı" kavramını, "Ya'uk"u orada bulduğunu ve onun Yahveh öğ-

retisinin bu kavramın etkisiyle oluşmuş olabileceğini iddia ediyorlar (André Caquot, "*La Religion des Sémites Occidentaux*", *Histoire des religions*, C.1, 1994).

Bu arada, şunu da söyleyebiliriz, Sina'da ve Kuzey Arabistan çöllerinde, Musa, ancak, şu ya da bu göçebe Bedevî kabilesine katılarak hayatta kalabilir, yabancı ve düşman bir çevrede yaşamayı da ancak onlardan öğrenebilirdi. Aynı zamanda, onun, yörede önlenemez bir hastalık gibi yaygın olan çöl haydutlarına rastlamamış olması mümkün değildir, nitekim, üç yüzyıl sonra Davud, Filistinli çobanları korumak için bir çeşit polis örgütü kuracaktır.

Tsippora

1. Çıkış'ta (II, 16-22) Musa'nın bir kuyu başında oturduğu sırada Medyen rahibi Yetro'nun (İbranîce'de "sayın" anlamında, Yunanca Reuel ve Kitabı Mukaddes'in Latince çevirisinde Reguel, "Tanrı dosttur" anlamında) yedi kızının, babalarının koyunlarını sulamak için kovalarını doldurmak üzere kuyuya geldikleri yazılıdır. Orada çobanlar kızları kovmuşlar, Musa kızların tarafını tutmuş ve koyunları kendi sulamıştır. Bunun üzerine eve o kadar çabuk dönmüşler ki, babaları hayret etmiş. O zaman kızları ona, bir Mısırlının kendilerini çobanlardan kurtardığını anlatmış. Rahip bunun üzerine kızlarını göndererek onu yemeğe davet etmiş ve sonra kızı Tsippora'yı ona vermişti.

Yukarıda anlatılanlar gerçeklerden çok uzaktır. Çünkü gerçek olamayacak pek çok ayrıntı vardır. En belirgin olanı, Yetro'nun kızlarına verilmiş olan çoban rolüdür, bu, oradaki yaşam koşulları ve milattan iki bin yıl öncesinde Sina Bedevîlerinin ataerkil düzeni içinde olacak şey değildir. Çobanlık işi, sürüleri yağmacı haydutlardan ve vahşî hayvanlardan korumayı ve sıcak mevsimde yaylalara çıkarmayı gerektirir; Yetro'nun, çeşitli yaşlardaki "yedi kızı"nın bu işle görevlendirilmiş olması hayal bile edilemez: böyle bir şey ancak, kızların Yetro'nun ailesinden olmaması halinde mümkündür. Ve onun, büyük olasılıkla, sadece erkek çoban kullandığı düşünülebilir.

Üstelik, sürüsü olmayan bir yabancının, bir kuyuyu öncelikle kullanmak için çıkan tartışmaya katılması, hele o çağda, olacak şey değildir.

Kitabı Mukaddes'in simgeciliğinde bolluk, bereket ve arılığı temsil eden yedi rakamı burada, Musa'nın kayınbabası ve yol göstericisi olacak kişiye altı çizilmeden kutsallık kazandırmak için kullanılmıştır.

Buna karşın, Yetro'nun iki adı sorun yaratmaktadır, Reuel ya da Raguel kesin İbranî adıyken, Yetro İbranîce bir kelime değil ve üstelik, isim de değil, bir nitelik, bir unvan (biz bu kitapta Yetro'yu kullandık, çünkü Eski Ahit'i okumuş olanlar için tanıdık bir ad ve en önemlisi, gerçek ad bilinmiyor). Sayılar ve Hâkimler kitapları, onun Reuel oğlu Hobab olduğunu söylüyor. T. K. Cheyne'in, Hobab ile Rekabit'lerin babası Yonadaab'ın aynı kişi olduğunu savunan varsayımı işi kolaylamamıştır (Rekabitler, Yahudi Bedevîlerdi, Yeremya döneminde bir tarikat kurmuşlardı, buğday ekmeyi ve üzüm yetiştirmeyi reddediyorlardı).

Yetro'dan "Medyen'in rahibi" diye söz etmek, sonradan Musa'nın yol göstericisi olan, Musa yasalarının yargıçlarını var etmede ona esin veren, hiç olmazsa destekleyerek yardım eden kişiyi yüceltmek için harcanmış bir çabadır. Akabe Körfezi'nin güney kıyısındaki Medyen'de, sadece Asur ya da Kenan tanrılarını tanıyan, göçebe ya da yarı göçebe Bedevî kabileleri yaşıyordu.

Bu kabilelerin, bir tek rahibin temsil ettiği tek bir tanrının kültünü benimsemiş olabileceği düşünülemez. En geniş anlamıyla ele alınmadığında, zaten, Bedevîlerin yaşama koşullarında yeri olmayan bir yapı olan tapınağın bulunmadığı yerde rahipten söz edilemez. Bölgedeki iki askerî üsten biri, körfezin güney ucunda bir liman olan bugünkü Makna, öteki de bugünkü Dot-el-Hac'ın yerindeki Kurrayah'tı. Yetro'nun varlıklı bir çoban, aynı zamanda yargıç ve kâhin olması, bu kelimenin o çağda kullanılan anlamıyla, insanlarla tanrısal güçler arasında ilişki sağlayan bir din adamı olması mümkündür.

Tevrat'ın öyküsünde mantık yanlışları olduğunu da söylemek gerekir: Musa'nın bir kuyunun başında, işsiz, oturmuş, ne yaptığını anlamak epeyi güçtür, Yetro'nun kızları onun Mısırlı olduğunu nereden anlamışlardır, ayrıca yedi kızın kovalarını dolduracağı miktarda suyu bir kişinin doldurması için gene de uzunca bir zaman gerekir.

Bir hatırlatma yapalım: Yetro, Hamza'yla birlikte, Dürzîlik mezhebinin kurucularındandır ve bu inanca göre Tanrı'nın yedi "ci-

simleşmiş" görünüşünden biridir. Kuşkusuz tarihî gerçeklere uymayan bir gelenek onu bir Zerdüşt rahip olarak tanıtmaktadır.

Ateş

1. Yakın ve Ortadoğu halklarının ortak kökenlerini İran'a bağlayan bir varsayım, dil özelliklerine ve Bronz Çağı'na birlikte girmiş olmalarına dayanmaktadır. Filistin'in ve Arap Yarımadası kıyılarının Musa'nın yaşadığı çağdaki yapısı içinde halkların, Aramîler, Amurrular, Edomlular ve Moabilerin yayılışı milattan iki bin yıl önce, Bronz Çağı'nın başladığı döneme rastlamaktadır.

2. İbranî tarihinin en karanlık sayfalarından biri, onların Mısır'da yaşadıkları dört yüzyıl içinde, Musa yasalarının ve öğretisinin öncesinde, dinlerinin, inanç sistemlerinin ne olduğudur. Evet, birçok yüzyıl önce, Yakub ve İsrail ailesi yabancı inançlardan alınan tanrıları reddetmişlerdi ve örneğin, Rahel, babası Laban'ın *terafim*'ini, yani küçük putunu toprağa gömmüştü (Tekvin, XXXI, 19). Ama, Vaat Edilen Topraklar'a gelişlerinden iki yüzyıl sonra, İbranîlerin kralı Saul'un ve kızı Mihal'ın, Davud'un karısının terafimleri olduğunu biliyoruz; hatta Mihal'ın, kocasını, Kral Saul'un kıralık katillerinden, bir örtüye sarılmış terafimi sayesinde kurtardığına inanılır. Ve Çıkış'ta da yazıldığı gibi (Çıkış, XXXII, 1-8) İbranîler, Vaat Edilen Topraklar'a gelir gelmez, Musa'nın kardeşi Harun'dan, bir Altın Boğa istemişlerdir.

Bütün bunlardan çıkan sonuç, Mısır'daki tutsak İbranîlerin atalarının putperest inançlarını devam ettirmiş olduklarıdır. Bir bölümünün Mısır tanrılarını benimsemiş olmaları mümkündür, ama çoğunluk, kendilerini geçmişlerine bağlayan Mezopotamya tanrılarından vazgeçmemişti.

3. Musa zamanında İbranîlerin Mısır ile Filistin arasındaki bölünmüşlüğü, tarihlerinin bir başka karanlık sayfasıdır. Bir yandan, yapılan karşılaştırmalı nüfus araştırmasının ışığında, Mısır'da oldukça yoğun İbranî nüfusu bulunduğunu saptıyoruz, bu araştırma milattan on yedi yüzyıl öncesine, XV. Sülale'ye kadar uzanmıştır. Filistin'de de hâlâ İbraniler var mıydı? Bu konuda, Kitabı Mukaddes dışında bilgi edinebileceğimiz iki kaynak vardır. Biri, Memfis stelidir; stelde, MÖ 1448'den 1420'ye kadar hüküm sü-

ren Kral II. Amenofis'in iktidarı yıllarında, Sina ötesinde yapılmış bir savaşta tutsak düşen üç bin altı yüz Apiru'nun Memfis'e getirilmiş olduğu yazılıdır (J. Briend-M. J. Seux, *Textes du Proche-Orient et Histoire d'İsrael*, 1977). İkinci belge, Apirulaın Filistin'de, Kenan Ülkesi'ndeki Belşan (Beth-Şean?) kalesine yapılan bir saldırıyla Mısırlıları zor durumda bıraktığını anlatır. Aynı kale ileride de İbranîlerin saldırısına uğrayacaktır.

Özetle, Filistin'deki İbranî nüfus konusunda kesin bilgi olmadığı gibi, bunların Mısır'daki Apirularla ilişkinin nasıl olduğu da bilinmiyor.

Çölde bir ses

"Mısır kralı öldü!"

1. Tekvin (Kitabı Mukaddes'in birinci kitabı), XII, 10-20.

2. Tekvin (XX, 1-18). Elohimcilerin raporu, İbrahim'in kurnazlığı öyküsünün, Filistin kralları hesabına uydurulmuş bir düzmece öykü olduğunu ve gerçeğe aykırılığının, belgenin çok geç yazılmış olmasıyla açıklanabileceğini söyler: Filistinlilerin Kenan'a gelmeleri için altı yüzyıl beklemek gerekmiştir. Söz konusu olan kuşkusuz Kenanlı bir prenstir.

3. Tekvin (XXVI).

Gerşom

1. Göçmen.

Alevli çalılar

1. Çıkış Kitabı'nın yazarı, Musa'nın Tanrı'yla buluşmasının Horeb (Sina) Dağı'nda olduğunu söyleyerek, coğrafyadaki bilgisizliğini göstermiştir. Horeb (Sina) Dağı, Medyen'in karşı tarafında, Akabe Körfezi kıyısında, Esion-Geber'de en az üç yüz kilometre uzaklıktadır. Bu konu, eserin ikinci cildinde incelenecektir.

2. Süs ağacı olarak da dikilen bu bitki, geyikotu denilen ve bir

metreye kadar yükselebilen bir ağaççıktır. Çok sıcak ortamda kendiliğinden ya da alevli bir cismin yaklaştırılmasıyla derhal tutuşan bir yağ salgılar.

3. Musa'nın Mısır'da bir gece uğradığı saldırı, inanılması zor bir öyküdür. Çıkış Kitabı'ndaki bu öyküye göre saldırıyı bizzat Tanrı emretmiştir (Çıkış, IV, 24-26). Tsippora bu saldırıyı, Musa'nın oğullarını sünnet ettirmeyerek Tanrı buyruğunu çiğnemiş olmasına yormuştur. Bu öyküyü kitabımıza almayışımın dört önemli nedeni var.

Birinci neden şudur: Çıkış Kitabı, Tsippora'nın bir keskiyle oğlunu sünnet etmeye koştuğunu yazar, çünkü Tanrısal Öfke'nin, oğlunu sünnet ettirmeyerek Ahit'in, bütün inanmış ve Ahit'le bağlanmış İbranilerin oğullarını sünnet ettirmelerini isteyen buyruğunu çiğnemiş olan Musa'ya yönelmiş olduğunu anlamıştır (XVI-I, 9-12 ve 14: sünnetsiz "kendi insanlarından" değildir: o Ahit'i bozdu). Oysa, Yahudi değil Medyenli olan Tsippora'nın, Ahit'in buyruklarını bilmesine imkân yoktu.

İkinci nokta şudur: Tsippora Musa'yla birlikte Mısır'a gitmemiştir; bu konudaki delili Çıkış Kitabı'nın kendisi veriyor (XVII, 2-7). Musa'nın, karısını kayınbabasma yolladığını ve Çıkış'tan sonra çölde geçici olarak yerleştiklerinde Yetro'nun Tsippora'yı ve iki oğlunu Musa'ya götürdüğünü anlatıyor.

Üçüncü neden: Çıkış'a göre, Tsippora, oğlunu sünnet ettikten sonra, oğlundan kestiği deri parçasıyla Musa'nın cinsel organına dokunarak ona "Sen bana kan güveyisin" der. Bu hareket, Çıkış Kitabı'nda simgesel bir anlam taşır, Musa'yı sünnetli bir erkek yapar, oysa tarihî gerçekler açısından hiçbir anlamı yoktur (hele Yahudi olmayan bir kadın söz konusuysa): Mısır'da doğmuş, Mısırlı olarak yetiştirilmiş olan Musa'nın kesinlikle, bütün Mısırlılar gibi sünnetli olması gerekir. Mısır'da sünnet, altı-on iki yaş arasında yapılırdı. Sakkara'daki milattan 2 400 yıl öncesine ait fresk, bir sünnet törenini gösterir ve birçok metin ve belgede sünnetin, 4 000 yıl öncesinden beri yapıldığına dair bilgiler vardır. Tsippora kuşkusuz, Musa'nın sünnetli olduğunu bilecek tek insandı. Ve Musa, Mısır töresine göre olsun, Bedevî ya da Yahudi inancına göre olsun, oğlunu sünnet ettirmeyi unutmuş, savsaklamış olamazdı.

Dördüncü neden ise, Ahit'in Tanrı tarafından gönderilen buyruklarında, sünnetin, seçilmiş halkı öteki halklardan ayırt etmek amacıyla emredilmiş olduğunun söylenmesidir (Tekvin XVII, 9-12).

Oysa, tarihin en eski çağlarından beri sünnet yaygın bir uygulamadır; sadece Hint-Germen kavimler, Moğollar ve Fin-Ukrayna halkları sünneti bilmiyordu. Bana kalırsa Tanrı'nın bu gerçeği bilmemesi imkânsızdı. Sünnetin, sadece ve özellikle Yahudilere özgü bir gelenek olduğu iddiası Eski Ahit yazarlarının ortaya attığı yanlış ve gecikmiş bir kavramdır.

Bütün bu eleştirilerin dışında, bir başka önemli noktaya değineceğiz, o da bu öyküde Tanrı'ya yakıştırılan akıldışı ve kabul edilemez niteliktir. Tanrı'nın, sadece büyük oğlunu sünnet ettirmemesi yüzünden Musa'yı öldürtmeye kalkıştığını iddia etmek büyük bir saygısızlıktır.

Deliliğin belirtileri

1. Çıkış Kitabı, Musa'nın kaçışının nedeni olarak sadece, İbranîlere kötü davrandığı için öldürdüğü ustabaşı olayı nedeniyle, İbranî işçiler tarafından ihbar edilmesinden duyduğu korkuyu gösterir. Oysa, Çıkış Kitabı'nın bu kısa bölümü üç nedenle kabul edilemez. Bir kere, önemli bir kişi, özellikle de İbranîler için önemli ve saygın bir kişi olan Musa'nın, onları, içlerinden birini korumak için işlenmiş bir cinayeti ihbar etmelerinin onların yararına olmadığına rahatça inandırması gerekirdi. İkinci neden, tarihîdir. Yazarın, Mısır devlet çarklarının nasıl işlediğini bilmediği kesindir. Gerçekten de, Tanrı, Musa'ya, onu öldürmek isteyenlerin ölmüş olduğunu bildirdiğinde (Çıkış, IV, 19-20) bir gerçeği bilmez görünüyor; bir suçlu, katil ya da bir hırsız için başlatılan kovuşturma, hükümdarın ölümü üzerine durdurulmazdı; bütün dünyadaki yönetimlerde olduğu gibi, zamanaşımına uğramaksızın sürdürülürdü, mezarlara yapılmış tecavüzler konusundaki birçok metinde bunun örneklerini görüyoruz. Üçüncü neden şudur: babası hayattayken krallık naibi olan Ramses'in onun ölümünden sonra, başlatılmış olan adlî kovuşturmaları durdurması akıldışıdır, her ne kadar çok büyük ve önemli sorumlulukları arasında bir ustabaşının öldürülmesi gibi basit bir olayın üzerine gitmeyeceği düşünülse de...

Bir görevlinin öldürülmesi, tipik bir cinayet ve Musa'nın özdenetimi açısından savunulamayacak bir olaydır, ama mümkündür. Mısır'dan kaçışını iki nedene bağlayabiliriz; ya Musa henüz İbranî

toplumunca benimsenmemişti ve kendini o toplumun bir üyesi olarak kabul edemiyor, bu nedenle onların sırrını saklayacaklarına inanmıyordu, bu kitapta benim savunduğum tez budur; ya da, geçmişte yaşadıklarıyla açıklanabilecek tamamen kişisel sorunları nedeniyle, kralın temsilcisi olarak üzerinde hissettiği baskı yüzünden gitmişti.

2. Musa öyküsünün en çarpıcı bölümlerinden biri, onun, tanrısal göreviyle manevî olarak zaten önderi olduğu İbranî toplumunca şef seçilmesiyle ilgilidir ve Mısır'daki İbranîlerin onun yokluğu sırasında şef olarak seçecekleri bir ya da birkaç kişi (özellikle de kardeşi Harun) bulamamış oldukları anlatılır. Musa'nın seçilmesi kuşkusuz kişisel karizması kadar, Mısır'daki iktidar ile İbranîler arasında oynadığı koruyucu rolden de kaynaklanmaktadır.

3. Musa'nın, Çıkış Kitabı'nda anlatılanın aksine, Mısır'a dönmemiş olduğunun ispatı, Harun'un, Musa'ya vahiyle verilmiş olan tanrısal misyonu öğrenebilecek ve bu öğretiyi İbranîlere nakledebilecek tek kişinin, birden başrole çıkmış görünmesidir. Mısır'a dönmüş olsaydı Harun'un yardımına ihtiyacı olmazdı. Ve Çıkış Kitabı'nda Yahveh'in bazen Musa'ya, yalnızken, bazen de Harun'la birlikte göründüğü anlatılırken, Harun'a yalnız olarak hiçbir zaman görünmediğinin yazılmasının nedeni anlaşılamamıştır.

Sıra, efsaneler zincirine bir halka daha ekleyerek, Musa ile Harun arasındaki ve sonra Mısırlı sihirbazlarla yapılan sihir yarışmalarını anlatmaya geldi. Çıkış Kitabı'nda yazılanlara göre, Harun'un asası yılana dönüşmüş ve Mısırlı sihirbazların bastonlarını yutmuştur... Bence, bütün bu hokkabazlıklar, büyük yasa koyucu Musa'nın özsaygısına ve psikolojisine kesinlikle uymamaktadır.

Çıkış Kitabı'nın burada naklettiğimiz bölümlerinin pek çok yanlış ve çelişkili bilgi vermesi kuşkusuz Eski Ahit'in, çok ileri bir tarihte ve Mısır'ı tanımayan kişilerce yazılmış olmasındandır. Örneğin, Tanrı Musa'ya, sabah erken kalkmasını ve nehre giden firavunun karşısına çıkmasını emretmiştir deniyor (Çıkış, VIII, 20). Firavun kızının Nil'e yıkanmaya gittiği yanlışına benzer ikinci bir yanlış; firavunun sabah erkenden nehre gitmesi için hiçbir neden yoktur, ne yıkanmak, ne de başka ihtiyaçlar için, çünkü sarayında özel hamamı vardı. Orada, Tanrı'nın Mısırlıları, develerini ve öteki hayvanlarını öldürecek korkunç bir hastalık göndermekle tehdit ettiği yazılır (Çıkış, IX, 4): o devirde Mısır'da deve yoktu, hele deve

sürüsü hiç yoktu, bu hayvan ülkeye çok daha sonra, Yunan işgali sırasında, yani milattan dört yüz yıl önce getirildi, oysa Asya'da, Ortadoğu'da ve Arabistan'da uzun süreden beri evcilleştirilmişti. (Erman & Ranke, *La Civilisation égyptienne*).

Mektuplar

1. Bu sayılar hatalı olabilir, mutlak doğru kabul edilmemelidir; kesin olan Mısır'a yerleşmiş kabilelerde insanların klanlara bölündüğüdür ama bu topluluklar hakkında başka bilgimiz yok, elimizde Çıkış Kitabı'nın (VI, 14-27) sıraladığı otuz yedi ailenin adları var sadece. Ama bu liste de çeşitli Tevrat yorumcuları arasında tartışma konusudur; aile, bazıları tarafından en geniş çerçevesi içinde, bir klan gibi *(mişapahah)* algılanırken, bazen de bir klanın bölümleri olarak kabul edilmektedir. Özetle bu liste işimizi kolaylayacağına zorlaştırıyor, çünkü bir büyük aileyi yüz kişi olarak hesaplayacak olursak Mısır'daki tüm İbranî tutsakların, aşağı yukarı üç bin yedi yüz kişi olduğu sonucuna varırız, yani II. Amenofis'in getirdiği tutsaklardan biraz fazla.

Çıkış Kitabı'nın verdiği sayıya gelince, (XII, 37-38) bu "altı yüz bin insan, yakınları hariç" ibaresi, yanlıştan da öte, mantığa sığmaz bir abartıdır: bu ibareye inanacak olursak, İbranî nüfusun bir milyon civarında olduğu, yani Nil vadisindeki nüfusun üçte birini oluşturduğu sonucuna varırız.

2. Çıkış Kitabı, bütün İbranîlerin bir merkezde toplanmış olduğu ve bir işaretle hep birlikte harekete geçtiği izlenimi vermektedir. Oysa, İbranîlerin büyük bir bölümü, Hiksoslar döneminde bu ülkeye geldiklerinden beri Aşağı Mısır'da yaşamaktadır. Aşağı Mısır'ın çok geniş bir bölge olduğu ve İbranîlerin yüz bin kilometre karelik bir alana yayıldığı da unutulmamalıdır. Bunun dışında, bir kısmı, daha güneye Memfis ve Teb'e, inşaatlarda çalışmak üzere göç etmiş olabilir. Halkın, eşyalarıyla göçe hazırlanması, Çıkış Kitabı'nın da söylediği gibi, çok uzun zaman almıştır.

3. "Edom" kelimesi *kızıl* ya da *tüylü* anlamındadır ve buradan bir benzetmeyle *ormanlık, ağaçlık* karşılığı olarak da kullanılır; Esav doğduğunda bedeni ince bir tüyle kaplı olduğundan ona Edom adı takılmıştı (Tekvin, XXV, 25). Bu nedenle Tekvin ve Sayı-

lar kitaplarında Edomluların atası olarak geçer. Ama Edom ülkesi de sık ormanlarla kaplıdır. Öyle sanılıyor ki, çok eski ve bilinmedik bir tarihte, İbranîlerin Mısır'a yerleşmelerinden ve tahminen milattan iki bin yıl kadar önce, Batı Samî kavimleri, Apirular ve Bedevîler, bu toprakları, arkeolojinin bile bilemediği eski sahiplerinden almışlardı. Bazen, Tevrat'ın beşinci kitabı olan Tesniye Kitabı'na dayanılarak, burada yaşayanların Horiler (Hurriler adıyla bilinen ve Samî halkından olmayan halkın bir kolu) olduğu iddia edilir; ama Horilerle ilgili en küçük bir arkeolojik iz bulunamamıştır. Bu durumda Hori ve Hurri adlarının aslında aynı halka ait olduğu düşünülebilir. Bu bölümde önemli not, Edom kralının, Çıkış sırasında Musa'ya karşı çıkmış olmasıdır (Sayılar, XX, 14-21).

4. Edom ülkesi o çağlarda kuzeyde Zered ve batıda Araba ırmaklarıyla, güneyde bugünkü Vadi-i Hismeh'e bakan bir platoyla ve doğuda çölle sınırlanmıştı. Bütün bu bölge, bugünkü Ürdün'ün ve Filistin'in güneyini içine alan çok ormanlık bir ülkeydi ve ormanlarında ayı, kurt, çakal, yabandomuzu ve sırtlanlar yaşıyordu. Hatta, Eski Ahit'in birçok metninde yazıldığı gibi, belki aslan bile vardı.

5. Çok yaygın bir kanaatin aksine, Baal adı belli bir tanrıya ait değildi: sadece ve doğrudan "tanrı" anlamına geliyordu ve çoğunluk nereye ve kimlere ait olduğunu anlatan ek bir kelimeyle birlikte kullanılıyordu: "ova", "bereket", "raks" tanrısı, bir toplumun ya da bir bölgenin tanrısı gibi...

6. II. Ramses, iktidarı döneminin dördüncü ilkbaharında casuslarından, Amurru Kralı Benteşima ve onun koruyucusu olan Hitit Kralı Muvatalli'nin, artık askerî gücünden korkmadıkları Mısır'a karşı savaş hazırlıklarına başlamış olduklarını öğrendi. II. Ramses, uzun yıllar önce kaybedilmiş Kadeş kalesini geri almak için bir yıldırım saldırı yaptı. Zaferle biten saldırı kanlı ve kısa oldu.

Eski Ahit'in, Mısır ordusunun Kenan Ülkesi'ne yaptığı tecavüzlerden, ki sık sık tekrarlanıyordu, hiç söz etmemesi dikkat çekicidir, oysa bu küçük saldırıların İbranîleri korkutmuş olması gerekir.

Gerçekleşen kehanetler

1. Modern çağlarda da yaşanmış, hiçbir olağanüstü etkiyle ilgisi olmayan bu doğa olayı, mikroskobik bir su yosunu olan Rodo-

fit'in, belli sıcaklıklardan suda erimeyen karbonhidratlarla beslenerek yaşadığı hızlı bir hücre çoğalmasıyla oluşur. Bu yosunların hızlı ve aşırı çoğalması, örneğin Victoria Gölü'nde, göle dökülen normalin üstünde yaprak ve bitki parçaları yüzünden oluşmuş, nehir bu suları Mısır'a kadar taşımış olabilir.

2. Bu ayaklanma girişimi romancının hayaliyle yaratılmış bir olay değildir. Çıkış'a ışık tutacak en önemli tarihî belgelerden biri olan ve Nil'in birinci çavlanı yakınındaki Elephantine adasında bulunduğu için bu adla anılan stelde bu konuda bilgi vardır. Çözülerek 1972'de yayımlanan bu metin milattan önce XII. yüzyıla, yani MÖ 1180 yıllarına, Kral Setnaht'ın iktidarı dönemine aittir.

Bu steldeki metin, Mısır'da önemli mevkilerdeki bazı kişilerin Asyalılarla (Mısırlılar İbranileri de böyle nitelendiriyordu) birlikte hazırladığı bir darbe girişiminden söz ediyor; bu Asyalılar, altınla, gümüşle, bakırla satın alınmıştı (Abraham Malamat, *The Exodus: Egyptian Analogies; Exodus, The Egyptian Evidence'tan*, 1997). Bu "Asyalılar" sözünden başka, bu metnin olağanüstü ilginç yönü, Çıkış Kitabı'nın, Tevrat araştırmacılarını hayretler içinde bırakan bazı bölümleriyle olan tutarlılığıdır: "Her kadın komşusundan ya da evinde yaşayan her kadından altın ve gümüş takıları ve giysileri isteyecektir. Oğullarınızı ve kızlarınızı bunlarla donatın ve Mısır'ı yağmalayın!" (Çıkış, III, 22). Tanrı'ya atfedilen bu emir -ki olacak şey değildir- biraz ileride tekrar söz konusu ediliyor, böylece önemi vurgulanıyor: "İnsanlar (İbraniler) bilmeliler ki her kadın ve erkek, eşit olarak, komşularından altın ve gümüş takılarını isteyeceklerdir" (Çıkış, XI, 2-3). Ve üçüncü kez tekrarlanıyor: "İsrailliler Musa'nın onlardan istediğini yaptılar, Mısırlılardan gümüş ve altın takılarını ve giysilerini istediler" (Çıkış, XII, 35-36). Sorunu daha da karmaşık hale getiren, Davud'un da altın ve gümüşten söz etmiş olmasıdır (önceliği gümüşe vererek): "O İsrailoğullarını (Mısır dışına) gümüş ve altınlarla yüklenmiş olarak çıkardı."

Bu dört cümlenin hiçbir mantıklı ve kabul edilebilir açıklaması yoktur; öncelikle, doğrudan ve apaçık ahlaksızlığa çağrıdır. Ayrıca, Mısırlılar (onlardan söz edildiği kesindir, çünkü gidenler İbranilerdir) altın ve gümüşleriyle giysilerini, kendi egemenlikleri altındaki bu insanlara neden versinler? Ve dördüncü cümlede, artık Mısırlılardan söz edilmeden, altın ve gümüş, Tanrı'nın cömertliğiyle izah ediliyor.

Elephantine steli İbranîlerin (bunlar Çıkış'ta gidenler olmayabilir) gerçekten altın ve gümüşle (ve bakırla) yüklenerek gittiklerini söylerken, Mısırlıların sözde cömertliğine ve İbranîlerin Mısır dışına götürdüğü altın ve gümüş konusuna nihayet, doğru olabilecek bir açıklama getiriyor.

Bu tarihî metin aynen Çıkış Kitabı'nda da yazılı olsaydı, olay tarihini yüz yıl ileri götürmemiz gerekirdi. XX. Sülale'den firavun Setnaht, MÖ 1200 ile 1180 yılları arasında hüküm sürdüğünden, bütün kronolojik sıralamayı değiştirmek ve özellikle Eriha'nın fethini yüz yıl sonraya almak gerekirdi. Önemli bir sorun, çünkü bu koşullarda Musa ile Davud arasında sadece yüz yıllık bir zaman olacaktır.

Daha akla yakın görünen şudur. Kendilerine, haraca bağladıkları ve keyiflerince kullanabilecekleri bir yığın gözüyle bakan Mısır hükümetine düşman İbranîler, bir başkaldırı için hazır kuvvet oluşturuyorlardı ve yerel siyasî güçler tarafından birçok kez kullanılmışlardı (ve hükûmet darbeleriyle saray ihtilalleri eksik değildir Mısır tarihinde). Her seferinde Apiruların işbirliği altınla, gümüşle, bakırla sağlanıyordu. Ve kuşkusuz aynı olay, Setnaht'tan önce, II. Ramses döneminde de yaşanmıştı.

3. II. Ramses'in başka bir resmî adı.

4. Roma çevresinde de, antik ve modern çağlarda, bir sıtma salgınının, yetişkinler ve daha da yaygın olarak küçük yaştaki çocuklar arasında ölümlere yol açtığı olmuştur.

5. Bu kitap, burada da Çıkış Kitabı'ndan ayrılıyor. Eski Ahit'i okumuş olanların kolayca anladığı bir durum, diğerleri için bu kadar açık olmayabilir. Biz burada durumu üç ayrı açıdan, psikoloji, edebiyat ve tarih açısından ele alarak açıklayalım.

Psikolojik açıdan, Çıkış öyküsü Musa'yı, kendisine bahşedilmiş tanrısal güce inandırmak için Ramses'e sihir gösterileri düzenleyen bir çeşit sihirbaz yapıyor. Zaman zaman, Musa'nın bir el hareketiyle bastonu yılana dönüşüyor, aynı olayı Tanrı'yla ilk karşılaşmasında da yaşamıştır; sonra aynı baston Nil'in sularını kana döndürüyor ve bir anda bütün balıkları öldürüyor ve havaya iğrenç bir leş kokusu yayılıyor, sonra kurbağa yağıyor, çekirge yağıyor, vb. Bu çeşit mucizeler kuşkusuz o çağın insanlarını etkilerdi, çünkü Musa'nın Tanrı vergisi gücünü ispat ediyordu, ama bence, Musa kişiliğinde, gerçek Musa'ya zarar vermektedir. Üstelik, zannımca,

mucizeler, Çıkış Kitabı'nı yazanların varmak istedikleri noktalara da ters düşer, Çıkış'ın ilk metinleri MÖ VI. yüzyılda, yani, anlatılan olaylardan sekiz yüzyıl sonra yazılmıştır; mucize tanrısal gücün başarısızlığının itirafıdır, kendisinin bizzat başaramadığı, hükmedemediği bir konuda başvurduğu bir araçtır.

Gene psikolojik açıdan, Çıkış Kitabı'nın çok zayıf bir noktası daha vardır: firavunların, özellikle de II. Ramses'in kişiliği konusunda bilgisizlik. Ramses, gerçekten, çağdaş anlamıyla megaloman bir zorbaydı, birinin karşısına geçip, doğaüstü güçlere sahip olduğunu söylemesine seyirci kalamazdı. Bu insan bir İbranî olsun, ya da, bizim savunduğumuz gibi, bir İbranî ile bir Mısırlı prensesin oğlu olsun, zavallı, söylevine uzunca süre devam edemezdi, yakalanıp en yakın zindana götürülürdü. Düşünün, firavun, İbranîlerin temsilcisine şöyle diyor: "Bu kez iman ettim" (Çıkış, IX, 27). Burada hayal gücü çılgınlık sınırına varmıştır.

Edebiyat açısından, öykü kendi tarzında bir kuralı uyguluyor: aynı temayı sürekli tekrarlayarak sonunda arınmaya ulaşacak bir gerilim yaratmak istiyor. İlk simgesel felakette çok katı olan firavun yumuşamaya başlıyor, sonra her yeni felaketle biraz daha yumuşuyor, tamamen razı olana dek, öykü böyle devam ediyor.

Tarih açısından, metin, belki de çok gecikerek yazılmış olmasına bağlanabilecek, pek çok yanlışlıkla doludur. Yazar: "Git, firavuna şunu söyle..." derken (Çıkış, VIII, 1; IX, 13 ve X, 1) saray protokolünden tamamen habersiz olduğunu ispat ediyor. Sarayın töresi gereği insanlar, değil köle sayılan bir halkın temsilcisi, yüksek sınıftan bir Mısırlı bile kralın huzuruna giremezdi, hükümdarla, köyde, toprak sahibiyle konuşur gibi konuşulabilir miydi? Bu gerçekdışı ve olmayacak ayrıntılara birçok kez değindik; bunlar, bence, İsrail'in doğuşunda çok önemli rol oynamış olan Musa'nın eserine gölge düşürüyor, öylesine büyük bir eser ki, gerçekleri bile göz ardı edebilecek bir efsaneye konu olmuştur. Buradan şu sonucu çıkarabiliyoruz: Eski Ahit'i, hatta Yeni'yi bile, arada bir tarihî bir gerçeğe de yer veren kahramanlık destanları olarak algılamalıyız.

Mısırlı ustabaşının katil zanlısı Musa hiç ceza görmeden firavunun karşısına çıkarak, onunla İbranîlerin Mısır'dan çıkışlarıyla ilgili koşulları tartışıyor; böyle bir sahneyi hayal edenin Mısır adalet sistemi hakkında hiçbir fikri yok demektir.

Benim inancım şudur: Musa, bir kez Mısır'dan çıktıktan sonra

bir daha asla oraya dönemezdi. Çıkış, büyük olasılıkla, Mısır'da, Musa'nın buyrukları doğrultusunda Harun tarafından hazırlanmıştır, zaten Eski Ahit'te bu yönde bilgiler vardır. Yarım kardeşin kazandığı önem ve üstlendiği görevler böyle bir işbirliğinin ispatıdır ve Musa, daha sonra da, işgücü eksikliği ve yetersizliği nedeniyle birçok kez Harun'dan yardım alacaktır.

Şunu da hatırlatalım, Apiruların Kenan Ülkesi'ne göç ettiğini anlatan ve Musa'ya benzetilebilecek bir kişiden söz eden hiçbir Mısır belgesine rastlanmamıştır. Çıkış'ın tarihsel gerçekliği, Kitabı Mukaddes'in aynı adı taşıyan bölümüne dayanır. Ancak Mısır belgelerindeki bu boşluk, Çıkış Kitabı'nın gerçekliğinden kuşkuya düşmemizi gerektirmez. Bu suskunluğun nedeni, Mısırlıların bu olaya pek önem vermemiş olmalarıdır.

Gerçekten de, André -Marie Gérard'ın da yazdığı gibi *(Dictionnaire de la Bible)*, Eski Mısır metinleri, zaferleri hatırlar ve anar, çoğunluk abartılı bir anlatımla hem de; başarısızlıkları ise unutmayı yeğler. Ama Çıkış'ın, bu büyük göçün, çok değerli ve kapsamlı işgücü kaybının Ramses'in coşkusunu etkilemediği ve inşaat tutkusunun hızını azaltmadığı bellidir. Yazıcılar tarafından görmezden gelinmiş bu olay, buna rağmen dinler tarihine silinmez bir damga vuracaktır.

Kelimelerin de ötesinde

1. Çıkış'ın anlattığı Musa, yaşlı bir adamdır, Medyen'e gittiğinde kırk yaşındadır, sonra da alevli çalılıkların çağrısına kadar da kırk yıl beklemiştir; bu demektir ki, yüz yirmi yaşında ölmeden önce, Çıkış denilen o devlere yaraşır, olağanüstü macerayı yaşadığında seksen yaşındaydı! Bu rakamlar kahramana o çağ için çok önemli olan bilge bir ihtiyar saygınlığı vermek için seçilmiştir. Ama harfi harfine inanılacak şeyler değildir, çünkü Eski Ahit üzerinde çalışanlar iyi bilirler ki, burada sözü edilen kırk yıl, günümüzdekinden çok daha uzun bir zamandır. Eski Ahit zaten kahramanlarının yaşı konusunda asla cimri davranmaz. Ama Musa'nın, çok büyük bir fizik dayanıklılığa olduğu kadar ruhsal bir güce de ihtiyaç hissettiren bu inanılmaz macerayı seksen yaşında başarmış olması imkânsızdır, bu başarı çok çok daha genç bir insanın yapa-

bileceği bir şeydir. Çıkış olayından sonraki yaşam süresi de onun, olayın başında sekseninde değil, ancak otuz yaşlarında olması gerektiğini gösteriyor.

2. O çağdaki gemilerin ayrıca bir dümeni yoktu ve bunun yerine, teknenin kıçına sabitlenmiş büyük bir kürek kullanılırdı.

İçindekiler

9 Önsöz

13 **Mısırlı genç adam**

15 Bronz heykele benzeyen adam

23 Prens Ptahmos

31 Gece, saray bahçesinde bir konuşma

39 Ptahmos'un eğitimi

49 Görünüşün ardındaki gerçek

59 İktidar ve yasa

67 Bir şefin doğuşu için bir saat yeter!

83 At ve boğa

89 Tanrıların hizmetkârından karanlık sözler

99 Bir kelime bir isim

107 Tanrı'nın gönderdiği prens

111 Avaris'te kısa bir gezinti sırasında ilginç sözler

119 Kaz

125 Âmâ rahibin sözleri

137 Yağmur

143 Kehanetler

151 Deniz

157 Öfke
159 Miryam
165 Gene deniz...
173 Elçi
179 Büyük Siyah
189 Kaçmak
197 Ölü küpleri
203 Tanrıların yazısı
207 Şef
211 Kumun üzerindeki gölge
225 Hiç kimse tutsak olmamalı
231 Tanrıların eli
239 Alev
247 İblislerin kralı
257 Tsippora
267 Susuzluk
269 Ateş
277 Lambanın yağı
281 Çölde bir ses
283 "Mısır kralı öldü!"
289 Korku
293 Gerşom
295 Alevli çalılar
301 Ziyaretçi
307 Deliliğin belirtileri
313 Mektuplar
323 Gerçekleşen kehanetler
333 Kelimelerin de ötesinde
337 Kaynakça ve eleştiri notları

Musa, dünya tarihinin devlerinden biridir. Üç bin üç yüz yıl önce insanlığa sunduğu tektanrıcı inanç, üç büyük "kitaplı" dinin anası olmuş, böylece, Doğu'nun ve Batı'nın kaderi, bir daha geri dönmemecesine değişmiştir.

Kişiliği, Eski Ahit'in ilk beş kitabında anlatıldığı biçimiyle bir efsane yaratmış ve efsane insan Musa'yı öylesine sarıp kuşatmıştır ki, bazı tarihçiler onun bir "mit" olduğu kanısına varmış, Musa'nın gerçekten yaşamış bir tarihî kişi olduğundan bile kuşku duymuşlardır. Gerald Messadié, işte onu, gündelik hayatındaki Musa'yı, bir roman örgüsü içinde hayata döndürüyor. Tarihî verilerin ışığında yaptığı tahminlere dayanarak Musa'nın kişiliğini ve yaşadığı düşünülen dönemin atmosferini yansıtıyor. Onun gençliğinden yola çıkarak, firavunlar dönemi Mısır toplumundaki adaletsizlikleri, yolsuzlukları ve kavgaları da gözler önüne seriyor.

Kitabın sonuna, Kitabı Mukaddes ve tarih bilgisinden yoksun okurun sorularına cevap verecek dipnot bölümü de eklemiş Messadié. Kitap, Musa hakkındaki bazı benimsenmiş hayalleri yıkacak, ama okurun çelişkide kaldığı noktalara da açıklık getirecektir.

L'homme qui devient Dieu (Tanrılaşan İnsan) adlı seri romanıyla Fransa'da büyük başarı kazanan Gerald Messadié, üretken ve parlak bir romancı olduğunu kanıtlamıştır. Dünya toplumları ve kültürlerine karşı bitip tükenmez bir merakı olan yazar, bilimsel bir gazetede 25 yıl boyunca yazı işleri müdürlüğü yapmıştır ve Messadié'nin, tarihe olan sorgulamacı eğilimi ve derin bilgisi de bundan ileri gelir.



ISBN 975-6817-34-8

